

UNIVERSITETET I
NORDLAND

Tone Gunn Stene Kristiansen

Kjønnslikestillingens tvetydigheter i det flerkulturelle barnevernet

**Kjønnslikestillingens tvetydigheter
i det flerkulturelle barnevernet**

Tone Gunn Stene Kristiansen

Ph.D i sosiologi

Universitetet i Nordland
Fakultet for samfunnsvitenskap

PhD i sosiologi nr. 14 (2014)

Tone Gunn Stene Kristiansen

Kjønnslikestillingens tvetydigheter i det flerkulturelle barnevernet

© Universitetet i Nordland

ISBN: 978-82-92958-13-1

Trykk: Trykkeriet UiN

Universitetet i Nordland

8049 Bodø

www.uin.no

Alle rettigheter forbeholdes.

Kopiering fra denne bok skal kun finne sted på institusjoner som har inngått avtale med Kopinor og kun innenfor de rammer som er oppgitt i avtalen.

FORORD

Kunnskaping er en kollektiv prosess som gjennomskjærer landegrensener og lokale forskningsstradisjoner. Denne avhandlingen er blitt til i dialog med kjønns- og likestillingsforskere gjennom deltakelse i Norges forskningsråds kjønnsforskningsprogram, delprosjektet "Eksperter og minoriteter i likestillingslandet". Deltakelse i et nordisk og til dels også et internasjonalt forskningsmiljø har vært inspirasjonskilder i studien av hvordan barnevernet gjør likestilling som en norsk verdi i arbeidet med minoritetsforeldre.

Barnevernansatte har gjort denne studien mulig. Jeg er blitt innlemmet i det kommunale barnevernsarbeidet med raushet og velvilje. Takk til alle dere.

En særlig takk til veileder Anne-Jorunn Berg. I tillegg til stødig, klok og respektfull guiding gjennom en til tider flokete forskningsprosess, har hun åpnet dørene til ulike faglige nettverk og lært meg å se nødvendigheten av å orientere seg utover eget forskningsmiljøes fagtradisjoner.

Hjertelig takk også til biveileder Berit Gullikstad, som har bidratt med sin svært nøyaktige, kritiske og troverdige lesning av mine tekster. Med ulike kunnskapstilfang og tilnærminger til veiledningsprosessen har Anne-Jorunn og Berit har vært et radarpar! Takk!

Takk også til "ekspertprosjektets" leder, Trine Annfelt ved NTNU, for arbeidet med tilretteleggelse av våre mange prosjektsamlinger. De har både bidratt til gode faglige fordypninger, og til nysgjerrighet og hodekløe.

EMMA Nord er et av nettverkene jeg fikk være en del av, et IMER-finansiert nettverk som i en periode på tre år blant annet arbeidet med antologien " *Likestilte norskheter: Om kjønn og etnisitet*". Den tverrdisiplinære tilnærmingen til en skriveprosess med felles tematisk fokus var svært inspirerende, lærerik og – hyggelig!

En takk også til ledelsen av det nå nedlagte kjønnsforskningsprogrammet i regi av Norsk Forskningsråd. Å få tilgang til de ulike delprosjektene forskning bidro til å forankre min studie i dagsaktuelle problemstillinger. Fruktbart var det også å treffe nordiske kjønns- og likestillingsforskere, og der få kommentarer på mitt arbeid.

Takk til Åse Vagli som fra et barnevernfaglig ståsted sa seg villig til å kommentere på mitt utkast til avhandlingstekst på sluttseminaret.

En lesbar tekst er en nødvendig forutsetning for å kunne formidle egen forskning. En stor takk til mine kompetente språkvaskerne: Astri, Aud Ingunn, Tone, Cecilie, Øyvin og Johanne. For inspirerende kollegasamtaler vil jeg takke Yen og Christian spesielt, og stipendiatmiljøet for øvrig takker jeg for oppmuntrende samarbeid.

Rognan februar 2014

Tone Gunn Stene Kristiansen

Sammendrag

Avhandlingen undersøker hvordan ansatte i barnevernet tar opp kjønnslikestilling som velferdsstatlig verdi i arbeidet med minoriteter. Dette belyses ved empirisk å undersøke hvordan barnevernet håndterer en ambivalent likestillingspolitikk, et flertydig likestillingsbegrep og en utgrensende likhetsforståelse når kjønn settes på dagsorden. Datamaterialet består av semistrukturerte intervju med 15 ansatte ved kommunale barnevernkontor.

Studien henvender seg til tre felt: Barnevernet, velferdsforskningen og kjønns- og likestillingsforskningen. De tre feltene føres sammen i en diskusjon som for det første dreier seg om *den moderne profesjonalitetens grenser og handlingsrom*. For det andre undersøkes og diskuteres forholdet mellom begrepene likestilling og kjønn, samt hvordan kategoriene kjønn og "rase"/etnisitet kan forstås som interagerende og samfunnsskapte når mening blir til. Avhandlingen legger til grunn et komplekst kjønnsbegrep. Kjønnslikestilling undersøkes som *likestillingsgjøringer*, prosesser og kategoriers tilblivelse. For det tredje diskuteres likestillingsgjøringer i en *flerkulturell kontekst*. Likestillingsgjøringer knyttes her til begreper som forskjell, likhet, rasialisering, gresedragninger og minorisering og majorisering.

Tre ulike likestillingsgjøringer analyseres fram; *den normalitetsorienterte, den kulturorienterte og den forhandlingsorienterte*. Dette er studiens hovedfunn. Et annet sentralt funn er at likestillingsgjøringene i barnevernet har *en sterk tendens til universalitet*. Slik virker de kulturaliserende og utgrensende for kvinner og menn med minoritetsbakgrunn, som mottakere av barneverntjenester. Men studien viser *også* at det ikke konstitueres en ferdig definert norsk likestillingsstandard som gjøres til norm, samt at det ikke er likestillingsverdiforankring i norske samfunnsverdier som i seg selv gir utgrensende effekter for minoritetsforeldre. Hvilket kjønnsbegrep som anvendes, et dikotomt eller et komplekst begrep, synes å spille en vesentlig rolle for hvorvidt likestillingsgjøringene får slike effekter eller ikke.

Studien viser på en tydelig måte de minoriserende og majoriserende prosessene som preger produksjonen av likestilling. Avhandlingen gir på denne måten et empirisk bidrag til det kritiske forskningsfeltet som betrakter likestilling som diskursivt produsert. Den viser også hvordan postkolonial teori og andre kritiske perspektiv til gjøring av likestilling kan bidra med redskaper til forandring for de som arbeider i barnevernet.

Søkeord: Barnevern, kjønnslikestilling, interseksjonalitet, kjønn, "rase"/etnisitet, norskhet, hvithet, rasialisering, myndiggjøring, majorisering og minorisering.

Kjønnslikestillingens tvetydigheter i det flerkulturelle barnevernet

Kapittel 1 Bakgrunn, problemstilling og avhandlingens oppbygging	7
1.1 Innledning.....	7
1.1.1 Studiens bakgrunn og posisjonering.....	7
1.1.2 Studiens formål og temaer	10
1.2 Kjønnslikestilling og kjønn i velferdsstaten	15
1.2.1 Likestillingspolitiske tvetydigheter på begynnelsen av 1900-tallet.....	16
1.2.2 Likestillingspolitiske diskurser i nyere tid	19
1.2.3 Kritiske røster.....	24
1.3 Tidligere forskning	27
1.3.1 Barnevern og kjønnsforståelser.....	27
1.3.2 Barnevern og forståelser av kulturell forskjell/likhet.....	30
1.3.3 Interseksjonell barnevernforskning.....	33
1.4 Avhandlingens problemstillinger og oppbygging	34
Kapittel 2 Teoretiske bidrag til analysen	37
2.1 Innledning og kapitlets gang	37
2.2 Den moderne profesjonalitetens grenser og handlingsrom	38
2.2.1 Profesjonsutøveren – med stiplede linjer til allmennheten	38
2.2.2 Den moderne klienten	41
2.2.3 Moderne prinsipper for velferdsstatlig profesjonsutøvelse	42
2.3 Å undersøke likestillingsgjøringer, prosesser og kategoriers tilblivelse.....	43
2.3.1 Å gjøre kjønn	44

2.3.2 Skillet natur-kultur og alternative forståelser	46
2.3.3 Destabilisering av ideen om søsterskapet	47
2.3.4 Postkoloniale feministiske teoribidrag	48
2.4 Bidrag til analyser av forskjell og likhet	51
2.4.1 Det majoritetsinkluderende perspektivet, minoritetsgjøring og majoritetsgjøring	51
2.4.2 "Translocational positionality"	52
2.4.3 Analytiske fokus for en studie av diskurser om forskjell og likhet	53
2.4.4 "Rase"/ etnisitet, rasialisering og hvithet	55
2.5 "Naturgitte" grenser, symbolske og sosiale gresedragninger.....	57
2.6 Interseksjonalitet – et tankeverktøy	58
2.7 Sammendrag.....	60
Kapittel 3 Metodologiske overveininger, metodevalg og framgangsmåte	63
3.1 Innledning	63
3.2 "Siting" og "sighting" som uttrykk for situering	64
3.3 Framgangsmåte og metodiske avveininger.....	68
3.3.1 Valg av empirisk felt.....	68
3.3.2 Intervjuundersøkelsen som metodisk innramming.....	70
3.3.3 Dataproduksjon som samproduksjon av mening	71
3.3.4 Valg og rekruttering av intervjudeltakere.....	72
3.3.5 Antall intervjudeltakere	74
3.3.6 Intervjuguidens utforming og temavalg	76
3.3.7 Gangen i intervjuet og intervjusamtalene	77

3.4 Analytiske kategorier og verktøy blir til.....	78
3.4.1 Analysens nivåer	79
3.4.2 Fase 1: Systematisering av beskrivelser	80
3.4.3: Fase 2 Sammenhenger mellom ulike fenomen	82
3.5 Skriveprosessen	84
3.6 Relevans.....	86
3.7 Etikk	87
3.8 Sammendrag.....	88
Kapittel 4 Den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen – rett og plikt til forsørgelse gjennom arbeid	91
4.1 Innledning, problemstilling og analysegrep	91
4.2 Konstruksjoner av norske standarder for likestilling.....	92
4.2.1 Mandatet som kodeoversettelse.....	92
4.2.2 Den dominerende likestillingsdiskursens bidrag i konstruksjoner av likestilte hverdagsliv	93
4.3 Konstruksjoner av kvinnen og mannen	97
4.3.1 "Frigjøringsobjektet"	98
4.3.2 "Den innordningsvillige"	101
4.3.3 "Den uvitende" og "den ikke nok likestilte"	105
4.4 Konstruksjoner av norske normalitetsstandarder.....	110
4.4.1 Diskursen om vekting av "for mye og for lite kultur"	110
4.4.2 "Nok norsk" i konstruksjoner av norsk normalitet	112
4.4.3 Norske normaliteter i lys av den gode, norske velferdsstaten	114

4.5 Sammendrag.....	120
Kapittel 5 Den kulturorienterte likestillingsgjøringen – med norske verdier som prisme .123	
5.1 Innledning, problemstilling og analysegrep	123
5.2 Grensedragninger mellom norskhet og annerledeshet	124
5.2.1 Tolkingsrammer for kultur.....	124
5.2.2 Konstruksjoner av likhet og forskjell.....	129
5.2.3 Oppsummerende betraktninger	140
5.3 Den kulturorienterte likestillingsgjøringens tolkningsrammer for likestilling og kjønn	141
5.3.1 Kvinne- og mannsbilder	141
5.3.2 Konstruksjoner av foreldreskapet i lys av likestillingsdiskursens verdi om kjønn likhet.....	148
5.3.3 Oppsummering	154
5.4 Sammendrag.....	155
Kapittel 6 Den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen – anerkjennelsens dilemma 157	
6.1 Innledning, problemstilling og analysegrep	157
6.2 Tolkingsrammer for forskjell og likhet.....	158
6.2.1 Tolkingsrammer for relasjonen mellom individ og samfunn.....	158
6.2.2 Forskjell og likhet i spenningsfeltet mellom anerkjennelse og toleranse	163
6.2.3 Oppsummering	173
6.3 Anerkjennelsens dilemma	174
6.3.1 Anerkjennelsens verdier: En likestillingspolitisk tvetydighet	175
6.3.2 Den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringens ambivalente kjønnsbegrep...	180

6.3.3 Den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringens konstituering av godt foreldreskap	182
6.3.4 Den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen i spenningsfeltet mellom anerkjennelse og myndiggjøring – en oppsummering	187
6.4 Sammendrag	189
Kapittel 7 Konklusjon: Likestillingens tvetydigheter	193
7.1 Avhandlingens tematikk, formål og problemstilling	193
7.2 Presentasjon og drøfting av avhandlingens funn	196
7.2.1 Tre likestillingsgjøringer: Den normalitetsorienterte, den kulturorienterte og den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen – en presentasjon	197
7.2.2 Likestillingsgjøringer i barnevernet og konstruksjoner av "oss" og "de andre"	199
7.2.3 Kjønn som forskjellsskapende kategori	203
7.3 Grasrotbyråkrater som implementerere av likestillingspolitikken	207
7.4 Statsfeminismen, kvinnevennlighet og underkjenning av kulturelt og individuelt mangfold – en avsluttende drøfting	211
7.5 Interseksjonalitet i studier av komplekse sammenhenger	217
Referanser	221
Vedlegg	235
Vedlegg 1: Brev til barnevernansatte med forespørsel om å delta i undersøkelsen	235
Vedlegg 2: Intervjuguide 1 og 2	239

Kapittel 1 Bakgrunn, problemstilling og avhandlingens oppbygging

1.1 Innledning

I denne avhandlingen undersøker jeg hvordan barnevernet gjør kjønnslikestilling i sitt arbeid med familier med minoritetsbakgrunn. ¹ Avhandlingens overordnede spørsmål og omdreiningspunkt er hvordan ansatte i barnevernet tar opp kjønnslikestilling som velferdsstatlig verdi i arbeidet med minoriteter i et barnevern som befinner seg i et flerkulturelt samfunn? Jeg har intervjuet sosialarbeidere som med ett unntak var ansatt på kommunale barnevernkontor på tidspunktet intervjuene ble foretatt. Noen hadde tidligere erfaring fra andre posisjoner i barnevernfeltet, og/eller erfaring fra statlig- og kommunalt flyktningearbeid. Jeg presenterer intervjudeltakerne mer utfyllende i kap. 3, p. 3.3.4.

1.1.1 Studiens bakgrunn og posisjonering

Bidrar kjønnslikestilling som nasjonalt kjennetegn til å skape avstand mellom majoritetsbefolkningen og minoriteter som bor i Norge? Inngår det norske selvbildet, "det likestilte vi", i en annetgjøring av kvinner med minoritetsbakgrunn? Jeg stiller disse spørsmålene på bakgrunn av en kritikk som reises både av norske kvinner med minoritetsbakgrunn, og av nordiske forskere som posisjonerer seg innen feministiske, postkoloniale studier (Salimi 2004:274-275). Nordiske studier tyder på at kritikken kan være berettiget (Mulinari 2008, Vuori 2009, Sverdjuk 2009, Carbin 2008). Men hva er problemet? Er det kjønnslikestilling slik den kommer til uttrykk i norsk likestillingspolitikk som kan tenkes å skape slike effekter? Er det kanskje *måten* "vi" hevder "våre" norske likestillingsideal overfor minoriteter på, som kan virke undertrykkende ved at vi ikke anerkjenner forskjell? Norske og nordiske kjønns- og likestillingsforskere som befatter seg med slike og liknende spørsmål kan dokumentere ulike former for marginalisering av minoritetskvinner avhengig av teoretisk posisjonering, hva som konkret undersøkes og hvilke felt studiene gjøres i. Det

¹ Jeg skriver inn i et større NFR finansiert forskningsprosjekt med tittel "Ekspert og minoriteter i likestillingslandet" (ref.nr. 189021), der vi med empiri fra ulike deler av det velferdsstatlige tjenestetilbudet og med ulike problemstillinger undersøker norsk likestilling.

foreslås ulike måter å forstå på, og ulike veier ut. Jeg skal komme tilbake til hva kritikken mer spesifikt dreier seg om.

For en tid tilbake tok jeg del i et forskernettverk som arbeidet med liknende spørsmål over en treårs periode. Forskere fra mange disipliner var representert. Alle hadde noen teoretiske tolkningsrammer felles som gjorde samtalene mulig, samtidig som perspektivene også sprikte. Dette bidro til fruktbare og utviklende samtaler. Min bakgrunn fra kommunalt barnevernsarbeid gjorde at jeg koplet diskusjonene til dette feltet spesielt. Barnevernets oppdrag dreier seg om å håndtere komplekse prosesser i klienters dagligliv, innen rammen av velferdsstatlige verdimeisige føringer om likhet, likestilling og likeverd (NOU 2000:12). Verdigrunlaget har som formål å sikre klientene likestilte tjenester, ikke bare uavhengig av kjønn, men uavhengig av alle slags forskjeller, som hudfarge, kultur, seksualitet, klasse og alder, for å nevne noen, men også uavhengig av hvor avvikende klientene måtte være. Rettferdighet, solidaritet og likeverdig behandling er sentrale verdier i velferdsstaten (Holst 2002).

Hvis det er slik norske minoritetskvinner gir uttrykk for, og forskning kan dokumentere, hvordan vises dette i et velferdsfelt, som for eksempel barnevernet, og hvordan kan det forstås, undret jeg. Det var ikke bare den daglige profesjonsutøvelsen jeg assosierte til. Kritikken ble rettet mot noen generelle tendenser i det norske samfunnet. Hvordan kan annetgjøring av minoritetskvinner og -menn vises i velferdstjenestene som del av velferdsapparatet? For ikke å ta kritikken for gitt, kom også spørsmålet: Hva om det ikke bare er *slik*? Kan det tenkes at det finnes nyanser som kan fylle ut bildet? Kan eventuelle forskjellige praksiser gi retning for å motvirke annetgjøring?

I de nevnte samtalene jeg deltok i, var begrepsbruken en ganske annen enn jeg var vant til fra sosialt arbeid. Nå ble kjønn, minoriteters kultur, norskhet og kjønnslikestilling snakket om som forhandlinger. Å forstå hvordan menneskers hverdagsliv, velferdsstatspolitikk og globale strømninger utspinner seg, dreide seg her om å undersøke sammenhenger mellom sosiale kategorier som kjønn, "rase"/etnisitet eller seksualitet, fanget i begrepet interseksjonalitet (Crenshaw 1994, Lykke 2005, de los Reyes og Mulinari 2005, Staunæs og Søndergaard

2006).² Men jeg ble også introdusert for perspektiver som omhandlet hvordan det ikke-sosiale, materialiteten, spiller en rolle, ikke som "noe som er", som motsats til det sosiale, men noe som også *skaper* mening. En annen måte å beskrive dette på med relevans for temaet kjønnslikestilling er at det ble diskutert perspektiver som ikke lager skiller mellom natur og kultur. Slike forståelser kunne utfordre forestillinger om at biologisk kjønn "er naturlig", mens sosialt kjønn er foranderlig (Keller 1992). Kjønnslikestilling dreide seg om å *gjøre* likestilling, kjønn om å *gjøre* kjønn og "rase"/etnisitet ble ikke lenger noe som noen "har" (Staunæs 2003, Young 1997). Kjønn ble forstått som et komplekst og dynamisk begrep.

Fordi menn og kvinner ikke lenger kunne forstås som to adskilte grupper med innbyrdes like egenskaper, ga slike perspektiver en innsikt som åpnet for å kunne undersøke kjønnede praksiser i sine sammenhenger, og forstå dem som uttrykk for historisk, økonomisk og politisk gitte forutsetninger i en norsk kontekst (Mohanty 2003). For meg ble postkoloniale feministiske perspektiver interessante. Der settes menneskers dagsaktuelle og hverdagslige erfaringer i sammenheng med kolonialisme, med et eksplisitt fokus på hvordan kvinneundertrykkelse skjer i dag. Det dreier seg ikke bare om undertrykkelse av minoritetskvinner, men av kvinner i alle samfunn (Mohanty 2007:51). Slike bidrag kunne tilføre gammelmåten min å tenke på en utvidet forståelse av hvordan forhold i det norske samfunnet over tid har fått konsekvenser for minoritetskvinner og -menn, og ikke minst av hvordan "vi" i Norge og Norden skaper oppfatninger av "dem" (Keskinen et al. 2009). Disse for meg grensesprengende perspektivene åpnet muligheten til å se det flerkulturelle barnevernet med nye øyne. De nye perspektivene jeg fikk tilgang til, koplet med egen erfaring fra ulike velferdsstatlige felt, er foranledningen til denne studien.

I forlengelsen av hvordan jeg nå i grove trekk har ringet inn studiens tematikk og posisjonert meg teoretisk, skal jeg presentere hvilke deltematikker studien belyser og hvilke felt jeg ønsker å samtale med.

² Begrepet "rase"/etnisitet redegjøres for i kap. 2, p. 2.4.4.

1.1.2 Studiens formål og temaer

Studiens temaer har relevans for barnevernsfeltet, velferdsforskningen og kjønns- og likestillingsforskningen. Jeg skal i det følgende knytte formål og temaer for undersøkelsen til hvert av de tre feltene. Jeg begynner med barnevernet.

Et av *formålene* med min undersøkelse er å se barnevernets arbeid med minoritetsfamilier med et annet blikk en feltets egen forskning gjør. I den nyst utarbeidede kunnskapsoversikten "Flerkulturelt barnevern" beskrives hovedformålet for kartleggingen som "*å identifisere, referere og vurdere faglitteratur som sier noe om hvordan ulike tiltak og metoder virker overfor barn fra etniske minoriteter*" (Holm-Hansen et al. 2007:85). Resultatet av kartleggingen oppsummeres som følger:

Det foreligger ikke forskningsmessig belegg verken for å anbefale eller fraråde bruken av spesielle programmer eller metoder på ikke-vestlige innvandrere. Utgangspunktet i arbeidet med ikke-vestlige innvandrere bør derfor være å benytte de samme tiltakene og metodene som overfor andre og med de samme kravene til at intervensjonene skal være kunnskapsbasert. Den største utfordringen i det flerkulturelle barnevernet ligger dermed i å sørge for at eksisterende metoder, programmer og tiltak gjøres tilgjengelige og akseptable for etniske minoritetsgrupper. (Ibid:316).³

En kritikk som reises mot annen barnevernforskning, er at den i for stor grad setter fokuset på profesjonsutøvelsen ved å undersøke hva som virker (Ulvik 2009), såkalt evidensbasert forskning. Målet med slik forskning er å utvikle metodiske verktøy til bruk i de direkte møtene med klientene. Metodeutvikling og evaluering er selvsagt nødvendig, men problematisk hvis dette blir den enerådende forskningsprofilen.

Kunnskapsoversikten framholder de direkte møtene mellom barnevern og klienter som avgjørende for virkningene av programmene, metodene og tiltakene. Fokuset rettes mot den kulturtilpasningen som skjer på individnivå "*for å formidle hensikten med*

³ Jeg setter "ikke-vestlig" i anførselstegn. Mye brukte kategorier, blant annet av SSB, var inntil i 2008 "vestlige" og "ikke-vestlige" land. Mange fra disse landene fant begrepsbruken nedsettende da betegnelsen "ikke-vestlig" signaliserer "vestlig" som norm. SSB's begrepsbruk, som hadde bidratt til at dikotomien vestlige/ikke-vestlige ble brukt mer allment, ble derfor endret. Det ble ikke funnet nye betegnelser som på en kortfattet måte kunne erstatte de gamle, og praksisen som nå gjelder er å konkretisere ved å nevne landene ved navn. De deler av verden som tidligere hørte til "ikke-vestlige" land er: Asia (inkl. Tyrkia), Afrika, Latin-Amerika, Oseania utenom Australia og New Zealand, og Europa utenom EU/EØS (<http://www.ssb.no/ssp/utg/200804/15/>)

intervensjonen". Slik skal programmene bli lettere å bruke for "ikke-vestlige" innvandrere, med effekt at det blir lettere for barnevernet å oppnå legitimitet (Holm Hansen et al. 2007:316-317).

Forskning som ser på *sammenhenger* mellom utøvernivået og institusjonelle og samfunnsmessige forhold vil kunne motvirke at barnevernsarbeiderne blir gjort eneansvarlige for profesjonsutøvelsen på individnivå. Denne vinklingen på barnevernets flerkulturelle utfordring vil gi et bredere kunnskapstilfang til feltet, ikke nødvendigvis et riktigere. Det kan gi muligheter til å få opp diskusjoner i barnevernet og i sosialt arbeid som kan bidra til å utvikle kunnskapsgrunnlaget. Jeg vil altså forsøke å sette likestillingsgjøringer i barnevernet inn i en større institusjonell og samfunnspolitisk kontekst.

Knyttet spesifikt til barnevernfeltet er denne undersøkelsens andre *formål* å få grep om feltets *understrømmer av institusjonell tenkning* (Vagli 2009). Dette er understrømmer som tas for gitt, men som har innvirkning på hvordan sosialarbeiderne fra sin majoritetsposisjon tolker seg selv og klientene i posisjonen som norske minoriteter. Dette er et av studiens sentrale *tema*.

Sosialt arbeid preges av kulturelle forestillinger som er innvevd i forståelsen av sosiale problemer, av de motsetninger som ligger i lovgivningen, av organiseringen som velges og forståelser av den profesjonelle form arbeidet gis (Egelund 1997). Videre beskriver Egelund sosialt arbeid som en velferdsstatlig tjeneste som er forbundet med kulturelle og moralske forestillinger der det går opp grenser mellom normalitet og avvik, velstand og fattigdom, verdige og uverdige behov, det personlige og det kollektive ansvaret, samt mellom hjelp og disiplinering (ibid:327). Her får Egelund fram hvordan dominerende og naturliggjorte samfunnsnormer ligger implisitt i profesjonsutøvelsen. For min studie er det viktig å gripe disse implisitte normene.

Undersøkelsen belyser hvordan barnevernet forholder seg til forskjell og likhet, relatert både til kjønn og kultur, og hvordan sosialarbeiderne legger mening i begrepene. Oppfatninger av forskjell og likhet mellom mennesker har blant annet å gjøre med hvilke verdier som legges til grunn. Samfunnets verdiforankring vil prege barnevernets likestillingsgjøringer. Likestilling nevnes ofte sammen med andre verdier i beskrivelser av "det norske". Jeg siterer fra den offentlige utredningen "Barnevernet i Norge":

De grunnleggende verdiene er av en slik karakter at de grunngir seg selv. Vi trenger ikke motivere dem ved hjelp av andre verdier. Eksempel på slike verdier i vårt samfunn er rettferdighet, likestilling, solidaritet, trygge oppvekstvilkår, toleranse, en verdig alderdom osv. (NOU 2000:12, p. 5.1).

Sammen med andre verdier "vi" har i ryggmargen er likestilling en verdi som grunngir seg selv, står det her. Slik kan den tas for gitt.⁴ NOU'en peker på et viktig aspekt: Verdier som kjennetegner det norske er for "oss" innforståtte. Likestilling er en slik innforstått verdi. En annen verdi som har særlig relevans for en studie som har barnevernet som empirisk felt, og som står særlig sterkt i Norge, er det autonome barnet (Vike og Eide 2010). Barnet og barndom har fått en symbolfunksjon i det norske flerkulturelle samfunnet, skriver forfatterne. Barn og unge er blitt nøkkelsymbolet på forholdet mellom "oss" og "dem" (ibid:22).

Denne studien belyser hvordan likestilling som verdi bidrar til – eller unngår – å skape forskjeller mellom norsk majoritet og norske minoriteter. Men det kan også tenkes at det i barnevernets likestillingsgjøringer lages forbindelser mellom likestilling og andre majoritetsverdier, slik det gjøres i NOU'en i sitatet over. Et *tema* studien belyser er hvordan likestilling som verdi filter sammen med andre majoritetsverdier i barnevernets profesjonsutøvelse.

Hagen, som har skrevet norsk barneverns historie på oppdrag fra Norsk Barnevernsamband, hevder at barnevernet gjennom tidene har tatt samfunnets normer for gitt (Hagen 2001). Kanskje uttrykkes her det *dominerende* bildet av hvordan barnevernet tar opp samfunnsverdiene i arbeidet sitt? Kan det tenkes at det finnes en flertydighet i barnevernets profesjonsutøvelse som ikke har kommet så godt fram i Hagens historiebeskrivelse?

Selvfølgeliggjøring av dominerende samfunnsverdier er et av *temaene* for denne studien. Jeg undersøker hvordan slike prosesser foregår. En ambisjon i denne sammenhengen er å lete etter flertydighet. Det fordrer to grep. Det ene er å undersøke hva barnevernet tar for gitt, hva som skjer i slike prosesser, samt hva som skjer når feltets blinde felt *ikke* blir

⁴ Her presiseres ikke hva som menes med likestilling. I offentlige dokumenter brukes likestilling og kjønnslikestilling om hverandre. Denne undersøkelsen skal handle om kjønnslikestilling, som en av mange slags likestillinger. Jeg bruker begge betegnelsene, men de vil alltid vise til kjønnslikestilling dersom noe annet ikke uttrykkelig bemerkes.

selvfølgelig. Er det slik at likestillingsgjøringer i barnevernet "bare" reproducerer likestilling som dominerende samfunnsverdi, spør jeg, eller er likestillingsgjøringene flertydige, og hvordan kan det i så fall forstås? Det andre grepet er å se barnevernets likestillingsgjøringer i sammenheng med den velferdspolitiske og likestillingspolitiske konteksten barnevernet opererer i. *Formålet* er å få kunnskap om barnevernets *ulike* likestillingsgjøringer i en samfunnsmessig kontekst som forventes å være flertydig.

Det andre feltet jeg ønsker å samtale med, er velferdsforskningen. En *tematikk* som har relevans også utover barnevernfeltet, dreier seg generelt sagt om likestillingsgjøringer i spenningsfeltet mellom individ og samfunn. Et *formål* i dette avhandlingsarbeidet er å gjøre tydelig hvilke premisser og forutsetninger som ligger til grunn for norsk kjønnslikestilling som integrert del av statlig politikk. Det betyr å klargjøre hvilke særlige forutsetninger som ligger i koplingen mellom den norske samfunnsmodellen og likestillingspolitikken som føres. Dette for å forstå hvordan likestilling *implementeres* av velferdsstatens grasrotbyråkrater (Lipsky 2010).⁵ Jeg skal konkretisere ved å løfte fram noen korte beskrivelser som belyser spenningsforholdet individ-samfunn fra litt ulike vinkler.

Melby med flere hevder at likestillingspolitikken alltid har befunnet seg i et spenningsfelt mellom frigjøring/myndiggjøring og kontroll av kvinner (Melby et al. 2008). Denne beskrivelsen, som jeg utdyper nærmere i p. 1.2, er relevant også for barnevernet, som har hatt, og fremdeles har å gjøre med mødre som på ulike måter lever på tvers av dominerende samfunnsnormer (Ericsson 1996, 2009).

Egelund og Hagen, som regnes som nestorer innen henholdsvis dansk og norsk barnevern, beskriver relasjonen mellom barnevernet og samfunnets kontrollfunksjon på ulike måter. Egelund hevder at barnevernlovene til alle tider har handlet om hvilke oppfatninger og prinsipper samfunnet har hatt for å beskytte, behandle, nyttiggjøre og kontrollere det moderne barnet – i skjæringspunktet mellom vern av barn og foreldre disiplinering (Egelund 1997:327). Hagen, som beskriver inngangen til det 20. århundret, hevder at mens barns problemer den gangen ble knyttet til fattigdom, var lovgivningen, og dermed barnevernets mandat, rettet mot familiens moralske vandel. Barnevernets inngripen i familiene hadde to siktemål, skriver hun: Beskyttelse av samfunnsnormene og oppdragelse (Hagen 2001).

⁵ Jeg redegjør for begrepet grasrotbyråkrat i kap. 2, p. 2.2.3

I det sosiale arbeidet på denne tiden ble prinsippet om å holde klienten moralsk ansvarlig lagt til grunn som avgjørende prinsipp, noe som innebar å få klientene til å ta de riktige valgene for seg selv (Villadsen 2004:116). Gjennom analyser av sosialt arbeids historie med vekt på brudd og diskontinuitet, viser Villadsen at den tidens prinsipp er gjenopptatt i sosialt arbeid, nå i en nyliberalistisk innpakning (Mik-Meyer og Villadsen 2007). En velferdsstatlig diskurs dreier seg om statlig styring og nøytralisering av makt (ibid). Barnevernets oppdrag handler om å gjøre kontinuerlige avveininger mellom på den ene siden å forankre sin profesjonsutøvelse i det felles verdigrunnet som holder samfunnet sammen, og på den andre siden i hensynet til å styrke klientenes autonomi gjennom å støtte dem i utformingen av sine livsprosjekt (Carstens 2005:37-38). Velferdssystemets to prinsipper, med de innebygde motsigelsene og dets anvisning om nøytralitet, er kjennetegnende for den vestlige nyliberalistiske tenkningen, som altså er den dominerende diskursen innenfor velferdsstatlig tjenesteyting i dag.

Fra ulike vinkler knyttes kontroll av kvinner, av barn og foreldre, generelt sagt, av velferdsstatens klienter, til spennet mellom individuelle verdiorienteringer og dominerende samfunnsverdier. Statlig likestillingspolitikk dreier seg slik om et verdigrunnlag, men også om implementering av politiske mål. Likestillingspolitikken opererer ikke alene. Den gjennomføres som integrert del av andre politikkområder, som velferdspolitik, integreringspolitikk, familiepolitikk og arbeidsmarkedspolitik. Jeg plasserer studien av barnevernets likestillingsgjøringer i spenningsfeltet mellom individ og samfunn, i en flerkulturell kontekst, der mange politikfelt, verdipreferanser og implementeringsstrategier utspiller seg i barnevernets profesjonsutøvelse.

En tematikk denne undersøkelsen løfter fram, er altså hvordan ulike velferdsstatlige diskurser spiller sammen, som diskurser om kjønnslikestilling, arbeidslinja, integrering av minoriteter og velferdsstatlige diskurser om statlig nøytralitet innen forvaltningen. Det betyr at jeg innlemmer strategier for implementering av likestillingspolitikken som tema for undersøkelsen. Diskursene jeg har nevnt gjennomskjærer felt- og profesjongrenser og institusjonelle nivåer. Slik vil en undersøkelse av hvordan likestilling tas opp i barnevernet også kunne ha relevans for andre velferdsstatlige tjenester.

Kjønns- og likestillingsforskningen er det tredje feltet denne studien har relevans for. Postkolonial, feministisk teorier er reisende teorier som ikke kan flyttes fra en kontekst til en annen uten videre (Said 1991). Studier som gjøres i andre kontekster, kan heller ikke uten videre tas til inntekt for norske forhold. En *tematikk* min undersøkelse belyser er hvordan barnevernets kjønnsforståelser skaper oppfatninger om norskhet og ikke-norskhet i en velferdsstatlig, flerkulturell kontekst. Studien anvender postkoloniale feministiske bidrag for å kunne sette den dominerende likestillingsdiskursens kjønnsbegrep under lupen.⁶ Jeg ser behovet for et kjønnsbegrep som klarer å favne dynamikken og kompleksiteten i forskjellsskapende relasjoner. Ved å rette et særskilt blikk på kjønn, er et av studiens formål å bidra i en videre diskusjon om likestillingspolitikkenes kjønnsbegrep. Dette er motivert av at kjønnsrelasjonen synes underkommunisert i barnevernets kunnskapsgrunnlag. Jeg skriver meg inn i diskusjonen om interseksjonalitet, men ønsker i utgangspunktet ikke å låse diskusjonen om kjønnsbegrepet til ett perspektiv.⁷

Studien spenner altså over flere temaer, og den har relevans for flere felt; barnevernet, velferdsforskningen og kjønns- og likestillingsforskningen. Oppsummert er *formålet* med undersøkelsen å studere barnevernet med et annet blikk enn det feltets egen forskning gjør, samt å få grep om feltets understrømmer av institusjonell tenkning og verdiforankring som tas for gitt. Ambisjonen er å lete etter flertydighet i barnevernets likestillingsgjøringer. Studiens *tematikk* dreier seg om å belyse hvordan barnevernet tar opp kjønnslikestilling som verdi i profesjonsutøvelsen. Undersøkelsen prøver å gripe noen sammenhenger mellom barnevernets likestillingsgjøringer og hvordan ulike velferdsstatlige politikker, verdier og implementeringsstrategier er i spill, samt utforske hvordan kjønn "gjøres" og samspiller med andre kategorier.

1.2 Kjønnslikestilling og kjønn i velferdsstaten

Fra å ha presentert undersøkelsens temaer og formål, skal jeg i det følgende avsnittet flette sammen noen barnevernfaglige og likestillingspolitiske anliggender i perioden fra inngangen til 1900-tallet og fram til i dag.

⁶ Begrepet "den dominerende likestillingsdiskursen" defineres i p. 1.2.2.

⁷ Jeg diskuterer begrepet/perspektivet interseksjonalitet i kap. 2, p. 2.6 og kap. 7, p. 7.5.

Hagen oppsummerer i sin beskrivelse av barnevernets historie at feltet har befunnet seg i skjæringspunktet mellom kriminalpolitikk, skolepolitikk og sosialpolitikk (Hagen 2001:106). Hun kunne kanskje med fordel også ha nevnt likestillingspolitikken. Selv om den ble regnet som et institusjonalisert politikkfelt først i prosessen som førte fram til Lov om likestilling mellom kjønnene (1978), foregikk det langt tidligere diskusjoner som befant seg i skjæringspunktet mellom feministbevegelsens engasjement for kvinnefrigjøring og statlig politikk. Diskusjonene hadde også innflytelse på barnevernet som felt. Jeg skal i det videre gi et bilde av hvordan disse prosessene utspant seg. For min undersøkelse er det sentralt å ha kunnskap om hva likestillingspolitikken i dag dreier seg om, hvilke likestillingspolitiske diskusjoner som har foregått tidligere, og hvilke verdier som har vært og er førende for likestillingspolitikken.

Jeg drøfter her flere tematikker som har relevans for min undersøkelse: Likestillingspolitikkenes tvetydighet, spenningsfeltet mellom kvinnefrigjøring og kontroll av kvinner, og i forlengelsen av dette, en diskusjon om kjønnsforståelser og sentrale samfunnsmessige verdier. Vekten vil ligge på beskrivelser av likestillings- og barneverndiskursene. Gjennomgangen vinkles spesifikt mot de spørsmålene min studie belyser, og vil slik være med på å klargjøre temaet for avhandlingen.

Jeg deler presentasjonen i tre. I avsnittet 1.2.1, "*Likestillingspolitiske tvetydigheter på begynnelsen av 1900-tallet*", tar jeg utgangspunkt i gjennomføring av en ekteskapsreform som gjaldt de nordiske landene. I det påfølgende avsnittet, 1.2.2, "*Likestillingspolitiske diskurser i nyere tid*", redegjør jeg for den dominerende likestillingsdiskursen, samt noen relevante feltspesifikke diskurser. I avsnittet 1.2.3, "*Kritiske røster*", avrunder jeg med å ta fram noen diskusjoner innen likestillings- og kjønnsforskningen som fra litt ulike vinkler stiller seg kritisk til statsfeminismen.

1.2.1 Likestillingspolitiske tvetydigheter på begynnelsen av 1900-tallet

En nordisk ekteskapsreform ble gjennomført i perioden 1909 og 1929 (Melby et al. 2008). Melby, Ravn og Wetterberg har studert reformen og den offentlige debatten som gikk forut for denne. Debatten om reformen endte med en, for den tiden, radikal lovgivning som likestilte ektefellene økonomisk ved å pålegge dem gjensidig forsørgerplikt. Verdiane likhet og autonomi ble lagt til grunn for lovendringen, gjeldende for *begge* kjønn. Parallelt ble det

forventet at kvinner skulle ta seg av familien og husholdet. Dette var en husmorrolle det var knyttet strenge normer til, og som bandt kvinnen først og fremst til familien (ibid:19). Grunnpilaren i byggingen av velferdsstaten var på den tiden å gi familien det hele og fulle ansvaret for egen forsørgelse (ibid:8). Tre politikkområder var berørt: Likestillingspolitikk, familierpolitikk og arbeidsmarkedspolitikk, der byggingen av velferdsstaten la premissene for politikkkutforming.

Forfatterne beskriver lovprosessen som uttrykk for modernitetens dilemma. Ekteskapsreformen synliggjorde dilemmaet mellom på den ene siden en norm om kjønnnet arbeidsdeling i hjemmet forankret i en familieorientering, og på den andre siden en likestillingsnorm som la til grunn et ideal om kjønnnet likhet og autonomi gjennom å gi ektefeller lik forsørgelsesplikt. Hvordan kunne ekteskapsreformens verdi om kjønnnet *likhet* forenes med kjønnnet *forskjell* på familiearenaen? er spørsmålet som stilles.

Husmornormen var uttrykk for en familieorienteringen som syntes uforenlig med en likestillingsnorm som vektla individuell frihet. Tvetydigheten i den tidens likestillingsdiskurs lå altså på ene siden i synet på kvinnen som uavhengig og likestilt ut ifra et ideal om individuell frihet (individualisme), på den andre siden i en naturalisering av kvinnen som husmor, som begrenset kvinners individuelle frihet gjennom å binde dem opp i ansvaret for familien. Dette illustrerer datidens likestillingspolitiske tvetydighet.

Oppfatningen om at menn og kvinner er forskjellige lå implisitt i datidens samfunnsnormer; mannen som utearbeidende, kvinnen som hovedansvarlig for familien. Likestilling handlet om lik *verdsetting* av mannen og kvinnen, vurdert ut fra at kjønnenes innsats på hver sin arena var likeverdig – forankret i en forestilling om at mann og kvinne av natur er forskjellige. I tillegg til normen om kjønnnet arbeidsdeling i hjemmet, bidro premisset om den heteroseksuelle to-foreldre-familien til å befeste den dominerende oppfatning av en mannlig og en kvinnelig seksualitet, skriver forfatterne (ibid:18); mannen som familiens overhode, -kvinnen som kone, familiebestyrer og mor.

Melby foreslår to tolkninger av hvorfor ekteskapsreformen ble gjennomført (Melby i intervju med Kilden, 2005). En feministisk lovgivning kunne på den ene siden være uttrykk for kvinners gjennomslagskraft, en kvinnefrigjørende nyvinning. Men den kunne på den andre siden også forstås som et grep for å bevare familien. I intervjuet viser Melby til ulike

tendenser i samfunnet på den tiden: Andelen ugifte var forholdsvis høy, også andelen "uekte" barn, og fruktbarheten sank. Noen oppfattet dette som en trussel mot familien som samlivsregulerende norm. Ekteskapsreformen ga kvinner en mer likestilt posisjon i familien, og slik kunne reformen gjøre familien attraktiv for kvinner.

Barnevernet hadde å gjøre med fattige familier. Den gang som nå besto familiene oftest av en eneforsørgende mor og barn (Backe-Hansen 2003, NOU 2012:5, p. 4.3.6). Uten en mannlig forsørger kunne det være vanskelig å nå opp til standardene for godt morskap (Melby et al. 2008:18). Hvordan spilte så likestillingspolitiske tvetydigheter og gjeldende samfunnsnormer en rolle for eneforsørgende mødre på ekteskapsreformens tid?

Giftemålets *moraliske* begrunnelse, samt normen om den heteroseksuelle to-foreldre-familien, fikk utgrensende effekt, blant annet for gruppen ugifte mødre. Mødrene kunne risikere å bryte flere samfunnsnormer. Som *ugifte* brøt de med normen om to-foreldre-familien. Slik kunne deres moral trekkes i tvil. Som fattige *forsorgsmottakere* brøt de med normer for selvforsørgelse, og dersom de klarte å forsørge familien sin, brøt de med datidens normer for kvinnelighet. Som *mødre*, enten de var yrkesaktive eller måtte leve på offentlig støtte, brøt de med normene for godt morskap. Dette fordi de ble målt mot standarden for to-foreldre-familien og hjemmeværende middelklassekvinnens morskap. Ugifte mødre utfordret dominerende samfunnsnormer, og prisen de kunne risikere å betale var å bli ansett som annenrangs mødre.

Likestillingspolitikk henger nøye sammen med samfunnsnormer. Beskrivelsen av hvordan tvetydige likestillingsdiskurser og velferdsstatlige ideal spilte sammen på begynnelsen av 1900-tallet, aktualiserer et sentralt fokus i min studie: Spenningsfeltet mellom individ og samfunn, mellom kontroll og frigjøring av kvinnen. Mitt poeng med å løfte fram likestillingsdiskursen på begynnelsen av 1900-tallet er primært å tydeliggjøre sammenhengen mellom likestillingspolitiske tvetydige normer og idealer, og hvordan disse angikk kvinner i særdeleshet. Spørsmålet jeg stiller i min studie er hvordan likestillingsdiskursen i dag kan tenkes å være virksom i konstitueringen av et samfunnsmessig moral- og verdigrunnlag på måter som får utgrensende konsekvenser for minoritetskvinner. Eksempelet med de ugifte mødrene er ikke aktuelt i dag slik det var på ekteskapsreformens tid, og det er heller ikke mitt poeng ved å trekke fram denne gruppen spesielt. Selv om mitt

materiale inneholder mange beskrivelser av eneforsørgende kvinner, er det kvinnene i posisjonen som minoritet denne studien dreier seg om.

Gullestad peker på en annen side ved moderniteten enn den jeg så langt har drøftet (Gullestad 2002). Det dreier seg om den norske majoritetens oppfatninger av modernitet og hvilke effekter det får for kvinner med minoritetsbakgrunn. Gullestad hevder at det er en sammenheng mellom majoritetsoppfatninger av moderniseringsprosjektet, og hvordan minoritetene tolkes (ibid:32). Mye tyder på at minoritetskvinner står sentralt i majoritetens konstruksjoner av likhet og forskjell, hevder hun videre. Hun nevner seksuell frigjøring, selvstendighet og individualitet som eksempler på symboler for den moderne kvinnen. Hvis det er slik, synes det i dag som tidligere å være noe som hefter ved *kvinner*. Også på ekteskapsreformens tid ble kvinner "merket", men ikke alle kvinner. "Kvinnen" framsto i flere utgaver. Både den frigjorte og likestilte kvinnen som forkjemper for likestilling og den marginaliserte kvinnen som ugift mor dyttet på etablerte normer, men fra svært ulike posisjoner, og med svært ulike konsekvenser. Er det da slik at kvinner med minoritetsbakgrunn oppfattes som utfordrere av dominerende likestillingspolitiske majoritetsnormer, og slik risikerer å bli tildelt marginaliserte posisjoner?

Med diskursene som var virksomme på 1900-tallet i minne, skal jeg beskrive noen dagsaktuelle politikkfelt som griper inn i barnevernets virksomhet; likestillingspolitikken og dens innflytelse på familiepolitikken, kvinners deltakelse på arbeidsmarkedet, og integreringspolitikken. Sistnevnte berøres bare helt kort. Jeg løfter også fram noen fagspesifikk diskurser som var i spill i fra 1960-tallet og utover.

1.2.2 Likestillingspolitiske diskurser i nyere tid

Ekteskapslovgivningen var radikal ved at den tildelte ektefeller gjensidig forsørgelsesplikt bygd på verdien om kjønnet likhet. Kan gjennombruddet for den skandinaviske statsfeminismen ha kommet allerede her? Melby stiller spørsmålet i intervjuet med Kilden i 2005. Hva dreier så statsfeminismen seg om?

Begrepet statsfeminisme ble introdusert av Hernes i 1987. I en smal definisjon er statsfeminisme identisk med statlig sosial- og likestillingspolitikk, utformet for å fremme kvinners interesser (Hernes 1987, Holst 2002:60). I sin bok "Welfare State and Woman Power" beskriver Hernes den skandinaviske velferdsstaten som særlig kvinnevennlig,

muliggjort gjennom de skandinaviske landenes likhetskultur, gjennom en sterk kvinnebevegelse initiert nedenfra, og gjennom et statlig, offensivt likestillingspolitisk engasjement (Hernes 1987, Holst 2002). Dette er en vid definisjon av statsfeminisme (Holst 2002:60). Likestilling, forstått som lik fordeling av rettigheter og plikter mellom kjønnene, begrunnes i et medborgerskapsideal om deltakelse og likhet, og kan tolkes inn i begrepet statsfeminisme i en norsk/skandinavisk kontekst.

Likestillingspolitikken har fundament i liberalistiske, universalistiske samfunnsmodeller, forankret i verdier som likhet, likeverd, autonomi og et ideal om frihet fra kjønnsdiskriminering (Skjeie og Teigen 2003). Slik befinner den dominerende likestillingsdiskursens kjønnsbegrep seg i et spenn mellom en liberalistisk likhetstenkning der kjønn ideelt sett ikke skal være relevant, og en kjønnsforståelse forankret i et ideal om kjønnslikhet ut fra en oppfatning av kjønn som forskjell. En type kjønnslikhet relateres altså til et rettferdighetsbegrep som fordrer kjønnsbalanse for å oppnå resultatlikhet mellom menn og kvinner på gruppenivå, mens det liberalistiske kjønnslikhetsidealet er tydeligere forankret i verdien om likeverd mellom individer (Holst 2002:7). Kjønnsrettferdighet har her individet som enhet. Beskrevet slik er likestillingsdiskursen ikke entydig.

Flere dagsaktuelle tematikker tangerer diskusjonene om kjønnsforskjell, kjønnen likhet og likeverdighet som fant sted på tidlig 1900-tall og utover. En av dem handler om det Skjeie og Teigen kaller et norsk/skandinavisk likestillingsparadoks. Dette knyttes til de skandinaviske landenes kjønnssegregerte arbeidsmarked, som vanskelig kan forenes med en kjønnsrettferdig kjønnslikestilling som skal fremme kjønnen likhet og ivareta hensynet til enkeltindividets autonomi og selvtutfoldelse (Solheim og Teigen 2006, Teigen og Skjeie 2003). I dag er spørsmålet ikke lenger lik rett til arbeid for begge kjønn, skriver Solheim og Teigen, men lik rett til å velge type arbeid. Likestillingsparadokset ligger ikke i forholdet mellom høy kvinnedeltakelse og kjønnssegregeringen, det kan forklares historisk, hevder de, men i at segregeringen *varer ved*. Dette er et vesentlig bidrag til å opprettholde kjønnsstereotypier om menn og kvinner som iboende forskjellige (Solheim og Teigen 2006:7-8).⁸

⁸ Interessant i Solheims og Teigens drøfting er at den avrundes med en refleksjon om hvordan det de benevner som den flerkulturelle vendingen i arbeidslivet kan bringe det kjønnsdelte arbeidsmarkedet tilbake i likestillingspolitikken som anerkjent problem. De viser til hvordan et økende flerkulturelt arbeidsmarked har ført til at etniske og kulturelle utskillelsesprosesser har kommet i offentlighetens søkelys, for eksempel

I likhet med diskursene på begynnelsen av 1900-tallet, koples likestillingspolitikken også i dag til arbeidsmarkedspolitikken, og idealet er som den gang kjønnen likhet. Med lik rett og plikt til arbeidsdeltakelse som et likestillingspolitisk virkemiddel, blir likestilling også en konsekvens av deltakelse i arbeidslivet (Rugkåsa 2010:175). Men til forskjell fra tidligere, er det kommet til enda et politikkkfelt, integrering av innvandrere. Å være selvforsørget, likestilt og integrert formidles i offentlige dokumenter som tre sammenvevinger av politiske mål som skal sikre likeverdig samfunnsdeltakelse (ibid). Koplingen mellom likestilling og selvforsørgelse gjennom lønnet arbeid er innarbeidet i Lov om likestilling mellom kjønnene. Likestillingsloven kom imidlertid på et tidspunkt da det flerkulturelle samfunnet ennå ikke var tema i samfunnsdebatten.

Også i familiepolitikken legges det til grunn et ideal om kjønnen likhet som skal oppnås ved å utjevne skjev balanse mellom kjønnene. Jeg skal igjen trekke noen tråder fra 1900-tallet og fram til i dag. Poenget er å belyse hva som skjedde i prosessen som flyttet det likestillingspolitiske fokuset fra familieliv til arbeidsliv.

Kvinnens anliggender ble sentrale i utformingen av de sosialpolitiske målene som knyttet likestillings- og familiepolitikk sammen (Melby i intervju med Kilden 2005).⁹ Dagens likestillingspolitikk knytter familiepolitikk og arbeidsmarkedpolitikk sammen på en noe annen måte (Skjeie og Teigen 2003, Melby et al. 2008). Skjeie og Teigen skisserer retten til lønnsarbeid som hovedpilaren i den norske samfunnsmodellens velferdsstatsvisjon. Med kravet om kvinners like rett til arbeid, ble det skapt en ny familiepolitikk begrunnet i retten til arbeid, hevder forfatterne, nå ut fra en modell om likedelt arbeids- og omsorgsansvar mellom kjønnene, innenfor rammen av den tradisjonelle kjernefamilien.

hvorvidt kvinnelige dataingeniører fra India og mannlige omsorgsarbeidere fra Pakistan kan skape kluss i kategoriene. Dette kan bidra til å bryte stereotypiene som er etablert, og igjen gjøre spørsmålet om kjønnsforskjellene i arbeidslivet aktuelt som likestillingspolitisk problem.

⁹ I den forbindelse kan det være relevant å løfte fram at Likestillingsbarometeret, som inntil i 2005 ble lagt til grunn for rangeringen av de europeiske landenes grad av oppnådd likestilling, ikke inkluderer likestilling på familiearenaen (Holst 2007). Begrunnelsen var at den er vanskelig målbar. Kåringene av Norge som et av verdens mest likestilte land refererer dermed til likestilling på andre arenaer.

Det synes altså å ha skjedd en forskyvning i det likestillingspolitiske fokuset. Fra å ha diskutert modernitetsdilemmaet; kjønnen likhet/kvinnens autonomi i arbeidslivet versus kjønnen forskjell/avhengighet til familien i første halvdel av 1900-tallet, ble kjønnen likhet etter hvert implementert i arbeidslivet, så vel som innen familien. Verdier som autonomi og valgfrihet ble gjeldende på alle arenaer, en prosess som skjøt fart fra 1960 til 1980 (Melby et al. 2008:19). Som konsekvens av materielle og ideologiske endringer fra 1960-tallet og utover, gjorde kvinnene sitt inntog på arbeidsmarkedet, og menns deltakelse i familielivet ble et likestillingspolitisk fokus. Familiepolitikken framsto nå som *kjønnsnøytral* gjennom å befeste idealet om kjønnslikhet, med tilhørende like rettigheter og plikter. Det er fra 1980 og utover at det likestillingspolitiske fokuset skifter fra familieliv til arbeidsliv (ibid).

Begrunnelsene for forskyvningen av likestillingsfokuset fra familien til arbeidslivet er sentrale. Forskyvningen synes å henge sammen med spesifikke endringer i det norske samfunnet på en spesifikk tid, som begge deler la forholdene til rette for å la kjønnslikhet i familien og i arbeidslivet bli en førende verdi på begge arenaer. Det dreide seg om materielle og ideologiske endringer som ga gode vilkår for å implementere nye politiske mål. Forutsetningene for norsk kjønnslikestilling handlet dermed ikke om verdier som like medborgerskapsrettigheter, kjønnen likeverd og likhet løsrevet fra konteksten, men om spesifikke historiske og økonomiske forutsetninger som gjorde en offensiv likestillingspolitikk mulig.

Kunnskap om disse prosessene danner grunnlaget for de empiriske analysene av barnevernets likestillingsgjøringer, og hvordan de forstår og begrunner dem. *Drøftingen* så langt er ment som et bakteppe for analyser som skal dreie seg om å utfordre etablerte oppfatninger om at norsk kjønnslikestilling er et gitt resultat av norsk moderne, humanistisk utvikling.

Jeg skal nå flytte blikket fra statsfeminisme, til diskurser som var i spill innen velferdsstatlig tjenesteyting fra 1960-tallet og utover.

Forskjeller mellom menn og kvinner ble fra 1960-tallet tolket på nye måter som følge av profesjonalisering av velferdsstatens tjenester (Melby et al. 2008:19, Ericsson 1996). Fagtenkningen innen behandlingsorienterte disipliner som psykologi bidro til å konstituere kvinnen som den viktigste omsorgspersonen for barn (Melby et al. 2008, Haavind 2006,

Andenæs 2006). I barnevernet fikk tilknytningsteorier om mor-barnrelasjonen fotfeste. Anvendt i omsorgsvurderinger bidro de til individ- og egenskapsorienterte forståelser av sosiale problemer, samt at fedre ble usynlige (Ericsson 1996).¹⁰ En annen diskurs innen sosialt arbeid handlet om samfunnsstrukturer som problemskapende (Flemström og Ronnby 1976), men den fikk begrenset innflytelse i barnevernet. Metodekritikk og utvikling av nye metoder forankret i marxistisk klasseanalyse dreide seg her om hvordan klientene kunne "ta tilbake kontrollen over eget liv".

Disiplinen psykologi, og sosialt arbeid med vekt på samfunnsarbeid som metode, representerte to ulike fagdiskurser, en behandlings- og individorientert og en marxistisk og samfunnsorientert, der kategoriene kjønn og klasse ble vektet ulikt. Altså var kjønnsrelasjonen organiserende for forståelse av omsorgssvikt, men den lå implisitt. I den politiserte fagdiskursen ble klasse framfor kjønn sentral. I den samtidige likestillingsdiskursen, som redegjort for, var det omvendt. Her fikk kjønn prioritet.

I fagdiskursene så vel som den likestillingspolitiske diskursen synes det ikke enkelt å forholde seg til mer enn en kategori av gangen. I min undersøkelse er forholdet mellom kjønn og likestilling, og hvordan å forholde seg til andre kategorier sentrale analytiske fokus. Med barnevernet som empirisk felt for undersøkelsen prøver studien å ta høyde for at barnevernfaglige diskurser og likestillingsdiskursen samvirker.

Fagdisiplinenes diskurs om mor-barn-relasjonen som den viktigste for barn har satt spor. En studie av familiepolitiske dokumenter og diskusjoner i forkant av lovendringer på 1980-tallet viser at morskapet sto i en særstilling også da (Annfelt 2008). Mitt poeng er her at likestillingsdiskursen fra 1900-tallet til i dag ikke kan forstås langs en tidsakse, som en forutsigbar, rasjonelt fundert utvikling fra et gammeldags og tradisjonelt til et moderne syn på kvinner og menn.

Likestillingspolitiske og faglige spørsmål som har relevans for likestillingspolitiske problemstillinger synes å foregå parallelt, noe Andenæs løfter fram og drøfter (Andenæs 2006). Andenæs sitt poeng er at likestillings- og kjønnsforskningen kan ta kulturelt betingede oppfatninger om relasjonen barn-foreldre for gitt ved at det ikke er treffpunkter mellom

¹⁰ Et eksempel på toneangivende barnevernlitteratur som skrev seg inn i denne diskursen, er Kari Killéns bok "Sveket" (Killén Heap 1991). Boka ble senere omskrevet som følge av teorikritikk.

fagdiskursene og likestillingsdiskursen. Fagforskningen kan på sin side legge til grunn en selvfølgelig oppfatning av hva likestilling er. Denne studien prøver å bringe de to feltenes likestillingsanliggender sammen.

I de to foregående avsnittene har jeg trukket noen historiske linjer. Hovedfokuset har vært på likestillingspolitiske diskurser knyttet til ulike politikkområder. Det har dreid seg om en beskrivelse av likestillingspolitiske mål med blick for feltspesifikke anliggender. Det som ikke er diskutert så langt er hvilke kvinner likestillingspolitikken er rettet mot.

Er det slik at barnevernets likestillingsgjøringer i møte med mødre og fedre med minoritetsbakgrunn legger til grunn ferdig definerte likestillingsidealer, skapt i en norsk kontekst og forankret i en tatt for gitt kjønnsforståelse, eller kan det tenkes at barnevernet forhandler om betydninger av likestilling og kjønn? Spørsmålet er knyttet til det jeg tidligere har løftet fram som studiens mål om å lete etter flertydighet i hvordan barnevernet gjør likestilling, samt å utforske barnevernets kjønnsforståelse.

I neste avsnitt løfter jeg fram noen kritiske innspill fra kjønns- og likestillingsforskningen, som rettes mot ulike aspekt ved statsfeminismen. Det dreier seg om kritikk av statsfeminismens manglende inkludering av et minoritetsperspektiv, problematisering av begrepet kvinnevennlighet, samt to ulikt vinklede problematiseringer av statlig nøytralitet.

1.2.3 Kritiske røster

I min redegjørelse for studiens bakgrunn tok jeg utgangspunkt i en kritikk som ble reist av minoritetskvinner og fra forskerposisjoner innen postkolonial feministisk forskning. Kritikken tok opp likestillingspolitikken mulige ekskluderende effekter for kvinner med minoritetsbakgrunn.

Siim, som skriver fra en dansk kontekst, Mulinari fra en svensk og Holst fra en norsk kontekst, ser koplingen mellom stat og feminisme som problematisk (Siim 1999, 2008, Holst 2002, Mulinari 2008). Likestilling, forstått som lik fordeling av rettigheter og plikter mellom kjønnene, har vært begrunnet i et medborgerskapsideal som vektlegger deltakelse og likhet. Dette utgjør kjernen i begrepet statsfeminisme i en norsk/skandinavisk kontekst.

Siim trekker opp et motsetningsforhold mellom majoritetskvinner og minoritetskvinner i de skandinaviske landene relatert til inkludering i samfunnet (Siim 1999). Skandinaviske kvinner

er blitt inkludert med hjelp fra staten som pådriver, sier hun, mens kvinner med minoritetsbakgrunn ikke inkluderes i samme grad. Motsetningen mellom kvinner er skapt av den politiske kulturen i dagens samfunn, hevder hun videre. Hun peker på majoritetsverdier som likhet og solidaritet i de universalistiske skandinaviske velferdsstatene som barrierer mot å akseptere forskjellighet. Siim ser behov for feministisk forskning som tar opp diskusjonen om hvorvidt den skandinaviske likestillingsmodellen har en tendens til å ekskludere, marginalisere og assimilere et minoritetsperspektiv på familien og på kjønnsrelasjoner (Siim 2008). Men hun ser også et potensial for likebehandling av minoritetskvinner i den sterke kjønnslikestillingsnormen (ibid:151).

En lignende kritikk reiser Holst i en sammenheng hvor hun diskuterer Hernes sitt begrep "den kvinnevennlige velferdsstaten". Hun påpeker det problematiske i den sterke koplingen mellom et politisk-legalt fellesskap og et relativt enhetlig nasjonalt etisk fellesskap. En slik kopling kan komme til å undertrykke alternative kulturelle betraktningssett og individuelt mangfold, hevder hun (Holst 2002:83).

Mulinari, som posisjonerer seg innen svensk postkolonial forskning, stiller også spørsmål ved begrepet "kvinnevennlighet". Det skjuler forskjeller mellom kvinner, hevder hun (Mulinari 2008). Videre peker hun på at det i dagens Sverige er nesten helt umulig å målbære syn som er i konflikt med svensk likestilling, og samtidig være på innsiden av det svenske moralske universet (ibid:169). Hun ser en barriere i likestillingsdiskursens dominans som handler om likestilling som skaper av svenskhet, og som slik virker ekskluderende.

Det rettes her en unison kritikk mot de skandinaviske samfunnenes evne til å akseptere forskjeller. De peker alle på sammenhenger mellom likestillingspolitikkenes integrerte posisjon i statlig politikk og verdigrunnet, som kan virke utgrensende for minoriteter. Jeg vil trekke ut tre poeng av relevans for min studie; det norske samfunnets homogenitet som barriere for å inkludere andre menneskers betraktningssett, likestillingspolitikkenes selvfølgeliggjøring av kategorien "kvinne" gjennom å underkjenne at politikken kan slå ulikt ut for ulike kvinner, samt Siims poeng om at en sterk likestillingsnorm både kan ha potensial for å likestille, og å løpe en risiko for å forskjellsbehandle kvinner. For det første aktualiserer de tre innspillene studiens fokus på hvordan likestilling som verdi bidrar i konstruksjonen av majoritets- og minoritetsposisjonene. For det andre aktualiseres spørsmålet om hvordan

likestillingsgjøringene skaper ulike kvinnekategorier – der jeg i denne studien også inkluderer kategorier av menn. Det tredje poenget er knyttet til et tidligere nevnt formål for denne studien: Å lete etter flertydighet i barnevernets likestillingsgjøring.

En annen type kritikk som målbæres gjelder implementering av politiske mål og statlig nøytralitet. Lotherington har analysert prosessen som førte fram til opprettelsen av Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) i 2005.¹¹ Kan offentlig likestillingspolitikk ha blitt et spørsmål om administrasjon og forvaltning heller enn politikk, er spørsmålet hun reiser (Lotherington 2010). Lotherington viser at en, gjennom den nye organiseringen av arbeidet med diskrimineringsvernet, oppnådde å etablere et avpolitisert apparat som tok tilbake kontrollen med et diskrimineringsapparat som ble oppfattet å være i ferd med å bli for pådrivende. Hun løfter fram og diskuterer hvordan den offentlige forvaltningen synes å omdefinere et problem fra å dreie seg om nye politiske tiltak for å bedre de diskriminertes situasjon, til å handle om å løse et forvaltningsmessig problem (Lotherington 2010).

I et tredje innspill stilles spørsmål ved statsfeminismens uttalte familiepolitiske likhetsideal. Som jeg viste i den historiske gjennomgangen, ble kjønnsnøytralitet befestet som prinsipp i statsforvaltningen på 1980-tallet. Bjørnholt hevder at det i en norsk kontekst er problematisk å fokusere på forskjell mellom kjønnene knyttet til foreldreskapet (Bjørnholt 2005/2008). Gjør en det, kan en risikere å bli oppfattet som passé, skriver hun, og hevder at det bryter mot et sterkt likestillingspolitisk *ønske* om likhet, samt at det "truer" en etablert praksis der en har forskuttert likestilling i foreldreskapet. Slik jeg forstår hennes kritikk, dreier det seg om en for sterk grad av normative føringer fra statens side som virker begrensende for hva som er legitimt å diskutere.

Både Lotherington og Bjørnholt berører statsforvaltningens nøytralitet, som jeg tidligere løftet fram som en dominerende diskurs innen velferdsstatlig tjenesteutøving. I denne studien dreier det seg om *måten* likestillingspolitikken implementeres på. Dette aktualiserer min studies fokus på hvordan barnevernet, i posisjonen som grasrotbyråkrater, anvender ulike implementeringsstrategier i likestillingsgjøringen ut fra et forvaltningsideal om statlig nøytralitet (Lipsky 2010, Carstens 2005, Mik-Meyer og Villadsen 2007).

¹¹ Opprettelsen av LDO er uttrykk for en vending i norsk likestillingspolitikk ved at mange uttrykk for forskjeller, som kjønn, klasse, etnisitet, alder og funksjonshemming ble integrert som vurderingsgrunnlag.

Innspillene fra likestillings- og kjønnsforskere tar opp ulike sider av statsfeminismens mulige utgrensende effekter for minoriteter. Jeg har bare gitt plass til noen av kritikkene som reises, men de berører likevel de mest sentrale temaene for denne avhandlingens empiriske analyser; *likestillingsgjørings flertydighet, hvordan barnevernet konstruerer majoritets- og minoritetsposisjoner, og hvordan likestilling som majoritetsverdi bidrar i konstruksjoner av kvinner og menn som passende og upassende i Norge.*

1.3 Tidligere forskning

Fra å ha løftet fram innspill fra andre forskningsfelt og knyttet disse til studiens problemstilling, skal jeg presentere noen tidligere studier innen barnevernforskningen. Jeg har valgt ut norske og skandinaviske bidrag som er relevante for studiens tematikk. Min presentasjon er ment å gi et innblikk i hvordan barnevernet og barnevernsrelatert forskning diskuterer forskjell og likhet relatert til kjønn, kultur og etnisitet. Jeg skiller ikke skarpt mellom barnevern og sosialt arbeid her. Det vil gå fram av sammenhengen når jeg viser til sosialt arbeids forskning.

Den norske barnevernlitteraturen om kjønn er begrenset. Her tar jeg med noen studier som ikke omhandler minoriteter. Det vil gi et bredere bilde av hvordan kjønnforskjell og likhet gjøres relevant i barnevernlitteraturen. Jeg gir kjønn og kulturell forskjell-likhet hvert sitt avsnitt; 1.3.1 "*Barnevern og kjønnsforståelser*" og 1.3.2 "*Barnevern og forståelser av kulturell forskjell-likhet*". Jeg avslutter med et avsnitt der jeg trekker fram bidrag som anvender, eller etterlyser et interseksjonelt perspektiv i sosialt arbeid, 1.3.3, "*Interseksjonell forskning*".

1.3.1 Barnevern og kjønnsforståelser

I den historiske gjennomgangen viste jeg at kvinner ble sentrale i utformingen av ulike politikker som griper inn i familieliv, arbeidsliv og inkludering i samfunnet. Bjørnholts problematisering av den kjønnsnøytrale familiepolitikken, og Mulinaris kritikk av statsfeminismens selvfølgegjorte kvinnekategori, aktualiserer spørsmålet om hvordan barnevernet trekker kjønnsperspektivet inn i sitt arbeid.

Som jeg viste tidligere, innlemmer ikke barnevernet kjønnsperspektivet i sin historiebeskrivelse (se Hagen 2001). Det er først og fremst samfunnsviteren Ericsson som fra sin utsideposisjon har løftet likestillings- og kjønnsproblematikken inn i barnevernet i sin

historieskriving (Ericsson 1996, 2009). I bøkene "Barnevernet som samfunnsspeil" (1996) og "Samfunnets stebarn" (2009) diskuterer hun temaer som makt og ansvar, frigjøring og kontroll i forholdet mellom familien og det offentlige i et sosiologisk-historisk perspektiv.

Guldbrandsen og Østereng (2011) har studert hvordan kjønnslikestilling som et aspekt ved norskhet kommer til uttrykk i det daglige. Dette er den undersøkelsen som treffer mitt tema best. Her studeres samhandlingen mellom miljøarbeidere og barn på barnevernets omsorgssentre for enslige mindreårige asylsøkere, med fokus på hvordan personalet gjorde likestilling, norskhet og kjønn. Undersøkelsen belyser fire forhold som har relevans for min studie. Miljøarbeiderne sluttet seg for det første til et likestillingsideal om kjønnslikhet. Men de la også vekt på at kjønnene kunne ha ulike oppgaver begrunnet i kjønnets *likeverd*. For det andre fant forfatterne at omsorg ble konnotert kvinnelig. Oftere enn menn ønsket de kvinnelige ansatte seg mer likhetstenkning knyttet til omsorgsoppgavene. De mannlige miljøarbeiderne var mer tilfreds med eksisterende arbeidsdeling. For det tredje viser studien at den norske likestillingen som ble formidlet til barna framsto som tvetydig. Både likestilling og ulikestilling ble formidlet. For det fjerde ble majoritetsposisjonen gitt fortrinnet å avgjøre om likestillingsanliggender skulle overses eller markeres. Jeg finner tvetydigheten i disse funnene interessante for min studie, samt hvordan majoritetsposisjonen ble gitt fortrinnet å bruke likestilling som argument overfor barna når det passet. Disse funnene er relevante for mitt fokus på hvordan barnevernet tar opp verdiene likhet og likeverd i sitt arbeid.

Et annet bidrag jeg vil trekke fram er Sagatuns studie "*Kjønn i sosialt arbeid med ungdommer og foreldre*" (2008). Hun forstår kjønn som konstituerende for relasjoner mellom mennesker (ibid:21). Hun fant at miljøarbeiderne møter fedre og mødre med ulike forventinger, blant annet at fedres beskjedne medvirkning i ungdommens hverdag ble ansett som viktig, mens mødres innsats i hverdagen ikke ble verdsatt. Hun fant også at miljøarbeiderne formidlet ideer om forskjell mellom kvinner og menn. For eksempel fikk ikke mødres kompetanse på forhandlingsorienterte oppdragsstrategier overfor sønner anerkjennelse. Mødrene ble oppfordret til å ta i bruk sanksjoner. Denne og den forrige studien synes å tyde på at både verdiene likhet og likeverd er i spill som en del av den institusjonelle tenkningen, samt at det gjør seg gjeldene en tenkning om at kjønnene er grunnleggende forskjellige.

Det kan trekkes tråder fra denne tenkningen tilbake 1900-tallets diskurser om kjønnets likhet-

kjønnen forskjell og verdiene likhet-likeverd. Som vist, ble likhetsidealet etter hvert den førende verdien, også i familiepolitikken. I følge Bjørnholt kan et sterkt likhetsideal bidra til å underkjenne at det finnes reell ulikestilling. I Guldbrandsens og Østerengs undersøkelse var det kvinnene som først og fremst ønsket mer likhetstenkning. For å få gjennomslag for det, vil sterke likestillingspolitiske likhetsnormer for kjønnen arbeidsdeling kunne være tjenlige. I vektingen av verdiene likhet og likeverd kan det synes å ligge en nøkkel til å få grep om likestillingspolitiske tvetydigheter.

Jeg vil også løfte fram Andenæs sin forskning om familiers dagligliv (Andenæs 2000, 2004, 2006). Med sitt kjønnsbegrep utfordrer hun egenskapsfokuserte og tidløse kjønnsforståelser.¹² I sin forskning viser hun aspekt ved barnevernets implisitte ideer om hvordan kvinnelig skal leves. Hun beskriver hvordan aleneforsørgende mødres omsorg selvfølgeiggjøres, og vurderes isolert fra deres hverdagsliv. Når hun skriver om kultur, er det de "blinde" kjønne kulturelle majoritetspraksisene hun løfter fram. Andenæs ser det problematiske i at fagdiskursene (utviklingspsykologien) er frikoplet fra likestillingsdiskursen, og vice versa, noe jeg også berørte tidligere (Andenæs 2006). Andenæs reiser en problemstilling som også treffer behovet for å styrke likestillings- og kjønnsfokuset i barnevernsforskningen. Med sin forskning griper hun barnevernets implisitte tolkningsrammer, noe min studie også har som mål. Studien vil også kunne belyse koplinger mellom fag- og likestillingsdiskurser, noe Andenæs etterlyser.

Det siste bidraget jeg skal nevne, er Oltedals bok "*Kjønnspektiver i sosialt arbeid*" (2013). Boka er et av få teoretiske bidrag, skrevet av forskere innen sosialt arbeid, som synliggjør relevansen av kjønn i fagutøvelsen. Oltedal posisjonerer seg teoretisk ved å frikople sitt kjønnsbegrep fra ideologiske og politiske feministiske perspektiver.

Barnevernet har nylig vært gjenstand for en diskusjon og en offentlig utredning om barneverntjenestens kunnskapsgrunnlag, "*Kompetanse i barnevernet. Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning*" (NOU 2009:8). I min

¹² På forespørsel fra Befringutvalget leverte hun en betraktning om hva hun syntes var viktig for barnevernfeltet ut fra hennes faglige ståsted. Notatet var en bestilling i forbindelse med Befringutvalgets arbeid med NOU 2000:12 Barnevernet i Norge (Andenæs 2000). Befringutvalgets mandat var blant annet å forta en omfattende og helhetlig gjennomgang og vurdering av hvordan barnevernet fungerer, og hvordan barnevernet i økende grad skal kunne løse framtidige utfordringer (NOU 2000:12, p.2.2).

gjennomgang av den finner jeg at kjønnslikestilling og kjønn som temaer i *utdanningene* er helt fraværende. Slik synes det å være et misforhold mellom de gjennomgåtte empiriske studienes funn om kjønnsrelasjonenes betydning i fagutøvelsen, og den betydningen kjønn tillegges i den offentlige utredningen. Det styrker denne studiens aktualitet for feltet.

Oppsummert er flere av forskningsbidragene jeg har funnet om kjønn i barnevernet relevante for min studie. Empiriske studier om barnevernets og sosialt arbeids implisitte kjønnsforståelser, og hvordan disse er i spill i fagutøvelsen, er imidlertid svært begrenset i antall.

Fra kjønnsforståelser skal jeg flytte fokuset til feltforståelser av kulturell forskjell og likhet. Jeg avgrenser denne gjennomgangen til norske og skandinaviske studier.

1.3.2 Barnevern og forståelser av kulturell forskjell/likhet

Litteraturen om barnevernets arbeid med minoritetsfamilier er rik. Den relativt nylig utarbeidede kunnskapsoversikten "Flerkulturelt barnevern" dokumenterer det (Holm-Hansen et al. 2007).¹³ Som nevnt tidligere oppsummeres her internasjonal og norsk forskning som er relevant for barnevernet, avgrenset til metoder, programmer og tiltak, samt effekten av dem – altså et relativt smalt kartleggingsfokus. Blant annet utelates Qureshis omfattende litteratur om det kultursensitive perspektivet i sosialt arbeid. Jeg kommer tilbake til hans bidrag. For min studie har kunnskapsoversiktens smale fokus på tiltak og effekter begrenset verdi som kunnskapsbase, men den synliggjør en tenkning som blir diskutert i fortsettelsen.

Av tilrådingene kunnskapsoversikten gir vil jeg trekke fram to: En anbefaling om å alminneliggjøre arbeidet med "ikke-vestlige" innvandrere. Dette begrunnes med at "*mye tyder på*" at generelle tiltak har ønsket virkning (ibid:70), samt at det ikke er belegg for å hevde det motsatte (ibid: 218). Videre rettes fokuset mot relasjonen sosialarbeider-klient, med en rekke anvisninger for hvordan de best kan skape gode møter med "ikke-vestlige" klienter. I min lesning av boka ser det ut til at metode, tiltaks- og effektfokus bidrar til usynliggjøring av annen feltrelevant forskning.

¹³ Kunnskapsoversikten er skrevet på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

Kultursensitivitet som perspektiv presenteres i barnevernets faglitteratur som god faglig standard. Perspektivet anvendes som verktøy for å kunne håndtere kulturforskjell (Holm-Hansen et al. 2007, NOU 2009:8, Qureshi 2005, 2008, 2010). Mens faglitteraturen om kultursensitivitet omhandler minoriteter, åpnes det i den offentlige utredningen om kompetanseutvikling i barnevernet for å anvende perspektivet uavhengig av hva slags forskjeller det dreier seg om (NOU 2009:8). Det nevnes ulike forskjellsskapende sosiale kategorier, *med unntak av kjønn*.

Å opptre kultursensitivt defineres noen ganger som å opptre passende i møtet med klientene (Holm-Hansen et al. 2007:51), mens andre også vektlegger kultursensitivitet som verktøy for å unngå etnosentrisme i barnevernets tilnærminger til minoriteter (Qureshi 2005). Perspektivet knyttes noen ganger spesifikt til "ikke-vestlige" minoriteter, men ikke konsekvent, som i kunnskapsoversikten "Flerkulturelt barnevern" og NOU'en om barnevernets kunnskapsgrunnlag. Begrepene "innvandrere" og "ikke-vestlige" brukes litt om hverandre.

Generelt for de norske bidragene om flerkulturelt arbeid og kulturell forskjell og likhet er at likestilling- og kjønnsperspektivet ikke innlemmes. Et unntak her er Guldbrandsens og Østerengs studie (2011) som jeg allerede har omtalt. Kjønn- og likestillingsforskere reiser som vist kritikk mot likestillingspolitikken manglende inkludering av minoritetsperspektiver. I barnevernforskningen innlemmes minoritetsperspektiver, mens likestillings- og kjønnsperspektiver med enkelte unntak utelates.

Skytte, som skriver fra en dansk kontekst, diskuterer anerkjennelsesstrategier versus assimilering med empiri fra den danske barnevernet i sin avhandling om hvordan kultur tas opp i barnevernets praksiser ved fosterhjems plasseringer (Skytte 2002). Hofman har studert hvordan norsk rettsapparat formelt og reelt ivaretar hensynet til barnets kulturelle bakgrunn (Hofman 2010).

Et tema som drøftes av flere, er majoritetsposisjonens fortrinn å legge bestemte premisser til grunn i klientarbeidet (Vike og Eide 2010, Qureshi 2005, Rugkåsa 2008). I denne litteraturen drøftes faren for etnosentriske praksiser dersom sosialarbeiderne ikke problematiserer sin egen kultur, eller dersom majoritetens verdier anses som "de riktige", uten at dominante kulturelle verdier og sosiale roller blir politisert. Qureshis poeng er at

kulturelt betingede majoritetsoppfatninger både bevisst og ubevisst bidrar til å skape oppfatninger av minoriteter.

I min studie gjør jeg majoritets- og minoritetsposisjonene kjønnen. Dette, sammen med at studien belyser hva som skjer når barnevernet tolker foreldrene, vil kunne belyse *hvordan* majoritetsposisjonen medvirker i slike tolkninger. Den vil også kunne fange kompleksiteten i slike prosesser ved å undersøke hvordan kategoriene kjønn og "rase"/etnisitet spiller sammen.

Rugkåsa (2008) peker på behovet for å være bevisst hvordan produksjon av ideologi, makt og marginaliseringsprosesser foregår, og hvordan dette påvirker yrkesutøvelsen. Hennes inntrykk er at et sterkt fokus på kulturkunnskap, kulturforståelse og verdiorientering synes å gå på bekostning av å undersøke strukturelle maktforhold. Rugkåsa er opptatt av effektene av den ujevne maktrelasjonen mellom etniske minoriteter og sosialarbeidere med etnisk majoritetsbakgrunn, som ansatte i felt som er tuftet på majoritetens kulturelle rammer og forståelser (ibid:78-79). Rugkåsa opererer med et relasjonelt majoritets-minoritetsperspektiv, som ikke utelukkende handler om ulike verdimeslige orienteringer. Dette har relevans for min studie av hvordan barnevernet forstår sammenhenger mellom samfunnskontekst og kulturelle uttrykk, samt hvordan barnevernet som grasrotbyråkrater implementerer norsk likestillingspolitikk (Lipsky 2010).

I andre studier beskrives en rekke markører for forskjell mellom norskhet og ikke-norskhet, som minoritetsforeldres kvinnesyn, kjønnsroller, familiemønstre, oppdragelsesmetoder, synet på barndom, vold, religion og verdier (Rugkåsa 2008, Vike og Eide 2010, Berggrav 2013). Når kjønnede kategorier nevnes eksplisitt, drøftes de ofte som uttrykk for kulturforskjell. Dette er i tråd med funn fra en svensk studie som finner at kjønnen problematikk gjerne behandles som kultur i media og innen politikken (Carbin 2008).

Ylvisaker (2004) belyser hvordan sosialarbeidere kategoriserer mannlige og kvinnelige klienter med minoritetsbakgrunn. Hun fant at sosialarbeidere noen ganger, men ikke entydig, definerte "innvandrere", "innvandrer mannen" og "innvandrerkvinnen" som "problem", forestillinger hun knytter til innvandrerdiskursen i media. Annen forskning viser at utfordringene feltet selv opplever, relateres både til typiske kjennetegn ved minoritetsfamiliene, relasjonen sosialarbeider-familie, og barnevernets muligheter og evne

til å tilpasse seg en ny målgruppes særlige behov (Rugkåsa 2008, Rasmussen 2004, Berggrav 2013, Qureshi 2010, Holm Hansen et al. 2007).

Som avrunding skal jeg trekke fram noen bidrag som anvender et interseksjonelt perspektiv, eller som etterlyser dette.

1.3.3 Interseksjonell barnevernforskning

Det synes å være en tendens til å diskutere spørsmålet om "for mye eller for lite kultur", som også bemerkes av Bredal (Bredal 2010). Hun har forsket på arrangerte ekteskap og tvangsekteskap med empiri fra barnevernet, og undersøkt hvordan jenter som utsettes for en streng patriarkalsk og autoritær kontroll i ungdomstida, fanges opp. Med begrepet "*metodisk kulturrelativisme*" peker hun på nødvendigheten av å se en handling i lys av en kompleks kontekst. Hun innlemmer flere sosiale kategorier for å gripe det komplekse, og argumenterer for at dette muliggjør å få innsyn i hvordan klasseforskjeller og diskriminering spiller sammen med kulturforskjeller for slik å utvikle et mindre determinerende kulturbegrep (ibid:45). For min studie har interseksjonalitet relevans for å gripe kompleksiteten i barnevernets likestillingsgjøringer. Mens Bredal synes å ha fokus på interagerende kategorier, prøver denne studien å ha blick også for interagerende prosesser og nivåer.

To svenske bidrag i sosialt arbeids forskning, Fahlgren og Sawyer (2005) og Mattsson (2010) skriver seg også inn i litteraturen om interseksjonalitet som perspektiv i sosialt arbeid. Fahlgren og Sawyer tar til orde for å vende om på det de beskriver som kjønnsblindheten i sosialt arbeids forskning. De etterlyser kunnskap om hvordan sosialt arbeid medvirker til rasialisering og marginalisering av utsatte grupper i forskning og i praksisfeltet. De drøfter hvordan interseksjonalitet kan bidra til å gjøre kjønnsrelasjonen synlig (ibid:97). Mattsson gjør en interseksjonell analyse med empiri fra rusomsorgen. Hun finner at menns rus oppfattes av behandlerne som et sosialt problem. Kvinners rus blir gjort til et spørsmål om avvik fra standard kvinnenormer.

Interseksjonalitet diskuteres i dag også i offentlige utredninger om likestillingsstrategier og likestillingspolitikk (NOU 2011:18, NOU 2012:15). Å forholde seg til komplekse sammenstillinger av mange forskjeller dreier seg blant annet om hensynet til å yte likestilte

tjenester. En ambisjon som ble uttalt i prosessen forut for opprettelsen av LDO, handlet om å få en dypere og mer kompleks forståelse av hvordan diskriminering og undertrykkelse kommer til uttrykk (Lotherington 2010).

Gjennomgangen viser at litteraturen behandler minoritetsposisjonen og til dels majoritetsposisjonen som kulturelt definerte posisjoner, der kjønn ikke inngår. Mitt inntrykk er at det finnes få norske empiriske undersøkelser tilgjengelig som har fokus på majoritetsposisjonen og dens medvirkning i konstruksjoner av minoriteter. Videre synes forskningen å anlegge et overveiende ensidig fokus på relasjonen mellom klient og barnevern, men det finnes også unntak. Ved å belyse hvordan likestillingsdiskursen er i spill i barnevernfeltet, prøver jeg å unngå å gjøre spørsmålet om forskjellsbehandling av minoriteter til et anliggende kun for dem som befinner seg i siste ledd i kjeden av politikimplementering (Lipsky 2010).

1.4 Avhandlingens problemstillinger og oppbygging

Som nasjonalt selvbylde kan likestilling framstå som selvsagt – noe alle vet hva er. Offentlig likestillingspolitikk kan hevdes å framstå som hegemonisk, der kjønnsbegrepet og majoritetsposisjonen i liten grad diskuteres. Kjønnforskning og ”postkoloniale” feministers bidrag både nasjonalt og internasjonalt rister imidlertid løs på slike selvfølgeligheter. Disse bidragene viser at det strides om likestillings- og kjønnsforståelser. Forholdet mellom kjønn og likestilling, og hvordan å forholde seg til andre kategorier, som ”rase”/etnisitet, klasse og seksualitet, problematiseres. I min undersøkelse er jeg, som denne forskningen, også særlig opptatt av hvordan *kjønnskategorien* settes i spill i den norske likestillingsdiskursen, og hvordan å forholde seg til kjønn sammen med andre kategorier.

Mitt tema er altså hvordan barnevernet håndterer en ambivalent likestillingspolitikk, et flertydig likestillingsbegrep og en utgrensende likhetsforståelse når kjønn settes på dagsordenen. Jeg spør hvordan de ansatte i barnevernet tar opp kjønnslikestilling som velferdsstatlig verdi i arbeidet med minoriteter, i et barnevern som befinner seg i et flerkulturelt samfunn. Det presiseres til å undersøke empirisk hvordan barnevernet gjør likestilling i arbeidet med minoritetsfamilier.

Jeg stiller tre delspørsmål:

- A. *Hvilke former for likestilling kommer til uttrykk i barnevernets arbeid med minoritetsfamilier?*
- B. *Hvordan er den dominerende likestillingsdiskursen i spill når bestemte majoritets- og minoritetsposisjoner konstrueres?*
- C. *Hvordan konstitueres og bevegges kategorier av minoritetskvinner og -menn som de passende og upassende andre i arbeidet med likestilling?*

Avhandlingen er delt inn i 7 kapitler. I kapittel 1, *"Bakgrunn, problemstilling og avhandlingens oppbygging"*, har jeg redegjort for studiens bakgrunn, formål og hvilke felt jeg skriver meg inn i. Videre har jeg gitt min framstilling av trekk ved norsk likestillings og barnevernets historie. De empiriske analysene gis slik historisk og dagsaktuell kontekst. Jeg har løftet fram noen diskusjoner innen likestillings- og kjønnsforskningen, samt gitt en oversikt over tidligere forskning av relevans for min studie. Dette munnet ut i presentasjon av avhandlingens problemstilling.

I kapittel 2, *"Teoretiske bidrag til analysen"* og kapittel 3, *"Metodologiske overveininger, metodevalg og framgangsmåte"*, redegjør jeg for studiens teoretiske forankring og sentrale begreper på bakgrunn av problemstillingens spørsmål, samt valg av metodiske og analytiske grep og framgangsmåte. Her utvikler jeg det teoretisk/metodiske analytiske verktøyet som jeg anvender i de empiriske analysene. Teori- og metodekapitlene skiller ikke skarpt mellom teori og metode.

Deretter følger tre empiriske kapitler. Jeg analyserer fram tre ulike likestillingsgjøringer, som gis plass i hvert sitt kapittel, kapittel 4, *"Den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen – rett og plikt til forsørgelse gjennom arbeid"*, kapittel 5, *"Den kulturorienterte likestillingsgjøringen – med norske verdier som prisme"* og kapittel 6, *"Den forhandlingsorienterte likestillingen – anerkjennelsens dilemma"*. I det siste kapitlet, kapittel 7, *"Konklusjon: Likestillingens tvetydigheter"*, oppsummeres og drøftes studiens sentrale funn. Dette avrundes med en betraktning om interseksjonalitet i studier av komplekse sammenhenger.

Kapittel 2 Teoretiske bidrag til analysen

2.1 Innledning og kapittelelets gang

I dette kapitlet drøfter og begrunner jeg valg av teori og sentrale begreper som jeg vurderer som fruktbare verktøy for å belyse problemstillingen. Jeg skiller ikke strikt mellom teoretiske og metodologisk/metodiske verktøy.

Et kriterium for valg av teoretisk rammeverk er å tilfredsstillende hensynet til innbyrdes konsistens. Teori og begreper må kunne "snakke" med hverandre. Et annet er å la problemstillingen legge føringer for valgene. Spørsmålet er da hvilke teoretiske perspektiver og begreper som kan inneha et nødvendig kritisk potensial for å kunne gripe doxa og understrømmer av tenkning i barnevernfeltet, og som til sammen tilfredsstiller kravet til konsistens.

Problemstillingen inneholder tre sentrale elementer som skal være tema for dette kapitlet.

Det første elementet er feltet jeg har empiri fra; barnevernet som *velferdsstatlig tjeneste*. Mine data består av sosialarbeideres beskrivelser av interaksjoner med familiene, og refleksjoner de gjør seg om arbeidet sitt. I avsnittet p. 2.2 om "*Den moderne profesjonalitetens grenser og handlingsrom*" redegjør jeg for de teoretiske rammene jeg har valgt for forståelser av profesjonalitet og felt. Jeg belyser hva den moderne profesjonsutøvelsen dreier seg om, og drøfter barnevernets oppdrag i lys av diskursen om velferdssystemets innebygde motsigelser og prinsipper for myndighetsutøvelse.

Problemstillingens andre element er avhandlingens nøkkelbegrep, kjønnslikestilling. I avsnittet p. 2.3, "*Å undersøke likestillingsgjøringer, prosesser og kategoriers tilblivelse*", drøfter og begrunner jeg valg av begreper som kan skape analytisk distanse til den dominerende likestillingsdiskursens og barnevernfeltets kjønnsbegrep. Der operasjonaliserer jeg også min studies poststrukturalistisk inspirerte, interaksjonistiske forankring (Søndergaard 1996a, Staunæs 2003, Järvinen og Mik-Meyer 2005, Lykke 2008, Haraway 1999, 2004). Jeg skal her presentere kort hva dette dreier seg om.

Jeg ønsker ikke å lukke likestillingsbegrepet, idet jeg retter et åpent blikk mot hva sosialarbeiderne selv forstår med kjønnslikestilling, og hvordan de setter likestilling inn i sine tolkningsrammer for begreper som kjønn, "rase", etnisitet og kultur.

Likestilling undersøkes som *gjøringer*. Det innebærer å analysere konstruksjoner av posisjoner og sosiale kategorier som *relasjonelle prosesser*, som handlinger og forhandlinger. Det dreier seg om hvordan konstruksjoner av majoritets- og minoritetsposisjoner og kategorier av kvinner og menn *blir til*. Avhandlingen vil altså befatte seg med betydningssystemer og tolkningsrammer som fordrer å stille hvordan-spørsmål til materialet.

Kjønnsbegrepet har betydning for hvordan "vi" skaper bestemte bilder av kvinner og menn fra ulike deler av verden (Mohanty 2003, Young 1997). I avsnittet som omhandler kjønnsbegrepet løfter jeg fram bidrag fra feministisk og feministisk postkolonial forskning og teoritilfang som problematiserer et dikotomt kjønnsbegrep.

Problemstillingens tredje element dreier seg om likestillingsgjøringer *i en flerkulturell kontekst*. Dette behandler jeg under avsnittet "*Forskjell, likhet, rasialisering og symbolske grensedragninger*", p. 2.4. Der tar jeg utgangspunkt i forskjells- og likhetsdiskurser og drøfter koplingen mellom diskurser om kjønnslikhet- og forskjell og kulturell likhet og forskjell. Videre drøftes teori og begreper jeg finner fruktbare for å kunne undersøke hvordan majoritets- og minoritetsposisjoner og kategorier av kvinner og menn blir til.

Avslutningsvis drøfter jeg min anvendelse av interseksjonalitet. Jeg skal begynne med å diskutere problemstillingens første element: Profesjonalitet, felt og diskurs.

2.2 Den moderne profesjonalitetens grenser og handlingsrom

2.2.1 Profesjonsutøveren – med stiplede linjer til allmennheten

Egelund skaper ikke klare skiller mellom profesjonalitet og "oss alle" (Egelund 1997). Hva hvis våre forestillinger om profesjonalitet er løst koplet til profesjonell praksis, spør hun, og antyder:

En af de stærkeste af modernitetens institutioner er måske netop myten om professionaliteten, som deles af uddannelsesinstitutioner, professionelle organisasjoner, politikere, lægfolk, os alle. (ibid:327).

Hun omtaler profesjonalitet som en av modernitetens sterkeste myter. I sin undersøkelse av dansk barnevern fant hun at profesjonsutøvelsen ikke passer inn i noen av de tilgjengelige sosiologiske modellene for menneskebehandlende offentlige virksomheter. Hun fant

imidlertid at barnevernet mest likner det Pithouse & Atkinson beskriver som "bricolage": "en lidt tilfældig ophobning af forskellige brokker af kundskap, common-cense, kulturelle præferencer, regler og moral." (Egelund 1997:325). Dette er et troverdig bilde, hevder hun, og utfordrer dermed en rådende oppfatning av at profesjonell, kunnskapsbasert virksomhet er vesensforskjellig fra annen virksomhet.

Som velferdstjeneste er barnevernet avhengig av å ha legitimitet hos folk flest for å kunne fungere som vern for barn. Dette er en beskrivelse av relasjonen mellom profesjonelle og "folk flest" som ikke lager skarpe skiller mellom ekspertkunnskap og allmennkunnskap. Sosialarbeidernes intervensjon i familiene må være forståelige for folk. Dersom det blir for stor avstand mellom profesjonelles og allmennhetens oppfatninger om hva som er bra for barn og hva som er god foreldreomsorg, settes de profesjonelles legitimitet og anseelse på spill. Slik kan profesjonalitet forstås som relasjonelle grenser som åpnes og lukkes kontinuerlig. Det er med andre ord stiplede linjer rundt barnevernet som ekspertfelt.

I kapittel 1 viste jeg til kunnskapsoversikten "Flerkulturelt barnevern". Barnevernets legitimitet beskrives der som svak blant gruppen "ikke-vestlige" innvandrere (Holm-Hansen et al. 2007). Den manglende legitimiteten forklares blant annet med "ikke-vestlige" familiers annerledes oppfatninger av hva som er god barneoppdragelse og foreldreomsorg, samt familiens annerledes forståelser av hva det offentlige skal befatte seg med, og hva som er private anliggender. Når sosialarbeiderne griper inn i familiene vil derfor grunnlaget for intervensjonen ikke nødvendigvis bli oppfattet som hensiktsmessig, påpekes det (ibid:311-312). I min studie forstår jeg grensene mellom det profesjonelle og det allmenne skjønnet som flytende og forhandlingsbare. I likhet med Egelund ser jeg kulturelle preferanser som en sammenflettet del av profesjonskunnskapen. Grensene blir aldri ferdig trukket, nettopp fordi kulturelle orienteringer, regler og moral i samfunnet er forhandlingsbare og i kontinuerlig endring.

Å tilkjenne de profesjonelle et handlingsrom har betydning for undersøkelsens problemstilling, og de empiriske analysene jeg gjør. Det som ikke har kommet tydelig fram hittil, er hvordan den enkelte sosialarbeiders handlingsrom kan forstås. Jeg skal her redegjøre for hvordan jeg anvender begrepet diskurs.

Diskursbegrepet bruker jeg for å undersøke hvordan sosialarbeiderne framstiller seg selv og verden på bestemte måter (Jørgensen og Phillips 2005:16). Jeg tillegger sosialarbeiderne et handlingsrom som individuelle aktører, idet jeg anser dem som diskursproduserende og diskursprodusert innenfor dominerende og konkurrerende diskurser (Davies og Harré 2001:262).

Kulturanalytikeren Williams argumenterer på en litt annen måte for et handlingsrom:

*(...) however dominant a social system may be, the very meaning of its domination involves a limitation or selection of the activities it covers, so that by definition it cannot exhaust all social experience, **which therefore always potentially contains space for alternative acts and alternative intensions** which are not yet articulated as a social institution or even project. [min utheving] (Williams i Said 1991:240).*

Williams får her fram at det alltid vil være rom for alternative handlinger, selv innenfor svært dominante sosiale system. Dette forklares med at dominans aldri kan være total, i den forstand at det er mulig å binde opp all mulig sosial erfaring.

Som diskursproduserende gis sosialarbeideren agens til også å utvide og begrense klientenes handlingsrom. Å undersøke hvordan likestilling gjøres i barnevernet innebærer dermed å analysere hvordan sosialarbeiderne tar opp ulike, tilgjengelige diskurser om likestilling og "oss" og "dem" i arbeidet med familiene. Dette er altså diskurser som ikke kun reproduseres i profesjonsutøvelsen, men som også kan ytes motstand mot. Som Egelund viser, og som diskursteorien forankret i et konstruksjonistisk perspektiv understøtter, skjer kunnskapsbasert profesjonsutøvelse i et dynamisk samspill med samfunnsdiskursene. Å få grep om sosialarbeidernes *ulike* tolkningsrammer, og hvordan likestillingsgjøringene trekker på *ulike* diskurser om "oss" og "dem", er som tidligere nevnt en av denne studiens kunnskapsambisjoner.

Som velferdstjeneste er barnevernet del av den offentlige forvaltningen. I de to neste avsnittene skal jeg drøfte en velferdsstatlig diskurs om relasjonen mellom klienter og profesjonelle.

2.2.2 Den moderne klienten

Den moderne klienten er brukeren som gis ansvar for seg selv og sine handlinger. Dette er en tenkning som uttrykkes i begrepet "brukermedvirkning", forankret i en individorientering som er kjennetegnende for nyliberalistiske perspektiver på forholdet mellom individ og samfunn (Mik-Meyer og Villadsen 2007). Prinsippet om brukermedvirkning utfordrer sosialarbeiderprofesjonenes paternalistiske tilnærming til klientene. Dette henger sammen med en endring i synet på det sosiale arbeidet, fra sosial omsorg – og i en periode et politisert sosialt arbeid med fokus på klientenes myndiggjøring (Freire 2002) – til sosiale "markedsstyrte" tjenester.¹⁴ Disse endringene har igjen sammenheng med endringer i forståelsen av relasjonen mellom individ og samfunn. Slike endringer kan spores i hvordan sosiale problemer til enhver tid er blitt definert, forsøkt løst og hva slags kunnskap og metoder som anvendes.

Parallelt med et økt fokus på det autonome og ansvarlige individet, beskriver litteraturen et sterkere insitament av politisk/offentlig styring av individene. Dette kommer til uttrykk gjennom politikktutformeres økte detaljstyring av hvordan oppgaver skal løses, og hvilke ideer som skal legges til grunn i det arbeidet som gjøres lokalt (Mik-Meyer og Villadsen 2007, Breimo 2012).

Det paternalistiske sosiale arbeidet framstår som en gammeldags og lite passende beskrivelse av dagens arbeid. Villadsen, som skriver fra en dansk kontekst, hevder at paternalismen ikke er fraværende i sosialt arbeid i dag, men den kommer til uttrykk på nye måter og i ny språkdrakt (Villadsen 2004). Brukermedvirkning som et velferdsstatlig styringsverktøy er eksempel på dette. Endring i perspektiv kommer språklig til uttrykk, som for eksempel fra "Lov om mødrehjelp" til "Stønad for enslig mor/far", fra "sosial omsorg" til "sosiale tjenester", fra "klient" til "bruker" og fra "bruker" til "borger". I dag formuleres den norske velferdsstatens tvetydigheter og spenninger i et nøytralt språk, noe som kan gjøre det vanskelig å få øye på profesjonsutøvelsens motstridende prosesser og tvetydigheter.

¹⁴ Jeg redegjør for begrepet myndiggjøring i p. 2.2.3.

2.2.3 Moderne prinsipper for velferdsstatlig profesjonsutøvelse

Profesjonsutøvernes oppdrag impliserer å gjøre kontinuerlige avveininger mellom hensynet til det felles verdigrunnlaget som holder samfunnet sammen på den ene siden, og hensynet til å styrke klientenes autonomi på den andre siden (Carstens 2005:37-38). Det er utøvernes oppgave å ta stilling til hvordan de vil vekte de to prinsippene. Det ene prinsippet uttrykker et samfunns behov for å forme borgerne til å dele en felles norm- og moraloppfatning, mens det andre, autonomiprinsippet, handler om å styrke den enkeltes autonomi gjennom å gi klientene muligheter til å realisere seg selv (ibid:37).

Autonomiprinsippet bygger på en konstruksjon av staten som nøytral (ibid:38). Bestemte verdier framfor andre skal ikke fremmes av profesjonene. Derfra utledes et faglig prinsipp om å behandle alle klientene med respekt, som videre knyttes til brukermedvirkning og synet på klienten som eksperten i eget liv. Velferdssystemets to prinsipper, med de innebygde motsigelsene og dets anvisning om nøytralitet, er kjennetegnende for den vestlige neoliberalistiske tenkningen. Prinsippene er del av den dominerende diskursen om velferdsstatlig tjenesteyting.

I mine analyser har jeg behov for et begrep som kan fange spennet mellom samfunnsformende og myndiggjørende likestillingsgjøringer, og som ikke er forankret i liberalistiske ideal om individuell frihet. Begrepet *brukermedvirkning* er en del av den velferdsstatlige diskursen om klientens autonomi, noen ganger brukt synonymt med begrepet *empowerment*. Som analytiske begreper er de uegnet, da de tilhører den samme diskursen som studien skal prøve å destabilisere. Jeg skal kort redegjøre for begrepet "å myndiggjøre".

Til mitt bruk finner jeg *myndiggjøring* fruktbart, som er min oversettelse av Freires empowermentbegrep (Freire 2002).¹⁵ Freires begrep dreier seg om en frigjørende dialog som er forankret i en forståelse av at den undertrykte allerede vet en hel del om undertrykkelsens *mekanismer*, og hva som må gjøres for å få kontroll over eget liv. Begrepet impliserer at individuell undertrykkelse er uttrykk for ulikhetsskapende samfunnsforhold.

¹⁵ Jeg har lett etter en oversettelse av Freires empowermentbegrep som med ett ord kan fange hans begrep presist nok, og som samtidig ikke anvendes i litteraturen på flere måter. Når jeg har valgt "myndiggjøring", er også dette et begrep som er tillagt flere betydninger, og slik har jeg ikke funnet noe godt alternativ.

Jeg anvender begrepet for å undersøke hvordan likestillingsgjøringer i barnevernet åpner for og begrenser minoritetsforeldres muligheter til å kunne leve som likestilte i Norge. Slik flyttes det analytiske fokuset fra å undersøke annetgjøring i lys av spenningen mellom individuell valgfrihet og samfunnstilpasning, til å undersøke hvordan annetgjørende prosesser foregår i spennet mellom myndiggjøring og samfunnstilpasning. Dette innebærer å analysere fram hvordan den dominerende likestillingsdiskursen er i spill i barnevernets likestillingsgjøringer på måter som både kan ha myndiggjørende og annetgjørende effekter.

Jeg har så langt drøftet og avklart begrepene profesjonalitet og profesjonsutøvelse. Begrepet *grasrotbyråkrat* beskriver et noe annet aspekt ved profesjonelt arbeid (Lipsky 2006). Begrepet rommer profesjonsutøvernes oppgave å implementere politikker, som siste leddet i en kjede av mange politikkimplementerende ledd i et byråkrati. Som redegjort for, har jeg valgt å definere profesjonell kunnskap som et åpent system med forhandlingsbare grenser. Slik har jeg tildelt profesjonsutøverne handlingsrom som diskursproduserende. Samtidig vil jeg ikke forkaste Lipskys perspektiv på profesjonalitet forstått som iverksettere av et politisk definert mandat. Dermed utvider jeg begrepet profesjonsutøver til både å være en implementerer av (i min studie) norsk likestillingspolitikk, og en som har rom for å øve motstand mot den dominerende likestillingsdiskursen.

Jeg har nå redegjort for problemstillingens første element; den moderne profesjonalitetens grenser og handlingsrom. I det videre skal jeg redegjøre for det andre elementet; å undersøke likestillingsgjøringer, prosesser og kategoriers tilblivelse.

2.3 Å undersøke likestillingsgjøringer, prosesser og kategoriers tilblivelse

Når jeg hittil har anvendt begrepet *likestillingsgjøringer* ønsker jeg å få fram at kjønnslikestilling i denne studien analyseres som handlinger, forhandlinger og prosesser. Dette er knyttet opp mot denne studiens gjøreperspektiv; å *gjøre* kjønn, å gjøre "rase"/etnisitet. Jeg skal i det neste avsnittet utdype hva jeg legger i begrepet *kjønn*.

2.3.1 Å gjøre kjønn

Å undersøke likestillingsgjøringer dreier seg om å gripe hvordan sosialarbeiderne *gjør* kjønn, men også hvordan de *gjør* "rase"/etnisitet.¹⁶ Det betyr å undersøke betydningskapende prosesser for å forstå hvordan kategorier blir til, vedlikeholdes og endres, grovt sagt en konstruktivistisk tilnærming (Berg 2004:70, Søndergaard 1996a, Staunæs 2003, Järvinen og Mik-Meyer 2005, Lykke 2008,). I et slikt perspektiv er kjønnsbegrepet et relasjonelt begrep. Kjønn er ikke noe vi er eller noe vi har, men noe vi gjør (Staunæs 2003:104). Slik vil "kvinne" og "mann" være noe vi blir (de Beauvoir 2008). Fokuset flyttes fra nåtid til framtid. "Kvinne" vil dermed ikke kunne forstås som årsaken til en bestemt måte å se på, men heller som en effekt av hvordan kjønn forhandles.¹⁷

Jeg skal løfte fram noen perspektiver på gjøringer som bygger på litt ulike forståelser av skillet natur/kultur. Denne studien trenger et kjønnsbegrep som evner å destabilisere den dominerende likestillingsdiskursens kjønnsbegrep om kjønn som forskjell. Dermed er det nødvendig å problematisere skillet biologisk kjønn (natur) – sosialt kjønn (kultur).

West og Zimmermann lanserte begrepet "doing gender" i 1987, med inspirasjon fra Goffmans aktører forstått som iscenesettere. "Å gjøre kjønn" hos Goffman/West og Zimmermann viser til sosiale aktører som spiller roller ut fra et tilgjengelig repertoar (Berg et al. 2010:25). Det synes å forutsette et nivå av *bevissthet* hos aktørene, underforstått at kjønn spilles ut på bestemte måter og ikke på andre ut fra et valg. Butler bruker begrepet "det performative kjønn", et begrep som svært forenklet sagt poengterer kjønn som prosesser, hvor kjønnets betydning blir til (Butler 2006). Hos Butler forhandles og skapes kjønne betydninger når vi gjør kjønn, men ikke nødvendigvis som bevisste valg. Vi spiller

¹⁶ At likestilling ikke bare handler om kjønn, er ikke opplagt. Dette kommer jeg tilbake til i p. 2.3.4.

¹⁷ Jeg skal forklare hvordan jeg anvender forhandlingsbegrepet. Begrepet forhandlinger brukes i avhandlingen i to betydninger, for det første som et analytisk begrep i analyser av hvordan mening forhandles når kategorier blir gitt betydning. For det andre er forhandling et empirisk begrep som refererer til diskusjoner mellom parter som har ulike interesser. I kraft av at barnevernet er gitt makt til å gjøre inngripen i familier uten samtykke fra foreldrene, er de ansatte vant til å vurdere forhandlingsstrategier, og vurdere når det ikke lenger er rom for forhandlinger av hensynet til "barnets beste". Det vil gå fram av sammenhengen hvilken betydning begrepet gis.

ut egne forventninger og krav til oss selv og andre, også det vi tar for gitt, samt hva vi antar som passende måter å opptre på som kvinner og menn (Berg et al. 2010, Butler 2006).

Goffmans rollespillende aktører forstår jeg som aktører som gir kjønn et felles innhold i interaksjon med hverandre (Lykke 2008:61). Slik plasseres gjøring av kjønn innenfor rammen av det sosiale. Det er mer uklart om det hos Butler kun er det sosiale som tillegges handlekraft. Dette ut fra at hun orienterer seg i retning av diskurs, språktegn og foucaultiansk subjektforståelse, der subjektet både anses som handlekraftig og diskursprodusert (Berg et al. 2010:25, Davies og Harré 2001). Å gi det ikke-sosiale aktørstatus vil i min studie øke mulighetene for å destabilisere kjønnsforståelser som legger til grunn gitte kjennetegn som forklaring på forskjeller og likheter mellom kjønnene. Dette kommer jeg tilbake til i avsnittet om symbolske grensdragninger, p. 2.5.

Analysene dreier seg om å undersøke tolkningsrammer. I fortsettelsen bruker jeg begrepet synonymt med betydnings- eller meningssystem, og forståelseshorisont. Når Haavind skriver om hvordan kategorier blir gitt mening, skriver hun om kategorien kjønn og studier av kjønne betydnings. Hun skriver:

Det finnes en hel rekke sosiokulturelle kategorier som er gjennomslagskraftige i den forstand at de "settes i spill" mellom samfunn og personer. Det meningsinnhold som genereres vil ha det felles med kjønne betydnings at det både blir reproduert fordi det er velkjent og fastlagt, og det blir variert og skiftende fordi det blir mangetydig. (Haavind 2001:13).

I min lesning binder Haavind her sammen tre elementer: Sosiokulturelle kategorier forstått som ustabile, de fylles med mening, videre at det forhandles om kategoriens betydning i et kollektivt rom mellom samfunn og individer, og til sist at kategoriens meningsinnhold appellerer til noe kjent, samtidig som meningsinnholdet også er mulig å utfordre og endre. Dette betyr at de til enhver tid gjeldende samfunnsdiskursene setter noen grenser for hvordan kategoriene gis betydning når de forhandles. Samtidig kan grensene flyttes når ulike meninger brytes, men ikke for langt. Hva som menes med begrepene kvinne og mann må gi mening for folk flest. Tidligere tilla jeg de profesjonelle et diskursivt handlingsrom. Dominerende diskurser om kjønn, "rase" og etnisitet kan slik både reprodueres og øves motstand mot. Dette er relevant i en studie av hvordan sosialarbeiderne gir betydning til kategorier som for eksempel "kvinne med minoritetsbakgrunn".

2.3.2 Skillet natur-kultur og alternative forståelser

Dikotomien biologisk og sosialt kjønn (sex-gender) har i lang tid vært gjenstand for diskusjon og ulike teoretiseringer innen feminismen. Intensjonen var å underminere dikotomien i seg selv ved å framføre en radikal kritikk mot den dominerende oppfatningen av kjønnskategoriene som gjensidig utelukkende (Keller 1992:18). Jeg skal i det videre se nærmere på hvordan kjønnsdikotomien problematiseres.

Feminismen grep ikke bare tak i skillet biologisk/sosialt kjønn, men også hvordan dette skillet ble lagt til grunn for andre dikotomier (Keller 1992). Som eksempler på slike dikotome begrepspar nevnes offentlig/privat, det politiske/det private, fornuft/følelser, rettferdighet/omsorg og objektiv/subjektiv. Disse dikotomiene er kjønnete. Ved å stille dem mot hverandre konstitueres et kjønn hierarki på en implisitt måte (ibid:18).

Å skille sex-gender er problematisk i min undersøkelse. Som dikotomi framstår biologisk kjønn som motsetningen til sosialt kjønn; en gitt, uforanderlig og entydig kategori. Skillet kan bidra til å legitimere kjønnsdiskriminering gjennom å gjøre biologisk forskjell til en "naturlig" forskjell som ikke kan forhandles om, nettopp fordi betydningen av biologisk forskjell forstås som gitt på forhånd.

Keller bruker formuleringen "det sosiale kjønnets symbolske arbeid" (*the symbolic work of gender*) når hun beskriver hvordan kjønn (gender) og kjønnete normer opp gjennom tidene taust organiserte våre mentale og diskursive kart over de sosiale og naturmessige verdener vi lever i. Som en effekt av naturaliserte oppfatninger av kjønn ble det taust hvordan kjønnskategorien jobbet. Normer assosiert med maskulin kultur ble gjort til universelle normer (ibid:17).

Mot å dekonstruere kjønn slik jeg gjør kan innvendes at det er helt nødvendig å anvende kategoriene mann og kvinne som gjensidig utelukkende kategorier for å kunne utligne diskriminerende forskjeller mellom kjønnene (Skjeie og Teigen 2003). Som *analytisk* kategori, i en studie som skal undersøke hvordan kjønnskategorien forhandles og endres, er det imidlertid nødvendig å stille spørsmål ved en dikotom kjønnsforståelse. I sin avhandling "Tegnet på kroppen", viser Søndergaard en vei fra en poststrukturalistisk forståelse av kjønn som destabiliserer egenskapsforklaringer, til hvordan denne forståelsen kan anvendes i en empirisk studie (Søndergaard 2006). Ved å omskrive kjønn til kjønn kroppstegn, et

sensitiverende, fremmedgjørende grep, undersøker hun hvordan studenter i akademia forhandler og konstituerer kjønnstegnets betydninger. Søndergaard bygger en bro fra poststrukturalismens språktegnperspektiv (semiotikk) til kjønn som gjøring når hun tar grepet å analysere kjønn som kroppstegn. Her støtter jeg meg også til Lykkes lesning av Søndergaard (Lykke 2008:65). Ved å fristille kroppens biologisk kjønnete forskjeller fra det ontologisk gitte og gjøre dem til gjenstand for forhandling, tømmer hun begrepene for innhold. Slik brytes dikotomien biologisk/sosialt kjønn ned.

2.3.3 Destabilisering av ideen om søsterskapet

Feministisk forskning har problematisert kjønnskategorien ut fra ulike begrunnelser. Jeg har hittil løftet fram to perspektiver på kjønn som utfordrer den dominerende likestillingsdiskursens dikotome kjønnsbegrep. Jeg skal i tillegg til disse to bidragene trekke fram den politiske filosofen Youngs kjønnsbegrep (Young 1997). Hun nærmer seg kjønnsbegrepet fra en litt annen kant, idet hun tar opp et dilemma innen feminismen; ideen om et kvinnelig fellesskap, og holder den opp mot behovet for å bryte ned det dikotome kjønns skillet.

Young stiller spørsmål ved identitetsbegrepet (Young 1997). Kjønn som gjøring lar seg ikke enkelt forene med en idé om at kvinner i kraft av sitt kjønn har felles interesser. Young stiller seg kritisk til en essensialistisk forståelse av kjønn; *en* kjønnsidentitet som gir grunnlag for å hevde et fellesskap mellom menn og mellom kvinner. Slik stiller hun seg også kritisk til feministisk identitetspolitikk.

Hun peker på at dersom en essensialistisk kjønnsidentitet utfordres, blir det samtidig vanskelig å argumentere for en spesifikk feministisk politikk. Men, hevder Young videre, vil ethvert forsøk på å definere en gruppe kvinners felles anliggender begrunnet i kjønn, framstå som reduksjonistisk (ibid:6). Slike fellesskapsoppfatninger vil normalisere noen kvinners erfaringer og marginalisere andres, er hennes argument.

Young løser opp i dette dilemmaet ved hjelp av begrepene "*gender as seriality*" og "*groups as seriality*", som viser til kjønnskategoriens dynamiske karakter. Hun forstår kategorien "kvinne" som en dynamisk og foranderlig kategori, enten den beskriver individet kvinne eller kvinner som grupper. Dette forklarer hun ved å bringe inn at alle mennesker har mange

identiteter, eller serier av identiteter, og de kommer til uttrykk på et utall av måter avhengig av konteksten. Jeg anvender ikke identitetsbegrepet i denne studien. Poenget mitt er her knyttet til Youngs argumentasjon om at det er helt nødvendig for feministisk forskning å operere med kjønn og andre sosiale kategorier på gruppenivå (kvinner, sorte, middelklassekvinner m.fl.) for å fange strukturelle undertrykkelsesmekanismer som rammer hele grupper (ibid:17). Young underkjenner ikke grupperelatert undertrykkelse, noe et liberalistisk individfokus kritiseres for å gjøre.¹⁸ Samtidig åpnes det for at kvinners interesser kan kjempes fram av begge kjønn, idet kjønn undertrykkelse ikke forstås ut fra en idé om et på forhånd gitt kjønnshierarki.

Youngs bidrag til mine analyser er at hennes kjønnsbegrep favner kjønnsrelasjonen som del av marginaliserende samfunnsstrukturer, og som rammer spesifikke grupper av kvinner i gitte situasjoner på en systematisk måte. I sin kritikk av kjønn som identitet, samt av ideen om at kvinner har felles interesser i kraft av sitt kjønn, framholder hun at kjønn som relasjon må forstås som samspillende med andre forskjellsskapende kategorier. Slik utfordrer Youngs kjønnsbegrep ideen om gitte og stabile forskjeller mellom grupper begrunnet i kjønn alene. Jeg anser begrepet som nyttig i analyser av hvordan den dominerende likestillingsdiskursens "kjønn som rettferdig kjønnsbalanse" kan tenkes å underkjenne kjønnskategorien som en forhandlingsbar og kompleks kategori.

2.3.4 Postkoloniale feministiske teoribidrag

I fortsettelsen skal jeg drøfte noen bidrag fra postkolonial feministisk teori som også problematiserer kjønnskategorien, men fra en noe annen vinkel enn de bidragene jeg har diskutert hittil.

Feministisk postkolonial teori tilfører en "rase"-kritisk dimensjon til feminismen og en feministisk dimensjon til studier av kolonialismen. Fra denne feministiske posisjonen belyses hvordan kolonimaktens inngripen i land utenfor vesten satte og fremdeles setter avtrykk i ulike samfunn (de los Reyes 2011:19-21, Mulinari et al. 2009). Det gjør seg gjeldende en blindhet i forhold til hvordan patriarkalsk makt, rasisme og klasse virker sammen, hevdes det

¹⁸ Se for eksempel Holst 2007 der hun drøfter likestillingsdiskursens prinsipp om rettferdig balanse mellom kjønnene som to grupper, versus kjønnsrettferdighet ut fra et liberalistisk frihets ideal med individet som enhet.

fra denne posisjonen. Blindheten dreier seg om å underkjenne eget ståstedsspesifikke erfaringer (Haraway 1999). Kritikken er rettet mot den dominerende vestlige feministiske kunnskapsproduksjonen, som har gjort posisjonen vestlig til universell norm. Feministisk forskning er innskrevet i maktforhold som den selv motsetter seg, bekjemper, eller til og med kanskje ubevisst støtter, skriver Mohanty i en sammenheng der hun poengterer at det ikke finnes forskning som er kontekstløs og slik kan påberope seg universell gyldighet (Mohanty 2007:35¹⁹).

Ideen om universalismen har vært en grunnpilar i modernitetens tenkning om subjektet som rasjonelt, autonomt og kunnskapsbærende (de los Reyes 2011:18). Egelunds drøfting av myten om profesjonalitet som kunnskapsbasert og drevet av rasjonalitet, som redegjort for i p. 2.2.1, knyttes også til modernitetsforståelsen som de los Reyes her viser til (Egelund 1997). På bakgrunn av en slik forståelse av modernitet kan kunnskap løftes ut av sin samfunnsmessige kontekst, og kan dermed framstå som universell kunnskap.

De los Reyes trekker fram den postkoloniale feminisms problematisering av kategorien "kvinne" når den gis universell betydning. Men kvinners erfaringer er forskjellige. Erfaringer gjøres på gitte steder og til gitte tider, formet av historiske, politiske og økonomiske prosesser og må derfor analyseres i lys av kunnskap om den samfunnsmessige konteksten. Dette er et sentralt poeng innen postkolonial feminisme. I min studie lager jeg en forbindelse mellom teoretiske bidrag fra denne forskningen og Haraways begrep *situerte kunnskaper* (Haraway 1999). I neste kapittel redegjør jeg for hvordan jeg anvender hennes begrep. Min teoretiske forankring i perspektivet om kunnskapsproduksjon som delvise syn ligger derfor implisitt i dette kapitlets tekst.

Et bidrag til mine analyser fra postkolonial feministisk teori dreier seg om å destabilisere en *kolonialisert* kvinnekategori (Mohanty 2003). Med kolonialisert kvinnekategori mener Mohanty en diskursiv kolonialisering av de materielle og historiske forutsetningene som former hverdagen til kvinner i "den tredje verden" (Mohanty 2007:35). Dette er gjort mulig ved å forstå humanisme som en vestlig verdi, hevder hun videre. Slik kan posisjonen vestlig framstå som en verdimesig overlegen posisjon.

¹⁹ Jeg henviser i det videre til to utgaver av Mohantys essay "Under Western Eyes", en 2003-utgave på engelsk og en 2007-utgave i svensk oversettelse.

Postkoloniale feministiske perspektiver på majoritetsposisjonen som en *lokal* posisjon har relevans for mine analyser av hvordan barnevernet tar opp kjønnslikestilling som verdi i sin virksomhet. Den dominerende likestillingsdiskursens forankring i verdier, som likhet, likeverd, autonomi og frihet fra diskriminering, har forbindelser til den norske samfunnsmodellens liberalistiske og universalistiske tankegods. Ved å sette likestillingspolitikken inn i en norsk samfunnsmessig kontekst, blir norsk kjønnslikestilling en *lokal* praksis. Dersom likestilling som verdi derimot forstås løst fra det norske samfunnets særegne forutsetninger, vil også det likestillingspolitiske verdifundamentet kunne utgis som universelt gyldig.

Fra den postkoloniale feminismens posisjon hevdes kjønnsbegrepet å være avgjørende i konstruksjoner av "tredje-verden-kvinnen", et begrep Mohanty anvender. Mohanty hevder at analyser av kjønnsforskjeller som legger til grunn en tverrkulturell, monolittisk idé om patriarkatets dominans, uvegerlig må lede til et like homogent og reduksjonistisk begrep – "den tredje verdens" ulikhet (Mohanty 2007:51). I min tolkning er hennes poeng her at vestlig feministisk teori som tar patriarkatet for gitt skaper ahistoriske og kontekstløse bilder av kjønnede familieordninger og kjønnet arbeidsdeling på andre samfunnsarenaer.

Likestillingspolitikken legger til grunn et dikotomt kjønnsbegrep. I lys av postkolonial feministisk kritikk framstår dette for det første som et begrep med begrensede muligheter til å fange opp kompleksiteten i undertrykkende og marginaliserende prosesser. Dette er også Youngs poeng. For det andre tar kritikken tak i det dikotome kjønnsbegrepets mulige effekt: Å annetgjøre "tredje-verdens-kvinner" ved å ta ideen om et kjønnshierarki for gitt. Dersom konstruksjoner av kvinnen i posisjon nederst i et gitt kjønnshierarki gjøres gyldig før analysen begynner, vil en slik forståelse kunne følge henne til andre arenaer utenfor familien, som arbeids- og samfunnsliv, hevder Mohanty (ibid:41,42). Slik vil kvinner som potensielle arbeidstakere og i andre posisjoner i samfunnet kunne risikere å bli vurdert ut fra en forventning om at kvinner er undertrykte i kraft av sitt kjønn. I min studie er hennes poeng relevant i analyser av hvordan kjønn gis forklaringskraft i beskrivelser av klientenes marginaliserte situasjon.

I 2002, 16 år etter at Mohantys essay kom ut, skrev hun et nytt essay med tittelen (svensk oversettelse) "Med västerländska ögon – et återbesök" (ibid:2007). Her diskuterer hun

hvordan globale strømninger i samfunnet har endret bildet av verden som todelt. I dag er beskrivelsen av en todelt verden mer en metafor enn relatert til geografi, skriver hun. I sitt nye essay bruker hun begrepet *transnasjonal feminisme* om feministisk kunnskapsproduksjon. Når kvinner fra land utenfor vesten nå også lever i vestlige samfunn, vil universaliseringen av "kvinnen" i betydningen "den vestlige, hvite kvinnen" komme til uttrykk på nye måter og få andre konsekvenser, er hennes poeng. Det er i denne "nye" konteksten min studie har empiri om.

Jeg har så langt redegjort for problemstillingens andre element; å undersøke likestillingsgjøring, prosesser og kategoriers tilblivelse, med hovedvekt på studiens kjønnsbegrep. Jeg skal i det videre redegjøre for begreper og perspektiver som jeg anser som fruktbare for analyser av forskjell og likhet. Dette er problemstillingens tredje element.

2.4 Bidrag til analyser av forskjell og likhet

2.4.1 Det majoritetsinkluderende perspektivet, minoritetsgjøring og majoritetsgjøring

Jeg har data om hvordan barnevernets ansatte tolker seg selv, foreldrene og kulturene de kommer fra. Materialet inneholder beskrivelser av hva de ansatte opplever som utfordringer i arbeidet med foreldre, på hvilke områder foreldrene oppleves som forskjellige fra det som regnes for norsk, og hvordan slike forskjeller blir håndtert. Dette er beskrivelser som gjøres fra majoritetsposisjonens ståsted. For å fange det relasjonelle i slike beskrivelser, anvender jeg *det majoritetsinkluderende perspektivet* (Staunæs 2003, Staunæs og Søndergaard 2006). I dette perspektivet ligger en tenkning om at majoritetsoppfatninger av minoriteter konstitueres ut fra hvordan majoriteten oppfatter seg selv. Gullestads studier av det norske samfunnet er verdifulle bidrag til mine analyser (Gullestad 2002, 2007). Hennes studier gir kunnskap om hva norskhet dreier seg om, og som jeg anvender i analyser av konstruksjoner av majoritets- og minoritetsposisjoner.

Brah hevder at det er en fare for at det dikotome begrepsparet minoritet – majoritet kan bli oppfattet som statiske, tallmessige posisjoner (Brah 2003). Hva som er rimelige forventninger å stille til minoriteter, kan da dreie seg om at mindretallet må tilpasse seg flertallets praksiser og kulturelle betrakningssett. Med begrepene å *minoritetsgjøre* og å

majoritetsgjøre blir posisjonene dynamiske og forhandlingsbare.²⁰ Slik blir det mulig å undersøke hvordan marginalisering og ekskludering foregår som prosesser der det forhandles om betydninger av kategorier som kultur, "rase", etnisitet, så vel som kjønnskategoriene. Dette representerer en tenkning som bryter med den rettferdighetsoppfatningen som ligger implisitt i den dominerende likestillingsdiskursens kjønnsbalanseprinsipp. Målet på rettferdighet dreier seg der om numerisk lik fordeling mellom kjønnene. Det majoritetsinkluderende perspektivet og begrepene majoritetsgjøre og minoritetsgjøre bryter med forestillinger om at kulturer er statiske og homogene.

2.4.2 "Translocational positionality"

Et annet begrep som jeg finner fruktbart er *translocational positionality*, som jeg oversetter med *translokale posisjonering* (Anthias 2009). I likhet med de nevnte begrepene, destabiliserer dette oppfatninger om en gitt tilhørighet til en kategori, men det fanger også noen andre aspekt.

Anthias skriver:

The concept of translocational positionality addresses issues of identity in terms of locations which are not fixed but are context, meaning and time related and which therefore involve shifts and contradictions. As an intersectional frame it moves away from the idea of given "groups" or "categories" of gender, ethnicity and class, which then intersect (a particular concern of some intersectionality frameworks) and instead pay much more attention to social locations and processes which are broader than those signalled by this. (ibid:5).

Anthias peker her på noen problematiske sider ved en bestemt tolkningsramme for interseksjonalitet. Hennes anliggende er faren for å legge til grunn et gitt innhold i termen gruppe, samt å gi kategoriene et ferdig definert innhold. Hun forstår *location* som prosesser, der kontekst, mening og tid karakteriseres av endring og motsetninger.

Både majoritets- og minoritetsposisjoner gjøres translokale (ibid:6). Dette uttrykkes blant annet i en kritikk av diasporabegrepet, som viser til *transetniske* grupper. Begrepet kan bidra til å skape bilder av nasjoner bestående av en opprinnelig befolkning med tilhørighet til nasjonen, i kontrast til innflyttede minoriteter, som da kan oppfattes å befinne seg i landet uten tilhørighet til landets kultur. Anthias argumenterer for å åpne begreper som *nasjon* og

²⁰ Av hensyn til den språklige flyten anvender jeg også begrepet *annetgjøring* synonymt med *minoritetsgjøring*.

tilhørighet når hun poengterer at alle i en befolkning tar del i translokale og globale prosesser. Hun skriver:

Not only does migration itself challenge national borders but increasing flows of people, commodities, cultures and economic and political interests turn our attention to a range of social processes broadly identifiable as "translocational". These not only affect people who are themselves directly "on the move" but also the locals in which they settle, converting them to translocational spaces, thereby affecting in different ways all who live within these spaces. (ibid:6).

Her uttrykkes en prosessorientering. "Translocations" er rom der sosiale prosesser foregår, og som på ulike måter angår alle som befinner seg der.

For min studie har begrepet et analytisk potensial. Det utfordrer etablerte oppfatninger om norskhet, normalitet og tilhørighet. Oppfatningen av at likestilling er en typisk norsk måte å leve på som menn og kvinner impliserer en oppfatning av at norsk kultur er et stabilt fenomen. I min studie vil det derfor være fruktbart med et begrep som kan fange hvordan norskhet *skapes*. Med et translokalt blikk på relasjonen majoritet-minoritet kan beskrivelser av forskjell og likhet settes inn i en analytisk ramme som gjør det mulig å stille spørsmål ved ulike uttrykk for normalitet, norskhet og ikke-norskhet.

Inspirert av hvordan Anthias' begrep åpner for å kunne utforske kompleksiteten i begreper som norskhet, kultur og tilhørighet, skal jeg i de neste avsnittene utvikle et analyseverktøy som referer til to ulike anvendelser. Det ene er et overordnet grep med intensjon om å utvikle et verktøy som har fotfeste i den komplekse virkeligheten barnevernet befinner seg. Det andre er rettet mot analyser av kategoriseringsprosesser.

2.4.3 Analytiske fokus for en studie av diskurser om forskjell og likhet

Dersom norsk kultur oppfattes som homogen med henvisning til et nasjonalt, etisk fellesskap, kan dette forstås som forestillinger om et fellesskap vi liker å framheve i bestemte sammenhenger (Gullestad 2002). Gullestad hevder at å gjøre lik også skaper grunnlag for å gjøre noen til "de andre", og slik kan forestillingen om likhet benyttes av majoriteten når det er behov for å styrke et indre samhold. Når hun beskriver den nordiske likhetstankegangen som særlig markant sammenliknet med andre vestlige land, setter hun dette i sammenheng med Nordens kulturspesifikke måte å løse modernitetens ideologiske motsetning mellom individ og samfunn på (ibid:82). Slik kontekstualiserer hun en vestlig

diskurs til norske forhold. Den ideologiske motsetningen hun viser til, dreier seg om en byråkratisk velferdsstat, sammenholdt med at det norske samfunnet er del av en åpen, kapitalistisk, global økonomi. Her finner hun grunnlag for å kunne studere det hun kaller likhetens paradokser.

Tidligere i dette kapittelet viste jeg til en feltspesifikk diskurs om hensynet til å holde samfunnet sammen versus et prinsipp om klientens autonomi, en avveining sosialarbeiderne må foreta i sitt daglige arbeid (Carstens 2005). Å skulle gjøre denne avveiningen er kjennetegnende for velferdsbyråkratiet. Den ideologiske motsetningen Gullestad trekker fram mellom det velferdsstatlige byråkratiet og en global økonomi, kan tolkes som brytningen mellom samfunnsprosesser som bidrar til en opplevelse av nasjonal tilhørighet, og prosesser som bryter opp slik tilhørighet. Gullestads skisserte motsetning utspiller seg i barnevernet. Barnevernets doble mandat om å veie hensynet til det norske samfunnets felles verdier opp mot individuelle verdiorienteringer, vil fordre av de ansatte å sette navn på "det norske", samtidig som det må åpnes for andre betraktninger som bryter med etablerte forestillinger om norskhet. Hvordan grensene åpnes og lukkes mot annerledes kulturelle orienteringer er et av studiens analytiske fokus. Gullestads bidrag til forståelse av den norske likhetstenkningen er kunnskap som jeg finner fruktbar i slike analyser.

Det kan videre trekkes en tråd mellom likhets- og forskjellsdiskursen som Gullestad har studert, og den dominerende likestillingsdiskursens kjønnslikhet/kjønn som forskjell. I kapittel 1 løftet jeg fram to aspekter ved moderniteten. Dels handlet dette om et likestillingsdilemma, nemlig dilemmaet mellom kjønnsforskjell versus kjønnslikhet (Melby et al. 2008). Dels dreide det seg om hvordan norske og vestlige konstruksjoner av moderniteten har sammenheng med majoritetskonstruksjoner av likhet og forskjell (Gullestad 2002). Sammenkoplingen jeg gjør binder sammen to perspektiver på likhet og forskjell, det ene altså relatert til kjønn, det andre til "rase"/etnisitet, kultur, norskhet og annethet. Tidligere beskrev jeg også den dominerende likestillingsdiskursens verdiforankring som spenner vidt, fra vestlige, liberalistiske ideer om likeverd, autonomi og et ideal om frihet fra diskriminering, til kjønnslikhet/balanse og lik fordeling av rettigheter og plikter. Både Anthias og Gullestad innlemmer globale strømmingers innflytelse på et lands innbyggere. Fra litt ulike ståsted hevder de at det aldri har eksistert noe opprinnelig nasjonalt fellesskap. Ved å se alle disse diskursene i sammenheng, blir konteksten som

likestillingsgjøringene i barnevernet spilles ut i tydeligere. Det blir også tydelig hvordan mange slags forskjeller og likheter samvirker og skaper betydning.

Når Gullestad drøfter majoritetens modernitetskonstruksjon hevder hun at kvinner med minoritetsbakgrunn synes å stå særlig sentralt i konstruksjoner av forskjell og likhet. Som jeg har framholdt tidligere, er et sentralt analytisk fokus å undersøke barnevernets konstruksjoner av kvinnekategorier. Dette kan gi kunnskap om *hvordan* kvinner kan tenkes å inngå som grensemarkører mellom majoritet og minoritet. Konstruksjoner av kategorier av menn vil også være nødvendig for å få grep om hvordan barnevernets kjønnsforståelse bidrar – eller ikke bidrar i grensedragningene mellom likhet og forskjell.

For å forstå hvordan likestilling gjøres i barnevernet vil mitt overordnede analytiske blikk på empirien dreie seg om å forstå samspillet mellom diskursen om moderniteten, forskjell, likhet, likeverd og velferdsbyråkratiet. Dette blikket dreier seg om et analytisk fokus som kan anvendes for å kunne gripe konteksten barnevernet er en del av, samt kontekstens kompleksitet og ulike nivåer.

Det andre analyseverktøyet jeg skal redegjøre for dreier seg om analyser av hvordan sosialarbeiderne trekker grenser mellom likhet og forskjell. Før jeg redegjør for dette skal jeg presentere min anvendelse av begrepene "rase"/etnisitet, rasialisering og hvithet.

2.4.4 "Rase"/ etnisitet, rasialisering og hvithet

Kategorien "rase"/etnisitet er en sammenstilling av to kategorier som er beslektet med kulturbegrepet. "Rase" setter jeg i anførselstegn for å markere at "rase" er en konstruksjon, men som i likhet med andre konstruksjoner skaper den virkelighet.

I dagligtalen brukes begreper som kultur og etnisitet om hverandre. Etnisitet brukes ofte synonymt med nasjonalt opphav (Gullikstad og Lauritsen 2002:3). Begrepet kan ha funksjon som grensemarkør dersom det viser til noe noen har felles. Kulturbegrepet kan noen ganger brukes på samme måten.

Brah anvender begrepet etnifisering (Brah 1994). I det ligger å definere erfaringene til grupper av minoriteter primært i kulturelle termer. Sosialt liv og hvordan det erfares forstås primært som "etnisk" forskjell. Andre vil kunne bruke kulturalisering om det samme fenomenet.

Hvordan begrepene fylles med betydning kan bare studeres i den konteksten de brukes (Vassenden 2011). For å analysere fram sosialarbeidernes forståelser av dem lar jeg begrepene etnisitet og kultur være åpne begreper. Imidlertid kan det være fruktbart å avklare begrepet rasialisering. Dette begrepet brukes ikke entydig i litteraturen, og det er ikke et begrep som brukes i dagligtalen i Norge. Mulinari, Keskinen, Inri og Tuori, som alle skriver fra en nordisk kontekst, sier dette om begrepet rasialisering:

The notion of racialisation refers to the process of differentiating people and stabilising these differences, as well as legitimating power relations based on these racialised differences. The use of the notion of racialisation in this sense acknowledges the connection between racism in the form of historical racial biology, which has legitimated colonialism and the extermination of minorities, and the contemporary cultural racism that marginalizes in particular those who have migrated from outside of Europe to the Nordic counties. (Mulinari et al. 2009:4).

Rasialisering referer her til utgrensende prosesser hvor forskjeller mellom mennesker gjøres stabile/varige på måter som legitimerer de maktrelasjonene som ligger til grunn for og som gjør det mulig å rasialisere forskjell. Dette er en definisjon som i min lesning kopler rasialisering til koloniale prosesser. Rasialiseringens oppgave er her å belyse sammenhengen mellom rasebegrepets historiske anvendelse, hvordan maktrelasjoner i samspill gjorde dette mulig, og hvordan dagens kulturelle rasisme marginaliserer i særlig grad dem som migrerer fra land utenfor Europa. Slik knyttes begrepet til analyser av makt. Makt er et begrep jeg ikke anvender i denne studien. Det er et komplekst og uklart begrep som brukes på utallige måter. Slik vurderer jeg begrepet som lite fruktbart i denne undersøkelsen.

En annen måte å tilnærme seg "rase"-begrepet på, er Frankenberg's studier av hvithet (Frankenberg 1993). Hun flytter blikket fra dem som det heftes noe ved og slik gjøres til "den andre", til hvithet som umarkert norm. Hennes studie handler om hva usynliggjøringen av hvithet *gjør*. Et av Frankenberg's sentrale poeng er hvordan hvithet som norm gjør alle andre "merket". Til posisjonen som hvit, definert som norm, ligger det noen privilegier. Hva disse privilegiene innebærer, vil være et sentralt analytisk fokus i denne studien. Dette leder over til begrepet rasialisering.

Jeg anvender begrepet rasialisering, eller å rasegjøre, i betydningen hvordan kategorien "rase" blir til, opprettholdes og endres (Berg 2004). Dette er en åpen definisjon som tillater å

undersøke empirisk hvordan rasialisering som prosess foregår i spesifikke sammenhenger, uten å kople analysene av rasialisering eksplisitt til postkoloniale prosesser. For å kunne fange opp nye/endrede uttrykk for rasialisering, stiller jeg det i utgangspunktet åpent hva og hvem som i gitte situasjoner blir "merket" og "umerket", for så å drøfte hvordan dette kan forstås. Et fruktbart rasialiseringsbegrep i min studie må evne å gjøre hvithetens privilegier synlige. Rasialisering gjøres slik til et relasjonelt begrep (Staunæs 2003).

Jeg skal i det følgende redegjøre for det andre av de to analytiske verktøyene jeg nevnte tidligere. Jeg anvender teori om *symbolske grenser*. Grenseteori er et verktøy for å analysere hvordan kategorier blir til, og som jeg anvender i analyser av grensedragninger mellom likhet og forskjell.

2.5 "Naturgitte" grenser, symbolske og sosiale grensedragninger

Lamont og Molnár skiller mellom symbolske og sosiale grenser når de lanserer symbolske grenser som analytisk verktøy (Lamont og Molnár 2002:168). Mens symbolske grenser handler om forskjeller som aktører anvender når de kategoriserer seg selv og den sosiale verden, forstås sosiale grenser som objektive forskjeller som preger samfunnet. Sosiale grenser studeres ved å undersøke fordeling av ressurser og muligheter. I mine analyser anvender jeg begrepet symbolske grenser, eller bedre, symbolske grensedragninger, som i verbform poengterer at utgrensning dreier seg om kategoriseringsprosesser. Det er ikke de objektive, sosialt manifesterte effektene av annetgjøring jeg har data om, men hvordan sosialarbeiderne tildeler foreldrene og seg selv bestemte posisjoner og kategorier.

Jeg undersøker hvordan *symbolske grenser* forhandles; hvordan sosialarbeiderne kategoriserer seg selv, foreldrene, og sine egne og klientenes praksiser. Jeg forstår grensesymbolene som performative i konstruksjoner av ulike kategorier mennesker og passende og upassende handlinger. Slik er symbolske og sosiale grensedragninger like virkelige, og de manifesterer seg i like virkelige effekter. Jeg trekker en parallell mellom symboler forstått som meningsbærende, og en forståelse av språket som aktivt i betydningsdannende prosesser. Ifølge Potter og Wetherell er språket aktivt i seg selv ved at ytringer påstår ting og gjør ting (Potter og Wetherell 2006:17). Symbolene "gjøres" og de "gjør". Slik betyr analyser av grensedragninger og grensesymboler å undersøke hvilke betydninger spesifikke symboler tillegges i spesifikke sammenhenger. Det innebærer å

identifisere slike symboler, undersøke hva de betyr og hva de gjør i sammenhengene de blir anvendt i.

I likhet med hvordan splittelsen natur-kultur har satt dype spor historisk i vestlig vitenskapelig kunnskapsproduksjon og gjort kjønnsforskjell selvfølgelig, har forståelsen av kategorien "rase" i betydningen biologisk forskjell legitimert, og legitimerer fortsatt, grensedragninger mellom mennesker. Berg, Flemmen og Gullikstad hevder at det er en sammenheng mellom natur- og kulturforklaringene som kommer til uttrykk i annetgjørende prosesser, og å tillegge aktørstatus kun til det sosiale (Berg et al. 2010). Ved å anse det biologiske som stabilt og entydig, åpnes det for naturaliserende og kulturaliserende forklaringer (ibid:25-26). Dette diskuterte jeg tidligere relatert til skillet biologisk og sosialt kjønn.

Essensialisme viser til noe i mennesket, en stabil indre kjerne som kommer til uttrykk på overflaten. Det en ser, kan registreres som noe som "er", noe egentlig (Berg og Kristiansen 2010:253). Slik kan forskjell, som hudfarge, og andre synlige tegn eller ting, knyttes til kategoriene kjønn og "rase" som "naturgitte" forskjeller. Ikke bare kroppens like og forskjellige kjønnstegn, eller hudfarge, blir meningsbærende symboler i gitte situasjoner, men også kropps*nære* tegn og andre tegn, som aksent, manglende norskkunnskaper, sminke, hijab, sid kjortel, individorientert versus kollektiv orientering.

Ut fra en tenkning som opphever skillet mellom natur og kultur, analyserer jeg grensedragninger, identifiserer hvilke symboler som brukes for å markere forskjell og likhet, og hva disse symbolene gjør.

Med Brah forstår jeg grensedragninger som diskursive rom og som relasjonelle forhandlinger (Brah 2003). Symbolene som anvendes når grenser trekkes i slike forhandlinger vil være virksomme i kategoriseringsprosesser der det forhandles om betydninger av kjønn og "rase"/etnisitet. Dette bringer meg over til det siste begrepet/perspektivet jeg skal drøfte anvendelsen av: Interseksjonalitet.

2.6 Interseksjonalitet – et tankeverktøy

I analysene anvender jeg interseksjonalitet som *sensitiverende* analytisk perspektiv. Som metode finner jeg imidlertid ikke anvendelse for det, eller mer presist: Perspektivet synes

ikke å kunne tilføre de empiriske analysene noe nytt i den forstand at det supplerer de tilnærmingene og grepene jeg har valgt for å kunne belyse problemstillingen. Jeg skal utdype dette.

Interseksjonalitet er ikke er ett perspektiv/begrep. Det er et reisende begrep som anvendes og teoretiseres om i mange ulike sammenhenger (Knapp 2005, Borchorst og Teigen 2010). Jeg går ikke inn i denne omfattende tematikken, men begrenser meg til å løfte fram noen få innvendinger som er relevante for denne studien.

Som jeg har redegjort for, er prosess- og gjøreperspektivet sentralt i min studie. I noen anvendelser av interseksjonalitet inntas et tydelig fokus på kategorier, mer en kategoriseringer, for eksempel på "rase" mer enn rasialisering, og på kjønn mer enn kjønnete tilblivelser (Hornschied 2009 i Christensen og Jensen 2012).

Slik jeg oppfatter debatten om interseksjonalitet i en norsk kontekst, er perspektivet/teorien/begrepet tydelig underveis. Selv om begrepet nå tas i bruk i politikktutforming (NOU 2011:18, NOU 2012:15), borger ikke det i seg selv for dets fruktbarhet.

Det har i en skandinavisk kontekst gått en lengre debatt om hvordan å forstå kategoriers samproduksjon av mening (Lykke 2005). En kritikk som målbæres, er at fokuset på kategorier kan ta oppmerksomheten bort fra andre prosesser som foregår når betydninger forhandles og endres. Kategoriene kan bli tatt for gitt med et ferdig definert innhold, slik en interkategorisk tilnærming, som undersøker relasjoner av ulikhet mellom sosiale grupper, gjør (Berg et al. 2010, Carbin 2011, Anthias 2009).²¹

I denne avhandlingen ser jeg det som sentralt å rette fokuset mot hvordan blikket fra en majoritetsposisjon kan tenkes å inngå i majoriserende og minoriserende prosesser. Dette har å gjøre med mer enn kategoriseringsprosesser som referer til kategoriers samproduksjon av mening, men har *også* med det å gjøre. Det dreier seg både om analyser av hvordan selvfølgeliggjorte oppfatninger av samfunnets forventninger til mødre og fedre kommer til uttrykk, der kjønnskategoriene og "rase"/etnisitet gis et innhold. Kategoriene og posisjonene

²¹ Se Mc Call for en utfyllende presentasjon av hvordan ulike syn på kategorier og relasjoner mellom dem anvendes på ulike måter i forskning (Mc Call 2005).

som jeg analyserer fram er likevel av betydning i denne studien, men ikke som noe i seg selv, idet jeg ser dem som *meningsskapte og meningskapende effekter* av prosessene de blir til i.

Det kan diskuteres om analysene evner å fange kompleksitet godt nok gjennom det forskningsdesignet jeg har redegjort for. På den ene siden åpner interseksjonalitet som tankeverktøy for analyser av betydningsdannelser. Det har ansporet til å ha blick for flere diskursers samvirke og hvordan de i samspill skaper ulike bilder av kvinner og menn, og ulike oppfatninger om "oss" og "de andre". Slik kan interseksjonalitet som sensitiverende analytisk blick forventes å ha noe å tilføre min studie. Kombinert med analysegrep som symbolske grensdragninger og gjøreperspektivet på sosiale kategorier og tegn, som verktøy for analyser av prosesser, forventes designet samlet sett å være fruktbart for å analysere den kompleksiteten studien har ambisjon om å belyse. På den andre siden kan det tenkes at interseksjonalitet har et større potensial enn jeg klarer å utnytte for å gripe nivåoverskridende prosesser. Med det mener jeg at interseksjonalitet kan ha potensial for å fange opp interagering mellom velferdsstatlige politikker, lovverk og organisatoriske rammer som ikke blir utnyttet ved å anvende perspektivet som et sensitiverende verktøy; en måte å tenke på. Jeg tar opp denne tråden i avhandlingens sluttkapittel (p. 7.5).

2.7 Sammendrag

I dette kapittelet har jeg tatt utgangspunkt i problemstillingen og drøftet ulike teoretiske bidrag og begreper jeg vurderer som fruktbare verktøy for å undersøke hvordan likestilling gjøres i barnevernets arbeid med minoritetsfamilier.

To diskurser er sammenvevd med hverandre, den dominerende likestillingsdiskursen, og diskursen om "oss" og "dem". Å undersøke likestillingsgjøringer i barnevernet innebærer dermed å analysere både hvordan kulturell/etnisk og kjønnnet likhet og forskjell gjøres.

I valg av verktøy har jeg lagt vekt på teori og begreper som jeg forventer vil bidra til å destabilisere et dikotomt kjønnsbegrep og begreper som kultur, "rase" og etnisitet. Det er denne avhandlingens ambisjon å unngå å reproducere slike selvfølgeligheter. Det stilles store etiske og forskningsmessige krav til å skulle håndtere dette. Jeg har lagt vekt på å få fram kompleksiteten i feltet jeg har empiri fra, og på tvetydigheter som finnes i diskurser om likestilling og "oss" og de andre" i en norsk kontekst. Å ta høyde for kompleksitet vurderer

jeg som sentralt. Det skjerper forståelsen for å lete etter *ulike* tolkningsrammer for likestilling, likhet og forskjell og gir muligheter til å analysere fram likestillingsgjøringer som ikke reproducerer de dominerende diskursene.

Jeg har videre løftet fram hvordan sosialarbeideres profesjonsutøvelse inngår i en samfunnsmessig sammenheng ved å ikke lage skott mellom hvordan profesjonelle og folk flest trekker grenser mellom "oss" og "dem". Min intensjon er ikke å evaluere sosialarbeidernes likestillingsgjøringer, heller ikke barnevernets kunnskapsgrunnlag, men heller prøve å belyse hvordan diskurser som "er overalt", kommer til uttrykk i en velferdsstatlig tjeneste.

Ved å anvende postkoloniale, feministiske perspektiver, forventes grepene jeg har redegjort for i dette kapitlet å kunne belyse noen sammenhenger mellom de større diskursene om kolonialisering av "tredje-verden-kvinnen", og den dominerende likestillingsdiskursens mulige utgrensende effekter for minoritetsforeldre som klienter i barnevernet.

Kapittel 3 Metodologiske overveininger, metodevalg og framgangsmåte

3.1 Innledning

I kapittel 2 redegjorde jeg for det teoretiske rammeverket jeg plasserer min undersøkelse inn i. Jeg utviklet i den sammenhengen noen analytiske verktøy, og slik har jeg ikke laget skarpe skiller mellom de teoretiske og analytiske grepene jeg har tatt for å belyse avhandlingens problemstilling.

Valg av teoretiske perspektiver og begreper, prinsipper og prosedyrer for produksjon av kunnskap, samt konkrete metodevalg, er tre elementer som skal bindes sammen til en helhet. De kan ikke velges uavhengig av hverandre da de legger noen premisser for hverandres bidrag til undersøkelsens språklig formidlede sluttprodukt. Undersøkelsen må legges til rette slik at hvert ledd danner en helhet som fungerer hensiktsmessig i forhold til det fenomenet som skal undersøkes (Søndergaard 2006:52).

Som jeg pekte på i avhandlingens innledning har kjønn i det meste av barnevernsforskningen forsvunnet i kjønnsnøytrale termer, mens "rase"/etnisitet har en tendens til å handle om kultur, gjerne "de andres" kultur. Dette forskningsprosjektets bærende idé var fra starten av å la en velferdsstatlig tjeneste som empirisk felt møte et kunnskapsfelt som evnet å inkludere kjønnskategorien, å destabilisere kategorier som kjønn og "rase"/etnisitet, samt gjøre en "umerket" majoritetsposisjon synlig.²²

I kapittel 2 beskrev jeg avhandlingens teoretisk/analytiske omdreiningspunkt. Valg av briller å se med legger altså noen premisser for hvilke metodologiske utfordringer, muligheter og metodevalg jeg står overfor. Denne studien er forankret i en forståelse av at all kunnskapsproduksjon representerer delvise syn (Haraway 1999). I redegjørelsen for det teoretiske rammeverket gjorde jeg oppmerksom på at denne forståelsen ville ligge implisitt i kapittelets tekst. Jeg skal i det følgende gjøre denne tenkningen eksplisitt.

²² Et analytisk verktøy som jeg ikke bruker på en systematisk måte i avhandlingen, men som likevel ligger implisitt i min tenkemåte, er "Hva re-presenteres problemet som" (Bacchi 2005). Dette er en tilnærming jeg har jobbet mye med tidligere og under veis i avhandlingsarbeidet. Da jeg ikke har anvendt den eksplisitt i noen analyser, har jeg valgt å ikke redegjøre nærmere for den.

I dette kapittelet drøfter jeg hvilke regler, prinsipper og prosedyrer jeg har lagt til grunn i forskningsprosessen og hvordan jeg har gått fram metodisk. Jeg har valgt å gi teksten en kronologisk form, selv om forskningsprosessen vanskelig kan la seg rekonstruere som drevet av en lineær indre logikk. Jeg vil i det følgende legge vekt på detaljerte beskrivelser av "hvordan jeg har tenkt og hvordan jeg har gjort det", for slik å gi innsyn i hvordan egne avveininger og endelige valg har foregått som modningsprosesser.

3.2 "Siting" og "sighting" som uttrykk for situering

To aspekter ved forskersubjektets situering har metodologiske implikasjoner; sted og syn, på engelsk uttrykt i termene "site" og "sight" (Lykke 2008:167). Slik griper jeg tak i to sider ved forskningsprosessen som jeg vurderer som sentrale å utdype for å situere min forskning. Lykke forklarer det ene kontekstualiseringsaspektet i forskningsprosessen, "siting", som

et metodologisk krav om, at forskersubjektet skal reflektere over sin plassering i tid, rum, krop, historie og den kontekst af interseksjonelle magtforhold som hun/han er indskrevet i. (ibid:168).²³

Jeg forstår da "siting" som å dreie seg om situering både av forskersubjektet og av forskningsobjektet, det vil si den virkeligheten som er gjenstand for forskningen, og relasjonen mellom dem.

Det andre kontekstualiseringsaspektet, "sighting", handler om å synliggjøre anvendt metode og analysegrep. "Sighting" dreier seg om å begrunne og drøfte valg av teoretiske bidrag og begreper, valg som i seg selv skaper virkelighet (ibid:168). I min lesning av Lykke, samt Haraways arbeider om situert kunnskap, handler dette om å situere selve kunnskapsproduksjonen (Berg 2008:215, Haraway 1999).

Når Haraway bruker begrepet "location" som uttrykk for situering, presiserer hun at dette ikke bør handle om en selvrepresentasjon av forskersubjektet gjennom opplisting av begreper som kjønn, rase, klasse. Det utgjør ikke den konkrete motpolen til det abstrakte begrepet "dekontekstualisering". Lokalisering, sier hun i sitt metaforrike språk, er det alltid delvis, uavsluttede, det er spillet mellom det som trer fram og det som da blir bakgrunn (Haraway 2004:237). Å kontekstualisere, eller situere forskningen handler altså om noe

²³ Lykke viser her til Haraways begrep situerte kunnskaper og Karen Barads kontekstualisering og profilering av forskersubjektet i relasjon til forskningsobjektet.

annet enn å ringe inn forskersubjektets identiteter, som for eksempel hvit middelklassekvinne. Identiteter gir assosiasjoner til spesifikke erfaringer som autentiske, ahistoriske og essensialistiske (Scott 1992). Situert kunnskapsproduksjon dreier seg også om mer enn å beskrive egen og feltets tidsmessige og romlige posisjon, hevder Haraway videre. Dette blir lett statiske situasjonsbilder, og innehar ikke det dynamiske, kritiske potensialet som hun vil ha fram, slik jeg tolker henne.

Situerte kunnskaper lover objektivitet, men ikke i positivistisk betydning av begrepet, og ikke uten videre. I positivistisk epistemologi er idealet å lage ren kunnskap, ubesudlet av kropp, "rase" og kjønn. Idealet er universell kunnskap der kunnskapsprosessen er atskilt fra mennesket, og uavhengig av tid og sted (Haraway 2004:225). Forestillingen om syn som kan se over alt og samtidig fra ingen steder er et gudetriks, hevder Haraway. Hun bruker synet (vision) som metafor når hun sier at bare delvise syn kan gi robust, ansvarlig kunnskap. Hun sier:

We need to learn in our bodies, endowed with primate color and stereoscopic vision, how to attach the objective to our theoretical and political scanners in order to name where we are and are not. (...) The moral is simple: only partial perspective promises objective vision. (Haraway 1999:177).

Samtidig skal forskeren ta ansvar for kunnskapsprosessen, som betyr ansvar for eget bidrag i møtet med det og de en studerer, hvordan møtet håndteres og hvordan det artikuleres (Haraway 1999:180, Rustad 1998:129). Ansvar betyr blant annet å erkjenne og nøyaktig beskrive kunnskapens delvishet. Å forstå kunnskapen som situert skjerper også oppmerksomheten på hvordan andres forskningsbidrag anvendes, slik jeg ser det.

"Siting" og "sighting" som to aspekt ved å situere egen forskning utfordrer min egen forskningsprosess på (minst) tre måter, og de henger sammen. Det handler for det første om å erkjenne at jeg er eier av en artikulert hvit, kjønnnet kropp. For det andre skal jeg velge ut og bygge videre på andres kunnskap, og for det tredje ta ansvar for at mitt kunnskapsbidrag holder kravet til objektiv kunnskap. Det er min epistemologisk begrunnede ambisjon å tydeliggjøre min kunnskapsproduksjon for å tilfredsstille dette kravet.

Mine posisjoner spilles ut, implisitt og eksplisitt, i forskningen, både som tidligere sosialarbeider og fortsatt profesjonell, og nå som forsker, som retter et utsideblikk på et av "mine" felt. Når jeg har valgt en problemstilling der kjønn og "rase"/etnisitet er de sentrale

analytiske kategoriene, samt at majoritetsposisjonen som også er min posisjon, er en sentral posisjon å undersøke, er jeg med mitt lokale sted å se fra også innskrevet i de samme kategoriene, og den samme posisjonen jeg gjør til gjenstand for undersøkelsen. Jeg skriver altså fra et sted ("site") som mer eller mindre er sammenfallende med posisjoner og kategorier av mennesker som jeg gjør til gjenstand for analyse. Jeg har en kropp med øyne som er festet til denne, og jeg anvender kunnskap som er skapt av andre kropper. Deres kunnskapsproduksjon, som min, kan ikke love mer enn delvise syn. Min kunnskapsproduksjon skjer i en majoritetskontekst som også er innvevd i en (post)kolonial historie og nåtid. Her ser jeg mange utfordringer.

Inspirert av Haraways begrep situerte og delvise kunnskaper skriver Gunaratnam om hvordan det skal være mulig å ta ansvar for kunnskapsproduksjonen (Gunaratnam 2003). Idet hun viser til Marcus' begreper "complicity" og "multi-sitedness", skriver hun om hvordan "multi-citedness" dreier seg om en kartleggingsstrategi for å:

examine research relationships with continual reference to history, and to a complicated web of spatial and social relations. This means moving beyond banal acknowledgement of relationality. It means moving towards a focus upon specific embodied practices and interrelations in research, towards the detail of how difference is produced and has effects within specific sites, and towards an examination of how these forms of difference might be connected across very different social spaces and experiences. (ibid:22).

Her peker Gunaratnam på hvordan en må plassere forskning som innlemmer "rase" og etnisitet i en større samfunnsmessig sammenheng. Hvordan forskjeller produseres og får effekter på gitte steder og til gitte tider, har forbindelser til de mye videre historiske samfunnsprosessene som har foregått og foregår helt andre steder. Hun bringer inn begrepet meddelaktighet i tilknytning til hvordan "rase"/etnisitet gjøres relevant og skapes kunnskap om. Jeg leser dette som et ansvar som påhviler forskeren, et ansvar som handler om å finne prinsipper og prosedyrer for måter å gå fram på som tar høyde for at "vi" er medansvarlige (Mohanty 2003, Frankenberg 1993). Flere nordiske forskere anvender også begrepet "postcolonial complicity" for å synliggjøre hvordan de nordiske landene har vært og er medansvarlige, for å destabilisere det etablerte nordiske selvilde som plasserer "oss" på utsiden av (post)koloniale prosesser (Keskinen et al. 2009).

Jeg forstår begrepene "siting" og "sighting", samt postkolonial meddelaktighet, som metodologiske bidrag jeg kan bruke i min avhandling. Dette dreier seg helt konkret om tenkehjelp til å velge kunnskapskilder, metodologi, metode og framgangsmåter som egner seg i arbeidet med å identifisere og destabilisere majoritetskonstruksjoner som tas for gitt, og etablerte betydninger av sosiale kategorier. I mitt prosjekt er det sentralt fordi det dreier seg om å undersøke hvordan kjønn forholder seg til andre kategorier i konkrete likestillingspraksiser, og hvordan hierarkier mellom majoritets- og minoritetsposisjonene (ikke) skapes.

Gunaratnam foreslår å velge en dobbel forskningspraksis, som hun uttrykker som å jobbe *med* og *mot* rasialiserte kategorier. Det innebærer å åpne og lukke kategoriene i analysearbeidet. Som hun sier videre; en slik dobbel praksis gjør det mulig å lage forbindelser mellom levd liv, politiske relasjoner og kunnskapsproduksjon (Gunaratnam 2003:23). For mitt prosjekt betyr det at jeg startet ut med lukkede kategorier da jeg rekrutterte intervjudeltakerne, for så å åpne kategoriene igjen i analyser av hvordan kategoriene forhandles og hvordan det kan forstås.

Berg lager en forbindelse mellom det å artikulere majoritetsposisjonens hvithet og kunnskapsproduksjon. I en artikkel om hvithetsstudier og minnearbeid sier hun:

Articulation of whiteness as majority position implies not only a break with a dominant silence but also with "science as usual". Whiteness as unmarked category ties in with privileged interpretations of scientific objectivity in particular ways. (Berg 2008:214).

Hennes poeng, slik jeg forstår dette, er at å artikulere hvithet bryter ikke bare med den dominerende tausheten om majoritetsposisjonens hvithet, men også med tradisjonell forskning. Når hvithet får stå som "umerket" kategori, legges forholdene til rette for et hvithetens privilegium: Å befeste bestemte tolkninger av hva som er objektiv kunnskap. Hun skriver videre at selv om vi erkjenner dette, står likevel spørsmålet om hvordan å kritisk undersøke hvithet, fortsatt ved lag.²⁴

Valg av felt aktualiserte tidlige refleksjoner over hvilke kunnskapskriterier jeg ville forankre prosjektet i, som også impliserte tidlige metodologiske og metodiske overveielser. Som

²⁴ Hun foreslår minnearbeid som konkret metodologisk verktøy, noe jeg ikke anvender i denne avhandlingen.

tidligere yrkesutøver i det samme empiriske feltet jeg valgte å undersøke, bidro mitt feltnære posisjonelle utkikkspunkt til at jeg måtte tenke igjennom dette valgets fordeler og ulemper. Jeg måtte reflektere over hva avstand og nærhet betyr i forskningens ulike faser, men ikke bare relatert til feltnærhet. Valg av epistemologisk innramming var begrunnet i å konstruere en avstand til sosialt arbeids kunnskapsgrunnlag, som jeg selv hadde "i ryggmargen". Jeg var motivert av å se noe nytt, slik jeg beskrev i avhandlingens innledning. Jeg har tatt del i en prosess som handler om endringer i forståelser av sosiale problemer fra 1970-tallet til i dag. Dette dreier seg om forholdet mellom individ og samfunn, som blant annet kommer til uttrykk i hvordan grensdragninger mellom hjelp og kontroll har foregått og foregår i sosialt arbeid med ulike befolkningsgrupper i dag. Jeg har også et forhold til likestilling som ung kvinne på 70-tallet, og til flyktning- og innvandringspolitikk gjennom arbeid i kommunalt mottaksapparat fra midt på 1980-tallet. I valg av kunnskapskriterier ønsket jeg å benytte anledningen til å skape analytisk avstand til de dominerende diskursene som er i spill i dag.

Jeg skal herfra redegjøre for hvordan jeg har anvendt "siting" og "sighting" i utformingen av analyseverktøy og analysestrategier.

3.3 Framgangsmåte og metodiske avveininger

3.3.1 Valg av empirisk felt

To vurderinger av valg av felt var mer uttalte enn andre i prosjektets start. Den første var relatert til min forskningsinteresse og tentative problemstilling, altså en teoretisk begrunnet interesse, som samtidig ringet inn nedslagsfeltet for den empiriske undersøkelsen.²⁵ Hvilket velferdsstatlig felt ville egne seg godt i en poststrukturalistisk inspirert undersøkelse av profesjonsutøveres likestillingspraksiser? Et premiss var at feltet måtte ha erfaring fra arbeid med minoriteter.

På bakgrunn av den valgte tematikken, og en forståelse av og kunnskap om at likestilling som offentlig politikk er institusjonalisert i velferdsstatens tjenesteapparat og forvaltning, fant jeg

²⁵ Som nevnt i kapittel 1 skriver jeg inn i et større forskningsprosjekt med tittel: "Eksperter og minoriteter i likestillingslandet". Dette ga føringer for å velge et av mange mulige "ekspert"-felt innenfor velferdsstatens tjenester.

barnevernet som særlig interessant. Lovverket og tilhørende offentlige dokumenter som ramme for barnevernets mandat, føres i et nøytralt språk, både hva gjelder kjønn og "rase"/etnisitet. De sosialpolitiske overordnede verdiene og fagspesifikke førende prinsipper er på samme tid poengterte og eksplisitte, men også motsetningsfylte. Barnevernets arbeid med mødre, fedre og barn kan beskrives som et oversettelsesarbeid. Fagutøvelsen skjer i skjæringspunktet mellom statlig styring, og allmenne oppfatninger om hva som hører til "privatlivets fred", hva som oppfattes som god mødre- og fedreomsorg, og synet på barn. Her så jeg mange temaer som i likhet med likestilling bygger på oppfatninger om norskhet, noe som kunne tenkes å utfordre barnevernets arbeid med minoritetsfamilier. Barnevernet er en samtidig hjelpe- og kontrollinstans med oppgave å gå opp grenser for hva samfunnet kan godta og ikke. Empiri fra barnevernet er med andre ord et felt jeg forventet at kunne tilby innsikt i kamp om forståelser.

Den andre vurderingen dreide seg om hvorvidt jeg skulle velge et felt jeg kjente fra egen tidligere praksis, eller om jeg skulle velge et felt jeg ikke kjente fra innsiden.²⁶ Å utnytte min kjennskap til feltet jeg skulle undersøke, vurderte jeg som et metodisk tveegget sverd. Jeg har som beskrevet et forhold, skapt over tid, til velferdsstatlige felt, til likestilling og til hvordan gresedragninger mellom normalitet og avvik foregår. Da jeg så barnevernet som særlig egnet ut fra problemstillingen, vurderte jeg mitt kjennskap til feltet og feltets velferdsstatlige kontekst som et godt utgangspunkt for å få et rikt datamateriale.

På den ene siden er det en fare for å ta det kjente for gitt gjennom å kjenne yrkesrollens rammer, kunnskapsbase og feltkultur, og slik være ute av stand til å stille uventede og rare spørsmål. Jeg kunne risikere å utelate temaer i intervjuene som kunne ha åpnet for spennende dialoger, overse interessante innspill fra deltakerne, eller i verste fall lese intervjudeltakernes erfaringer gjennom egne erfaringer, og slik la dem overskygge hva deltakerne formidler (Simonsen 2009). Innsidekunnskap om feltet og feltets kontekst, kan på den andre siden anses som kompetanse i å gripe feltets kontekst. Innsideposisjonen kan også dreie seg om et kommunikasjonsfortrinn, som å holde et høyt presisjonsnivå i dialogen i intervjusituasjonen, samt et fortrinn i det videre analysearbeidet. Dette fordi felles

²⁶ Tre empiriske felt kunne da være aktuelle: Kommunal flyktningtjeneste, rehabilitering av fysisk og psykisk funksjonshemmede, og barnevern.

referanseramme og begrepsforståelse gir rom for å utdype forståelse av aktuelle fenomen og temaer (Nielsen og Repstad 2004). Slike nedbrutte kommunikasjonsbarrierer er også tidsbesparende.

Både av pragmatisk og teoretisk funderte grunner valgte jeg kommunale barnevernskontor. Institusjonsansatte og statlige ansatte har mer avgrensede oppgaver i avgrensede faser av saksbehandlingen, mens ansatte ved kommunale barnevernskontor kan beskrives som generalister, som følger klientene over lengre tid. Med dette valget kunne jeg forvente varierte casebeskrivelser. Relevans ble vurdert ut fra at det tilligger ansatte i førstelinjetjenesten å informere om sitt mandat, sentrale sider ved "det norske samfunnet", samt definere og vurdere sosiale problemer, noe som krever analyser av sammenhenger mellom individ og samfunn.

3.3.2 Intervjuundersøkelsen som metodisk innramming

Valg av intervju som kilde til data, utforming av intervjuguide og valg av strategi for hvordan jeg skulle legge regien i intervjusituasjonen, foregikk i en dialog med mitt valgte teoretiske perspektiv og min problemstilling. Denne hadde fokus på handling, altså hvordan sosialarbeiderne *gjør* likestilling, kjønn og "rase"/etnisitet, samt på forhandlinger og sosiale kategoriers tilblivelse, ut fra at virkelighet gjøres tilgjengelig gjennom våre kategorier (Burr 1995 i Jørgensen og Philips 2005:13-14).

Jeg hadde ingen ambisjon om å undersøke hva intervjudeltakerne faktisk *gjør* i interaksjon med klientene. Mitt anliggende var å belyse og reflektere over hvordan sosialarbeiderne forstår noen spesifikke fenomen i sine praksiser; hvilke tolkningsrammer de opererer innenfor, uttrykt i beskrivelser av konkrete handlinger. I følge Kvale er intervju en velegnet metode og ramme for å produsere slike data (Kvale 1997). Men jeg hadde også en ambisjon om å analysere hvilke majoriserende og minoriserende effekter sosialarbeidernes likestillingspraksiser kunne tenkes å få. Dermed måtte jeg avklare hvordan jeg skulle forstå og håndtere forholdet mellom diskurs og sosial virkelighet. Det innebar å tenke igjennom og gjøre eksplisitt hvilke muligheter og begrensninger min teoretiske situering så langt impliserte.

I en tidlig fase av forskningsprosessen vurderte jeg deltakende observasjon som mulig delmetode.²⁷ Å gjøre en slik avveining illustrerer hvordan valg av metode for dataproduksjon og vurderinger av metodenes relevans og fruktbarhet henger sammen med bestemte kunnskapsambisjoner. Deltakende observasjon kunne nok ha vært en styrke for prosjektet, men ble valgt bort da jeg vurderte intervju som *tilstrekkelig* egnet for å belyse min problemstilling, samt ut fra en vurdering av hvor mye data det var mulig å håndtere innenfor prosjektets tids- og kostnadsramme.

Jeg vurderte også å gjennomføre et fokusmøte mellom ansatte på flyktningkontor og ansatte på et barnevernkontor, og/eller gjøre en dokumentstudie av noen utvalgte fylkesnemndscaseer. Etter å ha tatt kontakt med noen kontor, administrative ledere, departement og fylkesnemnd, droppet jeg begge. Det viste seg vanskelig å få deltakere til å stille opp på fokusmøte da det la beslag på for mye tid for de involverte. Det viste seg også vanskelig å få tilgang til sosialarbeideres saksutredninger til fylkesnemnda. Gjennom kontakt med feltet, fant jeg at juristene i all hovedsak har overtatt barnevernets oppgave å skrive utredninger til fylkesnemnda. Om jeg hadde gått videre og sporet opp utredninger ført i pennen av barnevernet selv, var eneste mulige vei for frigivelse av slike dokumenter å få samtykke fra foreldrene til de aktuelle barna. Dette ville utløse nye runder med Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), og dessuten et noe komplisert sporingsarbeid for å finne tilbake til de aktuelle foreldrene. Dette, sammenholdt med en vurdering av gjennomførbarhet, gjorde at jeg droppet begge datakildene.

3.3.3 Dataproduksjon som samproduksjon av mening

Jeg har hentet inspirasjon fra flere kilder for å gi intervjuet en betydning som korresponderer med analysens teoretiske innramming. I kulturstudier, som jeg henter tankegods fra, skilles det ikke lenger skarpt mellom forskeren som medprodusent i henholdsvis deltakende observasjon og intervju. Begge metodene dreier seg om deltakelse og kommunikasjon der mening skapes i samhandling mellom forsker og deltakere (Sørensen et al. 2008). En måte å uttrykke samproduksjon av mening på, er at deltakerne interPELLERES til bestemte posisjoner i en dialog, gjennom språket (Jørgensen og Philips 2005:24, Brinchmann 2009:75). Dette

²⁷ Konkret vurderte jeg verdien av å delta på teammøter der case ble diskutert, mens å delta i klientsamtaler så jeg fortsatt som uaktuelt. Slike data ville ha utvidet min undersøkelse, og vurderingen dreide seg slik om å avgrense problemstillingen.

betyr at hvis jeg som intervjuer for eksempel spør en kvinnelig sosialarbeider hvordan hun som kvinne vurderer kontakten hun etablerte med en far og en mor i en konkret case, interPELLERES deltakeren til posisjonen "kvinne", som setter noen diskurser i spill og ikke andre. Hadde jeg derimot spurt om hvordan hun vurderte kontakten med far og mor uten å vise eksplisitt til hennes kjønn, hadde hun med mindre grad av styring fra forskerens side kunnet posisjonere seg som ukjønnnet "profesjonell" – eller selv valgt å svare fra sin kvinneposisjon. Avhengig av hennes valg av posisjonering, ville hun også i den videre dialogen gjøre moren og faren kjønnnet – eller beskrive dem i ukjønnede posisjoner, som "klient" eller "foreldre".²⁸ Slik samproduseres betydning gjennom ulike og foranderlige posisjoneringer i løpet av et intervju. Den sosiale interaksjonen som skjer i intervjuer, kan beskrives som en diskursivering av det sosiale, der det snakkes fra bestemte posisjoner i det sosiale rom (Schultz 2005:84). Når posisjoneringer i min undersøkelse forstås som midlertidige og forhandlingsbare gjøringer, dreier samproduksjon av data seg om hvilke posisjoner som til enhver tid blir gjort tilgjengelige for deltakerne i en dialog; en toveis prosess.²⁹

3.3.4 Valg og rekruttering av intervjudeltakere

Min teoretiske forankring legger føringer for hvordan jeg begrunner utvalget av deltakere. To kriterier ble ledende for mitt valg av intervjudeltakere. Det dreide seg *for det første* om å innlemme de sosiale kategoriene som finnes i feltet med hensyn til kjønn og bakgrunn i henholdsvis majoritet- og minoritet.³⁰ Begrunnelsen var at jeg ønsket å få data fra deltakere med ulike erfaringer. I en undersøkelse som ikke legger til grunn de analytiske kategoriene kjønn og "rase"/etnisitet som egenskapsdefinerte og gjensidig utelukkende, kan det synes motstridende å vektlegge kategoriene i valg av deltakere. Å begrunne utvelgelsen i hensynet til bredde i erfaring, skaper bare delvis samsvar med studiens vitenskapsteoretiske

²⁸ I en intervjusekvens forekom begrepet kollektiv tankegang, og det ble gjentatt flere ganger også senere i intervjuet. Jeg ba ikke om en utdypning av hva sosialarbeideren la i begrepet, og slik fikk det etablere seg som en stereotypi. Dette kan forstås som samproduksjon av mening. Begrepet ble en meningsbærende stereotypi, noe jeg som forsker bidro til og må ta ansvar for.

²⁹ Midtveis i intervjufasen gikk jeg igjennom hvordan spørsmålene jeg stilte under intervjuene la føringer for hvorvidt intervjudeltakerne snakket om foreldre i kjønnsnøytrale termer, eller gjorde dem kjønnnet. Dette resulterte i at jeg i fortsettelsen gjorde foreldrenes kjønn tydeligere i hvordan jeg formulerte spørsmålene.

³⁰ Barnevernkontorenes størrelse og annen variasjon i lokale organisatoriske forhold ble ikke tillagt vekt i denne sammenheng. Hadde undersøkelsen dreid seg om en organisasjonsstudie, kunne dette hatt relevans.

forankring i en forståelse av "å gjøre kjønn". At menn og kvinner med henholdsvis majoritet- og minoritetsbakgrunn har systematisk ulike erfaringer som kun viser til kjønn og "rase"/etnisitet, underminerer et interseksjonelt perspektiv på erfaring. Dette er et eksempel på hvordan kategoriene lukkes, for så å kunne åpnes igjen i analysen (Gunaratnam 2003).

Innenfor rammen av femten intervjudeltakere resulterte rekrutteringen i tre mannlige og tolv kvinnelige deltakere. Av de femten hadde tre personer minoritetsbakgrunn (av begge kjønn). Gjennomsnittlig alder var i underkant av trettiåtte år, med en aldersspredning fra trettito til seksti år. Seks av femten hadde etter- og/eller videreutdanning etter endt grunntutdanning.

Det andre kriteriet var å forankre undersøkelsen i en nordnorsk kontekst. Det er gjort mye forskning om minoriteter i Oslo og østlandsområdet. Derfor ønsket jeg å legge undersøkelsen til en landsdel som hadde fått mindre forskningsmessig oppmerksomhet. Innenfor det tidsperspektivet jeg hadde avsatt til rekrutteringsprosessen, lot det seg imidlertid ikke gjøre å finne sosialarbeidere med minoritetsbakgrunn med arbeidssted i landsdelen.³¹ Jeg sto da overfor et valg. Skulle jeg prioritere den nordnorske konteksten for undersøkelsen, eller hensynet til å få deltakere som sett under ett representerte et bredest mulig erfaringsgrunnlag? Valget falt på å gå utover landsdelen i den videre rekrutteringen.

Rekrutteringen startet i et samarbeid med Fellesorganisasjonen for barnevernspedagoger, sosionomer og vernepleiere i Nordland fylke. Å velge fagorganisasjonen som portåpner var motivert av å kunne rekruttere deltakere som jeg ikke definerte som representanter for "sine" barnevernkontor. For deltakerne kunne dette innebære en fristilling fra sine posisjoner i forvaltningen. Jeg holdt en orientering om det planlagte prosjektet på et årsmøte i fagforeningen for å prøve ut min forskningsidé. I ettertid tok jeg telefonkontakt med ansatte på ulike barnevernkontor via det enkelte kontorets sentralbord/sekretær, nå med hele landet som nedslagsfelt. Det ble sendt ut et informasjonsbrev til de sosialarbeiderne jeg hadde kontaktet, og som ønsket å vurdere å være med (Vedlegg 1).

³¹ I min begrepsfesting av "minoritet" inngår i denne sammenhengen ikke den samiske befolkningen. Å innlemme urfolkdiskursen i avhandlingens tematikk anså jeg som for kompleks. Min forskningsinteresse har dreid seg spesifikt om det flerkulturelle Norge som følge av innvandring i senere tid. Det kan likevel være grunn til å problematisere om det likevel hadde vært produktivt å ikke gjøre en slik avgrensning av intervjudeltakere for å ivareta et nordområdeperspektiv.

Dette resulterte i at jeg etter 4-6 uker hadde gjort avtale med de åtte første deltakerne.³² De sju neste ble rekruttert fortløpende etter at intervjuingen var påbegynt (jfr. neste punkt).
33

Det ble understreket overfor deltakerne at de ikke representerte andre enn seg selv som profesjonelle sosialarbeidere. I den grad jeg også hadde hatt kontakt med ledere i rekrutteringsfasen, ble dette også presisert overfor dem.

3.3.5 Antall intervjudeltakere

Å bestemme antall deltakere hadde med to forhold å gjøre, både pragmatiske og metodeteoretiske. Et mål var å ha en overkommelig mengde transkribert tekst som lot seg håndtere forsvarlig innenfor et treårig forskningsløp. Det andre var å vurdere når jeg hadde fått tilstrekkelig mettede data. Med metning mener jeg et materiale som rommer tilstrekkelig med beskrivelser av hendelser, det vil si beskrivelser av hvordan sosialarbeiderne forstår seg selv, klientene, relasjonene de inngår i, samt av hvordan de oversatte sine tolkninger i konkret handling (Søndergaard 2001:76).

Slik den semistrukturerte guiden ble utformet, ble tidsrammen for intervjuene tilpasset behovet for å gi deltakeren tid til å presentere sin(e) case uten inngripen fra meg, dekke alle relevante temaer og spørsmål, samt gi god tid til refleksjon underveis. Jeg valgte intervju av to timers varighet som normerende, noe som ga en pekepinn om datamengde.

Etter sju intervju gjorde jeg et stopp i intervjuingen. Jeg foretok nå en evaluering som omfattet en ny gjennomgang av intervjuguiden, hvordan jeg hadde brukt guiden i intervjuene, samt at jeg vurderte om dataene jeg hadde fått så langt var relevante ut fra problemstillingen. I gjennomgangen kategoriserte jeg intervjudeltakernes svar fordelt på guidens temaer og underspørsmål. Jeg samlet dem i egne filer, sammenliknet svarene og laget et notat som ga grunnlag for videre arbeid med problemstillingen. Jeg konkluderte med å foreta noen presiseringer i noen av guidens spørsmål.

³² Bare noen få av de spurte ønsket ikke å delta. Det hendte også at den skriftlige henvendelsen om deltakelse gikk til en ansatt, som spredte den videre internt på kontoret, eller at lederen ved et kontor var behjelpelig med å videreformidle invitasjonen til en ansatt som ble vurdert som aktuell.

³³ En av deltakerne arbeidet ikke i barnevernet på intervjudidspunktet, men som sosionom i en tjeneste som impliserer tett samarbeid med barnevernet.

Jeg vurderte datamaterialet så langt som variert og rikt. Det inneholdt mange beskrivelser av kjønnslikestilling, kulturforskjell og det norske samfunnet. Med variasjon sikter jeg til at dataene handlet om ulike typer familier, ulike barnevernrelaterte sosiale problemer og at casene både handlet om suksess og ganger det ikke gikk så bra.

Balansen mellom vellykkede og problematiske case var god. For å sikre at dette ville skje også i fortsettelsen, satte jeg dette i system. Jeg forventet at de ulike kategoriene case, ut fra deltakernes egne kategoriseringer, ville være en inngang til å undersøke hvordan suksess og "det som ikke gikk bra" ble gitt mening, samt hvordan beskrivelser av de ulike typene case påvirket hvordan kjønn og "rase"/etnisitet ble forhandlet. Tanken var at kontrasteringen kunne bidra til å tydeliggjøre noen aspekt ved barnevernets tolkningsrammer.

Jeg ønsket også få flere casebeskrivelser. Andenæs hevder at tilliten til det empiriske materialet ikke bare avhenger av hvor mange personer undersøkelsen omfatter, men også hvor mange og hvor varierte episoder man har til rådighet (Andenæs 2001:296). Jeg valgte altså å utvide antall episoder.

Midtveisstoppet resulterte i at jeg satte et tak på 14 intervju, slik at jeg endte med totalt fjorten intervju med til sammen femten intervjudeltakere. Etter gjennomgang av de nye sju intervjuene jeg foretok etter midtveisstoppet, vurderte jeg også metningsgraden som god. Materialet var både rikt på konkrete casebeskrivelser og rikt på data om deltakernes tolkningsrammer. Til grunn for min vurdering lå også Steinar Kvaales anbefaling om et antall på femten intervju som norm for kvalitative intervjuundersøkelser (Kvale 1997).

Til sammen inneholder materialet beskrivelser av 48 episoder. Klientene som beskrives kommer i hovedsak fra afrikanske og asiatiske land, men der er også beskrivelser fra arbeid med europeiske familier. Halvparten av casene omhandler eneforsørgere, mens de øvrige med ett unntak består av familier med to voksne og barn. I et par beskrivelser inngår familier der en av ektefellene har majoritetsbakgrunn.

Jeg skal i det videre redegjøre for arbeidet med intervjuguiden og hvordan intervjuene forløp. Dette impliserer valg av temaer jeg ønsket å få belyst, gangen i intervjuet og intervjusamtalene.

3.3.6 Intervjuguidens utforming og temavalg

Intervjuguiden (vedlegg 2) ble utformet ut fra en forståelse av at intervju spørsmål og analytiske spørsmål skal anvendes i to forskjellige sammenhenger, men de henger også sammen. De analytiske spørsmålene la føringer for hva jeg ville ha beskrivelser fra intervjudeltakerne om.³⁴ Da kjønn var en sentral analytisk kategori i min studie, hadde jeg behov for å få beskrivelser av hvordan intervjudeltakerne forholdt seg til henholdsvis mødre og fedre. Videre var det avgjørende å få data om hvordan henholdsvis mødres og fedres sosiale problemer ble beskrevet, samt hvordan deres kulturelle betrakningssett og kjønnete relasjoner ble tolket av deltakerne. Dette fordret at jeg fikk beskrivende data som omhandlet hva de gjorde og når, hva de sa og til hvem, og hvordan enighet og uenighet mellom dem og klientene kom til uttrykk. Samtidig måtte det gis rom for refleksjoner for å få data der deltakernes forståelsesrammer ble utdypet.

Med egen erfaring fra barnevernarbeid hadde jeg forutsetninger for å legge saksgangen i en barnevernscase til grunn for intervjuguidens temaer, samt for temaenes rekkefølge. Slik sikret jeg å få data som beskrev både relasjonsbygging, kartlegging av risiko og ressurser, samt vurderinger av klientenes behov og tiltaksvurderinger. Vel vitende om at den formelle strukturen i idealisert form sjelden gjennomføres til fulle i barnevernets saksbehandling, var dette likevel et grep som kunne skape gjenkjennelse hos intervjudeltakerne. For dem og meg var temaene og logikken i saksbehandlingen velkjent. Slik brukte jeg feltkunnskapen min i valg av innhold og struktur for intervjuene også for å skape en trygg ramme for selve intervjusituasjonen. Innenfor denne rammen la jeg til rette for å få data om mange aktører. Det ble gitt åpning for beskrivelser av relasjoner mellom intervjudeltakerne og klientene, samt deltakernes relasjoner til andre velferdsstatlige instanser og system.

Jeg la også til rette for å få refleksive data ved å formulere noen hypotetiske spørsmål, som: Hvis du skulle ha "en time" for kolleger med lite erfaring fra arbeid med familier med minoritetsbakgrunn, hva ville du vektlagt? Hvordan tror du diskusjonen i kollegaene dine hadde gått? Ved å spørre etter kontrasterende forståelser, så jeg en mulighet for å påvirke

³⁴ I problemstillingen er kategoriene kjønn og "rase"/etnisitet gjort eksplisitte som analytiske kategorier. Dette gjenspeilte seg i åtte av de tematiske underspørsmålene jeg stilte. Halvparten handlet om kjønn og halvparten om "rase"/etnisitet.

tilgangen til data som var godt egnet til å analysere kamp om forståelser. Disse grepene hadde til formål å gi relevante data, det vil si at de er tilpasset den aktuelle undersøkelsens formål og teoretiske forankring (Andenæs 2001:293).

Å fokusere på forskjell, som forutsetter å lukke kategoriene, har også en problematisk side som handler om å *bidra* til stereotype kategoriseringer. Her måtte jeg gjøre en avveining, idet jeg også så fordeler med å invitere til forskjellsbeskrivelser for å få grep om deltakernes forståelser. I tillegg til kontrasteringene jeg har nevnt, stilte jeg blant annet spørsmål om deltakerne noen gang hadde ønsket å være av annet kjønn eller ha annen bakgrunn, noe som ville gi beskrivelser av forskjell og likhet. Å gi rom for refleksjon ved hjelp av hypotetiske spørsmål, sammen med temaer som fokuserer eksplisitt på relasjoner og kommunikasjon mellom barnevernet og andre instanser, anså jeg som nyttige grep for å få innsyn i intervjudeltakernes meningssystem.

3.3.7 Gangen i intervjuet og intervjusamtalene

Deltakerne hadde på forhånd fått i oppgave å velge ut en case å fortelle meg, og fra det åttende intervjuet, to case.

Intervjuet åpnet med en runde med formaliteter. Deltakerne fikk deretter ordet for å presentere casen(e) sin(e). Deretter ledet jeg intervjuet igjennom de av guidens temaer som var mulige å ta opp ut fra deltakernes casepresentasjon.³⁵ Mot slutten av samtalen stilte jeg noen hypotetiske spørsmål. Et av dem ga deltakerne anledning til å vise hva de vurderte som særlig viktig i arbeidet med minoritetsfamilier, et annet tematiserte likestilling på arbeidsmarkedet ut fra landbakgrunn. I det tredje og aller siste spørsmålet tematiserte *jeg* likestilling for første gang.

Som regel fikk jeg først et fritt fortalt resymé av casen, for så å ta mer styring over samtalen. Slik fikk jeg innsyn i hva intervjudeltakeren selv var opptatt av, og det ga meg muligheter til å gå i dybden på utvalgte temaer senere. Samme hendelse ble ofte gjenfortalt flere ganger utover i intervjuet, men med litt ulike vinklinger. Dette åpnet for å kunne sammenlikne hva som ble sagt når deltakerne ble gjenstand for ulik grad av styring fra intervjuers side. Det ga

³⁵ Casene som ble presentert dreide seg sjelden om alle fasene i en barneverncase. For eksempel måtte temaet tiltak, som vurdering av fosterhjem eller besøkshjem utelates da casen det ble fortalt fra dreide seg om tidligere faser, eller at tiltak aldri ble nevnt fordi foreldrene ikke ønsket å ha kontakt med barnevernet.

også en mulighet for å sammenholde flere beskrivelser av samme hendelse. Dette ga tykke beskrivelser av hendelser og sosialarbeidernes refleksjoner.

Jeg har kanskje hittil skapt et bilde av samtalene som strukturerte og forskerstyrte ved å vektlegge guidens oppbygning med temaer og underspørsmål. Dette er bare et delvis bilde. Deltakerne vektla ulike faser av en barnevernssak, og ulike temaer. Dette ble fulgt opp av meg ved å la noen guidetemaer bli nedprioritert. Slik ble hensynet til fleksibilitet, struktur og presisjon ivaretatt, ut fra en intensjon om å få tak i hva deltakerne selv synes var viktig å formidle.

Jeg tilstrebet å stille guidespørsmålene så likt som mulig for å lette sammenlikning av kommunikasjonen knyttet til hvert tema på tvers av intervjuene. Guidespørsmålene var i hovedsak formulert som åpne spørsmål som ga rom for deltakernes egne beskrivelser (jfr. vedlegg 2). Ettersom samtalene skred fram, ble det også gitt mange mindre eksempler for å illustrere deltema som ble aktualisert i casen. Når deltakerne enkelte ganger gikk over i generelle betraktninger, ble de oppfordret til å komme med konkrete eksempler. Med noen få unntak bød deltakerne på stor grad av eksempelrikdom.

Intervjuingen foregikk jevnt over i en trygg og velvillig atmosfære. Deltakerne syntes å sette pris på å få berette om arbeidet sitt. Et trekk ved samhandlingen vil jeg likevel trekke fram, da det beskriver noe felles for de fleste intervjuene. På mitt spørsmål om hvordan deltakeren vurderte ressurser i klientens situasjon, ble det som oftest beskrevet problemer. Jeg stilte da nye spørsmål, noe som flere ganger førte til usikkerhet hos deltakeren, ved ett tilfelle ba deltakeren om pause. Ofte måtte jeg gå videre uten å få godt grep om hva som ble ansett som ressurser.

3.4 Analytiske kategorier og verktøy blir til

Jeg skal nå redegjøre for hvordan jeg har gått fram i utviklingen av analysestrategi og analyseverktøy. Undersøkelsens overordnede spørsmål er altså hvordan likestilling som overordnet verdi gjøres i barnevernets daglige arbeid med minoritetsfamilier.

Analyseprosesser og skriveprosesser henger sammen. Jeg skal i denne framstillingen skille dem. Jeg beskriver først hvordan jeg har gått fram i analysefasen (p. 3.4), for så å behandle skriveprosessen (p. 3.5).

3.4.1 Analysens nivåer

Analysene har foregått på flere nivåer og i ulike faser. Min framstilling uttrykker en kronologi som til en viss grad underkjenner prosessens runddans; de stadige fram-og-tilbakevendene mellom det empiriske materialet og teoretiske begreper, samt mellom ulike analysenivåer.³⁶

Søndergaard skiller mellom narrative og paradigmatisk erkjennelsesmåter, som fører til to forskjellige typer kunnskap og som krever to forskjellige typer av analyser (Søndergaard 2006:53). *Den narrative erkjennelsesmåten* viser i min studie til de meningssammenhenger barnevernets ansatte forstår seg selv og sine klienter gjennom. Formålet med analysen innen den narrative erkjennelsesmåten slik jeg anvender den, er å forstå hvordan barnevernet setter mening i sammenheng. En analysefase dreide seg om å utvikle kategorier for å skape orden i et uoversiktlig og komplekst empirisk materiale ved å avgrense og kategorisere fenomenene jeg skulle undersøke.

Til dels omfattes den narrative erkjennelsesmåten av det jeg tidligere har benevnt som analyser av understrømmer av institusjonell tenkning, altså hva som tas for gitt i en barnevernfaglig kontekst. Da det selvfølgelig, det som det ikke stilles spørsmål ved, både er knyttet til tolkninger av barnevernets mandat og til oppfatninger av sentrale begreper som kjønn, kultur, etnisitet og kjønnslikestilling, gled den narrative erkjennelsesmåten over i det Søndergaard presenterer som den paradigmatisk erkjennelsen.

Den paradigmatisk erkjennelsesmåten springer ut av de forskerinitierte måtene å ordne/kategorisere de kvalitative data på ved hjelp av teoretisk forankrede verktøy. Den paradigmatisk erkjennelsesmåten i tekstlig form vil jeg beskrive som produktet av et oversettelsesarbeid; fra den lokale verden til de faglige teoriene (Brinchmann 2009:71).

I likhet med Søndergaard opererer også Andenæs med et skille mellom analysenivåer. Hun beskriver dem som henholdsvis tilstandsbilder og forståelsesmodeller (Andenæs 2001). Tilstandsbilder i hennes terminologi viser til tykke beskrivelser av empiriske fenomen, mens

³⁶ Underveis utarbeidet jeg til dels omfattende tekster, utformet både i et empiriært og et mer teoretisk språk. Dette er tekster som systematiserer intervjudeltakernes egne beskrivelser, og som har dannet grunnlag for å trenge inn i deres tolkningsrammer og begrepsforståelser. Disse tekstene ligger til grunn for den beskrivelsen jeg gir her av analyseprosessen.

forståelsesmodeller er produkt av brytningen mellom empiri og teori, altså en bearbeiding av empiriske data (ibid:288). Andenæs peker på at tilstandsbildene er analytiske (ibid:300), noe også Sønnergaard poengterer at gjelder den narrative erkjennelsesmåten.

I samsvar med hvordan jeg tidligere løftet fram forskerens ansvar for forskningsprosessen gjennom å situere den, får både Sønnergaard og Andenæs fram hvordan empirien aldri taler for seg selv, men bearbeides gjennom alle ledd i forskningsprosessen, en prosess som jeg som forsker må ta ansvar for gjennom å synliggjøre hvilke forskningsteknologier jeg anvender og drøfte effekten av disse (sighting).

Jeg skal dele beskrivelsen av analyseprosessen slik den forløp i tre faser: Systematisering av beskrivelser (fase 1), sammenhenger mellom ulike fenomen (fase 2) og tre nye kategorier av likestillingsgjøringer (fase tre).

3.4.2 Fase 1: Systematisering av beskrivelser

Fase 1 viser til arbeidet med å reflektere over og systematisere intervjudeltakernes beskrivelser av fenomen som ble regnet som relevante for å belyse avhandlingens problemstilling. Analysen startet med transkribering av intervjuene, noe jeg valgte å gjøre selv. Transkriberingen av de totalt tretti timene med intervjuoptak pågikk i ni måneder, parallelt med intervjuing.³⁷ Jeg vil beskrive transkriberingen som en langstrakt, refleksiv prosess; en myk overgang til det mer intensive analysearbeidet som fulgte: Arbeidet med å systematisere og ordne det empiriske materialet.

Jeg valgte tre fokus for arbeidet i fase 1, *for det første* beskrivelser av kjønnslikestilling. Beskrivelsene ble delt inn i underkategorier, henholdsvis likestilling i hjemmet, i arbeidslivet og likestilt samfunnsdeltakelse. Formålet her var å få grep om hvordan sosialarbeiderne la betydning i likestillingsbegrepet, samt hvordan likestilling ble knyttet til mandatet. Jeg kartla hvilke samfunnsarenaer som ble innlemmet i likestillingsbeskrivelsene, samt hva som utløste at likestilling ble tema og når. Jeg kartla også hvordan likestilling ble formidlet til henholdsvis mødre og fedre. Slik gjorde jeg materialet om likestilling kjønnet. Sammenstillingen av

³⁷ Inspirert av diskursanalyse, ble transkriberingen utført så nær opp til lydbildet jeg fant hensiktsmessig. Konkret dreide det seg om å markere lengden på pauser, betoning av ord, inkludere alle småord, påbegynte og avbrutte ord og setninger, samt synliggjøre når det ble snakket i munnen på hverandre. Dette detaljnivået har ikke vært en ulempe, men kan beskrives som unødvendig detaljert.

transkribert tekst om likestilling dannet grunnlaget for en tekst som hadde preg av nærempiriske refleksjoner over de spørsmålene jeg stilte til materialet. Notatet omfattet også refleksjoner over de delene av materialet der likestilling *ikke* ble tematisert av intervjudepartakerne.

For det andre samlet jeg beskrivelser av alle mødre og fedre, samt beskrivelser av relasjonen mellom dem dersom de dannet par, i et eget dokument. Ut fra de uspesifiserte kategoriene “mødre” og “fedre” ble kategoriene “den vellykkede”, “den mislykkede” og “dørlukkeren” utviklet gjennom å sammenholde mødre- og fedrebeskrivelsene med beskrivelser av ressurs- og risikovurderinger, samt beskrivelser av hvordan sosialarbeiderne bygget relasjoner til mødrene og fedrene. Et overordnet mål var her å gjøre meg kjent med bredden i hvordan intervjudepartakerne beskrev mødre og fedre. Jeg ”intervjuet” materialet ved å stille spørsmål som: Hvilke temaer aktualiseres når mor/far omtales? Hvordan beskrives mor/far relatert til hvilke relasjoner hun/han inngår i til ektefelle/samboer/ barna/samfunnet (arbeid, utdanning, fritid)? Hvilke ressurser beskrives hos mor/far? Problembeskrivelser knyttet til mor/far? Hvordan vurderes mødrene/fedrene som omsorgspersoner for sine barn? Hvordan beskrives samarbeidsrelasjonen sosialarbeider – mor/far?

For det tredje kartla jeg beskrivelser av kulturforskjell og norskhet. Disse delte jeg i generelle betraktninger og beskrivelser som ble relatert til henholdsvis mødre, fedre, jenter og gutter.

Fra sent i transkriberingsprosessen og en tid framover utviklet jeg et analyseverktøy som kunne hjelpe meg å få grep om hvordan sosialarbeiderne tolket forskjell og likhet. Et kjennetegn ved mitt materiale er at det inneholder mange beskrivelser av (kultur)forskjell. Men hva dreide forskjellene seg om? Jeg begynte å identifiserte hva som markerte forskjell. Symboler som hudfarge, klesdrakt og sminke ble beskrevet som karakteristika som ble meningsbærende på forskjellige måter, avhengig av i hvilken sammenheng de ble snakket om. Andre eksempler på slike forskjellsmarkører er passende og upassende verdipreferanser, måter å opptre på, snakke på, oppdra barn på og måter å innrette seg i familien på.

Her ble jeg inspirert av teori om symbolske grenser. Som redegjort for i kapittel 2, dreier denne seg om hvordan kategorier blir til (Lamont og Molnár 2002). Symboler kan analyseres som aktive, som skapere av mening i konteksten de er en del av. Jeg stilte nå spørsmål til

materialet om hva disse tegnene ”gjorde” i sine spesifikke sammenhenger. Samtidig så jeg i langsgående analyser av intervjuene at sosialarbeiderne ikke snakket fram forskjeller på noen konsistent måte. Dette fant jeg ved å lete etter motsigelser og forskyvninger i beskrivelser av mødre og fedrene.

Ulike varianter av diskursanalyse legger noe ulik vekt på identifisering av maktrelasjoner, forhandlinger av mening, subjektet som diskursprodusert og diskursproduserende og deltakernes fortolkningsrepertoar, som tydeliggjør subjektet som aktør (Sørensen et al. 2008, Jørgensen og Phillips 2005). Felles for variantene er at de tilbyr innganger til sosial virkelighet gjennom språket, forstått som aktiviteter som skaper virkelighet. Jeg så i de nærempiriske analysene av materialet at intervjudeltakerne ikke responderte passivt på mine konkrete spørsmål ved å referere til ”hva som skjedde da”. De valgte noe å fortelle meg, valgte bort noe annet, og de valgte ulike formuleringer, begreper og symboler for forskjell. Slik snakket de seg inn i noen diskurser og ikke andre (Potter og Wetherell 2006:21).

Jeg analyserte symbolene, eller grensemarkørene, med øye for hvilke effekter symbolbruken ga. En fullstendig diskursanalyse, som jeg valgte ikke å gjennomføre, ville ha dreid seg om å undersøke detaljert hvordan sosialarbeiderne brukte språket som verktøy, og hva språket ”gjør”. Som sensitiverende kunnskapskilde anvendte jeg diskursanalysen koplet opp mot analyser av andre slags symboler enn språktegn.

3.4.3: Fase 2 Sammenhenger mellom ulike fenomen

Jeg har så langt beskrevet hvordan jeg har gått fram i analysefase 1. I fase 2 analyserte jeg hvordan intervjudeltakerne forsto noen sammenhenger mellom ulike fenomen. Min ambisjon for undersøkelsen var å gripe kompleksiteten i sosialarbeidernes tolkningsrammer. De empirinære analysene i fase 1 bidro til å få fram tykke beskrivelser. Beskrivelser av kjønnslikestilling, kulturforskjell, kjennetegn ved det norske og beskrivelser av mødre og fedre, samt barnevernets mandat forekom som mer eller mindre samtidige beskrivelser. Det samme materialet ble med andre ord analysert mange ganger, men ut fra ulike nærempiriske analytiske fokus. Dette ga grunnlag for å undersøke intervjudeltakernes tolkningsrammer i form av en kartlegging av hva som ble tatt for gitt. Jeg stilte spørsmål til materialet som ga meg informasjon om hvordan begreper som likestilling, kultur og etnisitet

ble definert, samt hvordan begrepene ble knyttet til oppfatninger av sosiale problemer, mandatet og hensynet til klientenes medvirkning.

Arbeidet i begge fasene plasserer jeg innenfor Søndergaards begrep den narrative erkjennelsesmåten, men med glidende overganger til fase 3.

3.4.4 Fase 3: Tre nye kategorier likestillingsgjøringer

Fase 3 faller inn under den paradigmatisk forståelsenmåten: Å ordne de kvalitative dataene ved hjelp av teoretisk forankrede verktøy. Dette er analyser som nå foreligger i skriftlig form i kapitlene 4-6: Den normalitetsorienterte, den kulturorienterte og den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen.

De tre kategoriene likestillingsgjøringer ble analysert fram og første gang beskrevet i et tekstutkast et år etter at jeg avsluttet transkriberingen. I denne teksten ble to ulike tolkningammer for likestilling beskrevet, henholdsvis som lik fordeling av rettigheter og plikter mellom kjønnene, og likestilling som verdi, med vekt på menneskers likeverd. Videre ble det beskrevet en tredje forståelse, som dreide seg om å nedtone norsk likestilling i arbeidet med familiene.

Jeg oppdaget i det videre analysearbeidet at det foregikk tre ting som var typisk for dataene: *For det første* at barnevernets tolkningsrammer for likestilling varierte, noe jeg hadde sett tidligere, men som jeg nå arbeidet videre med. *For det andre* ble kultur, etnisitet og forskjell tolket og begrunnet på ulike måter, og *for det tredje* fant jeg at tolkningsrammene for kjønnslikestilling og forskjell/likhet hadde en sammenheng. Med andre ord hadde ulike måter å gjøre kjønnslikestilling på også sammenheng med ulike måter å forstå forskjell og likhet på. Dette funnet førte til nye runder i materialet. Data som dreide seg om likhet og forskjell uten at likestilling var tema ble nå gjenstand for analyser tilhørende både fase 2, som dreide seg om sammenhenger mellom fenomen, og fase 3. Jeg fikk nå et samlet bilde av hvordan diskursen om likhet og forskjell var i spill i materialet. Det skjedde med andre ord bevegelser i vurderingene av hvilke data som var relevante. På dette trinnet i analyseprosessen ble de tre kategoriene likestillingsgjøringer analysert fram; den

normalitetsorienterte, den kulturorienterte og den forhandlingsorienterte.³⁸ I tre kapitler undersøker jeg de tre kategoriene likestillingsgjøringer. Det dreier seg om analyser som har som mål å skape ny kunnskap av en annen type enn fasene 1-2 innen den narrative erkjennelsesmåten gir grunnlag for, og som krever andre typer analyser.

De framanalyserte kategoriene likestillingsgjøringer har den styrken at det innen hver av kategoriene ikke befinner seg personer, men handlinger, eller gjøringer, som skjer innenfor samme tolkningsramme i en spesifikk kontekst i intervjuene. Dette gjør det mulig å fange opp forskyvninger som skjer på langs i intervjuene. En person kunne uttrykke ulike diskursive praksiser (Potter og Wetherell 2006).

3.5 Skriveprosessen

Som avslutning på beskrivelsen av analyseprosessen skal jeg knytte noen refleksjoner til skriveprosessen som har gått forut for de empiriske analysene jeg gjør i kapitlene 4-6.

Søndergaard skriver om den narrative erkjennelsesmåten ambisjon:

Ambitionen inden for den narrative erkendemåde begrænser sig ikke til at afsløre og give navn til forskellige meningssammenhænge, men er snarere knyttet til det at udvikle en sprogligt formidlet beskrivelse og analyse af dem. (Søndergaard 2006:55).

Søndergaard nevner her den språklige formidlede beskrivelsen av det empiriske materialet. Hun omtaler en skriveprosess som å dreie seg om mer enn å gjengi eller avsløre noen meningssammenhenger: Skriveprosessen dreier seg også om analyse. Dette skulle vise seg å by på utfordringer i min forskningsprosess.

De tre kategoriene likestillingsgjøringer vil jeg beskrive som et empirisk/analytisk funn. Hvorfor empirisk *og* analytisk? For å begynne fra mitt teoretiske ståsted: Jeg er opptatt av hvordan kjønnskategorien settes i spill i de norske likestillingsdiskursene, og hvordan å forholde seg til kjønn sammen med andre kategorier. Med kunnskap om ulike likestillingsdiskurser og diskurser om likhet og forskjell, som brillen jeg ikke kunne ta av og på meg uten videre, ble jeg tidlig i avhandlingsarbeidet opptatt av å prøve å identifisere ulike

³⁸ To av kategoriene hadde i en lengre fase i avhandlingsarbeidet andre navn, henholdsvis den mandatorienterte og den verdiorienterte, som så ble endret til den normalitetsorienterte og den kulturorienterte. De nye betegnelsene beskriver de to kategoriene likestillingsgjøringer på en mer presis måte.

likestillingspraksiser og ulike måter å forhandle kjønn og "rase"/etnisitet på, og som kunne kjennes igjen i det teoretiske landskapet. Utfordringen jeg beskriver her, handler om å skulle tolke empirien "nedenfra", *samtidig* som studiens teoretiske forankring åpnet for å trenge inn i intervjudeltakernes egne tolkningsrammer og meningssystem.

I letingen etter mønstre i materialet, produserte jeg mange tekster som hadde som formål å systematisere barnevernets beskrivelser (fase 1). Disse tekstene ble så utvidet til å omfatte barnevernets tolkningsrammer, utformet i et nærempirisk språk. Noen av disse tekstene ble forkastet, da mitt teoretiske blikk fikk prioritet. Dette kom til uttrykk i tekster der språket endret seg, fra et nærempirisk til et teorinært språk, der mitt teoretiske begrepsapparat drev analysene. En annen måte å uttrykke dette på, er at mine beskrivelser av barnevernets forståelser og tolkningsrammer ble styrt av egne teoretiske begreper og perspektiver. Tekstene kunne være interessante nok, men de beskrev ikke den spesifikke barnevernkonteksten og intervjudeltakernes meningssystem på en gjenkjennende og troverdig måte. Tekstene var ikke godt nok forankret i mitt empiriske materiale.

Søndergaard skriver at en god forsker forskanser seg ikke (Søndergaard 2006:53). Det metodologiske ideal krever en respekt for at det må eksistere en indre konsistens mellom metateoretiske perspektiver, fenomen og metode. Erfaringen jeg gjorde, dreide seg om at empirien ikke fikk tale i tilstrekkelig grad, til tross for en klar ambisjon om å skape indre konsistens mellom utvikling av teoretiske og metodiske grep, og studiens problemstilling.

Erfaringen fordret å gå flere og gjentatte runder i empirien, nå med et mer åpent blikk, med mål om å produsere tekster som evnet å beskrive den narrative erkjennelsesmåtenes resultater på en mer gjenkjennelig måte for leseren. Dette ga som resultat at de tre kategoriene likestillingsgjøringer ble mer robuste. De fanget bedre opp empiriens bredde, mangfold og kompleksitet. De tre kategoriene likestillingsgjøringer ble ikke så rene eller stereotypiske som jeg med min teoretiske tilnærming gjerne kunne ha laget dem. Slik ble de endelige tekstene jeg nå skrev ut mer gjennomarbeidet enn dem jeg laget når mitt teoretiske blikk fikk prioritet.

Jeg skal avrunde dette kapittelet med å gjøre noen betraktninger om relevans og etikk.

3.6 Relevans

Relevans handler i min forståelse av begrepet om at framgangsmåten ved produksjon av data er tilpasset undersøkelsens formål og teoretiske forankring (Andenæs 2001). Implisitt i tidligere tekst har jeg allerede berørt hvordan hensynet til relevans er ivaretatt i ulike faser av undersøkelsen. Her skal jeg sammenfatte kort.

Noen overordnede *formål* med undersøkelsen er å studere barnevernet med andre begreper enn feltets egen forskning gjør, for å få grep om feltets understrømmer av institusjonell tenkning, ut fra *en ambisjon* om å lete etter flertydighet. Å få kunnskap om likestillingsgjøringer som ikke reproducerer den dominerende likestillingsdiskursens verdier og kjønnsforståelser er knyttet til en annen ambisjon: Å utvikle et kjønnsbegrep som evner å favne dynamikken og kompleksiteten i minoritetsgjørende prosesser.

Studien er forankret i teori som åpner for å destabilisere selvfølgegjorte forståelser og dominerende oppfatninger om likestilling, norskhet og kulturforskjeller. Det teoretisk-analytiske rammeverket er tilpasset analyser av kompleksitet, kategoriseringsprosesser, samt hvordan kategorier forholder seg til hverandre og forhandles.

Relevansvurderingene som er foretatt i dataproduksjon og tilrettelegging for analyse i en slik undersøkelse dreier seg om flere forhold.

Det første jeg vil trekke fram, er valg av intervju som metode. Intervjudata gjør det mulig å studere hvordan sosiale kategorier blir til ut fra kunnskap om at virkelighet gjøres tilgjengelig gjennom våre kategorier. Jeg trengte intervjudeltakernes beskrivelser av og refleksjoner over konkrete hendelser, ikke hva som "egentlig" skjedde.

Relevans dreier seg videre om å få beskrivelser både av konkrete handlinger, og intervjudeltakernes begrunnelser for og refleksjoner over hvorfor de gjorde som de gjorde. Dette er grunnlaget for å gjøre analyser av barnevernets meningssystemer. Å spørre etter kontrasterende forståelser, samt å stille hypotetiske spørsmål bidro til å tydeliggjøre hvordan deltakerne la betydning i sine handlinger.

Kategorien kjønn er sentral i denne studien. I utformingen av intervjuguiden og gjennomføringen av intervjuene la jeg til rette for å bryte opp mulige kjønnsnøytrale beskrivelser ved å unngå begreper som "foreldre" og "klient". Slik fikk jeg data om

kjønnsforståelser uten å måtte spørre direkte, og slik risikere å måtte anvende kjønn som analytisk kategori i intervjuene.

Intervjuguidens temavalg og struktur fulgte feltets egen tematiske logikk, mens likestilling som avhandlingens temaer ikke ble tatt opp før helt i avslutningen av intervjuene. Dette var en sjanse å ta, da jeg var avhengig av å få *nok* relevante data om likestillingsgjøringer for å kunne belyse problemstillingen. I midtveisevalueringen jeg foretok ble dette vurdert. Jeg fant at kjønnslikestilling ble tematisert både eksplisitt og mer implisitt i rikt monn, slik at jeg ikke så noe behov for å endre på min generelle tilnærming til temaet. I en forstand kan det overraskende uttalte fokuset på likestilling anses som et empirisk funn.

3.7 Etikk

Undersøkelsens deltakere er rekruttert fra en ekspertgruppe. De kan slik ikke beskrives som en like sårbar gruppe som for eksempel barnevernets klienter. Dette fordrer å ta litt andre hensyn. Sentrale forskningsetiske hensyn skal likevel ivaretas, som krav til å ivareta et lovet vern mot anonymitet, intervjudeltakernes integritet og krav på respekt.

I avhandlingens tekst har jeg ikke gitt intervjudeltakerne navn. Dette har å gjøre med at de tre likestillingsgjøringene jeg analyserer fram, som sagt tidligere, ikke refererer til personer, men til *situasjoner* og *hendelser*. De tre likestillingsgjøringene er tre diskursive posisjoner. Det betyr at den enkelte sosialarbeider ikke "tilhører" en av posisjonene, men veksler mellom flere posisjoner. Slik er forskningsdesignet utformet på en måte som har lagt til rette for å ivareta hensynet til anonymitet. Like viktig er at alle intervjudeltakerne har bidratt til å skape ny kunnskap som kommer til nytte for barnevernfeltet, der den enkelte på ulike måter både har tatt opp dominerende samfunnsdiskurser i sin likestillingsgjøring, og utfordret dem.

Forskningsprosessen har foregått i henhold til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjenestes (NSD) regler for rekruttering av deltakere, ivaretagelse av deltakernes rettigheter og regler for oppbevaring av data. Deltakerne ble tilskrevet etter å ha avklart pr. telefon at de var interessert i å delta. Brevet ga innsyn i undersøkelsens tematikk, bakgrunn og formål slik den ble beskrevet på det aktuelle tidspunktet, og det ble klargjort at deltakerne ikke ble forventet å representere kontoret sitt. Det ble lagt vekt på at deltakelsen var frivillig, og at det var mulig å trekke seg. Forespørselen om deltakelse ble møtt positivt. Flere ga uttrykk for

at intervjuet hadde vært interessant fordi det kom opp temaer som de ikke pleide å snakke om til daglig.

Deltakerne er lovet full anonymitet ved at intervjupersoner og brukere av barneverntjenesten ikke skal kunne gjenkjennes. Dette er løst ved å ta flere grep. Jeg har nevnt anonymisering gjennom å analysere fram diskursive posisjoner. Videre er alle opplysninger som referer til klienter endret, med unntak av kjønn. Det gjelder alder, landbakgrunn, antall barn og yrke. Alle navn og andre personlige kjennetegn ved deltakerne ble slettet under transkriberingsprosessen. Intervjudeltakernes kjønn er uendret, mens klienters og deltakeres landbakgrunn er endret på en måte som ikke går ut over dataenes gyldighet.

Etikk dreier seg for meg også om mer grunnleggende forhold, som berører vitenskapsteoretiske problemstillinger, som for eksempel ikke å påberope seg en forskerposisjon som er nøytral (Haraway 1999, Lykke 2008). Dette gir retning til etiske overveielser som ikke avgrenses til de vurderingene jeg har nevnt. Et annet forhold som jeg også vurderer som sentralt, og som jeg kommer tilbake til i kapittel 7, er etiske vurderinger i valg av forskningsdesign. Der tar jeg opp hvordan forskning kan bidra til å holde profesjonsutøvere på individnivå ansvarlige for "rikets tilstand" dersom forskningen ikke evner å se individuelle praksiser som et samvirke av praksiser på flere institusjonelle nivåer.

3.8 Sammendrag

Jeg har i dette kapitlet beskrevet hvordan jeg har gått fram metodisk, og hvilke regler, prinsipper og prosedyrer jeg har lagt til grunn i forskningsprosessen. Valg av kunnskapstilfang og teoretiske bidrag har jeg redegjort for i forrige kapittel, men jeg anser metodologisk/metodiske og teoretiske valg i stor grad å overlape hverandre. Jeg har derfor ikke laget skarpe skiller i min framstilling. I beskrivelsen av analyseprosessen har jeg prøvd å situere min forskning ved å beskrive detaljert om framgangsmåte, samt hvordan jeg har håndtert ambisjonen om å love objektivitet gjennom å kontekstualisere min forskning.

Jeg har gitt plass til å situere meg metodisk-teoretisk og gitt detaljerte beskrivelser av hvilke valg jeg har tatt i ulike faser av forskningsprosessen. Videre har jeg redegjort for hvordan jeg har tilrettelagt for analysene og prosessen som ledet til tre former for likestillingsgjøring.

Det empiriske materialet vurderer jeg som et relevant og godt empirisk fundament for å kunne belyse problemstillingen.

Kapittel 4 Den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen – rett og plikt til forsørgelse gjennom arbeid

4.1 Innledning, problemstilling og analysegrep

Dette kapittelet skal dreie seg om en av de tre likestillingsgjøringene jeg har analysert fram, den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen. Jeg spør her hvordan den dominerende likestillingsdiskursen er i spill i beskrivelser av krav og forventninger som stilles til foreldrene om hvordan de skal opptre som foreldre og samfunnsmedlemmer i Norge. Det skal handle om konstituering av standarder for norskhet.

Som redegjort for i kapittel 2, viser Egelund at sosialt arbeid er uløselig forbundet med kulturelle og moralske forestillinger om en rekke forhold. Det dreier seg om oppfatninger av normalitet og avvik, velstand og fattigdom, det personlige versus det kollektive ansvaret, for å nevne noen (Egelund 1997). Slik åpnes profesjonalitetens grenser mot samfunnsdiskursene som er i spill, der diskursene tas opp, reproduseres og øves motstand mot av den enkelte sosialarbeider (Potter og Wetherell 2006). Jeg plasserer barnevernets likestillingsgjøringer i et diskursivt og institusjonelt forhandlingsrom (Jørgensen og Philips 2005, Davies og Harré 2001).

Mens Vagli undersøkte barnevernets institusjonelle tenkning og doxaer som berører et spekter av temaer, spisser jeg min undersøkelse av slike understrømmer til å dreie seg om hvordan selvfølgeliggjorte oppfatninger av kjønn, kultur, etnisitet og hva som borger for norskhet og ikke-norskhet. Mine data inneholder beskrivelser av hva det vil si å være gode foreldre og samfunnsmedlemmer i Norge. Jeg belyser hvordan den dominerende likestillingsdiskursen er i spill når standarder for norskhet settes, hvilke majoritets- og minoritetsposisjoner som konstrueres (Staunæs 2003, Anthias 2009, Frankenberg 1993) og hvilke kategorier av kvinner og menn som skapes. I analysene fokuserer jeg på hva som skjer når grenser trekkes, og hvilke grensesymbol som anvendes (Lamont og Molár 2002, Brah 2003). Sentralt i analysene er hvordan kjønn og "rase"/etnisitet gis betydning (Søndergaard 2006, Young 1997).

For å belyse spørsmålene jeg har stilt, går jeg inn i intervjuene der sosialarbeiderne forteller om hvordan de veileder klientene i hvordan de bør eller skal handle i spesifikke situasjoner, og der hvor de beskriver hvordan barnevernet informerer om sine oppgaver.

Kapittelet er delt i tre. Jeg begynner med å undersøke hvordan barnevernet konstruerer og etablerer norske standarder for likestilte familie- og samfunnsliv (p. 4.2). Deretter belyser jeg hvordan den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen skaper ulike kategorier kvinner og menn (p. 4.3). Siste del handler om norske standarder for likeverdig deltakelse (p. 4.4). Her går jeg dypere inn i hvordan den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen forankres i bestemte oppfatninger om normalitet, forskjell og likhet, med blick for hvordan det settes vilkår for foreldres medvirkning og deltakelse.

4.2 Konstruksjoner av norske standarder for likestilling

Som redegjort for i kapittel 1, har statens engasjement for kjønnslikestilling røtter i den norske samfunnsmodellens verdier om likhet, solidaritet og omfordeling (Holst 2002, Melby et al. 2008). De historiske premissene for inkludering av kvinner i arbeids- og samfunnsliv er viktig å ha i mente, da de også legger noen premisser for å forstå hvordan den dominerende likestillingsdiskursen tas opp i barnevernets likestillingsgjøringer. Gullestad bruker metaforen "hjem" når hun drøfter hvordan diskurser om tilhørighet kan virke utgrensende for dem som ikke har deltatt over tid, eller ikke deltar i den nasjonale dugnaden for å bygge landet (Gullestad 2002). Å få innpass i "hjemmet" kan dreie seg om ulike krav og forventninger som må innfris, krav som kan begrunnes på ulik måte.

4.2.1 Mandatet som kodeoversettelse

En sosialarbeider sier følgende om sitt oppdrag:

*Jeg er en del av den offentlige forvaltningen. Jeg må være representant for den norske stat og for den loven, og da må jeg være kodeoversetter for hva det norske samfunnet forventer og krever ut av dem som omsorgspersoner.*³⁹

³⁹ Jeg har bearbeidet den transkriberte teksten så langt det har vært nødvendig for å presentere sitatene på godt norsk. Jeg har nøye vurdert hensyn til å bevare meningsinnholdet. Ord som står i klammer er mine ord for å få en sammenhengende tekst, eller når jeg endrer navn på land av hensynet til anonymisering. Ord som er streket under i sitatet markerer intervjudeltakers muntlige understrekning. Symbolet (...) markerer utelatte ord eller hele setninger.

Her plasseres det faglige arbeidet innenfor rammen av institusjonelle føringer for hva som kan forventes og kreves av minoritetsforeldres måte å være omsorgspersoner på. I presentasjonen av barnevernets oppdrag vektlegges tre forhold. For det første dreier det seg om å være representant for den norske staten/loven, for det andre å være kodeoversetter. Det tredje som omtales er det norske samfunnets forventninger og krav, som her relateres til omsorg for barn.

Disse tre settes i forbindelse med hverandre på en bestemt måte. Som statens representant synes barnevernets oppgave å dreie seg om å være formidler av statlig definerte forventninger og krav til foreldreskapet. Oppdraget synes videre å handle om å oversette koder. Det siktes mot å gjøre lovens og samfunnets normative føringer for god nok foreldreomsorg kjent for minoritetsforeldre på en forståelig måte. Oversettelsesarbeidet kan da tenkes å bygge på en forventning om at foreldreomsorg arter seg forskjellig i ulike samfunn og kulturer, og forskjellig fra den norske måten. Implisitt ligger en forståelse av at lovens og samfunnets krav og forventninger fordrer oversettelse, da minoritetsfamiliene som barnevernet kommer i kontakt med, generelt oppleves å ha behov for barnevernet som formidlende og forklarende mellomledd.

Barnevernets skal etter loven vurdere ressurser og risiko i barns livssituasjon. Dette danner grunnlaget for å vurdere om familien trenger hjelp, og eventuelt til hva. I slike vurderinger anvendes det profesjonelle skjønnnet knyttet til ulike temaer for undersøkelsen. Avhengig av hva som gjøres til tema, vil ulike diskurser settes i spill. Jeg skal med noen sitater vise hvordan den dominerende likestillingsdiskursen er virksom.

4.2.2 Den dominerende likestillingsdiskursens bidrag i konstruksjoner av likestilte hverdagsliv

En sosialarbeider beskriver oppgaven å skulle vurdere en bekymringsmelding:

TG: Når du sier at dere informerer om barnevernloven, hva er det dere legger vekt på da?

S: I forhold til at vi får ei bekymringsmelding så er det vår jobb å sjekke ut og finne ut hva den her bekymringa ligger i, det er vi lovpålagt å gjøre. Det er vår jobb, og da må vi få vite både fra dem som foreldre hvordan de opplever det og vi må få vite ifra

andre, de som har skole, barnehage, og helsesøster kanskje og, ja, men at vi hele tida forteller hva det er som skjer.

Det lovpålagte mandatet blir sentralt i denne beskrivelsen, som det også blir i flere andre i mitt materiale. Mandatet dreier seg her om å undersøke innholdet i en bekymringsmelding. Det gjøres ved å samle inn ulike beskrivelser av barnet og familien, både familiens og andre instansers versjon. Slik bygger den faglige vurderingen av barns omsorgssituasjon på manges vurderinger, både privatpersoners og offentlige instansers. En del av mandatet er også å innhente familiens egne synspunkter, samt holde foreldrene løpende orientert om hva barnevernet foretar seg. Slik innlemmes foreldrene som samarbeidsparter, noe som kan synes å være et godt utgangspunkt for forhandlinger om virkelighetsforståelser.

Hvordan utøves så mandatet når barnevernet sjekker ut bekymringsmeldinger? Hva er det som kartlegges?

En sosialarbeider forteller om en tilmeldt flyktningefamilie som nylig er kommet til kommunen. Jeg spør hva hun ser etter for å kunne beskrive ressurser i familiens situasjon. Hun forteller at familiemedlemmene samarbeidet godt i det daglige og gir eksempler på hva det daglige handlet om:

Ja, og i forhold til at de faktisk fikk alle av gårde på skole og barnehage, det klarte de. Far var like delaktig i henting og bringing i barnehage som mor var.

Her dreier mandatet seg om å danne seg et bilde av hvordan dagliglivet i familien artet seg. Det gjøres til et poeng at faren deltar på lik linje med moren. Slik synes kjønnslikestilt oppgavefordeling i hjemmet å være i fokus når ressurser kartlegges.

Deretter kommer en mer detaljert beskrivelse av hvordan dagliglivet i en familie undersøkes. Dette dreier seg om en relativt nyankommet familie:

TG: Når dere så etter samhandlingen, jeg prøver å gå inn i denne familien i lag med deg, da så dere etter arbeidsfordelingen. Far bringer og henter like mye som mor, sier du. Var det andre ting dere så etter?

S: Vi så etter det her som gikk på reinhold, og det her med mat, måltider. Vi så på det her med aktivitet i forhold til ungene. Vi så på det her med jenter og gutter. For det var både jenter og gutter i den her familien. Jentene var ikke så delaktig på ettermiddagstid, ute, som guttene var. Det så vi litt på, og det her med leggetid, det her med den vanlige strukturen i en familie. Det så vi på.

Sosialarbeideren lister opp flere forhold som oppfattes som en del av barnevernets mandat. Den norske familiestandarden gis et innhold som anvendes som norm når familiens hverdagsrutiner kartlegges. Hygiene, kosthold og leggetider som uttrykk for *”den vanlige strukturen i en familie”*, nevnes som mulige grensemarkører for gode og dårlige rutiner og vaner. I standarden innlemmes også hensynet til gutters og jenters likestilte rett til å delta i fritidsaktiviteter.

Ved å se begge sitatene i sammenheng, gis likestilling betydning som kjønnet likhet i fordeling av arbeidsoppgaver på hjemmefronten og kjønnet likhet i barns muligheter til å delta i fritidsaktiviteter. Til grunn for idealet om kjønnet likhet i fordeling ligger en oppfatning av at menn og kvinner er forskjellige. Likestilling dreier seg da om en rettferdig fordeling av ansvar og muligheter som regulerer og motvirker urettferdige kjønnsforskjeller.

I fortsettelsen settes sosialarbeiderens likestillingsoppfatning inn i en sammenheng:

TG: Var det en bekymring at jentene ikke var så aktive som guttene – ute?

S: Ja, det var litt bekymringsfullt.

TG: Opplevde du at mor og far delte den bekymringen?

S: Nei, det gjorde de ikke. Jenta hadde mye ansvar hjemme (...) Og vi snakka jo mye om det her med aktiviteter og det her med å være i lag med andre og få kontakter, for det er på en måte også en del av norskopplæringa i forhold til å ha andre å snakke med på fritida og sånne ting.

Hvordan familien ivaretar jenters og gutters like muligheter til å delta sosialt, og hvordan de fordeler ansvar mellom kjønnene hjemme, dreier seg også om å bli flinke i norsk. Slik lages det en forbindelse mellom likestilling, språkferdigheter i norsk og muligheter til å bli integrert i det norske samfunnet.

Barnevernet synes å ta posisjonen som representant for den norske stat, slik det ble formulert i et tidligere sitat. Å ivareta hensynet til likestilling og integrering som to sider av samme sak, er en kobling som gjenfinnes i statlig likestillingspolitikk (St.meld. nr. 9 (2006-2007), St.meld. nr. 17 (1996-1997)). Rugkåsa skriver i sin avhandling om barneomsorg, familieliv og likestilling (Rugkåsa 2010). Hun hevder at grad av likestilling blir et mål på integrasjon, samtidig som likestilling er en *forutsetning* for integrasjon i majoritetssamfunnet

(ibid:175). Slik synes barnevernet i sitatet over å ta opp gjeldende likestillingspolitiske og sosialpolitiske føringer i sin likestillingsgjøring.

Skjevfordelingen mellom kjønnene bekymrer barnevernet. For å få til endring må familien endre på arbeidsfordelingen hjemme ved at andre må overta noen av jentas plikter. Utløst av spørsmål fra meg om foreldrene delte barnevernets bekymring, beskrives en uenighet mellom barnevernet og foreldrene. Uenigheten blir utgangspunkt for samtaler med foreldrene. Dataene mine forteller imidlertid ikke nærmere om disse samtale.

Barnevernet hefter seg ved foreldrenes forskjellsbehandling av barna. Gutters framtidsmuligheter som integrerte samfunnsmedlemmer legges som norm også for jenter. Risikovurderingen skjer innenfor rammen av hva som oppfattes som normal norsk standard. I etableringen av denne standarden skapes majoritetsposisjonen "det likestilte vi".

Sosialarbeideren ser framover i tid når hun skisserer integrering som mål for barna. To forutsetninger synes å bli tatt for gitt. Den første dreier seg om *hvordan* standarden legges. Når likestilling gjøres til et spørsmål om integrering, er dette uttrykk for et på forhånd gitt mål for barna. Med dette som premiss samtales det med foreldrene om hva som bekymrer, og hva de må forandre. Det andre som forutsettes, er *at* det norske likestilte livet er normgivende for foreldrene. Normen gjelder barna. Det er "barnets beste" som i første rekke er barnevernets anliggende her.

Det kunne tenkes at foreldrene og barnevernet hadde de samme framtidsutsiktene for barna, men at de hadde ulike oppfatninger om hvordan målet kunne nås på best mulig måte. Ved å ta for gitt at uenigheten handlet om motstand mot likestilling, kan problemforutsetningen skjule andre tolkninger av hvorfor foreldrene ga motstand. Slike annerledes antakelser stiller foreldrenes manglende bekymring for datteren i et annet lys, som ikke skaper bildet av foreldrene som ulikestilte. Det vil også rokke ved bildet av majoritetsposisjonen som likestilt.

Poenget mitt er at det tas for gitt noen forutsetninger som det dermed ikke forhandles om. Dette skjer nødvendigvis ikke i den hensikt å tvinge igjennom norske standarder for likestilling og integrering. Det synes bare ikke gi mening for barnevernet at foreldre ikke ønsker at barna deres skal bli flinke i norsk, integrert og likestilt.

Ulikestilling i hjemmet og kjønnsdiskriminering av unge jenters muligheter til sosial omgang og integrering, synes å utgjøre grensemarkører når grensene mellom majoritets- og minoritetsposisjonene trekkes. "Det likestilte vi" framstår som en homogen og entydig posisjon som skaper den like entydige posisjonen "de ulikestilte andre". Ulikestillingen forklares ikke med kultur på en eksplisitt måte. Likestilling er i seg selv forskjellsmarkør, konkretisert ved å angi kriteriene for hva likestilling er. Annetgjøringen dreier seg om å markere foreldrene som avvikende fra disse kriteriene, for så å stille dem som ufravelige krav til inn- og underordning.

I følge Gullestad vil legitimering av å kreve innordning ikke kunne vise til et nasjonalt, opprinnelig fellesskap (Gullestad 2002). Hennes poeng er at oppfatninger om norskhet skapes i en befolkning som har vært og er i kontinuerlig endring. Med Anthias begrep translokale posisjoneringer brytes forestillingen om homogene nasjonale kulturelle orienteringer ned ved å forstå dem som resultat av prosesser som gjennomskjærer nasjonale nivåer (Anthias 2009). I et slikt perspektiv kan norskhet og norske standarder, dersom de blir satt som ufravelige, forstås som noens dominans over andre, en dominans som er uttrykk for en rangordning mellom majoritets- og minoritetsposisjonene.

På bakgrunn av analysene så langt synes den dominerende likestillingsdiskursen å bidra til å skape en kløft mellom majoritet og minoriteter; mellom det å være norsk og ikke-norsk.

Som en foreløpig oppsummering synes den dominerende likestillingsdiskursens dikotome kjønnsbegrep å bli tatt opp i den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen. Posisjonene som norsk og ikke-norsk skapes som to innbyrdes homogene grupper. Majoriteten definerer normene for innordning, mens minoriteten får i oppgave å tilpasse seg disse.

4.3 Konstruksjoner av kvinnen og mannen

Jeg skal i det videre flytte fokuset fra konstruksjoner av likestillingsstandarder og relasjonen mellom majoriteten og minoriteter, til konstruksjoner av kvinner og menn. Spørsmålet jeg stiller her er hvordan den dominerende likestillingsdiskursen er virksom i konstruksjoner av kjønnskategoriene.

Et tema jeg tok opp i intervjuene var barnevernets behov for å forklare norsk likestilling for foreldre. I de tre neste sitatene svarer sosialarbeiderne på spørsmål i tilknytning til det.

4.3.1 "Frigjøringsobjektet"

En sosialarbeider forteller fra en gang likestilling ble tema i hennes arbeid:

TG: Hvis jeg nå nettopp har kommet til landet og du vil informere meg om norsk likestilling, hva ville du ha sagt da?

S: Vet du, nå klarer jeg å tenke tilbake på hvordan jeg gjorde det på asylmottaket. Informasjon og rollefordeling, ja, tror jeg at jeg kanskje har sagt noe om både likestilling i hjemmet og i arbeidslivet. At det i Norge er ganske tufta på at det skal være likestilling og at man skal ta like stor del både i hjemmet og i arbeidslivet, men at det ofte kan være utfordrende.

I bildet som gis av norsk samfunnsliv trekkes det opp noen likestillingsmål for familie- og arbeidslivet, som beskrives som en utfordring. Hvem det kan være utfordrende for, sies ikke. Dette gir rom for ulike tolkninger. Det kan være utfordrende for minoritetsforeldre dersom det forutsettes at de må forandre på sine gamle og ulikestilte måter å innrette seg på. Utfordringen kan også bety at norske likestillingsideal kan være vanskelige å realisere. Å gi foreldrene tydelig informasjon om norske likestillingsmål synes viktig. Hvordan "vi" fordeler oppgaver og ansvar mellom kjønnene i og utenfor familien blir gjort til rettesnor for foreldrene.

Sosialarbeideren fortsetter:

Og så tror jeg vel kanskje at jeg har – det spørs jo litt – er han nettopp kommet til landet, så tror jeg at jeg ville fokusere på at det er viktig i hjemmet for å få mor ut og å få lært seg språk, og at det er viktig at man hjelper til. Jeg tror at det er det jeg ville fokusert mest på. Så ikke mor blir gående.

Her rettes oppmerksomheten mot likestilling i hjemmet. Likestilling på denne arenaen beskrives som viktig, og som en forutsetning for at kvinner skal bli språklig kompetente og slik unngå en passiv tilværelse. Da må mennene hjelpe til hjemme. Dette synes å bli poengtert overfor fedrene. Slik tolket får kvinnene en perifer rolle i planleggingen av hva de bør gjøre som kvinner i Norge. Som vist tidligere, forstås språk, integrering og kjønnslikestilling som tre hensyn som henger sammen. Språk og kjønnslikestilling blir grensesymboler i konstruksjonene av hva som skiller "oss" og "dem". Når barnevernet tar ansvar for kvinnenes likestillings- og integreringsprosjekt, synes de å framstå som en sårbar gruppe, mens mennene framstår som noen det kan stilles krav til. De må bli mer likestilte.

I fortsettelsen blir mødrener situasjon omtalt:

Det husker jeg var en problematikk på asylmottaket. Det var ikke så nøye om kona kom seg på norskundervisninga. Så det var en stor jobb der, og da brukte man jo det med likestilling. Ja, så jeg vet ikke hvor mye i dybden jeg ville ha gått i denne omgangen (...) jeg tror jeg kanskje heller ville ha prøvd å tegne opp et bilde eller forklart både det med hjem og jobb. Men hovedvekta tror jeg at jeg ville ha lagt på hjemmet for å få begge ut og få dem sosialisert og integrert.

Mannen blir en nøkkelperson for å få integrert kona og gjøre dem likestilt. Dette skjer på en selvfølgelig måte, som kan tolkes som et uttrykk for at han forventes å være en barriere for konas integreringsprosjekt. Slik synes det også å bli tatt for gitt at integrering er hennes mål, men at hun hindres av mannen. Minoritetsposisjonen som "de ulikestilte andre" bidrar til å skape et bilde av kona som avhengig av at noen pusher henne av gårde på norskkurs. Mandatet, å formidle det norske likestilte samfunnet til minoritetsfamilier, dreier seg med andre ord om å formidle samfunnets forventninger til hvordan familiene skal opptre i Norge. I formidlingen av "det norske likestilte" konstrueres samtidig "den ulikestilte andre". Når så likestillingsmålet blir konkretisert og oversatt, synes norskferdigheter og likestilling i familie- og arbeidsliv å være en forutsetning for å bli integrert. Likestilling som kjønnsbalanse i hjem og arbeidsliv, samt rettferdighet i fordeling av rettigheter og plikter, er barnevernets tolkningsramme her. To diskurser virker sammen i konstruksjoner av norskhet her: Den dominerende likestillingsdiskursen i betydningen kjønnslikhet i fordeling av rettigheter og plikter, og arbeidslinjediskursen.

Barnevernets oppgave dreier seg om å innlemme både kvinnen og mannen i "det likestilte vi". Men som ulikestilt kan kvinnen oppfattes som ufrivillig underordnet den ulikestilte mannen. Hun tildeles en sårbar posisjon som legger til rette for at barnevernet kan presentere mannen for en ferdigdefinert likestillingsoppfatning. Det skapes en kjønnet rangordning som synes å legitimere at barnevernet tar ansvar for kvinnen ved å stille krav til mannen. Som ufrivillig ulikestilt, med et antatt ønske om å bli likestilt, synes kvinnen å trenge hjelp fra mottaksapparatet for å få del i de samme rettighetene som norske likestilte kvinner har. Hun forventes ikke å klare det selv.

Liknende rangordninger konstitueres i neste sitat, men kanskje på en tydeligere måte. Barnevernet støter på et problem som må løses der og da. Sosialarbeideren har fått spørsmålet om det noen gang har vært behov for å forklare norsk likestilling for foreldre. Hun bekrefter det og sier:

Ja, det var far som hadde jobba i forsvaret. Mor var analfabet, og far ville alltid føre samtalen. Vi forlangte å snakke med mor også, for hun hadde like mye å si når det gjaldt ungene deres. Så da forlangte vi det, og da måtte vi selvfølgelig forklare det at i Norge er begge foreldrene likestilt og har det samme ansvaret for barn, og akkurat de samme krav må de oppfylle.

Her handler likestilling om en idealisert versjon av det norske likestilte foreldreskapet. Norske foreldre er likestilt og tar like mye ansvar for barn. Dette poengteres i en forventning om at paret skal innordne seg norsk likestillingsstandard. Denne stilles som et uttalt krav til foreldrene. Problemet kan oppfattes som at mannen hindrer kona i å få uttale seg. Slik får sosialarbeideren ikke tilgang til hennes synspunkter på hvordan barna har det, noe som løses ved å bruke likestilling som argument overfor faren. Kvinnens rettigheter poengteres ved å pålegge mannen en plikt.

Norske lovers sikring av begge foreldres partsrettigheter kan forstås som uttrykk for formell, institusjonalisert likestilling, eller kanskje mer presist, en sammenfiltrering av hensynet til begge kjønns like medborgerskapsrettigheter og hensynet til verdien likhet. Den dominerende likestillingsdiskursen synes å bidra til at barnevernet kan kreve innordning i "det likestilte vi" på en *selvfølgelig* måte fordi den i kraft av å være dominant setter avtrykk i offentlige forvaltningsregler (Jakobsen og Gressgård 2002).

I de to siste sitatene blir mennene nøkkelpersoner for å få til endring til beste for deres koner. Det tas for gitt at kvinnene som særlig sårbare støtter ideen om å dele foreldreskapets ansvar likt. Slik kan sosialarbeiderne på en selvfølgelig måte påta seg oppgaven å være deres talspersoner. Kvinnenes *antatte* støtte inngår som et premiss for barnevernets likestillingsgjøring. Dette blir gjort mulig ved å anse dem som ufrivillig ulikestilte.

En av effektene av dette synes å være at konstruksjonen av menn som kvinneundertrykkende, og barnevernets konstruksjon av sitt oppdrag som kvinners talsperson, hver på sin måte bidrar til annetgjøring av minoritetskvinnen. Det skapes et kjønnet hierarki som fordrer at den undertrykte må få hjelp til å bli frigjort. Slik kan *et antatt* kjønns hierarki, gjeldende for "de andre", tjene en hensikt; det legitimerer å hjelpe kvinnene til å bli likestilte. Slik blir også frigjøring av den ulikestilte kvinnen en del av barnevernets mandat.

Barnevernets mandatforståelse kan synes å få en paradoksal effekt. Rettighetsfokuset kan forstås som en frigjørende strategi overfor kvinner, kanskje særlig i det siste sitatet. Relasjonen mellom moren som analfabet og faren med sin militære bakgrunn, beskrives som ulikevektig. Men samtidig skapes altså et kvinnehierarki; den "norske" kvinnen er likestilt og gjøres til den første, minoritetskvinnen som ulikestilt gjøres til den andre. Implisitt skapes også en rangordning menn imellom.

Det norske likestillingsidealet framstilles i det siste sitatet som allerede oppfylt. Utsagnet "*I Norge er begge foreldrene likestilt*" konstituerer for det første norskhet og likestilling som en sammenfiltret konstruksjon, uttrykt som "det likestilte vi", nærert av majoritetsoppfatninger om minoriteter (Staunæs 2003, 2004). For det andre synes oppfatninger om minoriteter som ulikestilte å forsterkes gjennom en idealisering av majoritetens likestillingspraksiser. Det kan ses i lys av likestillingsdiskursens ideal om kjønnet likhet – en *forskuttet* realisert praksis som kan ta oppmerksomheten bort fra reell ulikestilling i Norge (Bjørnholt 2005/2008). En annen effekt er at ideen om likestilling som rettferdig kjønnsbalanse dekker over at likestilling ikke løser problemet som er vist her; at det skapes rangordning mellom kvinner og mellom menn.

4.3.2 "Den innordningsvillige"

Kan det tenkes at også andre kategorier gjøres tilgjengelige for kvinner og menn innenfor den normalitetsorienterte likestillingsgjøringens tolkningsrammer? De neste sitatene handler om formidling av samfunnets forventninger til kvinners forsørgelsesplikt.

En annen sosialarbeider har også hatt behov for å forklare norsk likestilling for foreldre med minoritetsbakgrunn. Hun gir to eksempler. Det første gjelder en mann som har slått kona si. Hun sier:

Da måtte jeg forklare at vi har likestilling her i det her landet, og at man ikke kan kreve av kona å være hjemme med å sanksjonere det med slag.

Her gis et bilde av en ulikestilt mann som prøver å stoppe kona på en uakseptabel måte for å få henne til å være hjemmевærende. Mannens vold er en udemokratisk og ulikestilt måte å hevde sine synspunkter på. "*Kona ville ut å jobbe, og gjøre sånn som det var forventa,*" sier sosialarbeideren videre. I kontrast til mannen som ulikestilt og voldelig, faller kona innenfor rammen av hva som forventes av henne som likestilt kvinne i Norge; hun ville ut og jobbe.

Slik oppfattes hun som samarbeidsvillig og tilpasningsdyktig. Sosialarbeideren refererer mannen i fortsettelsen: *"Nei, du skal være hjemme og stryke og stelle ungene og få dem på skole, mente han"*. Sosialarbeideren legger til at han aldri fikk jobb, slik at de slet økonomisk. Beskrevet som gammeldags og autoritær, blir kontrastene til kona enda tydeligere: Mannen passer ikke inn i "det likestilte vi".

Som tidligere analyser viser, oppfattes likestilling som et spørsmål om fordeling av rettigheter og plikter. Her dreier det seg om en manns plikt til å la kona gjøre sin forventede plikt, å få seg en jobb, en plikt som også framstår som en rettighet kona har. Som kvinne i Norge blir hun også tildelt en annen rettighet; retten til å ta selvstendige valg, uavhengig av hva mannen måtte mene. Slik synes det å legges til grunn et dikotomt kjønnsbegrep, som skaper et hierarki mellom menn og kvinner. Konas valg om å ta seg arbeid stemmer med norsk likestillingsstandard. Som voldsutsatt, tilpasningsdyktig og arbeidsvillig, anerkjennes hun og innlemmes i "det likestilte vi".

Det kan likevel stilles spørsmål ved om kona gis likeverdige deltakerrettigheter. Hennes ønske om å få seg jobb, kan tolkes på andre måter enn å skulle innfri samfunnets forventningene til henne. Kanskje hun hadde jobb før hun kom til Norge og ønsker å fortsette som yrkesaktiv? Hun ser kanskje muligheter til å realisere sitt eget likestillingsprosjekt her, muligheter hun ikke hadde i landet hun kom fra? Det kan også tenkes at hun ser seg nødt til å jobbe for å forsørge familien ettersom mannen ikke er i stand til det. Ut fra slike antakelser ville hun kunne oppfattes som offensiv, ansvarsbevisst og likestilt.

Til forskjell fra hvordan kvinnene i de to tidligere sitatene ble "ufrivillig ulikestilte", innlemmes kvinnen i det herværende i "det likestilte vi", men på en underordnet måte. Dette kan uttrykkes med begrepet "underordnet inkludering" (Mulinari 2004). Hun synes å bli anerkjent fordi hun handler i samsvar med samfunnets forventninger, ikke på grunnlag av egen handlekraft og kompetanse.

Bildet av mannen som ulikestilt, patriarkalsk og gammeldags og kvinnen som likestilt og tilpasningsdyktig, synes å tre fram. Hva samfunnet forventer og krever av sine innbyggere poengteres, men synes ikke å fordre noen begrunnelse. I likhet med tidligere beskrivelser lages det også her forbindelser mellom kjønn, arbeids- og samfunnsliv og likestilling.

Den neste sitatet dreier seg om en samtale med en gruppe somaliske flyktninger. En av sosialarbeiderne jeg intervjuet sier:

Der måtte vi også av og til [snakke om] hvordan det er i Norge. Begge parter må ut å jobbe for å få til husstanden, det kan ikke forventes.... men, gud, det er kjent, det er jo sånn. Det er jo forskjeller, og det er dem vi må lære oss å takle i det her mangfoldige samfunnet.

Det går ikke fram om den somaliske gruppen består av begge kjønn. Derfor blir det uklart hvem kravet om plikten til å forsørge seg selv rettes til. Når kravet stilles, vises det til hvordan det er i Norge. Begge parter må ut å jobbe, og kanskje tydeligere enn i tidligere sitater, blir kjønnslikestilling formidlet som en plikt til å forsørge seg selv både for kvinner og menn.

De to siste sitatene synes å dreie seg om hvordan "de ulikestilte andre" ikke gjør sin plikt, en konstruksjon av minoritetsforeldre som trekker grenser mellom norsk og ikke-norsk. Det skapes en norsk standard som så legges som selvsagt norm når kunnskap om det norske samfunnet formidles til den somaliske gruppen. De deltar ikke i den nasjonale dugnaden, for å bruke Gullestads metafor (2002). Kravet om innordning kan derfor få en moralsk undertone som markerer skillet mellom verdige og uverdige samfunnsdeltakere. Den somaliske gruppen blir upassende i Norge dersom de ikke bidrar til fellesskapet gjennom å arbeide.

Bildet som skapes av den somaliske gruppen kan ses i lys av hvordan den norske likestillingsstandarden som konstruksjon er en likestillingsgjøring som bygger på noen implisitte oppfatninger, her av somaliere.

Fangen har undersøkt somalieres problemer i Norge med utgangspunkt i deres egne beskrivelser (Fangen 2008). Somaliere nevnes ofte som en gruppe med manglende tilpasning til det norske samfunnet. Undersøkelsen hennes viser at de fleste somalierne som hadde vært i Norge lenge, var godt integrerte. Hun beskriver også problematiske forhold, som problemer med å komme seg inn på arbeidsmarkedet fordi mange hadde yrkeserfaring som ikke gir kompetanse i Norge, samt diskriminering på arbeidsmarkedet.

Fangen trekker fram somaliske kvinners relasjon til arbeidslivet. Dels fant hun at de som ønsket å jobbe ikke fikk jobb, eller at de som hadde mange barn syntes de har nok jobb

hjemme. Hun fant at mange ga uttrykk for å være "for" likestilling. De regnet seg som likestilte i Somalia, men de ga uttrykk for at de var likestilte på en annen måte der enn i Norge. Hun viser til at 60 % av Somalias befolkning er nomader, der kvinner og menn har avgrensede roller som krever at begge kjønn må ta et selvstendig ansvar. I den yngre generasjonen av migrantene fant Fangen at jentene satte pris på de mulighetene de hadde fått til å bli likestilte, uten at de som likestilte opplevde konflikter med foreldregenerasjonen av den grunn. I lys av slike beskrivelser kan konstruksjoner av norske standarder brukt som krav til innordning synes å ta for gitt bestemte oppfatninger om somaliere.

Barnevernets arbeid med å få til endring har så langt dreid seg om å formidle det norske likestilte livet til menn og kvinner i form av forventinger og krav som stilles til dem. Kvinnekategoriene "den ufrivillig ulikestilte", "frigjøringsobjektet" og "den samarbeidsvillige" har det til felles at barnevernet blir deres talerør. Mødrene får dermed ikke anledning til å presentere seg selv.

Analysene viser at det etableres et kvinnehierarki, men også et hierarki menn i mellom, der den norske likestilte kvinnen, og implisitt også den norske mannen, gis plass øverst. Sentralt i den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen er å rydde rom for at kvinner/jenter får del i sine rettigheter som likestilte. Sosialarbeiderne antar at kvinnes prosjekt er å ville bli likestilte. Kvinnene selv synes i liten grad å bli gjort til deltakere i prosessen. Dette gjelder både når de oppfattes som ufrivillig ulikestilte, og, som en av analysene viste, når de framstår som likestilte og samarbeidsvillige.

Konstruksjonen av rangordningen mellom kvinner henger sammen med at mennene ble ansett som kvinneundertrykkende. Det ble etablert et kjønnshierarki som så legges som taust premiss når mødrene blir tolket. Dermed synes det også å bli konstruert et kvinnefelleskap, begrunnet i biologisk kjønn. Videre er det også mulig å holde mennene ansvarlige for kvinnes ulikestilling (Mohanty 2003).

Etableringen av kvinnehierarkiet kan belyses ved hjelp av begrepet hegemonisk feminisme (de los Reyes og Mulinari 2005). Forfatterne ser framveksten av den hegemoniske feminismen nært koblet til likestillingspolitikkenes institusjonalisering. De skriver at "*Den hegemoniska feminismen intresserar sig för ett jämställdhetsprojekt som kan mätas, utvärderas och följas upp*" (ibid:81). De gir som eksempel at interessen for kvinners

representasjon i besluttede organ overskygger politikken innhold og de konsekvensene dette får for forskjellsbehandling (ujämlikhet), ikke bare mellom kvinner og menn, men også mellom kvinner. Utjevning mellom kjønne er viktige rettferdighets- og demokratispørsmål, hevder de, men skriver videre: *“Vi menar dock att dessa krav inte utan närmare diskussion ska likställas med ett feministisk projekt vars ambition är att förändra en orättvis könsmaktsordning”* (ibid). I min lesning er forfatterens poeng at statsfeminismens kjønnsbalansepolitikk, med et rettferdighetsbegrep som fokuserer på like og målbare rettigheter mellom kjønne, ikke klarer å fange feminismens ambisjon om å forandre en urettferdig kjønnsmaktordning.

Innenfor den normalitetsorienterte likestillingsgjøringens tolkningsramme utfordres ikke den dominerende likestillingsdiskursens kjønnsbegrep. Samtidig viser analysene at likestillingsdiskursens kopling til diskursen om arbeidslinja, sammen med andre normalitetskonstruksjoner, er medvirkende til at forventninger og krav om innordning i “det norske” legitimeres.

Kjønnslikestilling gis betydningen rettferdig kjønnsbalanse, som i en slik forståelse kan “overse” hvordan kjønn og “rase”/etnisitet som forskjellsskapende maktrelasjoner er i spill, slik de los Reyes og Mulinari (2005) hevder. De peker på en problematisk kobling mellom stat og feminisme, en kritikk som reises av flere, som drøftet i kapittel 1. På grunnlag av mine funn så langt synes det ikke å være grunnlag for å hevde at etableringen av kvinnehierarkiet skyldes en slik kobling. Det som likevel er problematisk, er at den dominerende likestillingsdiskursen synes å bidra til å skape en norsk likestillingsstandard, som så kan brukes til å legitimere barnevernets krav til inn- og underordning.

4.3.3 “Den uvitende” og “den ikke nok likestilte”

Min empiri omhandler også beskrivelser av mødre som øver motstand mot norske standarder. Jeg skal i det videre undersøke om det også i slike beskrivelser etableres en rangordning mellom kvinner. Hvordan sosiale problemer blir definert innenfor tolkningsrammen av norske normaliteter for likestilte liv skal være denne analysens andre fokus.

En av sosialarbeiderne presenterte en case om en mor som har bodd i Norge en stund. Casens omdreiningspunktet er hvordan sosialarbeideren vurderer denne morens omsorgsevne, og hvordan hun bør innrette seg som mor til to barn for å bli ansett som en kvalifisert mor. Det fortelles at moren bor alene med to sønner. Den ene ble født før hun kom til Norge, den andre er født i Norge.

Moren beskrives å ha en lang historie med overgrep fra menn, noe sosialarbeideren tolker som hennes sosiale arv. Hun anbefales derfor å leve alene, da det ser ut til at hun har problemer med å bryte overgrepsmønsteret. Morens problem går igjen hos en del mødre barnevernet har å gjøre med, uavhengig av bakgrunn, sier sosialarbeideren.

NAV jobber med morens økonomi og hvordan hun skal komme seg i jobb. Innsatsen fra et samlet hjelpeapparat er et av suksesskriteriene som beskrives. Sosialarbeideren forteller:

Vi jobber godt, der vi virkelig prøver å løfte den moren her, for hun skal klare det (...). Men nå kommer kanskje det her med kulturen inn. Hun kommer fra en kultur der menn jobber og damene er hjemme med sine barn, oppdrar barn (...). Mor sier at hun ikke takler at det forventes så mye av henne som dame her i Norge, at det forventes at hun skal kunne være alene om omsorgen, at det forventes at hun skal ha seg jobb, at hun skal tjene sine egne penger og at hun liksom skal klare seg sjøl. (...) Det sliter hun med, og hun holder ikke lenge i den typen arbeid. Hun synes det blir utrolig slitsomt.

Slik introduseres moren og hjelpeapparatets forventninger til henne om å leve alene og å kunne forsørge seg selv. Kjønnssrollemønsteret i landet hun kom fra synes å være et hinder for henne for å kunne innfri forventningene som stilles til henne i Norge. Hjelpeapparatet opplever at hun ikke klarer å stå i jobb lenge av gangen, til tross for at de synes at de gjør mye for å få moren til å klare det.

Sosialarbeideren beskriver i fortsettelsen sin egen og morens oppfatning som en uenighet om hva det gode livet handler om. Hun sier at dersom moren med hjelp fra barnevernet klarer å gjøre seg uavhengig av menn, noe som fordrer at hun også blir økonomisk uavhengig, vil hun stå sterkere som omsorgsperson for guttene sine. Likestilling beskrives av sosialarbeideren som noe kvinner i Norge har kjempet fram. Når moren ikke vil nyte godt av likestillingens goder, blir det litt uforståelig for henne.

Det sies om moren at hun ønsker en mann som kan forsørge seg og barna. Sosialarbeideren forteller:

Uansett hva vi holder på med så kommer hun tilbake til det. Jeg er redd for at det skal ende med at mor bestemmer seg for at hennes rolle er i hjemmet. Så ja, vi vet ikke. Og så ser vi jo at hun er så opptatt av disse tingene, og da lager hun egne begrensninger i å gå ut og prøve å klare seg sjøl, dette med å skaffe seg en utdanning, få seg jobb og ha sin egen inntekt.

At moren ikke klarer å leve opp til forventningene om å bli selvforsørget, blir et uttrykk for at hun setter egne begrensninger for sine muligheter til å bli likestilt. Moren synes ofte å markere overfor barnevernet at hun ønsker å bli forsørget, et ønske som faller utenfor den norske likestillingsnormen.

Sosialarbeideren beskriver en mor som ikke innfrir forventningene som stilles til henne. Dette forklares med at hun lager hindringer for seg selv for å få til endring. Underveis snakker sosialarbeideren om at det i arbeidet med minoritetsfamilier er viktig å klare å skape en felles forståelse. Hun sier:

(...) det er fortsatt mye av det vi jobber med den dama her, og det tror jeg er en kjempelang vei å gå ennå i forhold til henne, nettopp det å ha en felles forståelse av situasjonen.

Motstand fra klienter kan fordre ekstra, profesjonell støtte for å fremme den rette motivasjonen, hevder Järvinen (Järvinen og Mortensen 2005:14). Denne ekstra støtten ser her ut til å dreie seg om hvordan mange instanser går sammen om å hjelpe moren i å lykkes, men der det også settes betingelser. Slik synes likestilling å gjøres til et spørsmål om fordeling av rettigheter og plikter, der hjelpen moren tilbys også kan forstås som styrende for hvilke valg som er mulige for henne å ta.

Det legges bestemte forutsetninger til grunn for problemforståelsen: Veien å gå for denne moren er å bli økonomisk selvstendig og likestilt. Selv om barnevernet avkreves en begrunnelse fordi moren er uenig i barnevernets løsning, tas problemforståelsen for gitt, og den ser ikke ut til å være forhandlingsbar.

I arbeidet for å gjøre moren sterk, tenker sosialarbeideren på hvilken risiko det vil være for barna om moren slår seg sammen med en mann som kanskje vil utnytte henne. Må hun klare å leve alene dersom hun skal få beholde omsorgen for barna?

Det sies mer om hvordan det resonneres for å løse det sosiale problemet:

Vi har noen tanker om at hvis vi jobber mye med dette med å stole på seg sjøl, (...) å forstå mer av den norske kulturen, det norske samfunnet, hva som forventes og hva som er mulig å få til, altså, muligheten for en alenemor i Norge, for de er mange.

For å motivere moren til å endre sin oppfatning, argumenteres det med hennes mange muligheter som eneforsørgende og likestilt kvinne i Norge. "Tiltaket" synes å dreie seg om å lære moren mer om det norske samfunnet og dets forventninger til henne. Slik tildeles hun posisjonen som "den uvitende", og løsningen på problemet vil dermed blant annet dreie seg om å gi moren kunnskap om det norske samfunnet. Dette vil sette henne i stand til å forstå sine plikter og rettigheter. Å gjøre henne norsk vil også å gjøre henne likestilt.

Moren synes verken å klare å følge hjelpeapparatets anbefalinger om å stå i jobb, eller å ville. En av effektene synes å være at likestilling gjøres til et *individuell* prosjekt, noe moren må mestre. Hennes motstand mot det livet hun blir veiledet til, synes å bli oppfattet som *mangel* på mestring.

Moren tildeles kategorier som "uvitende", "ikke nok likestilt" og "upassende". I kategorien som "uvitende" forklares morens motstand med mangel på kunnskap om norske likestillingsstandarder. Slik legitimeres barnevernets og hjelpeapparatets løsning å motivere henne litt ekstra for å ta en jobb. Mens hjelpeapparatet argumenterer med hennes muligheter og rettigheter, synes moren å oppfatte dem som en plikt. Kategorien "ikke likestilt nok" tildeles moren når hun ikke ønsker å få seg jobb. Som effekt blir hun upassende. Slik bildet av denne moren tegnes, synes det å bryte med stereotype oppfatninger om minoritetskvinner som ufrivillig ulikestilt. Hennes motstand må forklares på andre måter, for eksempel som offer for menn, kjønnsrollemønsteret i landet hun kom fra og at hun setter begrensninger for seg selv.

Som "uvitende" og "ikke nok likestilt", gjøres hun til "den upassende andre". Som likestilt og med kompetanse til å dra nytte av de rettighetene det norske likestilte livet innebærer, tildeles "den norske kvinnen" plass øverst i et hierarki mellom kvinner (de los Reyes og Mulinari 2005). Arbeidslinjediskursen er sentral når likestilling gis betydning, slik en tidligere analyse viste. Kravet til egen forsørgelse kan synes å forstås som en nødvendig forutsetning for å leve som likestilt.

Morens sosiale problemer blir egenskapsforklart ved at hun ser ut til å sette begrensninger for seg selv når hun yter motstand mot hjelpeapparatets løsninger. Hennes problemer blir videre omdefinert fra å dreie seg om overgrepssproblematikk til manglende evne til å mestre norske likestillingskrav.

Hva hvis problemantakelsene som ligger til grunn for barnevernets tolkning av morens situasjon *ikke* dreier seg om at moren mangler innsikt i det norske samfunnets muligheter? Dersom hennes strev med å klare å innfri barnevernets forventninger hadde blitt satt inn i en større samfunnsmessig kontekst, ville hennes marginaliserte posisjon blitt tydeligere, og det ville åpnet for alternative løsninger. Den nye problemforståelsen måtte da bygge på andre forutsetninger enn å veilede henne til å bli norsk nok.

Annetgjøringen som skjer når moren blir plassert i kategoriene "den uvitende" og "ikke norsk nok", dreier seg om at hennes motstand oppfattes som mangel på mestring. Bilder av moren skapes i relasjon til oppfatninger av "det likestilte vi" (Staunæs 2003). Dette synes å diskvalifisere henne som selvstendig aktør i egen endringsprosess for å bli en god nok mor. Den dominerende likestillingsdiskursens rettighets-pliktsperspektiv, i samspill med kravet om å komme seg i jobb, får annetgjøring som effekt.

Poenget mitt er at med andre problemantakelser lagt til grunn, kan fokuset for hva og hvem som må endres, flyttes fra minoriteten til majoriteten. Dette krever at noen av den dominerende likestillingsdiskursens implisitte premisser løftes fram. Det dreier seg om å stille spørsmål ved om veien til likestilling for "alle kvinner" er gjennom selvforsørgelse og arbeid, uavhengig av hva slags arbeid som er mulig for dem å få, og uavhengig av hva klientene opplever som helse- og trivselsfremmende. Dersom det ikke er rom for slike spørsmål, kan en nærliggende "løsning" være å konstituere minoritetskvinnen i posisjonen som "den andre". Denne analysen viser at det også får konsekvenser for hvordan en mor anses som kvalifisert omsorgsperson for barna.

Oppfatninger om likhet og forskjell har også betydning for hvordan moren beskrives som ulikestilt og konstrueres som "den andre". Likestilling er ikke til forhandling. Morens motstand mot å bli likestilt synes ikke å gi mening for barnevernet.

Flere av analysene viser hvordan den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen forankres i den dominerende likestillingsdiskursens kjønnsbegrep og rettighets-pliktsperspektiv. Ved å gjøre likestilling til et spørsmål om å lære seg norsk, få seg lønnet arbeid og bli integrert, synes likestilling ikke å handle om "oss". I møte med minoriteter synes den dominerende likestillingsdiskursen å skape begrenset rom for å stille spørsmål ved koplingen mellom likestilling og arbeid (selvforsørgelse). En mulig forklaring kan være at slike spørsmål vil slå sprekker i et bilde av norsk likestilling som entydig. Å åpne for at det er mange godtatte måter å innrette seg på i Norge vil kunne gjøre det vanskelig å stille entydige krav til minoriteter, i særlig grad til kvinnene. Det vil dermed også være vanskelig å skulle framstå som minoritetskvinnes frigjørere. Med andre ord kan det tenkes at majoritetskonstruksjonen "ulikestilte og sårbare minoritetskvinner" tjener en hensikt: Å befeste en oppfatning av norsk likestilling som entydig og som en-beste-standard. Slik kan dette bildet av kvinner med minoritetsbakgrunn bidra til å vedlikeholde et posisjonelt hierarki.

4.4 Konstruksjoner av norske normalitetsstandarder

I det følgende skal jeg se nærmere på hvordan standarder for norske normaliteter konstrueres. Jeg tar videre en tematikk som flere av de tidligere analysene fikk opp. Det skal dreie seg om hvordan forskjells- og likhetsdiskurser er virksomme i konstruksjoner av norske standarder for familie- og samfunnsniv. Jeg tar også videre spørsmålet om hvilke styringsverktøy som anvendes for å implementere "den norske standarden".

4.4.1 Diskursen om vekting av "for mye og for lite kultur"

I et sitat reflekterer en sosialarbeider over hvordan barnevernet kan forholde seg til klientenes kultur. Temaet er likhet og forskjell. Sosialarbeideren sier:

Vi har en tendens til å lage det for spesielt, det her med å være flyktning. Men det er jo egentlig ikke det. Det som har hjulpet meg mange ganger, det er å tenke – når vi går inn i den her familien – hva er det generelle, hva er det spesielle og hva er det unike? Hvis man greier å sortere litte grann, legge fra seg at det er kulturen deres som gjør det sånn, så kommer du faktisk opp med de samme problematikkene når det gjelder barnevern som du ville ha kommet opp med når det gjelder de norske familiene.

Her trekkes grenser mellom ulike nivåer som angår relasjonen individ-samfunn: Det generelle, det spesielle og det unike. Poenget synes å være at kulturforklaringer vil gjøre det vanskelig å få grep om den enkelte families og klients situasjon. Å alminneliggjøre minoritetsfamiliers problematikk kan åpne for å se fellesnevnerne ved familiers problemer, uavhengig av bakgrunn, mens kulturforklaringer synes å bli oppfattet som å bidra til å annetgjøre minoritetsfamiliers sosiale problemer.

Klientenes bakgrunn fra andre samfunn tillegges begrenset betydning. Som effekt kan en nedtoning av kultur(forskjell) bidra til å unngå å kulturalisere sosiale problemer. Alminneliggjøringen som det tas til ordet for her, kan forstås som en løsning på et "problem" som hører inn under barnevernsdiskursen om hvordan hensynet til klienters bakgrunn og kultur skal forstås og vektas når sosiale problemer skal løses (NOU 2009:8, Østby 2008, Kriz og Skivenes 2010, Skytte 2002, 2008, Holm-Hansen et al. 2007, Qureshi 2010, Keskinen 2011). Jeg vil i denne sammenhengen spille inn noen refleksjoner i et forsøk på å riste løs på noen av diskursens forutsetninger, da denne diskursen er svært sentral i barnevernets kunnskapsgrunnlag.

Ved å alminneliggjøre klienten og det sosiale problemet synes kjønn og "rase"/etnisitet å gjøres irrelevant når sosiale problemer skal utredes og søkes løst. Slik løpes en risiko for å underkjenne de gjennomgripende kjønnede og rasialiserende prosessene i majoritetssamfunnet. Dette er prosesser som manifesterer seg på ulike måter på individnivå, avhengig av klientens aktuelle situasjon, men også i velferdsapparatet som institusjon, på arbeidsmarkedet og i likestillingspolitikken.

Innenfor den feltnære diskursen, som kan beskrives som diskursen om for lite og for mye kultur, *skapes* en problemforståelse av at en slik avveining er viktig å foreta, og som så legges til grunn for "problemets" løsning; å gjøre klienter med minoritetsbakgrunn lik oss, altså alminnelige (NOU 2009:8). Jeg vil framføre to innvendinger knyttet til dette. Det rettes for det første et ensidig fokus på *minoriteters* kulturer, for det andre et ensidig fokus på kultur. Det stilles ikke spørsmål ved betydningen av kategoriene "rase"/etnisitet og kjønn som minoritetsgjørende relasjoner i denne diskursen, da den foregår innenfor en ramme som dreier seg om kulturell forskjell og likhet, ut fra en tatt for gitt problemforståelse.

Alminneliggjøring som faglig strategi i arbeidet med minoritetsfamilier møtes også med kritikk i barnevernlitteraturen. Den beskrives som fargeblind (Skytte 2002, 2008). Mitt poeng er at fargeblindheten først og fremst synes å dreie seg om at majoritetsposisjonens *hvit*het unndras oppmerksomhet ved å vekke betydningen av minoritetenes kultur for å forstå minoritetsfamiliers sosiale problemer (Frankenberg 1993). Majoritetsposisjonen blir "umerket", mens kultur er noe de andre har i kraft av å være *kulturforskjellige*. Med et interseksjonelt perspektiv som tolkningsramme, kan alminneliggjørende strategier forstås som blinde for både majoritetens "rase"/etnisitet og kjønn.

4.4.2 "Nok norsk" i konstruksjoner av norsk normalitet

Noen ganger beskrives klientene som uvillige til å ha med barnevernet å gjøre. I en av beskrivelsene foregår det en diskusjon om hvordan en mors motstand skal forstås. Med noen få unntak har barnevernet ikke fått snakke med moren. Moren viser med all tydelighet at hun ikke vil ha barnevernet innpå seg, forteller sosialarbeideren og refererer fra en av de få samtalene hun har hatt med henne:

Det ble ingen kommunikasjon, mor gir bare sånn kort beskrivelse av det hun tenker hun skal si (...) vi vet at det er skadelig for ungene, vi skal ikke gjøre det igjen, sånn {at} det blir ikke noen dialog, rett og slett, man snakker ikke sammen (...).

Moren beskrives som å ha tenkt ut på forhånd hvordan hun skal håndtere barnevernet. Hun synes å klare å sette en stopper for dialogen ved å love forandring.

S: Mor har heller ikke til dags dato lært norsk

TG: Vet du bakgrunnen for det?

S: Ja, mor har siden hun kom til Norge for 5 år siden fått tre barn. Etter det siste barnet starta hun på norskopplæring. Hun har fått tilbud om det på lik linje med de andre, men hun har avslutta

TG: Sluttet hun på grunn av omsorgsoppgaver, sier hun det selv?

S: Nei, det er ikke på grunn av omsorgsoppgaver. For barnevernet har jo vært inne med tiltak som dekning av barnehage, nettopp med begrunnelse i at mor kommer seg på den norskopplæringa for å forenkle hennes jobb med å få fulgt opp barna, og for å delta i møter og ting som omhandler ungene rett og slett. Hva det egentlig handler om det vet jeg ikke, om det handler om at hun ikke ville?

Her presenteres moren som en som ikke kan norsk til tross for at hun har fått tilbud om det, på lik linje med andre. Gjennom barnehagetilbud og dekning av utgiftene har barnevernet

lagt til rette for at hun kan gå på norskkurs. Barnevernet kopler behovet for å lære seg norsk til morens ansvar for barna. I refleksjonene over hvorfor hun begynte på kurset og så sluttet, antydes at hun kanskje ikke ville delta. En tolkning av moren som "ikke å ville" er at hun tilkjennes en aktørposisjon. Plassert i kategorien som "selvstendig og handlekraftig" kan hun tolkes å ha vurdert kurset hun ble tilbudt, men funnet det lite tilpasset sine behov.

I fortsettelsen foreslås andre mulige tolkninger:

Det er en dame som ikke er åpen for å snakke om ting, for å si det sånn, eller hun er kanskje åpen. Det blir vanskelig å si. Eller om det er sånn at hun faktisk ikke får lov å uttale seg. Det kan godt hende, men samtidig så opplever vi henne ikke som en som en svak dame.

Sosialarbeideren foreslår flere mulige forklaringer. Hun er usikker på hvordan hun skal tolke moren. Det antydes at moren kanskje ikke er en åpen person. Er hun kanskje lojal mot et eventuelt forbud fra mannen om å uttale seg på egne vegne? Oppfatningen av moren som underdanig synes imidlertid å være vanskelig å forene med opplevelsen av moren da hun ikke har vist seg fram som svak.

Sosialarbeideren sier videre:

Disse damene er ganske sterke damer, tydelige på det de ønsker og vil. Vi har jo også sett i forhold til mor her at når hun er lei av mannen sin og når han har oppført seg dårlig hjemme, så hiver hun ham ut, det gjør hun. Hun tar ham inn igjen, men hun er sterk nok til å hive ham ut på tross av at han har utøvd vold. Hun ringer politiet og får kasta ham ut.

Bildet som nå gis av moren er at hun vet å sette grenser for hva hun kan finne seg i. Hun innlemmes i en gruppe av kvinner som beskrives som ganske sterke, tydelige kvinner. Dermed utfordres bildet av minoritetskvinner som underdanige ytterligere. Ved å beskrive en hel gruppe på denne måten, slås sprekker i konstruksjonen av minoriteten som entydig ulikestil.

Det beskrives at moren samarbeider godt med politiet, som synes å være en hjelpeinstans som treffer hennes behov godt. Men barnevernet snakker hun helst ikke med. Slik oppfattes hun som en som både setter grenser for hvem hun vil samarbeide med, og hvem som skal få bestemme hva som er relevant hjelp i ulike situasjoner.

Barnevernets problem synes likevel å være morens avvisning av tiltak og råd. At moren ikke lærer seg norsk synes å være en del av barnevernets problemforståelse. Barnas, og kanskje også skolens og barnehagens behov for moren, dreier seg i følge sosialarbeideren om samarbeid og oppfølging.

Å kunne norsk er en anvendt grensemarkør mellom "oss" og "dem" (Andenæs 2010). Å ikke kunne nok norsk, diskvalifiserer "den andre" på spesifikke måter i spesifikke sammenhenger, som Andenæs viser med eksempler fra en norsk sykehjemskontekst. Morens manglende norsksferdigheter blir gitt betydning i vurderingen av mødreomsorg. Hennes morskap blir gjort til *annerledes morskap* ved å påvise en mangel som bare kan heftes på minoriteter, der norsksferdigheter anvendes som grensemarkør.

4.4.3 Norske normaliteter i lys av den gode, norske velferdsstaten

Jeg skal i dette avsnittet undersøke hvordan norsk standard konstrueres og implementeres i en case der sosialarbeiderens tolkningsramme for forskjell synes å befinne seg i spennet mellom alminneliggjøring og kulturalisering.

Rammen for analysen er beskrivelser av hvordan ei jente som er i ferd med å bli voksen loses igjennom noen dilemmaer. Målet er å få jenta til å ta de riktige valgene for sin framtid. Dilemmaet for jenta beskrives som et valg mellom hensynet til egne ønsker om å ta videre utdanning, som innebærer å flytte hjemmefra, og hensynet til en syk mor som helst så at datteren ble boende hjemme. I følge sosialarbeideren tenker jenta at moren får et dårligere liv dersom hun flytter.

Moren beskrives som kronisk syk, uføretrygdet og uten sosialt nettverk. Som omsorgsperson vurderes hun som ustabil. Fordi moren opplever datteren som en ressurs i sin situasjon vil hun helst at datteren ikke flytter. Det fortelles videre at mor og datter ikke opplever å ha nok penger, mens sosialarbeideren er redd for at sosialhjelp vil ødelegge for jentas driv til å komme seg videre i livet. Her synliggjøres en uenighet mellom barnevernet og moren/jenta. Barnevernet er tilbakeholden med å anbefale mer økonomisk støtte enn det som skal til for å leve "et nøkternt liv". I det videre viser jeg først noen sitater av hensyn til sammenhengen, for så å komme tilbake til dem i analysen.

Det fortelles at jenta er blitt integrert i lokalmiljøet etter hvert. Hun har skaffet seg venner, og hun ser at andre ungdommer ikke føler det som en plikt å ta vare på foreldrene. Overfor dem forsvarer hun seg med at "sånn er det ikke hos oss", sier sosialarbeideren, og fortsetter:

Da må man jo respektere det, men det er lov å protestere. Det er lov å gå egne veier også. Samfunnet krever det. Man har et velferdssamfunn som skal hjelpe når man er syk og trenger hjelp, og det er ikke din plikt, sant?

Jenta har en støttekontakt, en voksen dame. Hennes oppdrag er blant annet "å jobbe litt i kulissene", sier sosialarbeideren, idet hun viser til lojalitetskonflikten jenta står i. Jentas lojalitet til moren var stor. "Den tok så overhånd at den ble et hinder for mitt perspektiv", sier hun.

Hva var så sosialarbeiderens perspektiv? Hun forteller:

For at hun eventuelt skal kunne ta vare på mor når hun blir større må hun ha en utdanning, så må hun jo ha en jobb. Hun kan ikke leve på sosialen og trygd resten av livet. Det er på en måte livet vårt, og med hennes ressurser, intellektuelle ressurser, så var det viktig å bruke dem til noe bra.

Sosialarbeideren er opptatt av at jenta skal følge en normal utvikling, og forteller at hun er på høyde med de beste utenlandske. Sammenliknet med jevnaldrende tar hun mer ansvar for sitt, forteller hun, og sier:

Hun er ei tøffo der. Hun gir seg ikke, og jeg tror den ballasten hun har, den er gull verdt for livsløpet hennes, litt kampen for tilværelsen, og jeg skal søren ikke gi opp (...).

Når jeg introduserer samarbeidet mellom barnevernet og jenta som tema, forteller sosialarbeideren hvordan barnevernet la til rette for en modningsprosess hos jenta, slik at hun kunne bli i stand til å flytte:

Jeg tror ikke vi krangla, men det måtte modnes, og litt overbevisning fra støttekontakten, presentere henne for hverdagen, sånn som det var utafor jentas egen familie, vise henne. Hun så det jo også sjøl. Jevngamle jenter var ikke hjemme og måtte ikke jobbe for foreldrene sine. Verden har utvikla seg i den retninga.

Fra å ha presentert noen sitater og satt dem inn i en kortfattet oppsummering av hva saken dreier seg om, skal jeg gjøre analysen.

Det overordnede problemet synes å være jentas lojalitet til moren, en lojalitet som både beskrives som et problem fordi den hindrer jenta i å nå egne mål, men også fordi lojaliteten

kan stå i veien for sosialarbeiderens mål. Barnevernets oppdrag synes først og fremst å dreie seg om å tilse at jenta får seg utdanning og jobb. *"Hun kan ikke leve på sosialet og trygd resten av livet,"* sier sosialarbeideren. Dette begrunnes med *"at hun eventuelt skal kunne ta vare på mor når hun blir større"*. Sosialarbeiderens tolkning av hva samfunnet forventer av jenta og moren konkretiseres her. Det dreier seg om å unngå å bli økonomisk avhengig av det offentlige, og i en senere livsfase kunne velge å ta vare på moren. Slik legges det til rette for et likestilt voksenliv for jenta.

Her er arbeidslinjediskursen i spill. Det handler om en plikt til å forsørge seg selv, noe sosialarbeideren understreker ved å bidra til at familiens økonomiske livsgrunnlag holdes på et nøkternt nivå. På den ene siden skal barnevernet sørge for at jenta ikke får en karriere som sosialklient. På den måten kan hun bli en ressurs for moren senere. På den andre siden, også som en del av mandatet, skal jentas rett til selvrealisering ivaretas: *"Med hennes ressurser, intellektuelle ressurser, så var det viktig å bruke dem til noe bra,"* sier hun. "Barnets beste" er denne sosialarbeiderens mandat, som dreier seg både om rett til selvrealisering og plikt til å imøtekomme samfunnets forventninger og krav.

To kvinners videre livsløp vurderes opp mot hverandre. Konstruksjonen av norsk standard for et normalt livsløp for unge jenter synes å komme i konflikt med hensynet til morens framtid. Moren kan ut fra sosialarbeiderens beskrivelse tolkes som marginalisert, både økonomisk og sosialt, noe som vil forsterkes dersom datteren flytter. Slik beskrives datterens dilemma. Med "barnets beste" forankret i synet på barn som selvstendige og unike, kan og skal "barnets beste" gis forrang framfor hensynet til moren. Hun er ivaretatt av offentlige tjenester. De beskrives å fungere bra, noe barnevernet tar med i vurderingen når jentas lojalitetskonflikt tolkes og håndteres. Å bli hjemme vil være å snu forholdet mellom foreldre og barn på hodet, i barnevernets perspektiv. Dette kan unngås nettopp fordi det offentlige gjennom ulike velferdsordninger fristiller jenta for omsorgsansvar i den livsfasen hun er i nå, er sosialarbeiderens argument.

Skivenes peker på en trend i norsk barnevern, der et barnesentrert perspektiv har fått sterkere fotfeste de senere åra (Skivenes 2011:170-172). Dette perspektiv kjennetegnes ved at barn anses som individer med egne oppfatninger og interesser, som de skal ha muligheter til å uttrykke og realisere.

I en komparativ undersøkelse av det engelske og det norske barnevernets arbeid med minoritetsforeldre, finner Skivenes at de fleste av de intervjuede norske sosialarbeiderne inntok et barnefokus når de beskrev familienes utfordringer i samfunnet, til forskjell fra sine engelske kollegaer, som vektla familienes helhetlige situasjon (Kriz og Skivenes 2010, Skivenes 2011).⁴⁰ De norske sosialarbeiderne begrunnet sitt barnefokus med at det var barns liv arbeidet deres handlet om. Dette understøtter denne analysens funn. Prinsippet om barnets autonomi synes å stå sterkt i Norge.

Videre kontrasteres familienormene internt i jentas familie med *"hverdagen utenfor jentas egen familie"*. Morens, og delvis også jentas oppfatning av forpliktelsen datteren har overfor moren, forankret i andre moraloppfatninger enn majoritetssamfunnets, lukkes inne i familiens privatsfære. Det barnevernet oppfatter som avvikende familienormer blir slik ansett som upassende å uttrykke i offentligheten. Når jentas motstand mot flytting dreier seg om annerledes familienormer, og ikke som et resultat av en marginalisert livssituasjon for familien helhetlig vurdert, blir det mulig å legge til grunn et barnesentrert, individorientert perspektiv. Poenget jeg ønsker å få fram, er at ved å gjøre andre moralforståelser, her jentas ansvarsfølelse for moren, til et spørsmål om *avvikende* moralforståelse, kan familiens marginale livssituasjon unndra seg oppmerksomhet. Dersom jentas ansvarsfølelse for moren ikke ble forklart som uttrykk for avvikende normer, men som uttrykk for at jenta ikke vil bidra til å skape en forverret situasjon for moren, kunne andre løsninger vært mulige.

Jenta er ikke noe kasus, hun følger det som er normalt, sier sosialarbeideren. Slik settes "det normale" lik "det norske". Oppfatninger av normalitet og avvik synes å være en del av diskursen om norskhet slik den er i spill her." Våre" måter å forstå samfunnsforpliktelse og barns autonomi på – gjeldende for gjennomsnittsfamilier legges som norm på en selvfølgelig måte. Dette kan også ses i lys av at norske velferdsordninger muliggjør å innta et barnesentrert perspektiv, slik Skivenes fant i sin undersøkelse. Ulikestilling og avvikende normer, som jenters forpliktelser overfor foreldre, markeres som upassende, og som ikke bra for barn. Analysen viser at familiens minoritetsbakgrunn kun gjøres relevant som normavvik. I vurderingen av familiens marginaliserte situasjon blir den irrelevant.

⁴⁰ I Kriz og Skivenes' undersøkelse ble minoritetsfamilier definert som "Black and minority ethnic families".

Sosialarbeideren vil gjerne legge til rette for det hun kaller "vanlige" livsløp for ungdom, noe som kan tolkes som uttrykk for den særnorske diskursen om likhet. Normalitetskonstruksjoner gir legitimitet til å plassere noe(n) i det unormale. Gullestad har studert hvordan likhet som *forestilling* er medvirkende i konstituering av spesifikke uttrykk for norskhet, hvordan majoriteten bruker likhetsstrategier overfor minoriteter og hvordan likhet som argument bidrar til å legitimere majoritetens dominans (Gullestad 2007:36,37).

Konstitueringen av en norsk standard for likestilling og normale voksenliv kommer til uttrykk i valg av problemforståelse og løsninger i beskrivelsen av denne casen. Både en universalistisk og en kulturforklarende forståelse av forskjell og likhet legges til grunn. Tiltakene settes inn ut fra et universalistisk velferdsstatlig likhetsprinsipp, uttrykt i balansen mellom rettigheter og plikter. Her utelukkes relevansen av familiens minoritetsbakgrunn. Samtidig bidrar kulturforklaringen av jentas lojalitetsdilemma til å gjøre dilemmaet mindre legitimt.

I en finsk studie av hvordan velferdsstatens ledere og grasrotbyråkrater diskuterer forskjell, "rase", etnisitet og kjønnnet vold i familier, fant Keskinen at to tolkningsrammer ble anvendt i arbeidet med klienter med minoritetsbakgrunn, en universalistisk og en kulturaliserende (Keskinen 2011). Hun hevder at velferdsstaten spilte en sentral rolle i begge tilnærmingene. De to tolkningsrammene kan forstås som to ytterpunkter når avveininger mellom forskjell og likhet skal håndteres.

Den offentlige utredningen "Kompetanseutvikling i barnevernet" anbefaler en middelvei i slike avveininger (NOU 2009:8, p.5.3). Det anbefales å ha fokus på familiens sosiale aspekt, ut fra at en ensidig vekt på kultur kan bidra til at strukturelle faktorer, som marginalisering og fattigdom, overses. På den annen side framheves kulturbegrepet som nyttig. Det framholdes som viktig å ta hensyn til brukernes oppfatninger av hva som passer seg, hvordan ting henger sammen og hva som er rett og galt.

Keskinen fant i sin undersøkelse at den universalistiske tolkningsrammen skapte et dilemma. På den ene siden kunne normalisering føre til at en overser relevansen av "rase"/etnisitet ved å ikke ta tak i forskjell, noe som fikk marginaliserende effekter. På den andre siden beskyttet likhetsnormen mot å kulturalisere sosiale problemer, noe som kunne få de samme effektene. Dette paradokset kommer til syne i analysen av casen. Barnevernets tolkning av

velferdsstaten som god synes å legitimere norsk standard som norm for arbeidet med jenta. Samtidig ble ikke-norske normer upassende å hevde.

Analysen viser at både diskurser om barndom og arbeidslinja var virksomme i konstitueringen av standarden for norske familieliv. Begrepet pastoralmakt kan belyse hvordan forming til norske normaliteter skjer gjennom "gode handlinger". Begrepet fanger velferdsstatens oppgave; å beskytte og utvikle den enkeltes velferd, framgang og lykke ved hjelp av ulike tiltak (Järvinen og Mortensen 2005:14). Tiltak kan være relatert til utdanning og arbeidsmarked og en utbygd helse- og sosialtjeneste, slik det gjøres i denne casebeskrivelsen. Pastoralmakten utøver en blid normaliserende forming av den enkelte, med henblikk på mål som synes å være til den enkeltes beste, hevder Järvinen, med henvisning til Foucault 1991.

Det trekkes både tydelige og utydelige grenser for morens og jentas handlingsrom. Dominerende diskurser synes å arbeide gjennom mer og mindre synlige grenser og utydelige formingsstrategier som ikke alltid handler om graverende mangel på anerkjennelse av annerledeshet, som stiller "de andre" i et dårlig lys. Gode velferdstjenester med innebygde gode hensikter synes å være et perspektiv på norskhet som legger til rette for at "norsk likestillingsstandard" også blir et styringsverktøy (Carstens 2005). I sosialt arbeid har et paternalistisk syn på klienten blitt erstattet av brukermedvirkning som forvaltningsprinsipp, noe det ut fra denne og de to foregående analysenes funn kan være grunn til å stille spørsmål ved. Etableringen av norsk likestillingsstandard og anvendelsen av den synes å gi seg uttrykk i å skulle forklare klientene "deres eget beste". Mine funn understøttes av Villadsens studier av det danske sosiale arbeidet (Villadsen 2004). Paternalismen, i ny språkdrakt kommer til uttrykk som "hjelp til selvhjelp", der målet er å implementere dominerende perspektiver i brukerens tenkning, for slik å skape den passende brukeren (Mik-Meyer og Villadsen 2007).

Den normalitetsorienterte likestillingsgjøringens konstruksjon av norskhet kan ses i lys av Gullestads forskning om majoritetsoppfatninger av "oss". Gullestad reflekterer over ideen om å bygge "det norske hus", som Torbjørn Jagland i sin tid lanserte som metafor (Gullestad 2002:220). Gullestad oppfatter metaforen som en sammenstilling av sted, mennesker, familierelasjoner og politisk/administrativt apparat i ett bilde. Hun trekker en parallell til

konstruksjonen "det svenske folkhemmet" som uttrykk for velferdsstaten, et kollektiv preget av hjemmets verdier, der velferdsstaten framstår som "et godt hjem i kjempeformat". Jaglands metafor står i Gullestads tolkning for et solid hus som lover trygghet og stabilitet i en verden i forandring. Slik setter Gullestad norske samfunnsverdier i sammenheng med utviklingen av den norske samfunnsmodellen, her beskrevet som noe trygt, beskyttende og stabilt – et godt hjem.

4.5 Sammendrag

I dette kapittelet har jeg undersøkt hvordan likestilling gjøres på den normalitetsorienterte måten. Det har handlet om å belyse hvordan den dominerende likestillingsdiskursen er i spill i beskrivelser av krav og forventninger til foreldrene om hvordan de skal opptre som foreldre og samfunnsdeltakere i Norge.

Jeg har analysert hvordan den dominerende likestillingsgjøringen er i spill i konstruksjoner av majoritets- og minoritetsposisjonene, hvilke kategorier av menn og kvinner som ble skapt og hvordan barnevernet som grasrotbyråkrater implementerte norsk likestillingspolitikk ut fra oppfatninger om hva en norsk likestillingsstandard dreier seg om.

Analysene viser at det ble konstruert en *norsk likestillingsnorm*. Norske standarder for familie og samfunnsliv lå til grunn når familiene ble veiledet "inn i" det norske samfunnet. Oppfatningen om at alle i Norge har rett og plikt til å forsørge seg selv var sentral i konstruksjonen av norskhet. Likestilling, integrering og selvforsørgelse gjennom arbeid ble gjort til sider av samme sak. Det ble lagt vekt på en kjønnslik og dermed *rettferdig kjønnsbalanse* i barns muligheter til å bli integrerte, samt foreldrenes like ansvar for og plikt til å jobbe. Dette er konstruksjoner av forskjell som kan forstås som grensesymboler som *skaper* majoritets- og minoritetsposisjoner (Lamónt og Molnár 2002, Brah 2003). Dette er også konkretiseringer av den dominerende likestillingsdiskursens dikotome kjønnsbegrep og rettferdighetsforståelse (Skjeie og Teigen 2003).

Med et dikotomt kjønnsbegrep og verdien om kjønnet likhet lagt som premiss, ble kvinner og menn som ulikestilte tildelt kategorien "ikke-norsk". De ble oppfattet som annerledes deltakere i det norske samfunnet. Kjennetegnende for argumentasjonen var en sammenvevning av oppfatninger av det norske samfunnet og norsk likestilling, antakelser

om hva det likestilte livet bør være for alle som bor her, samt noen implisitte antakelser om minoritetsforeldre og minoriteter som forskjellige fra "oss".

Det ble konstituert to homogene og dermed entydige posisjoner "det likestilte vi" – "de ulikestilte andre"; en hierarkisk relasjon. Konstruksjonen av den norske likestillingsstandarden ble problematisk da den ikke ble ansett som skapt som følge av hvilke bilder majoriteten skaper av minoriteter (Staunæs 2003, Anthias 2009). Foreldre med minoritetsbakgrunn ble innlemmet som underordnede deltakere (Mulinari 2004). Norsk standard for likestilte liv som *selvsagt beste-standard* synes å bli skapt fra en tatt for gitt hvit posisjon (Frankenberg 1993).

Den kvinneundertrykkende mannen ble holdt ansvarlig for kvinners ulikestilling. Ulikestilling ble noe som heftet ved minoritetene. Slik ble det mulig å forklare undertrykking av kvinnene med kjønn (Mohanty 2003, Young 1997). I kontrasteringen av den kvinnedominerende mannen og den ufrivillig ulikestilte kvinnen ble det skapt et hierarki mellom kvinner og noe mer implisitt, mellom menn. Den likestilte norske kvinnen ble slik gitt posisjon som den første, den ufrivillig ulikestilte minoritetskvinnen ble gjort til den andre.

Likestillingsstandarden ble implementert ved hjelp av et perspektiv på den norske velferdsstaten som god, med muligheter for alle til å leve selvstendige og likestilte liv. Forståelser av hva det sosiale problemet dreide seg om kunne bli førende for hvilke løsninger som ble foreslått, slik at klienters uenighet om premisene ikke ble godtatt. Foreslåtte løsninger kunne slik begrense klienters handlingsrom. Slik ble sosiale problemer (om)formulert til å dreie seg om klientenes ulikestilling. Slik ble det også mulig å omdefinere sosiale problemer fra å handle om utfordringer i majoritetssamfunnet til å dreie seg om minoritetens utfordringer med å tilpasse seg den norske likestillingsstandarden. Når problemet ble oppfattet som ulikestilling, ble med andre ord løsningen å bli likestilte på den norske måten.

Den normalitetsorienterte likestillingens dikotome kjønnsbegrep, samt verdien om kjønnet likhet synes sentrale i konstruksjonene av de to posisjonene "det likestilte vi" – "de ulikestilte andre". Den norske samfunnsmodellens forankring i verdier som likhet, solidaritet og universalitet synes å være sentrale i etableringen av den norske likestillingsstandarden.

Kapittel 5 Den kulturorienterte likestillingsgjøringen – med norske verdier som prisme

5.1 Innledning, problemstilling og analysegrep

Dette kapittelet skal handle om den andre likestillingsgjøringen jeg har analysert fram, den kulturorienterte likestillingsgjøringen. Omdreiningspunktet er hvordan den dominerende likestillingsdiskursen er i spill i beskrivelser av kulturell likhet og forskjell.

Min empiri er rik på beskrivelser av kulturforskjell. Kulturforskjell har å gjøre med verdier. Hvordan de norske samfunnsverdiene tas opp i barnevernets tolkningsrammer for kulturell forskjell og likhet, og hvordan verdiene blir knyttet til norsk likestillings verdigrunnlag, blir dermed sentralt å undersøke.

Som redegjort for i kapittel 1, hevder Siim at statsfeminismen har evnet å inkludere skandinaviske kvinner, og slik bidratt til å skape en god relasjon mellom kvinnene og staten (Siim 1999, 2008). Men den har ikke evnet å innlemme kvinner med minoritetsbakgrunn på samme måte. Når inkludering av minoriteter synes vanskelig, kan det være nødvendig å undersøke hvordan norske verdiorienteringer kommer til uttrykk i barnevernets beskrivelser av norskhet og det som regnes for ikke-norskhet. Dette kapittelet skal dreie seg om det.

Gullestad har gjort mange studier av det norske. I en av studiene er hun særlig opptatt av å trenge inn i selvfølgeliggjorte kulturelle tolkningsrammer, eller doksiske felt (Gullestad 2007:33). Dette er også et av de sentrale fokusene for min undersøkelse. Spørsmålet jeg stiller her er: Hva dreier slike selvfølgelige tolkningsrammer seg om i den kulturorienterte likestillingsgjøringen?

For å belyse temaet anvender jeg de delene av materialet der sosialarbeiderne beskriver minoritetskulturer, grupper av minoriteter eller individer som forskjellige fra det de regner som norsk kultur og norskhet. Beskrivelsene forekommer noen ganger som generelle beskrivelser av minoriteter, andre ganger fortelles det om klienter som sosialarbeiderne har møtt.

Sentrale analytiske begreper er symbolske grenser (Lamont og Molnár 2002), Youngs kjønnsbegrep (1997), Anthias' begrep translokale posisjoneringer (2009), samt Frankenbergs begrep hvithet (1993) og Bergs rasialiseringbegrep (2008).

Med utgangspunkt i denne innrammingen, skal jeg først undersøke den kulturorienterte likestillingsgjøringens implisitt og eksplisitt uttalte forståelser av norskhet og annerledeshet, og hvordan slike forståelser konstituerer bestemte relasjoner mellom majoritets- og minoritetsposisjoner (p. 5.2). Deretter undersøker jeg hvordan den dominerende likestillingsdiskursen bidrar i konstruksjoner av minoritetskvinner og -menn som de passende og upassende andre (p. 5.3).

5.2 Grensedragninger mellom norskhet og annerledeshet

Temaet er delt i to undertemaer, "Tolkningsrammer for kultur" (5.2.1) og "Konstruksjoner av likhet og forskjell" (5.2.2).

For å få grep om hvordan sosialarbeidernes oppfatninger av norskhet bidrar i konstruksjoner av majoritets- og minoritetsposisjonene, undersøker jeg også hvordan kjønnsrelasjonen er i spill. Sosialarbeidernes beskrivelser av kulturforskjell og likhet gjøres ikke alltid kjønnet. Jeg innlemmer likevel slike data i analysen da dette gir en dypere innsikt i barnevernets institusjonelle tenkning om likhet og forskjell.

5.2.1 Tolkningsrammer for kultur

I mitt materiale brukes kulturbegrepet ofte, men det kan også erstattes av andre begreper, som "miljø" og "etnisitet". Slike begreper viser til noen felles trekk ved grupper av minoriteter i Norge som skiller dem fra majoriteten. Spørsmålet er hva slike fellestrekk dreier seg om.

I en beskrivelse sammenliknes "etniske miljø" i en refleksjon som ikke er knyttet til en konkret sak:

Jeg tenker at det er ganske sånn, jeg vet ikke hvilke ord jeg skal bruke, men de har nå sitt bilde av hverandre, de ulike etniske miljøene i Norge. Somaliere verner ganske sterkt om seg selv, og kan ha et ganske sånn kritisk syn på andre etniske minoriteter. Arabere versus kurdere versus somaliere. Så kanskje du får en annen gruppe som er helt fjern fra arabisk tankemåte. (...) Det er jo noen rangordninger ute å går, både innad i det somaliske miljøet, men også mellom arabere og somaliere og kurdere.

Her deles minoriteter inn i grupper etter etnisitet og nasjonalitet litt om hverandre. Verken gruppen arabere, somaliere eller kurdere utgjør homogene etniske grupper, men som minoriteter i norsk majoritet synes de å bli oppfattet slik. Her blir det mulig å forstå "arabisk

tenkemåte” som noe felles for alle arabere. Hva denne tenkemåten er, utdypes ikke. Å beskrive bestemte kjennetegn ved grupper av minoritet brukes ofte i dagligtalen, noe som kan bidra til å skape og opprettholde stereotypier om grupper av minoriteter.

Det beskrives rangordninger mellom gruppene, men også ”innad i miljøet”. Lokalsamfunnet forstås som bestående av ulike ”etniske miljø” i kommunen. I Integrerings- og mangfoldsdirektoratets (IMDi) arbeid med bosetting av flyktninger tas det hensyn til sammensetning av nasjonaliteter ut fra målet om å bygge opp nasjonale/etniske grupper.⁴¹ Å innta et perspektiv om kulturell homogenitet synes implementert i aktuell integreringspolitikk, noe som kan tenkes å sette avtrykk i barnevernets kulturforståelse.

Sosialarbeideren reflekterer videre, og sier:

(...) Jeg tror de diskriminerer hverandre, mange innvandregrupperinger. Det er min erfaring, i hvert fall. Diskriminering synes jeg er et begrep som er litt misbrukt. Jeg tror vi alle har fordommer mot et eller anna. De ulike etniske grupperingene har fordommer mot hverandre, likeså vel som nordmenn har når det kommer innvandrere til Norge, og likeså vel som kanskje arabere har mot nordmenn. Jeg tror det er en måte vi sorterer livet vårt på, og hverdagen vår på, at vi har fordommer. Vi har tanker om hva som er bra, og ikke bra.

I de videre refleksjonene beskrives ”etnisk grupperinger” som en måte å sortere livene våre på. Behovet for å lage kategorier relateres til verdivurderinger; hva som er bra og ikke bra. Sorteringspraksisen forstås som noe allment, noe uunngåelig.

Begrepet fordommer foretrekkes framfor diskriminering idet fordommer beskrives som noe allment. Å rangere mellom grupper dreier seg her ikke nødvendigvis om diskriminering. Begrepet er litt misbrukt, sies det. Utgangspunktet for disse refleksjonene er en oppfatning av grupper av minoriteter som homogene, etniske grupper som skiller seg ut fra majoriteten og fra hverandre. Dermed kan individuelle forskjeller internt i gruppene tilsløres, samt at det skapes et bilde av gruppene som stabile og upåvirket av de prosessene som foregår i relasjonen mellom individ og samfunn etter migrasjon. I de to sitatene synes majoritetsblikket på de ulike etniske gruppenes rangordning å rettes mot gruppene fra en utsideposisjon.

⁴¹ (www.imdi.no/no/Bosetting/)

Kulturlojalitet kommer til uttrykk i en forbindelse der temaet er hvordan sosialarbeiderne går fram når de kartlegger risiko i barns og familiers situasjon:

De står med en fot i hver kultur, og har det veldig vanskelig når de skal manøvrere mellom det her.

Hva kultur dreier seg om framgår ikke her, men det konstrueres skarpe skiller mellom ulike kulturelle betraktningssett som synes vanskelige å forene.

I en annen beskrivelse av kultur gjelder det norsk kultur:

TG: *Det med norsk kultur, hva tenker du på da?*

S: *Ja, ikke sant, norsk kultur, hva er det? Det er også veldig forskjellig, men jeg tenker at for oss er norsk kultur veldig forskjellig, men kanskje ikke for dem. Kanskje de ser oss som ei gruppe, at norsk kultur er sånn og sånn. Vi er jo også forskjellig. Nordlendinger er forskjellig fra sørlendinger, for eksempel.*

Her blir norsk kultur forstått som pluralistisk og nyansert, samtidig som mennesker fra ulike deler av landet oppfattes som å ha noen innbyrdes felles trekk. Det uttrykkes også forståelse for at minoriteter kan oppleve norsk kultur som homogen, noe som forutsetter at de ser kulturen utenifra.

I flere andre beskrivelser av minoriteter som gruppe brukes betegnelsen "miljø". I en av dem er temaet hvordan jenter har det.

Og så vil jeg si at noe som er veldig viktig, det er dette med jentene. Det har vært ei spesiell utfordring. Måten de blir behandla på i sitt miljø strider jo mot det vi har ei oppfatning av {at} er viktig. Jeg blir veldig utfordra på det når jeg ser hvordan disse jentene har det.

Her gjøres "miljøet" kjønnnet. Det er noen innad i et miljø som beskrives; jentene. Dette endrer delvis på bildet som hittil er skapt av homogene kulturelle miljø. Men også her beskrives et miljø å forholde seg likt til et fenomen; hvordan det behandler jentene sine. Et poeng her er at når miljøet gjøres kjønnnet, er det jenter som får oppmerksomhet. Samtidig gjøres en verdivurdering av miljøets behandling av jentene når den kontrasteres mot majoritetsverdier. Slik blir jenter grensesymbol som skiller norskhet og ikke-norskhet. Det er noe som hefter ved en gruppe minoriteter, mens majoritetsposisjonen blir stilt i et positivt lys. Slik konstrueres en rangordning av gruppers verdiorienteringer.

Miljøbegrepet forekommer også i en beskrivelse av barneoppdragelse:

Det er kanskje mer i det somaliske miljøet at de bruker den formen for grensesetting. De har vokst opp sjøl med den formen for grensesetting.

Her angis det et kjennetegn ved et minoritetsmiljø som dreier seg om en bestemt måte å sette grenser overfor barn på. Den felles praksisen settes i sammenheng med hvordan de voksne selv har blitt satt grenser for. Slik skapes det et bilde av kulturelle prosesser som har stoppet opp. Ingen ting har skjedd med synet på barneoppdragelse fra en generasjon til en annen. Slik gjøres samspillet mellom individ og samfunn statisk, der heller ikke migrasjonsprosessene synes å påvirke gruppen. Relasjonen foreldre-barn synes å være upåvirket av majoritetssamfunnet etter at familiene har etablert seg i Norge.⁴²

I en annen beskrivelse brukes kulturbegrepet om samme tema:

Og det er klart, sånn i forhold til slåing i oppdragelsen, så er det jo faktisk en kultur de er vant til. Der de kommer fra, er det lov. Der praktiseres det, og det må man jo også ta høyde for; at det er ikke lov i vår kultur, men det er faktisk lov i deres.

Sammenholdt med sitatet foran, kommer en nyanse til syne, idet kulturelle praksiser sammenholdes med ulike lands lovverk. Det innebærer en åpning for å se oppdragsmetoder som kontekstuelle praksiser. En fellesnevner er at det i en minoritetskultur finnes bare en type barneoppdragelse, en konstruksjon av kulturell homogenitet som kan bidra til stereotypien om at vold mot barn er anerkjent i noen kulturer.

Kulturbegrepet brukes ikke alltid eksplisitt. Som vist kan begrepet erstattes med andre, som i beskrivelsene av kjennetegn ved miljø. Gruppetenkningen som ligger til grunn kommer til uttrykk i en beskrivelse av kurdiske barn:

S: Man hørte at de kunne være ganske ekle mot andre barn, spytte for eksempel.

TG: Hvor fikk dere høre det ifra?

S: Fra skolen, eller sånn uformelt. Utafor jobb er det jo veldig mye jeg har hørt. Ja, jeg har prata med andre, og det er konflikter med barn fra minoritetsgrupper.

⁴² Et forbehold er her at beskrivelsen gjelder en nyankommet gruppe flyktninger. Det går ikke fram av mine data hvor lenge gruppen som beskrives har bodd i Norge.

TG: Så det ble snakka om i bygda?

S: Ja, og ei utfordring som skolen hadde, var jo å få de her til å integrere seg med norske barn. De trakk i hop i gruppe i skolegården.

Her er temaet konflikter mellom minoritets- og majoritetsbarn. Det innledes med å beskrive en gruppe barn fra et gitt land på en bestemt måte som ikke er positiv. Det er noe ved minoritetsbarna; de oppfører seg dårlig, noe "de fleste" i bygda kjente til, samt at de holder seg til sin gruppe. Skolen hadde en utfordring i å "få dem til å integrere seg". Det skapes inntrykk av grupper som synes å ha lite samkvem med hverandre. Å bli innlemmet i skolemiljøet synes å fordre en endring hos minoritetsbarna.

Kulturbegrepet brukes også i beskrivelser av saker barnevernet arbeider med. Som jeg pekte på tidligere, er barnevernet del av et velferdsstatlig faglig nettverk, eller institusjonelt system, som kan antas å dele noen felles tolkningsrammer. Mine data inneholder mange beskrivelser av faglige samarbeidsrelasjoner, oftest mellom barnevernet og flyktningetjenesten. Jeg nevnte IMDis bosettingsarbeid tidligere. I følgende sitat gjelder det Kompetansesenteret for kjønnslemlestelse og tvangsekteskap. Det fortelles om ei jente som måtte plasseres akutt på grunn av vold begått av faren. Det må også sies at familien var ny for barnevernet. Sosialarbeideren sier:

Da var hun i en kommune langt borte, og hun var på hemmelig adresse. Vi hadde tatt kontakt med Kompetansesenteret for kjønnslemlestelse og tvangsekteskap, som anbefalte ut ifra deres etnisitet at det her kunne være et stort problem i forhold til æresdrap. Så vi plasserte henne på skjult adresse, da.

På et annet sted i intervjuet kommer sosialarbeideren tilbake til konsultasjonen med kompetansesenteret. Det går ikke fram av sitatet, men samtalen sosialarbeideren hadde med foreldrene skjedde etter at jenta hadde vært plassert og så kommet hjem igjen:

Det her med æresdrap, det tok vi opp med foreldrene ganske tidlig. Det avviste de faktisk, de [sa] at det ikke var vanlig i deres [kultur]. Det var mer vanlig i den pakistanske kulturen, ikke i deres. Så det avviste de.

Tolkningsrammer for kultur og etnisitet som viser til homogene kulturelle praksiser ut fra særlige kjennetegn kommer til uttrykk i hvordan barnevernet her grep inn i familien. I dette tilfellet ble ei jente plassert på hemmelig adresse som følge av ekspertråd. Anbefalingen som ble tatt til følge viser til en antakelse om fare for æresdrap. Nødvendigheten av brudd med familien, som kan betraktes som et forsterket tvangsinngrep, ble begrunnet i etnisitet. Dette

berører en større problematikk, som blant annet reiser spørsmålet om hvordan jenter som står i fare for overgrep, kan beskyttes (Bredal 2010, Carbin 2008). En kritikk som reises innen kjønnsforskningen, er at overgrep mot jenter med minoritetsbakgrunn har en tendens til å bli ansett som et kulturelt anliggende, ikke et likestillingsanliggende (Carbin 2008). Carbin har undersøkt hvordan den svenske offentligheten tolket drapet på Fadime, en svensk jente med kurdisk bakgrunn som ble drept av sin far i 2002 (Carbin 2008). Som hendelse ble den tillagt betydning i media som "æresdrap". Carbin fant at hendelsen ble forstått i et enten-eller-perspektiv; som et spørsmål om integreringspolitikk, eller et likestillingsanliggende. Hendelsen ble i hovedsak tolket som uttrykk for kultur og kulturelle verdier, ikke som menns vold mot kvinner. Carbin konkluderer med at det ble ført en politikk for svenske menns vold ut fra et kjønnslikestillingsperspektiv, en annen for menn med minoritetsbakgrunn ut fra et integreringsperspektiv (ibid:33).

Sosialarbeideren forteller at temaet om æresdrap ble tatt opp med foreldrene i ettertid. Mistanken ble avkreftet da foreldrene kunne opplyse om at æresdrap ikke var vanlig i deres kultur. Det problematiske i å skille ut noen typer vold mot kvinner, samt å bygge opp kompetanse på de ulike typene vold ved å vise til etnisitet, er at de velferdsstatlige tjenestene kan risikere å kulturalisere sosiale problemer. Slik kan det få utgrensende effekter for minoritetskvinner og menn på to måter: Sortering etter etnisitet kan bidra til å opprettholde noen stereotypier om kulturell homogenitet, samt at minoritetskvinner og -menns anliggender stilles utenfor likestillingspolitikken.

5.2.2 Konstruksjoner av likhet og forskjell

Fra å ha undersøkt kulturbegrepet skal jeg analysere hvordan det trekkes grenser mellom norskhet og det som regnes som annerledes, eller ikke-norsk.

Forskjell beskrives i tilknytning til en sak som reiser mange dilemmaer. Et av dem som nevnes er at barn i familier som praktiserer en patriarkalsk, "ikke-vestlig" kultur, ikke nås med tiltak. Sosialarbeiderens tema er barnevernets avmakt i situasjoner der "ikke-vestlige" familiers kultur blir farlig for barn. Dette utløser noen refleksjoner over kulturforskjell. Sosialarbeideren sier:

Jeg er mer og mer der at du ikke kan tenke likt. Du må faktisk forstå hvordan folk tenker når de kommer ifra Etiopia eller Irak. Sånn at det er viktig å behandle folk likt i

den forstand at de har like rettigheter, uansett hvor de kommer ifra. Men du må jobbe helt annerledes, og du må tenke helt annerledes i møte med andre kulturer. Det betyr at du må nesten regne med at det blir en del utfordringer som du ikke hadde drømt om.

Forskjell og likhet blir tema her. Å skulle ivareta hensynet til like rettigheter for foreldrene med minoritetsbakgrunn synes å fordre en annen tilnærming enn i arbeidet med "norske" familier. Det beskrives som viktig å forstå klientenes måte å tenke på gjennom kjennskap til hvordan det generelt tenkes i landene de kommer fra. Samtidig skal hensynet til alles like rettigheter ivaretas, noe som betyr å behandle alle likt, uavhengig av bakgrunn. Utfordringene som barnevernet møter i arbeidet med minoritetsfamilier synes store.

I en annen refleksjon om likhet og forskjell sies dette:

Det jeg kjenner veldig på er at det har skjedd ei utvikling i et sosialarbeidermiljø i forhold til det å kunne påpeke det åpenbare. Det er åpenbare ting som er problematisk i ikke-vestlige familier, og vi hjelper ikke ungene hvis vi ikke snakker om det, eller hvis det ikke er takhøyde å for påpeke det. (...) Det har ikke alltid vært sånn. Jeg har opplevd å blitt sett på som litt fremmedfiendtlig når jeg har påpekt ting som er typisk for ikke-vestlige familier, som også skjer i norske familier, men som vi i det norske samfunnet ikke synes er bra. (...). Sånn at vi må tørre å snakke om det åpenbare uten å skal risikere å bli sett på som fremmedfiendtlig. For da hjelper vi ikke ungene, og det er det vi skal gjøre.

Kulturrelaterte forskjeller knyttes her til "ikke-vestlige" familier. Forskjell beskrives som problematisk, særlig for barn, og som åpenbare. Åpenbare forskjeller synes å vise til en allmenn oppfatning. Lenger nede omtales forskjellene som typiske for "ikke-vestlige familier, og det knyttes til noe som anses som lite bra. Dette typiske kan også forekomme blant klienter med majoritetsbakgrunn, implisitt at det ikke kan karakterisere hele gruppen.

Det antydes at det i dag er lettere å påpeke "det åpenbare". Det er større takhøyde blant sosialarbeidere for å gjøre det. Her gis det uttrykk for en endring i hva som er akseptert å si høyt, samtidig som det også er noe problematisk med å gjøre det. Det løpes en risiko for å bli oppfattet som "fremmedfiendtlig". Det synes likevel viktig å påpeke slike forskjeller for at barna kan bli hjulpet. Her inntas et tydelig barnefokus. "Ikke-vestlige" familier som forskjellige synes å bli målt mot et norsk likhetsideal (Gullestad 2002).

I en annen betraktning om forskjell sies følgende:

Det har jeg tenkt på, mulighetene for å få en god kontakt med dem ved første møte er i grunnen egentlig veldig liten, fordi man har så lite til felles, gjennom språk og gjennom erfaring. Man er på forskjellige planeter. Så tenker jeg, hva kan jeg bidra med for at de kan føle seg velkommen?

Også her beskrives forskjeller som utfordrende å forholde seg til. Forskjellig språk og erfaringsbakgrunn skaper få felles referanserammer, noe som synes å være barrierer for å etablere gode relasjoner. Forskjellsfokuset utløser spørsmålet om hvordan barrierene kan brytes ned.

Felles for barnevernets tolkninger av forskjell som uttrykkes i de tre sitatene over er at forskjeller oppleves som noe problematisk.

Grenser for forskjell og likhet kan også trekkes ved å foreta moralske vurderinger av en gruppe minoriteter:

S: De prøvde seg med veldig mye rart. Det er ressurssterke folk, på sin måte.

TG: Hva du mener med ressurssterke folk i den sammenhengen?

S: Jo, altså med å argumentere og diskutere for å prøve å oppnå goder og egne interesser.

Her gis uttrykk for at en gruppe minoriteter opptrer på kanten av norsk standard for det moralsk akseptable. Som jeg drøftet i forrige avsnitt, åpner egenskapsrelaterte forståelser av kulturer for dannelse og vedlikeholdelse av stereotyper.

Liknede beskrivelser kan også omhandle minoriteter generelt:

Men det er noe der, dette med sannhet og løgn, som jeg også opplever er forskjellig fra norske familier og innvandrerfamilier. Jeg vet ikke hvorfor, men jeg har inntrykk av, og har erfart, at dette med løgn og sannhet, det er ikke så viktig. I norsk kultur er det ganske flaut å bli tatt for en løgn, mens at jeg snarere har inntrykk av at det kan være et verktøy som blir ganske flittig brukt. Dette med å manipulere og lyve for å oppnå et gode. Ja, jeg vil si i alle de innvandrerfamiliene jeg har vært borti, så har det vært mye det.

Moralsk uakseptabel atferd inngår her som grensemarkør mellom norske familier og minoriteter generelt. I begge de to siste sitatene markeres majoriteten som mer moralsk høyverdig. Det skapes en norsk moralsk standard fra en majoritetsposisjon som har privilegiet å kulturalisere minoriteters moral. Kategorien "umoralske minoritetsforeldre" blir

en rasialisert kategori når en negativ atferd generaliseres til å gjelde en hel gruppe begrunnet i "rase"/etnisitet (Berg 2008).

Egelund beskriver sosialt arbeid som en tjeneste forbundet med kulturelle og moralske forestillinger om uverdige og verdige trengende, i et spenningsfelt mellom hjelp og kontroll (Egelund 1997). Både alenemødre og sosialklienter har vært grupper som på bestemte tidspunkt i historien har blitt marginalisert begrunnet i samfunnshensyn for å opprettholde en felles moralsk standard (Melby et al. 2008, Hagen 2001, Terum 1996, Villadsen 2004). Felles for moralvurderingene i de to sitatene jeg analyserer er at de handler om minoriteter som prøver å få tilgang på goder på en uakseptabel måte. Grensedragningene mellom majoritet og minoriteter skjer her ved å gjøre lite aksepterte handlinger til et trekk ved en hel gruppe mennesker. I lys av diskursen om velferdsstatlig kontroll av et samfunns verdimessige standard, kan moralvurderingen synes å tjene en hensikt. Denne diskursen dreier seg om å utpeke noen grupper som avvikere for å opprettholde et samfunns sunne normalitet (Mik-Meyer og Villadsen 2007).

Knyttet til et helt annet tema, beskrives andre samfunns verdier som forskjellige fra "norske" verdier. I et intervju fortelles det om en konflikt mellom to flykninger fra ulike land:

En afrikaner bodde i en leilighet, og naboen var ifra {Europaland}. Der vistest den enorme forskjellen, statusforskjellen. For det var sånn at de fra {Europaland} tidligere behandla afrikanerne nesten som slaver. Så da var ansatte ved mottaket nødt til å gå inn og jobbe med det. - Det er faktisk ikke sånn. De er likeverdige i Norge -.

Konflikten mellom de to flykningene beskrives ved å trekke tråder tilbake til europeisk deltakelse i slavehandel. Samtidig skapes bildet av det norske samfunnet som inkluderende. Denne konstruksjonen av norskhet kan forstås i lys av en større diskurs om Norges og Nordens historiske og dagsaktuelle meddelaktighet i de koloniale prosessene (Mulinari et al. 2009). Ved å kontrastere det positive bildet av norskhet med et annet europeisk lands rasistiske fortid, synes Norge å bli plassert utenfor ettertidens måter å reprodusere etnosentriske oppfatninger om mennesker fra Afrika og Asia på. Norskhet framstår som et kjennetegn på humanisme.

Mine data inneholder beskrivelser av synlig forskjell. Noen av dem dreier seg om symboler for vestlig kvinnelig seksualitet, som trange klær og sminke. De samme symbolene gis imidlertid ulike betydninger, avhengig av sammenhengen de forekommer i.

I neste sitat dreier det seg om hudfarge som symbol på forskjell. En sosialarbeider forteller følgende om en mor:

(...) Hun opplevde å bli utsatt for rasehat. De likte henne ikke fordi hun var svart, ja, hun var nå sånn gylden brun. Da begynte [den afrikanske] støttekontakten å reflektere i lag med mor. - Hvordan var det hvis en som var hvit kom i landsbyen til dem i [Afrikaland], om ikke de kanskje ville skyve henne bort fordi hun var fremmed? Da måtte mor innrømme at det hadde vært akkurat det samme (...), det hadde ikke blitt noen forskjell. Så kanskje var det ikke rasehat likevel? Det var bare sånn at når en som er så fremmed kommer på en plass der alle andre ikke ser like ut og ikke snakker samme språk eller noen ting, så blir det lille granne forskjeller, og det blir litt avstand. Så hun var veldig flink der.

Sitatet beskriver hvordan en mor mener å være utsatt for rasisme på grunn av hudfarge. Ved å speilvende hudfarge som symbol på forskjell, plasseres en hvit person i et afrikansk land. "Rase" tones ned som forklaring på at moren ikke føler seg likt i Norge, begrunnet med at alle kan risikere å ikke bli likt som synlig forskjellige. Å hevde opplevd rasisme i Norge synes ikke å passe seg. Ved å speilvende hudfarge ufarliggjøres forskjell. Hudfarge blir symbol på noe fremmedartet og uvant, der alle farger i utgangspunktet er nøytrale. Slik tømmes sort hudfarge for betydningen den er tillagt opp gjennom historien.

I den neste beskrivelsen av forskjell inngår mange ulike symboler. Bakgrunnen her er at jeg i intervjuene viste til en utdanningsinstitusjon som praktiserer en kvoteringsordning for sosionomstudenter med minoritetsbakgrunn. Med henvisning til denne praksisen spurte jeg intervjudeltakerne om de trodde at sosialarbeidere med minoritetsbakgrunn får jobb etter endt utdanning. En av dem som svarte på spørsmålet, sier følgende om en tenkt kollega med minoritetsbakgrunn:

(...) Jeg tenker at hvis det var ei som var veldig tradisjonell, pakistansk eller hva det måtte være, og som var ikledd hijab, så vil du jo hele tida bli påmint at hun er pakistansk, både fordi hun har tradisjonelle klær på seg, og fordi det kanskje er noe hun prater mye om (...) fordi at det er så synlig (...).

Grensesymbolene som benyttes her er kroppsnære, synlige tegn som hijab og tradisjonelle klær, tegn som refererer til en bestemt forventet væremåte, og hva man (ikke) snakker om. Norskhet og "ikke-vestlighet" gis betydning ved å benytte symboler som markerer forskjell. Den tenkte kollegaen synes ikke å passe inn i kollegiet i kraft av sin forskjellighet. Gjennom å være synlig og hørbar forskjellig, beskrives hun som en som er opptatt av å markere sin forskjellighet: "det er kanskje noe hun prater mye om", sier sosialarbeideren.

Sammenholdt med tidligere analyser som viser at konstruksjoner av forskjell skapte det dikotome bildet vestlig-”ikke-vestlig”, synes det i herværende sitat å lages en forbindelse mellom synlig forskjell og *forventninger*, eller *antakelser* om bestemte måter å opptre på som skaper et inntrykk av at kollegaen er ”ikke-vestlig”. Slik kan synlig forskjell synes å inngå i konstruksjoner av rasialisert forskjell som peker videre mot andre, ikke synlige forskjeller. Synlige tegns symbolverdi får dermed overføringsverdi til andre fenomen.

Beskrivelsene av likhet og forskjell har hittil handlet om majoriteten og minoriteter som ukjennede grupper. I det videre skal jeg undersøke beskrivelser der kjønn inngår.

En sosialarbeider refererer til en samtale hun hadde med en gutt om hvordan han oppfattet den norske kulturen. Sosialarbeideren referer gutten og sier:

S: - For dere norske er jo sånn, og det liker ikke mamma og pappa. Dere norske damer for eksempel, at dere drikker alkohol, og at dere går på pub, og at dere snakker med fremmede menn - . (...) Det kan kanskje være ganske sjokkerende å møte norsk kultur og se at kvinner lever så fritt som vi gjør, og kan ta mange valg sjøl, noe som er helt utenkelig for dem.

Forskjell knyttes her til norske damers livsstil og regler for relasjoner mellom menn og kvinner. Norske damer oppfører seg annerledes. De trør over noen grenser for det guttens foreldre liker, i følge sosialarbeideren. At damer drikker og snakker med fremmede menn, oversettes til å dreie seg om majoritetskvinnens frihet og selvstendighet, noe som konstruerer minoritetskvinner som ufrie og uselvstendige. Det forsterkes ved at kvinnene antas å bli sjokkert over norske kvinners frie liv, et kvinneliv som i sosialarbeiderens forståelse av minoritetskvinner er utenkelig. Verdien frihet og autonomi blir her sentrale i konstruksjonen av det norske likestilte kvinnelivet.

I en beskrivelse av hvordan det er å være jente med minoritetsbakgrunn sies følgende knyttet til en konkret sak:

Vi skal jo se på det enkelte barnet. For de er jo forskjellige og har ulike behov. Det er jo to ting. Vi skulle jo vurdere om vi skal tilby hjelpetiltak eller omsorgstiltak, og da må man jo utrede den enkeltes behov. Hva blir det rette for akkurat dette barnet. Og hvis det var den første jenta du tenkte på, så det første barnevernet gjør, det er jo å tenke hva slags hjelpetiltak man kan sette i verk for å styrke dem for at de skal få det bedre og utvikle seg positivt. Det er jo veldig vanskelig, fordi de får jo ikke lov å være med på noe. Vi tenker jo ofte: Kan vi styrke dem med fritidsaktivitet? Kan de få lov til å

begynne på trening? Kan vi melde dem inn i en klubb? Og så får de jo ikke lov til noen av disse tingene.

Her dreier det seg om en utfordring barnevernet står overfor når deres forslag til tiltak ikke får tilslutning hos foreldre. Beskrivelsen begynner med et enkelttilfelle, som etter hvert synes å gjelde i mange saker. "De får ikke lov til å være med på noe", sies det. Grunnlaget som barnevernets vurderinger av barnas behov og forslag til tiltak hviler på er en individuell vurdering av barnet, med mål om å støtte opp om det unike barnets utvikling. Problemet beskrives som en uenighet mellom barnevernets og foreldrenes syn på hvilke hjelpetiltak som kan hjelpe barna.

Sosialarbeider sier videre:

Det er jo etnisk norske familier også som trenger råd og veiledning. Men det er noen spesielle utfordringer, og det handler kanskje om et sånn grunnleggende syn på barn, vil jeg si. At det er ulikt i ulike land. Barns posisjon i samfunnet. Barns posisjon i familien. At barna er ikke der for foreldrene og skal gjøre foreldrene tjenester, men se på det som enkeltindivider. De skal vokse opp i et samfunn og bli selvstendige individer som kan bidra med noe i samfunnet. Det er jo noe som man anser som viktig og som bra for barn i Norge i dag, sånn at det [handler om] å hjelpe dem [foreldrene] til å tenke på sine egne barn som individer. Ikke personer som fra den dagen de er født så er på en måte skjebnen – da skal du bli kone og så skal du bli mor og så skal du ta vare på familien. Sånn er det ofte knytta til det å være jente.

Utfordringen om å finne tiltak som jentene kunne få lov til å være med på, konkretiseres her til å dreie seg om synet på barn, og da i særdeleshet synet på jenter. To diskurser settes i spill her, diskursen om barndom, og likestillingsdiskursen. Jeg skal dele den videre analysen i to. Først undersøker jeg synet på barn som grensemarkør mellom majoritetens og minoritetens verdiorientering. Deretter skal det dreie seg om den spesielle posisjonen jentene får.

Synet på barndom beskrives i sitatet som forskjellig i ulike land. Det gjelder barns posisjon i familien, noe som angår relasjonen mellom barn og foreldre og barns posisjon i samfunnet. I omtalen av den norske barndommen legges vekt på barnet som autonomt når foreldrene veiledes til å tenke om sine barn som individer.

"Barn er et nøkkelsymbol på forholdet mellom oss og dem", hevder Vike og Eide (2010:22). De framholder at det ikke er skillet mellom tradisjonelle og kollektivistiske versus moderne og individualistiske samfunn som nødvendigvis definerer grad av autonomi. Kontroll over

barn, med påfølgende forpliktelser, er også utpreget i mange vestlige land dersom det er grunn til å frykte for fremtiden. Barnets autonomi og kollektive perspektiver på barndom må derfor forstås som verdier som endrer seg med sosioøkonomiske forhold i samfunnet, ideologiske strømninger og endringer i levevilkår. Slik vil også afrikanske og asiatiske samfunn vanskelig kunne kategoriseres som "ikke-vestlige" ut fra hvilke posisjoner barn har i samfunnet. Samfunnene er i endring, og de er svært ulike internt i ulike deler av verden, også den vestlige.

Den særnorske vektleggingen av barns autonomi må forstås som konsekvens av samspillet mellom økonomisk utvikling, endrede kulturelle verdier og de muligheter velferdsstaten har skapt. Dette er *mitt første poeng*. Forutsetningen for å kunne gjøre en verdimeessig rangering, er at majoritetsbarns selvstendige posisjon forstås som en verdi løsrevet fra samfunnskonteksten. Slik kan majoritetsverdiene presenteres som en beste standard; som overlegen "andre kulturers" verdier. Dermed legges det til rette for å prøve å endre foreldrenes verdisyn.

Mitt andre poeng har sammenheng med det første, og handler om hvordan forskjellsfokusets stereotyper kan motvirkes. Som tidligere analyser viser, får konstruksjoner av minoriteters kulturelle verdier og kulturelle kjennetegn annetgjørende og noen ganger rasialiserende effekter. Dette skjer innenfor tolkningsrammer der verdiene løsriveres fra sine samfunnsmessige kontekster. Kunnskap om sammenhengene mellom kulturelle verdier, historiske prosesser og samfunnsvilkår kan nyansere selvfølgeliggjorte oppfatninger av det å være norsk og ikke-norsk.

Mitt tredje poeng er at dikotomien vestlig-"ikke-vestlig" i seg selv kan *skape* forskjell når begrepene "vestlig" og "ikke-vestlig" ikke konkretiseres og settes inn i en spesifikk samfunnskontekst.

Jeg har så langt drøftet barndom og norske verdier som et ukjønnnet begrep. Jeg skal nå ta med kjønn i den videre analysen.

I sosialarbeiderens konstruksjon av forskjell, i avslutningen av sitatet jeg analyserer, skisseres to ulike framtidutsikter for henholdsvis "norske barn" og "ikke-vestlige" jenter. Jentene møter ofte en forutbestemt framtid, sies det. De blir koner, så mødre, og slik blir de bundet

til familien, noe som synes å være et resultat av at kulturen ikke erkjenner barnets verdi som unikt individ med retten til å ta egne valg. Når barndom blir kjønnnet, gjelder det minoritetens barn, og det er jentene som kommer i fokus. Det norske synet på barn stilles som forutsetning for å kunne bli likestilt og samfunnsnyttig kvinne. Gutter blir ikke omtalt særskilt i sitatet. De inngår i det kjønnsnøytrale "barndom".

I følgende sitat beskrives en gutt:

Nei, sånn som han ene gutten her, han var jo veldig god i fotball og fikk jo en posisjon der, og fikk styrka sjølbildet. (...). Han hadde veldig mye å spille på, og har god mulighet til å klare seg i samfunnet av den grunn, tenker jeg. Og i mye større grad kunne han gjøre noen selvstendige valg, selv om han var ganske tradisjonell i tankegangen, han også, sett i forhold til dette med sin kultur.

Her blir barndom kjønnnet i beskrivelsen av en gutt. Han gis anledning til å kunne ta selvstendige valg, til tross for at han beskrives som "ganske tradisjonell i tankegangen" og til tross for at han oppdras i en "ikke-vestlig" kultur.⁴³ Som gutt oppfattes han ikke som så risikoutsatt som jentene fordi han har større muligheter til å realisere seg selv. "Ikke-vestlige" minoriteters syn på barndom synes dermed å være uttrykk for et kjønnnet og ulikestilt syn.

Forholdet mellom individualitet og samfunnsforpliktelse uttrykkes særlig sterkt gjennom den store samtalen om barnets integritet og autonomi (Vike og Eide 2010). Majoritetsverdien om barnets autonomi knyttes til verdier som universalisme og humanisme, skriver forfatterne. Fordømmelse av innvandreres overgrep mot barn er ikke tilfeldig, hevder de. Barn er blitt et symbol på norskhet. Når Vike og Eide løfter fram barndom som et nøkkelsymbol på forholdet mellom oss og dem, gjøres ikke begrepet kjønnnet (ibid:22-25). Når barndommen som vist i sitatene over blir anvendt som grensemarkør mellom det å være norsk og ikke-norsk, er det jentene det gjelder. Barndom blir et kjønnnet begrep og dermed også et kjønnnet grensesymbol.

Gullestad framholder at kvinner synes å være sentrale forskjellsmarkører når grenser trekkes mellom majoritet og minoritet (Gullestad 2002). Dette gir støtte til mine funn her. Når majoritetsoppfatningen om barndom verdiforankres i universelle humanistiske ideal og blir

⁴³ Det har i tidligere beskrivelser av gutten kommet fram at han oppdras i en "ikke-vestlig" kultur.

kjønnnet, synes ulikestilling i "ikke-vestlige" samfunn å bli oppfattet som kontrasten til norsk likestilling. Slik blir norsk likestilling også et uttrykk for humanisme. Her dreier det seg om flere samspillende diskurser; den om barns integritet ("barnets beste"), en kjønnnet diskurs om barndom, diskursen om "ikke-vestlig" kultur og en likestillingsdiskurs som har individets autonomi som utgangspunkt.

I en sammenheng hvor Holst diskuterer ulike rettferdighetsbegrep, reflekterer hun over Skjeies og Teigens framskrivning av den dominerende likestillingsdiskursens balanseprinsipp som en strategi for kjønnsrettferdighet. Hun skriver:

En feminisme jeg kan forsvare, må ha individet som grunnenhet. Rettferdighet er hva vi skylder hverandre som personer. Rettferdighetsprinsipper skal uttrykke den respekt vår status som personer tilkjenner oss. (...) 50-50-fordelingen mellom kjønnene sier i og for seg ingenting om den enkelte kvinnes livsvilkår. (Holst 2007:14).

Prinsippet om rettferdig kjønnsbalanse, med mål om kjønnslikhet som resultat, vil kunne skjule urettferdighet innad i gruppen kvinner og gruppen menn, er Holsts innvending. Kjønnsrettferdighet dreier seg i min lesning av henne ikke bare om balanse mellom kjønnene, men også om den enkelte kvinnens livsvilkår.

I sitatene jeg analyserer er det altså jentebarnet som unikt og autonomt som får fokus. Det uttalte fokuset på individet synes å kunne gjøre jentene synlige som ulikestilte og mer risikoutsatt enn guttene. Individperspektivet som Holst framholder synes å ha et frigjøringspotensial. Det åpner for at barnevernet "ser" jentene og kan ta tak i deres bekymringsfulle situasjon som særlig utsatt for kjønnsdiskriminering. Slik kan Holsts innvendinger mot balanseprinsippet utstrekkelig være fruktbart. Det som imidlertid kjennetegner sosialarbeiderens argumentasjon, er at det først slås fast hvilke verdier som er bra for barn i Norge, for så å forutsette at andre kulturers verdier låser kvinner fast i et kjønnsundertrykkende og tradisjonelt familiesystem. Dette kan forstås som en annetgjørende handling som gjøres mulig ved å forklare minoriteters kjønnsdiskriminering med kultur. Norsk likestilling knyttes til sentrale norske liberale frihetsverdier som de beste verdier, ulikestilling til "de andres" underlegne verdier. Som jeg framholdt tidligere, synes denne likestillingsgjøringen å trekke både på diskursen om barndom, vestlig modernitet og humanisme, samt likestillingsdiskursens verdiforankring i autonomi og likeverd. Slik presenteres både norsk likestilling og norske verdier som et *universelt* gode. Verken

likestilling eller de gode verdiene synes å kunne kjennetegne kvinner og menn fra andre kulturer dersom de hevder andre verdier. Dette er uttrykk for en etnosentrisk likestillingsgjøring (Gressgård 2002).

I denne sammenhengen kan det være fruktbart å hente opp igjen diskusjonen om likhet versus likeverd som foregikk tidlig på 1900-tallet. Som jeg trakk fram i kapittel 1, var det først på 1980-tallet at kvinners krav om likhet ble førende for likestillingspolitikken på alle arenaer i samfunnet. Dette skjedde blant annet etter påtrykk fra 1970-tallets kvinnebevegelse, men kanskje primært fordi både ideologiske og materielle forhold i samfunnet lå godt til rette for det (Melby et al. 2008). Likhetsideologien hadde en bredere forankring. Statsfeminismen er et nøkkelbegrep her. Likestilling forstått som lik fordeling av rettigheter og plikter mellom kjønnene er begrunnet i et medborgerskapsideal som vektlegger solidaritet og universalisme (Skjeie og Teigen 2003, Holst 2002). Likestillingspolitikkenes mål om kjønnsrettferdighet og inkludering kunne forankres i den norske samfunnsmodellens verdigrunnlag, oversettes til praktisk politikk og integreres med staten som pådriver.

Verdien om det autonome barnet og likestilling som verdi må forstås som et resultat av samspillet mellom samfunnets materielle forutsetninger, ideologiske og politiske strømninger. Et poeng jeg vil løfte fram her er at det ikke synes å være synet på barn, kvinner og menn som autonome, likeverdige og likestilte som i seg selv får utgrensende konsekvenser for minoriteter. Det er når norsk likestilling og de norske verdiene løsrives fra den samfunnsmessige konteksten at majoritets- og minoritetsposisjonene låses til et posisjonelt hierarki.

Gullestad finner at likeverd i en nordisk kontekst, i større grad enn i vesten for øvrig, lett fører til ideen om likhet. Hun har blant annet analysert hvordan likhetsideologien på 1970-tallet kom til uttrykk i familien og i relasjonen mellom ektefeller, noe som bidro til å gi likestillingsarbeidet den gang retning (Gullestad 2007:35). Slik kan det norske likhetsidealet og likestilling som samspillende verdier synes å bidra til å begrense de mulighetene kvinner og menn med minoritetsbakgrunn får for å leve som likeverdige *og annerledes*.

Barnevernets markering av likeverd som norsk verdi og foreldrene som kulturelt forskjellige kan tolkes i lys av Gullestads funn. Dersom det i likeverdet i sitatene jeg har analysert om forskjell ligger implisitt et likhetsideal, slik Gullestad hevder, kan dette bidra til å forklare at

forskjeller er vanskelig å forstå for sosialarbeiderne, og vanskelig å forholde seg til. Minoriteters verdiorienteringer blir oppfattet å true idealet om likebehandling ved å hevde retten til å behandle jenter annerledes enn gutter. Innenfor en kulturell orientering som anser likhet og utjevning av forskjeller som selvsagte og gode handlinger, vil annerledes verdiorienteringer ikke gi mening.

5.2.3 Oppsummerende betraktninger

I avsnittene 5.2.1 og 5.2.2 har jeg analysert og drøftet den kulturoriente likestillingsgjøringens tolkningsrammer for kultur, samt likhet og forskjell. Målet har vært å få grep om barnevernets tenkning om norskhet, ikke-norskhet, hva som gjøres selvfølgelig og hvordan forståelser som tas for gitt er medvirkende i konstruksjoner av majoritets- og minoritetsposisjoner.

Analysene viser at annetgjøring og rasialisering dreier seg om komplekse prosesser som er nødvendige å trenge inn i og prøve å forstå i all sin kompleksitet. Jeg forstår annetgjøringen som ikke tilsiktede, men som konsekvenser av majoritetsposisjonens blinde felt.

Kulturbegrepet ble anvendt sammen med andre begreper som etnisitet og "miljø" når det ble trukket grenser mellom majoriteten og minoriteter. Med Brah kan dette fanges i begrepet etnifisering (Brah 1994). En slik tolkning av etnisitet bidro til å sette til side likestillingsperspektivet i en vurdering av overgrep mot en jente. Overgriperes handlinger ble vurdert etter etnisk tilhørighet til en gruppe. Etnifisering bidro også til å skape stereotypier om grupperes felles verdiorienteringer og måter å handle på. Til en slik forståelse av kulturbegrepet kan innvendes at mennesker er og har alltid vært i forflytning, influert av flerkulturelt samkvem og transnasjonale strømninger (Gullestad 2002). Slik lar det seg ikke gjøre å trekke skarpe skiller mellom majoritet og minoriteter, og det gir heller ikke grunnlag for å dele befolkninger i grupper etter etnisitet.

Beskrivelsene av lukkede miljø synes å bidra til å danne statiske forståelser av relasjonen individ-samfunn. Anthias begrep translokale posisjoner kan her anvendes for å få fram at flerkulturelt samkvem foregår som lokale og globale prosesser som gjennomskjærer nasjonale grenser (Anthias 2009). I følge Young (1997) kan gruppeidentiteter heller ikke bestemmes på grunnlag av "rase"/etnisitet alene, ettersom både kjønn og "rase"/etnisitet

sammen med flere andre er kategorier som organiserer sosialt liv. Minoritetsmiljøene synes i flere av beskrivelsene å bli betraktet fra en utsideposisjon som kan bidra til å etablere forestillinger om norsk majoritet som en avgrenset og homogen flertallsposisjon. Barnevernet synes å ta opp statlig flyktninge- og integreringspolitikks tenkning om homogene etniske grupper i sine tolkningsrammer for kultur. Et annet poeng Anthias begrep gjør synlig er at flerkulturelt samkvem angår alle i et samfunn. Slik vil segregering av grupper på mange slags grunnlag være uttrykk for dominerende majoritetsoppfatninger og strategier som *skapere* av segregering.

Konstruksjoner av kulturforskjell ble noen ganger kjønnen, andre ganger ikke. Majoritetsoppfatninger om barndom framsto som kjønnen og bidro til å skape et hierarki mellom majoritets- og minoritetsposisjonene. Det ble ikke trukket skarpe skiller mellom forskjell begrunnet i "rase"/etnisitet og kjønn. Dette kan oppsummeres som en tendens til å kulturalisere minoritetens kjønnete praksiser, muliggjort ved å gjøre likestilling på den norske måten og dens verdigrunnlag til best for alle.

5.3 Den kulturorienterte likestillingsgjøringens tolkningsrammer for likestilling og kjønn

Jeg skal i det videre undersøke hvordan den dominerende likestillingsdiskursen tas opp i konstruksjoner av kjønnskategoriene. Jeg deler framstillingen i to deler. Under overskriften "*Kvinne- og mannsbilder*" (p. 5.3.1) skal det dreie seg om hvordan barnevernet fra sin majoritetsposisjon tolker menn og kvinner med minoritetsbakgrunn. I avsnittet deretter, "*Konstruksjoner av foreldreskapet*" (p. 5.3.2), undersøker jeg konstruksjoner av kjønnskategoriene i beskrivelser av morskapet og farskapet.

5.3.1 Kvinne- og mannsbilder

En sosialarbeider får spørsmål om hun har hatt behov for å forklare norsk likestilling for minoritetsforeldre noen gang, og hun svarer slik:

Jeg tror jeg har vært inne på det temaet i absolutt alle saker [med minoritetsfamilier] fordi det er naturlig å snakke om det. Det er nemlig et av de problemene vi støter på, dette med likestilling Det vi oppfatter som er likestilling her i Norge.

Likestilling oppfattes som noe problematisk, men samtidig et svært aktuelt tema i hennes kontakt med familiene. Det er "naturlig" å gjøre likestilling til tema, sier hun. Hvordan kan det forstås? En tolkning kan være at norsk likestilling oppfattes som vanskelig å forholde seg til fordi likestilling kan være så mye, og dermed heller ikke er så lett å formidle til foreldrene. I så fall utfordres forestillingen om at norsk likestilling er entydig.

Jeg spør videre hva hun legger vekt på av likestillingstemaer. Hun sier:

Utdannelse, det å få lov å ha en aktivitet utafor hjemmet, dette med å ta selvstendige valg, dette med hvordan man oppdrar barn, dette med at kvinners verdi er likestilt med mannens verdi og dette at vi har en lov som beskytter kvinner (...).

Likestilling handler her om utdanning, kjønnen likeverd, lik rett til fritid, lovregulert beskyttelse av kvinner, synet på barneoppdragelse og retten til å ta egne valg. Slik spenner beskrivelsene av likestilling over mange kjennetegn ved det norske samfunnet. Det er kvinner som synes å ha noe å vinne på likestilling. Dette kan tyde på at sosialarbeideren tenker om kjønnene som forskjellige, der målet er at kvinner skal komme opp på menns nivå.

I neste sitat dreier det seg om beskrivelser knyttet til en sak:

Jeg har jobba med ei afrikansk jente som sto løpet ut, brøt helt med familien og det afrikanske miljøet etter at vi plasserte henne. Dette var en veldig alvorlig sak hvor det var alle ingredienser. Vi plasserte to av jentene. De var veldig ulike som personer, den ene valgte å flytte hjem igjen og innordna seg systemet, mens den andre brøt helt. Jeg treffer henne av og til fortsatt. Hun kan ha litt kontakt med moren. Far valgte å flytte tilbake til Afrikaland, mens mor ble værende i Norge etter en skilsmisse mellom de to. Far klarte aldri å..han hadde et lite Afrikaland i Norge. Mor oppfattet jeg som mer åpen og intelligent, så hun klarte bedre å forstå noen spilleregler og forholde seg til det.

Her beskrives en familie med to døtre som fikk bistand fra barnevernet ved at barna ble plassert i et nytt hjem. Mens den ene jenta brøt helt med den biologiske familien sin etter plassering, valgte søsteren å flytte tilbake til familien. Å flytte tilbake til den opprinnelige familien beskrives som "innordning i systemet". Moren som skilte seg beskrives derimot som en som forstår noen spilleregler. Slik framstår hun som kulturelt kompetent, en som mestrer kvinnelivet i Norge, og som kanskje også synes at det er et godt liv.

Både i omtalen av mor og datter nummer to, som begge brøt kontakten med far og familien, brukes honnørord som "intelligent" og "åpen". Bruddet synes slik å oppfattes som kloke

valg, som uttrykk for en anerkjennelse av kvinnenens valg. Moren har skilt seg rett og slett for å kunne leve et likestilt liv. Slik tolket er hun en aktør i sitt eget frigjøringsprosjekt; en som setter likestilling som verdi høyt og som klarer å få til en endring til det bedre for seg. Men som en som forstår spillereglene, og som klarer å forholde seg til dem, synes moren heller å bli plassert i kategoriene som tilpasningsdyktig og innordningsvillig. Dette gjør henne akseptabel for det norske, likestilte samfunnet. Likestilling for en minoritetskvinne dreier seg slik om å støtte "vårt" likestillingsprosjekt, som fordrer et brudd med farens "lille Afrikaland". For moren innebærer det å skille seg fra en patriarkalsk mann, for døtrene å ikke vende tilbake til familien. Slik gis det likestilte kvinnelivet betydningen *norsk kvinneliv*.

Sosialarbeideren sier videre:

Men hun brøt da helt med det miljøet, den her jenta som jeg snakket om. Hun har litt kontakt med moren sin, men lever som en norsk jente, med jobb og hun har egen leilighet. Men det var en lang, lang vei for henne å gå. Det har ikke vært helt smertefritt, men hun er en meget tøff og intelligent jente, og ikke minst det at hun var så intelligent som hun var, hjalp henne å ta noen valg og få seg utdanning og jobb. Men det er ganske sterke historier, det er det.

Jentas brudd synes ikke bare å handle om forholdet til en ikke god nok far, men til en hel kultur. Det kan ses i lys av hvordan kontrasteringen mellom "oss" og "dem" synes å skape en forestilling om to homogene kulturer. Bruddet synes å kvalifisere for en vellykket posisjon i majoriteten. Hun "*lever som en norsk jente, med jobb og har egen leilighet*", sies det.

Å bryte med kulturen synes i likhet med morens valg om å skille seg, å være et godt valg. Det gir henne adgang til det norske likestilte livet. Til forskjell fra hvordan krav til innordning i "det likestilte vi" ble tatt for gitt i en selvfølgelig argumentasjon om rettigheter og plikter som vist i kapittel 4, synes begrunnelsen for det gode valget i dette sitatet å vise til en tatt for gitt verdimeslig overlegenhet.

Begge jentene ble opprinnelig plassert i et nytt hjem, noe som indikerer at de ble utsatt for alvorlig omsorgssvikt. Det gis ikke nærmere opplysninger om hva omsorgssvikten besto i. En av jentene valgte som sagt å flytte tilbake til familien. Bruddet den andre gjorde beskrives som en lang vei å gå – det var ikke enkelt. En mulig alternativ tolkning av den jenta som ble oppfattet som "innordnet" er at hun dermed valgte en *bedre* løsning for seg og sin framtid i

Norge slik hun selv vurderte det, bedre enn et framtidig liv som "innordnet" i "det norske". En slik tolkning synes ikke å gi mening innenfor den norske likestillingsdiskursen.

Analysen viser hvordan annethet og *annenrangs* konstrueres. Annethet og "den andre" kvinnen skapes når likestilling som norsk verdi *gjøres universell*. Å leve som ei norsk jente konstitueres som "det beste" for alle. Slik blir likestilling annektert av "oss" som et norsk begrep; som en norsk verdi.

Likestilling som verdi blir normgivende også for vurderinger av andre kulturers betraktningssett. Kulturbruddet dreide seg om en verdivurdering av kulturene. Som tidligere analyser viser, tas legitimiteten til å ta hevd på kjønnslikestilling og verdier som likeverd og autonomi for gitt. Posisjonen som norsk blir en tatt for gitt posisjon. Den blir en nøytral og nettopp derfor normgivende posisjon med rett til å sette standarder som ikke fordrer noen begrunnelse. Som vist i kapittel 4, dreide det seg om standarder for norsk normalitet, mens i herværende analyser dreier det seg om *verdimessige* standarder for kjønnslikestilling, og som *gjøres* universelle. Fra posisjonen norsk som normativt sentrum ble det lagt til grunn bestemte oppfatninger om minoriteter, som det så ble handlet ut fra.

I et annet sitat dreier det seg også om hvordan menn og kvinner tolkes. En sosialarbeider beskriver et første møte med en afrikansk familie der mor og datter forholdt seg tause. Bakgrunnen for møtet var at faren hadde utøvd grov vold mot datteren. Sosialarbeideren sier:

De kom fra flyktingleiren i "Afrikaland" til Norge og de har opplevd utrolig traumatiske ting i fra sitt oppvekststed. Når vi hadde samtaler med foreldrene og henne, så ser man jo klart at kulturforskjellene blir så forferdelig synlige, det her med at det virka jo som om mannen i familien hadde alt han skulle ha sagt, all bestemmelse i familien, og jenta og mor sitter rimelig tause.

Dette paret beskrives implisitt som ulikestilt. Faren oppfattes som dominerende, en som har alt å si, og som hindrer kona og datteren i å komme til ordet. Når dette tolkes som kulturforskjell, synes koplingen mellom konas og datterens taushet og det å være ulikestilt å være opplagt. Kanskje ble det *forventet* at et par fra Afrika er ulikestilt ut fra en forestilling om at afrikanere ikke kan være kjønnslikestilt? I så fall hevdes likestilling som et kjennetegn ved det å være norsk. Det synes vanskelig å tenke seg at dette paret er likestilt, i en situasjon der mannen både har utøvd vold mot datteren og oppfører seg på en dominerende måte, og

der han ikke møter motstand fra kona og datteren. Disse uttrykkene for mannlig dominans synes å bli oppfattet som å gjelde en hel kultur. Dette kan forstås som et samspill mellom diskursen om barndom og likestillingsdiskursen, der de begge bidrar til å skape det *generelle* bildet av afrikansk kultur som ulikestilt (Vike og Eide 2010).

Neste sitat jeg skal undersøke inngår i en sammenheng der temaet er hvordan å få til gode relasjoner til klientene. Som *sitt* tema reflekterer sosialarbeideren over om det hadde vært bedre med en mannlig sosialarbeider i saken hun har fortalt om. Hun konkluderer med at kjønn ikke hadde spilt noen rolle for sakens forløp, men så trekker hun fram sønnen i huset. Hun har tidligere fortalt at faren hadde utøvd vold mot datteren, og så sier hun:

S: (...) kanskje i forhold til den sønnen, kanskje heller det. For han skal gifte seg med en som er muslim, og der han skal oppdra sine unger på samme viset som faren oppdrar sine. {I en sammenheng} sa han at hun {søsteren} har fortjent å bli slått, (...), det er hennes egen feil på et vis. Han har litt samme tankegang som far.

TG: Og hvordan tenker du da, at det kommer inn en norsk mann i saken? Siden du trekker inn det med sønnen? Hvordan koplet du det?

S: Nei, i forhold til en anna mannlig rollemodell, rett og slett. Kanskje en som hadde hatt en annen forståelse. Han har jo ikke noen andre rollemodeller enn far, da. Det kunne ha kommet inn en som hadde en anna posisjon enn far, som var norsk. Og i forhold til deres kvinnesyn. Jeg vet ikke. Man kan jo tro og tenke så mye. Men om det er sånn, det vet jeg ikke. Men jeg tenker jo kanskje at de ser på oss kvinner...vi skulle helst ha vært hjemme og bakt, og at det er far som er mann i huset som bestemmer.

Sjelden markeres norsk likestilling i mitt materiale ved eksplisitt å vise til likestilte norske menn. Den tenkte likestilte norske mannen foreslås her som rollemodell for en ung voksen mann med minoritetsbakgrunn. Det vises til fire forhold som synes å medvirke til dette: At sønnen skal gifte seg med en muslim, at han ga søsteren skylden for volden som ble begått mot henne, at han i likhet med sin far kan tenkes å utøve vold i barneoppdragelsen, samt at han ikke har andre rollemodeller en sin far.

Her er det konstruksjoner av mannen jeg skal undersøke. I beskrivelsen av sønnen framstår han som potensielt kvinneundertrykkende. Han kan utgjøre en risiko for kommende barn da han kan ha arvet sin fars dårlige oppdragelsesmetoder. At han gifter seg muslimsk, synes ikke å redusere bekymringen for kommende barn. Når beskrivelsen så dreier seg om menn med minoritetsbakgrunn generelt, uttrykkes først en ambivalens knyttet til hva slags kvinnesyn de kan forventes å ha. Så konkluderes det med at kvinnesynet deres nok ikke er

bra. I kontrast til å være ikke-norsk og muslim synes den norske mannen å borge for likestilling.

I rollemodelltenkningen ligger implisitt et dikotomt kjønnsbegrep, altså kjønn som forskjell. For å forstå hvorfor en mannlig *norsk* sosialarbeider kanskje bør overta for den *norske* kvinnelige, vil en nærliggende tolkning være at både kjønn, "rase"/etnisitet og seksualitet er i spill her. Fordi sønnens respekt for en mannlig sosialarbeider forventes å være større enn for en kvinnelig (kjønn) – han har et dårlig kvinnesyn som muslim ("rase"/etnisitet), og fordi han forsvarer farens vold mot søsteren (seksualitet) – kan det legitimeres at den kvinnelige sosialarbeideren trekker seg ut, *uten at hun mister sin posisjon som norsk og likestilt*. Kjønn synes å bli forklaringen på hvorfor sønnen kunne behøve en *norsk* mannlig rollemodell. Dette kan gjøres mulig ved å legge til grunn et kjønnsbegrep som ikke "påvirkes" av andre forskjellsskapende kategorier, samt ved å forutsette at menn og kvinner som forskjellige inngår i et kjønnhierarki.

Et av Mohantys anliggender er å vise hvordan kjønnskategorien har fått en privilegert posisjon i forhold til andre kategorier når kvinneundertrykkelse forklares (Mohanty 2003). Hennes poeng er at mannen gjøres ansvarlig for kvinnens undertrykkelse ut fra en på forhånd tatt for gitt forståelse av at kjønnsrelasjonen er hierarkisk. Dermed forsvinner andre forklaringer. I sitatet jeg analyserer synes løsningen om å bytte ut en norsk kvinnelig sosialarbeider med en norsk mannlig rollemodell å kunne forebygge vold mot sønnens kommende barn. Slik blir kjønn en foretrukket kategori for å forklare og forebygge sønnens mulige voldsutøvelse. Den dominerende likestillingsdiskursens dikotome kjønnsbegrep synes her å bidra i konstruksjonen av den norske likestilte mannen og den ulikestilte mannen med minoritetsbakgrunn, idet kjønn gis forklaringskraft alene.

I en annen intervjusekvens beskrives også mannlig dominans. Barnevernet jobber for å få en mor til å skille seg av hensyn til barna, noe moren til tider er ambivalent til. Det fortelles at hun ikke ville skille seg når det kom til stykket. Sosialarbeideren har snakket om morens taushet i møtene med barnevernet. Hun sier:

(...) men hun blir jo veldig svak. Det er som han fortalte. Når de møttes og [han] åpna bildøra og fikk henne inn i bilen, så var de på en måte gift. Sånn beskriver han det jo, og det er helt vanlig der nede. Det sier jo mor også, og du blir jo helt satt ut. Så hun er

nok litt fanga i det der ekteskapet. Hun tør nok ikke helt å si det akkurat sånn som det er. Hun dekker nok over veldig, og holder seg veldig tilbake i samtaler.

I denne og en tidligere beskrivelse av mødrene som passive i samtaler, forklares passiviteten med at de er underdanige; et uttrykk for ulikestilling som antas å være kulturelt betinget. Her blir moren beskrevet som svak og lojal mot den dominerende mannen sin. Denne oppfatningen tas videre når hun tolkes som fanget i ekteskapet. Slik får sosialarbeideren beslutningen om å ikke ville skilles til å stemme med sin antakelse. Uenigheten mellom barnevernet og moren, der moren motsetter seg barnevernets løsning for henne, vil slik vanskelig kunne oppfattes som en styrke.

En *forskyvning* i konstruksjonen av moren finner sted når fokuset flyttes fra likestilling til hennes rolle i familien. Som tiltak ble det satt inn uanmeldte tilsyn, et tiltak som vurderes som treffsikkert. Det virket. Barna gir gode tilbakemeldinger, fortelles det. Beskrivelsene av faren som kvinneundertrykkende har etter hvert blitt nedtonet. Parallelt har også beskrivelsene av moren endret karakter. Sosialarbeideren sier:

Mor er en veldig ressurs. Hun jobber ifra sju om morgenen til seks om ettermiddagen. Hun har slutta å jobbe klokka fire nå, da. Og hun er verdens beste for de der ungene. Det beskriver ungene også. Hadde ikke hun vært der, så hadde ikke ungene heller vært der i dag. Hun er veldig flott og følger dem opp så godt hun kan, pluss at hun har en mann som er veldig vanskelig å leve med.

I fravær av likestillingsdiskursen konstrueres moren som limet i familien; en buffer mellom mannen og barna, og som familiens forsørger. Forskjellen mellom de to framstillingene av moren tydeliggjør hvordan likestillingsdiskursen synes å bidra til å skape bestemte oppfatninger av kvinner og menn.

Konstruksjoner av menn og kvinner blir til i relasjonelle prosesser. Det betyr at minoritetsforeldrene tolkes i lys av hvordan barnevernet tolker seg selv (Staubæs 2003). Konstruksjonen av majoriteten som likestilt og verdimesig overlegen skaper samtidig oppfatningen av kvinnene som undertrykte. Kvinnene blir ikke akseptert som likeverdige med mindre de bryter med sin kultur. Som kvinneundertrykkende blir mennene upassende i Norge. Slik skapes et hierarki mellom menn og mellom kvinner. Analysen av intervjueskvensen der den norske mannen ble tenkt som rollemodell for en muslimsk mann viser at rangordningen menn imellom kom til uttrykk på en eksplisitt måte. I de andre situatene jeg har undersøkt ble et kjønn hierarki bakt inn som en tatt for gitt forutsetning.

5.3.2 Konstruksjoner av foreldreskapet i lys av likestillingsdiskursens verdi om kjønnet likhet

Fra å ha undersøkt hvordan kvinne- og mannsbilder blir til innenfor den kulturorienterte likestillingsgjøringenes tolkningsrammer for kjønn og "rase"/etnisitet, skal jeg undersøke konstruksjoner av foreldreskapet. Hvordan spiller diskurser om kulturforskjell og norskhet sammen med en diskurs om foreldreskapet, er spørsmålet i dette avsnittet. Fokuset vil også her være på hvordan kvinner og menn med minoritetsbakgrunn konstrueres som passende og upassende, men nå altså i rollen som mødre og fedre.

På mitt spørsmål om det har vært behov for å forklare norsk likestilling for minoritetsforeldre, svarer en sosialarbeider bekreftende og sier:

Dette var en far som mener at kvinner skal finne sin plass. Det var en utenlandsk familie, og den plassen er ikke fremst, for å si det sånn.

Det er den ulikestilte mannen og kvinnen som snakkes fram her. Barnevernet hadde ikke direkte kontakt med barnas far i denne saken. Kontakten gikk gjennom advokat. Barnet ble tatt hånd om, og det snakkes ikke mer om barnet i fortsettelsen. Det sies heller ikke noe om hvilken risiko faren utsatte barnet for. Når sosialarbeideren forteller videre, dreier det seg om kontakten med moren. Hun sier:

(...) men det er klart, jeg veileda jo på hva som er forventet i Norge av henne, på hva man kan og ikke kan. At man er ansvarlig for sine barn, når man skal ta barna med seg og forlate.

Moren oppfattes å være barnets beskytter. Hun veiledes i hva samfunnet forventer av henne som mor, der det antydes at hun må bryte med mannen sin av hensyn til barnet. Hva som forventes av faren, gjøres ikke til tema.

Sosialarbeideren forklarer videre at faren var i ferd med å sende kona til mannens opprinnelsesland "for å få oppdragelse fra sine svigerforeldre", men det ble det ikke noe av. Det fortelles at moren brøt med mannen og "er student i dag".

Å sende kona av gårde for å få oppdragelse er en svært upassende handling i Norge. Beskrivelsen skaper et bilde av faren som autoritær, en mann som er i stand til å ta friheten fra kona og hindre hennes framtid som selvstendig kvinne. Han lyktes imidlertid ikke. Kona kom seg løs, og valgte et bedre liv for seg. Bruddet med mannen og hans kultur synes å

borgere for et godt likestilt liv i Norge. Slik gjøres norsk likestilling til en god verdi. Mens kona passer inn som likestilt, blir mannen upassende i kraft av å behandle henne på en uverdigg måte.

At faren fristilles fra ansvaret for barnet, og at moren pålegges desto mer ansvar, gis ikke oppmerksomhet her. Morens ansvar og oppgave som barnets beskytter blir tatt som en selvfølge. Dette bryter med likestillingsdiskursens verdi om kjønnet likhet, noe som kan forstås i lys av at morens pålagte meransvar kan begrunnes i hensynet til "barnets beste". Faren kan her ha blitt vurdert som midlertidig eller på lang sikt å være farlig for barnet. Det sies det imidlertid ikke noe om. Prinsippet om "barnets beste" kan likevel problematiseres, noe jeg skal drøfte i fortsettelsen.

En annen beskrivelse av foreldreskapet utløses av spørsmål om hvilken rolle barnevernet ga faren i en konkret sak. Sosialarbeideren sier:

Når vi jobba med den familien, så forholdt vi oss bare til mor, fordi det var ingen kontakt mellom mor og far. Han ville ikke ha noe med disse barna å gjøre. Så da hadde vi ikke noe med far å gjøre, annet enn at han ble nevnt. Det ble fortalt at han var veldig streng. Han kunne bli veldig sint, og de [barna] var såre fordi han ikke ville ha noe med dem å gjøre.

Dette er en far som tillates å velge bort barna sine. Det synes å være to grunner til det, dels at barnevernet formelt ikke er pliktig til å trekke inn en skilt far som selv ikke krever å ha et ord med i laget, dels at faren ikke ønsker å ha noen kontakt. At han samtidig synes å ha en plass i barnas liv, problematiseres, men det endrer ikke på fristillingen av denne farens ansvar. Dette kan forstås i lys av at han ikke anses som en ressurs for dem, eller at han er farlig for dem. Slik har han flere legitime valg, mens moren har bare ett.

Likestillingsdiskursen om foreldreskapet handler om lik fordeling av rettigheter og plikter i foreldreskapet, forankret i likestillingsdiskursens verdi om likhet. Når det fra tidlig 1980-tall ble mulig å gjøre kjønnslikhet gjeldende også i familiepolitikken, lå samfunnsbetingelsene som nevnt tidligere godt til rette for å gjøre det akkurat da, blant annet fordi samfunnet hadde behov for kvinnes arbeidskraft (Ericsson 1996). Intensjonen var å få til kjønnslikhet i familien i en forventning om at fedrene ville bli mer sentrale både i å ta ansvar for barna og for det daglige husarbeidet.

Fedres formelle *rettigheter* har i senere tid blitt tillagt økende vekt. En begrunnelse er hensynet til "barnets beste". Forskning viser imidlertid at rettighetene ikke har medført plikter i samme grad (Haavind 2006, Andenæs 2006, Annfelt 2008, Bjørnholt2005/2008). En argumentasjon er at barn har behov for far ("barnets beste"), en annen at fedre har behov for å være sammen med barn. To tidligere konstruksjoner av far, far som nærværende og far som fraværende, ble samlet til en fra årtusenskiftet: Far er viktig for barnet (Annfelt 2008).

Mens diskursen om det likestilte foreldreskapet ikke har endret vesentlig på selvfølgerliggjøringen av mor som den viktigste personen for barn, framstår felles foreldreansvar som middel til å styrke forholdet mellom far og barn. Implisitt ligger at fedres tilknytning til barn ikke er selvfølgelig (ibid). Haavind får fram et annet poeng som er relevant i en barnevernssammenheng. I studier av farskapet finner hun at kravspesifikasjonene til den gode omsorgspersonen kommer i kjønnsnøytral innpakning, men de rettes mot kvinner (Haavind 2006). Hun stiller også spørsmålet om hvor vidt biologiseringen av morskapet kan bidra til ulikestilte foreldreskapspraksiser.

En effekt av å bruke hensynet til "barnets beste" som argument for å styrke fedres rettigheter kan være at mødrene, og eventuelt også det offentlige – her barnevernet, blir farserstatte når fedrene enten selv velger å ikke stille opp for barna, eller dersom fedrene i noen tilfeller ikke bør ha kontakt med dem. Analysen av sitatet over kan tyde på det. Her er det *naturliggjøringen* av relasjonen mor-barn som er problematisk. Dersom mødre blir bundet til ansvaret for barna i sterkere grad enn fedrene, kan de også som klienter i barnevernet pådras et stigma ved å ikke stilles like fritt som fedrene til å kunne velge bort klientrollen. Verdien om autonomi synes slik å gjelde i begrenset grad for kvinner.

Likestillingsdiskursen synes å framstå som tvetydig. Intensjonen er kjønnet likhet, men kan tenkes å overstyres dersom mor-barn-relasjonen anses som mer selvfølgelig enn fedres relasjon til barn. I sitatet jeg analyserer synes barnevernet å ta opp likestillingsdiskursens tvetydigheten ved å ikke involvere barnas far. Hvordan kan denne tvetydigheten forklares?

Selv om kjønnet likhet er nedfelt som førende verdi i familiepolitikken, er premisset om mannen og kvinnen som forskjellige til stede. Til grunn for politikktutformingene synes det å ligge en antakelse om at mødre og fedre har ulike interesser i kraft av sitt kjønn. Når diskursen om "barnets beste" ble virksom i det politiske ordskiftet om likestilt foreldreskap,

synes hensynet til barnet å bli brukt for å dytte på fedres ansvarsfølelse ved å påpeke at de er viktige for barnet. Slik synes ulikestilling å bli forklart med kjønn som forskjell. Dette innebærer at kjønnete strukturer i samfunnet, som har med mer enn fedres manglende prioritering av barn og hushold å gjøre, ikke fanges opp. Med andre ord synes den dikotome kjønnskategorien ikke å evne å fange opp andre forskjellsskapende relasjoner.

I sitatet jeg analyserer sies det at barna var såre over å bli avvist av faren. Samtidig synes faren å ikke være en ressurs, og han trekkes derfor ikke inn i barnevernets arbeid. I loven om foreldreskapet inngår "barnets beste" som norm. Problemet er ikke at normen i noen tilfeller må fravikes, men at morens ansvar for barn tas for gitt.

Kritikken fra kjønnsforskningen dreier seg blant annet om naturliggjøringen av mor-barn-relasjonen, som kan forstås som en biologiserende diskurs om morskapet, forankret i skillet biologisk-sosialt kjønn (Keller 1992). Så langt synes barnevernets likestillingsgjøringer å komme i konflikt med likestillingsdiskursens ideal om kjønnen likhet. Samtidig bygger idealet på en dikotom kjønnsforståelse som kan synes å legge til rette for å begrunne morskapet og farskapet i et biologisk forankret, egenskapsdefinert kjønnsbegrep.

Men kan en tredje diskurs også tenkes å være i spill i barnevernets likestillingsgjøring, i tillegg til diskurser om foreldreskapet og "barnets beste"? Spiller det med andre ord noen rolle om foreldrene i sitatet jeg analyserer har minoritetsbakgrunn? Spørsmålet stilles ut fra tidligere analyser av hvordan "ikke-vestlige" foreldres syn på barndom ble vurdert som en risiko for jenter.

I de tre neste sitatene jeg skal undersøke beskrives noen forventninger til fosterforeldre med minoritetsbakgrunn. I det første sitatet dreier temaet seg om såkalt etnisk match mellom barn og fosterforeldre. Det er ikke denne tematikken som er interessant i denne sammenhengen, men hvordan minoritetsforeldres foreldreskap oppfattes.⁴⁴

En sosialarbeider får spørsmål om hvilke kvaliteter det ideelt sett beste fosterhjemmet skulle hatt, dersom hun kunne velge på øverste hylle. Dette utløser følgende refleksjoner:

⁴⁴ Temaet er her kulturell match, noe som også kan tenkes å påvirke sosialarbeiderens forskjellsfokus. Hadde den tematiske sammenhengen vært en annen, ville hun kanskje ha svart annerledes, som for eksempel å si noe om evne til å håndtere barn med store problemer.

Det er et forferdelig vanskelig spørsmål. Jeg tenker at det er behov for noen med god innsikt i det norske samfunnet. De bor faktisk i Norge, og skal leve i Norge kanskje i resten av sitt liv, og må da forholde seg til norske regler, enten de vil eller ikke. Sånn at jeg tenker at den kvaliteten et norsk hjem kan gi dem er kjempe, kjempe viktig. Men samtidig så har de jo en tilhørighet i et muslimsk miljø. Men det har vi jo erfart i barnevernet, hvor uhyre viktig det er å ha et godt samarbeid med de voksne der du plasserer ungen for at det skal lykkes. Der må jeg si at jeg tror at det er enklest å få det til med en norsk familie. Det handler om måten man tenker på, og det her med individualistisk tankegang versus kollektiv tankegang. Der er man jo ganske forskjellig i måte å vurdere på, og hva som er viktig for ungene.

Her synes et felles tenkesett å være et premiss for å få til godt samarbeid, men det forutsettes også et bestemt tenkesett. Individualistisk tankegang settes opp mot "kollektiv tankegang". En kollektiv orientering synes ikke å være bra for barn å vokse opp i, og slik skapes det også et bilde av et annenrangs foreldreskap som uttrykk for et rasialisert foreldreskap slik jeg tolker det. Kulturelt betingede forståelser av forholdet mellom individ og samfunn markerer grensen mellom "oss" og "dem". Hva kollektiv tankegang dreier seg om sies det ikke noe nærmere om i denne sammenhengen.

Sosialarbeideren får spørsmål om hvilke avveininger som ble gjort ved valg av tiltak. Jeg spør:

TG: Kan du huske noen ting av det dere diskuterte rundt det med etnisk norsk og ikke etnisk norsk fosterhjem? Var det argumenter for og mot, eller var valget opplagt fordi dere ikke hadde tilgang på fosterhjem med minoritetsbakgrunn?

S: Jeg vil ikke si det var opplagt. Vi snakka om det, men vi vurderte ikke seriøst å lete etter et hjem med samme bakgrunn. Jeg var veldig opptatt av at lojaliteten kom til å ligge hos far. Det var en stor sjanse for at lojaliteten ville ligge hos far, og ikke hos barna og barnevernet. Det handler om ulik forståelse av hvordan man skal støtte en familie, at det går faktisk an å velge å støtte barna når ting blir så vanskelig.

Den kulturorienterte likestillingsgjøringens vurderinger av foreldreskapet kan synes å være mer komplekse i familier med minoritetsbakgrunn, enn diskursen om kjønnnet likhet i foreldreskapet klarer å ta høyde for. I begrunnelsen for ikke å velge et fosterhjem med minoritetsbakgrunn, antas det her at fosterforeldrene mest sannsynlig ikke ville vise barnet og barnevernet lojalitet, i valget mellom enten å støtte faren eller barnet/barnevernet. Det skapes en antatt uenighet mellom minoritetsforeldre og barnevernet i synet på hva som er best for barna, der barnevernet synes å ta hevd på å definere "barnets beste". Slik synes minoritetsforeldre generelt å bli diskvalifisert i rollen som fosterforeldre, idet de som gruppe tillegges en annen forståelse av hva som er "barnets beste". Implisitt ligger at dette er en

kulturelt betinget annen forståelse. Det gjelder både potensielle fostermødre og -fedre, noe som innebærer at *begge* foreldre forventes å vise biologisk far lojalitet.

I det videre begrunnes oppfatningen om at fosterforeldre ikke vil kunne støtte barna:

Og det her at barn i Norge har en egen lov som skal beskytte dem, det er det jo ikke mange land som har. Jeg vet ikke om noen land i den muslimske verden som har det, en egen lov. Det her må gå over lang tid, tror jeg, å få det her inn under huden [for fosterforeldre med minoritetsbakgrunn]; å tenke at nå er det barnevernet vi samarbeider med. - De har gitt oss et oppdrag. Vi skal ikke begynne å manipulere mellom barn, barnevern og foreldrene - . Det tror jeg faktisk kunne ha blitt en stor jobb å klart å få dem til å forstå. At du helst ikke skal snakke med far, i det hele tatt. Det gjorde ikke dette fosterhjemmet {et hjem med majoritetsbakgrunn}.

Jeg skal gå tilbake til sitatene jeg begynte analysen med, som omhandlet fristillingen av fedrene. I likhet med beskrivelsene av fedre i disse to sitatene, synes faren i sitatet over å bli tildelt kategorien farlig for barn på en eksplisitt måte. Det problematiske er imidlertid ikke at fedre kan være det, og derfor må holdes på avstand fra barna, men at både mødre og fedre konstitueres som symboler på en ulikestilt kultur. Dette skaper en rasialisert kategori minoritetsforeldre – i rollen som fosterforeldre. I den kulturorienterte likstillingsgjøringen anses minoritetsforeldres verdisyn som så problematisk at de må veiledes til å endre synet på barndom og sin relasjon til barna, slik tidligere analyser viser. Devalueringen av foreldrenes omsorg for barn synes dermed ikke bare å gjelde i rollen som fosterforeldre.

En nærliggende tolkning av hvordan fedrene, i motsetning til mødrene, fristilles ansvaret for barn og anses som upassende, kan være at den dominerende diskursen om kjønnslikhet i foreldreskapet, biologidiskursen, "barnets beste" og diskurser om kulturforskjell, bidrar som samspillende diskurser.

I den kulturorienterte likestillingsgjøringen legges som vist særlig vekt på barna som autonome, noe som var uforenlig med kollektivistiske orienteringer. Barnevernets *kjønnsforståelse* synes imidlertid å være vesentlig for konstruksjonen av et rasialisert foreldreskap. Som vist ble barndommen kjønnnet. Det var jentene som fikk begrenset selvstendighet, ikke guttene. Også den ukjønnede kategorien fosterforeldre ble kjønnnet idet lojaliteten ble forventet å ligge hos fedrene. Implisitt ligger også her en tatt for gitt forutsetning om mannsdominans. Foster mødrene diskvalifiseres som offer for mannsdominansen, idet de i likhet med fosterfedre forventes å være like uegnet i rollen som

fosterforelder. Når kjønn blir eneste forklaring på deres ulikestilling og kulturelt betingede verdiorienteringer får dette minoritetsgjørende konsekvenser for minoritetsforeldre. I den kulturorienterte likestillingsgjøringen avkreves mødrene å endre på sine verdipreferanser. Dermed kan minoritetskvinner både oppleve at deres morskap og klientrollen tas for gitt når de sliter og trenger barnevernets bistand.

Som sagt er familiepolitikken forankret i et dikotomt kjønnsbegrep som synes å forklare det ulikestilte foreldreskapet med kjønn. Kritikken fra kjønnsforskningen som jeg viste til tidligere opererer med et annet og mer komplekst kjønnsbegrep, men *diskusjonen* om det likestilte foreldreskapet synes likevel ikke å forholde seg til andre kategorier enn kjønn. Dette er ikke en kritikk av kjønnsforskeres bidrag. Poenget mitt er at barnevernet og andre velferdsstatlige tjenester må håndtere *mange politikker og tvetydigheter* på en og samme tid, hvor de kan synes å bli stående litt alene dersom likestillingspolitiske diskusjoner ikke tar høyde for den kompleksiteten det flerkulturelle samfunnet representerer.

5.3.3 Oppsummering

I avsnittene 5.3.1 og 5.3.2 har jeg analysert og drøftet hvordan den dominerende likestillingsdiskursen tas opp i konstruksjoner av kjønnskategoriene. Jeg stilte to spørsmål: Hvordan likestillings- og kjønnsforståelser forhandles i møte med minoritetsforeldre, og hvordan kvinner og menn konstitueres som passende og upassende i Norge. Analysen var todelt. Først undersøkte jeg konstruksjoner av kvinner og menn, for deretter å undersøke konstruksjoner av mors- og farskapet.

Kvinner og menn og ble tolket i lys av barnevernet oppfatninger om at vi er likestilte i Norge (Staunæs 2003). Norsk likestilling ble framstilt som oppnådd. Kvinner og menn er likeverdige, autonome og med muligheter til å ta selvstendige valg for framtida. Slik framsto norsk likestilling som en god verdi og overlegen andre kulturers verdier.

Konstruksjonen av majoriteten som likestilt og verdimesig overlegen, skapte samtidig en oppfatningen av at kvinner med minoritetsbakgrunn er undertrykte. Den dominerende likestillingsdiskursens dikotome kjønnsbegrep og verdiforankring i likeverd og autonomi ble tatt opp i den kulturorientertes likestillingsgjøring (Skjeie og Teigen 2003). Det ble skapt kontrasterende bilder av kvinner og menn. Kvinnene ble ikke akseptert som likeverdige med

mindre de brøt med sin kultur. Som kvinneundertrykkende ble mennene upassende i Norge. Slik skapes et hierarki mellom menn og mellom kvinner. Forskjell kunne forklares med kjønn (Mohanty 2003). Det ble majoritetsposisjonens privilegium å plassere minoritetskvinner og menn i posisjonen som den andre (Frankenberg 1993). Det norske samfunnets bidrag til å begrense minoriteters muligheter til å leve som likestilte ble ikke tema.

Norsk familiepolitikk, forankret i et dikotomt kjønnsbegrep ble tatt opp i likestillingsgjøringen. Fedre ble ikke avkrevd samme ansvar for barn som mødrene, som en effekt av at relasjonen mor-barn ble tolket som selvfølgelig. Prinsippet om kjønnen likhet måtte vike når morskapet og farskapet ble forankret i kjønn som biologisk forskjell (Keller 1992). Slik kom en likestillingspolitisk tvetydighet til syne. Analysen viser at både diskurser om barndom, likestilling og kulturforskjell var i spill. Det ble skapt en rasialisert kategori foreldreskap gjennom å devaluere minoritetsforeldres evne til å skape en god oppvekst for barna målt med norske verdier. Som poengtert flere ganger tidligere skjer ikke annetgjøringen ut fra noens hensikter, men som resultat av at dominerende majoritetsoppfatninger tas opp i barnevernet som selvfølgelige.

5.4 Sammendrag

I dette kapittelet har jeg analysert og drøftet hvordan den dominerende likestillingsdiskursen og likestillingspolitiske tvetydigheter ble tatt opp i den kulturorienterte likestillingsgjøringen. Jeg har anvendt begreper som evner å destabilisere barnevernets selvfølgelige tolkningsrammer og dermed blinde felt. Målet har vært å belyse hvordan den dominerende likestillingsdiskursen bidrar til å skape og opprettholde nettopp det som tas for gitt.

De mest sentrale begrepene som er anvendt er symbolske grenser (Lamont og Molnár 2002), Youngs kjønnsbegrep (1997), Anthias' begrep translokale posisjoneringer (2009), samt Frankenbergs begrep hvithet (1993) og Bergs rasialiseringsbegrep (2008).

Den kulturorienterte likestillingsgjøringen synes å ville verne om sitt "hjem", for å bruke Gullestads metafor for norskhet (Gullestad 2002:220-24). Den norske velferdsstaten representerte likeverd, likestilling og humanisme. I kontrast til ulikestilte kulturers verdiorienteringer ble likestilling som norsk verdi overlegen. "Det norske likestilte vi" ble utfordret av minoritetsforeldres kulturelle orienteringer. Det ble skapt størkne og

etniserte oppfatninger av minoritetsforeldre gjennom å forstå minoritetsposisjonen som homogen, samt ved å tillegge minoriteten bestemte egenskaper. "Det norske" ble oppfattet som noe som må vernes om, som må få være som det er, uavhengig av "ikke-vestlige" minoriteters tilstedeværelse.

Framtredende var at verken majoritetskvinner- og menns likestilte og minoritetskvinner- og menns tilsvarende ulikestilte posisjoner ble forstått som formet i sine samfunnskontekster. Dermed ble også kjønn og "rase"/etnisitet gitt betydning løsrevet fra den samfunnsmessige sammenhengen. Det norske samfunnet hadde gode materielle, økonomiske og ideologiske forutsetninger for å legge til rette for en offensiv likestillingspolitikk da likestillingsloven kom i 1978. En slik forståelse anvendes ikke og slik kan likestilling som en norsk beste-praksis framstå som resultat av en beste verdiorientering. Et dikotomt kjønnsbegrep, samt et tatt for gitt kjønn hierarki ble lagt til grunn. Slik kunne ulikestilling forklares med kjønn. En likestillingspolitisk tvetydighet kom til syne når biologidiskursen i konstruksjoner av foreldreskapet overstyrte et familiepolitisk ideal om kjønn likhet.

Diskursen om barndom var sentral, og den var en kjønn diskurs. Norsk barndom, sammen med norsk likestilling kom til uttrykk som verdimeslige orienteringer. De ble forstått som kjennetegn ved norskhet, samt gjort til universelle verdier.

I likhet med den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen ble den dominerende likestillingsdiskursens kjønnsforståelse tatt opp av den kulturorienterte, men i sistnevnte ble verdiene likeverd og autonomi framfor kjønn likhet mest framtrædende. Det ble skapt en hierarkisk relasjon kjønnene imellom, mellom kvinner og mellom menn, og mellom majoritets- og minoritetsposisjonene. Likestilling ble annektert som "vår" likestilling, som en universell verdi, som slik virket kulturaliserende. Slik bidro den dominerende likestillingsdiskursen til å begrense minoritetsforeldres muligheter til å leve som likeverdige og

likestilte

i

Norge.

Kapittel 6 Den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen – anerkjennelsens dilemma

6.1 Innledning, problemstilling og analysegrep

I dette kapittelet undersøker jeg den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen. Materialet jeg analyserer, er beskrivelser av hvordan barnevernet gjør likestilling når det ikke avkreves av klientene å innrette seg etter norske normalitets- eller verdstandarder. Analysen har som mål å belyse barnevernets tolkningsrammer for kjønnslikestilling, kjønn og "rase"/etnisitet når likestilling stilles åpent for forhandlinger.

Omdreiningspunktet for analysene er hvordan barnevernet gjør likestilling i spenningsfeltet mellom muligheter og begrensninger for minoritetsforeldre til å kunne leve som likestilte i Norge. I dette spørsmålet ligger det å undersøke om og eventuelt hvordan den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen kan vise vei ut av minoritetsgjøring og rasialisering som begrenser minoritetsfamiliers handlingsrom. Kan det med andre ord tenkes at det skapes like muligheter for alle til å bli inkludert i det norske likestillingsprosjektet, uavhengig av bakgrunn, gjennom å stille norsk likestilling åpent for forhandlinger?

For å belyse disse spørsmålene, undersøker jeg barnevernets tolkningsrammer for kjønn og "etnisk"/kulturell forskjell og likhet, samt analyserer prosessene der majoritets- og minoritetsposisjoner og kategorier av menn og kvinner blir til.

Jeg legger til grunn for analysene at hvordan kjønn gjøres, varierer med den samfunnsmessige konteksten (Mohanty 2003). Tre begreper har særlig relevans for analysene i dette kapittelet; "translokale posisjoneringer" (Anthias 2009), Youngs kjønnsbegrep (1997) og begrepet myndiggjøring (Freire 2002).

Med Anthias' begrep translokale posisjoneringer er det mulig å bryte ned grenser mellom majoritets- og minoritetsposisjoner. Hennes anliggende er faren for å legge til grunn et gitt innhold i termen "gruppe", samt gi kategorier som kjønn og "rase"/etnisitet et ferdig definert innhold. Som redegjort for i kapittel 2, p. 2.4.2 er "location" prosesser hvor kontekst, mening og tid karakteriseres av endring og motsetninger. "Translocations" er globale prosesser som angår både majoritets- og minoritetsposisjonene. De er begge translokale (Anthias 2009:6).

Youngs kjønnsbegrep anser jeg som et fruktbart analytisk grep da det utfordrer ideen om "naturlig" gitte og stabile forskjeller mellom grupper begrunnet i kjønn alene. Særlig relevant for analysene av den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringer, er Youngs fokus på annetgjøring og rasialisering på samfunnsnivå (Young 1997:17).

Som jeg løftet fram i kapittel 1, har norsk likestillingspolitikks verdigrunnlag, individets autonomi og kjønnen likhet vært gitt de materielle og ideologiske forutsetningene som er nødvendige for et kvinnevennlig statlig engasjement. Slik har det vært mulig å tilrettelegge for likestilling på alle samfunnets arenaer. Jeg anvender Freires begrep myndiggjøring (2002) i betydningen frigjøring fra undertrykkelse for å undersøke hvordan den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen evner å innlemme mødrene så vel som fedrene i de *mulighetene* for kjønnslikestilling som det norske samfunnet legger til rette for.

Spørsmålet er da hvordan den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen opererer i spenningsfeltet mellom frigjøring fra undertrykkelse (myndiggjøring) og anerkjennelse av ulike kulturelle orienteringer.

Kapittelet er delt inn i to hovedtemaer; *"Tolkningsrammer for likhet og forskjell"* (6.2) og *"Anerkjennelsens dilemma"* (6.3). Undersøkelsen av forskjells- og likhetsforståelser belyser hvordan det trekkes og ikke trekkes grenser mellom majoritets- og minoritetsposisjonene. Analysen får fram et paradoks jeg har kalt "anerkjennelsens dilemma", som utgjør det andre hovedtemaet. Her undersøker jeg hvordan den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen konstruerer kategorier av kvinner og menn.

6.2 Tolkningsrammer for forskjell og likhet

Jeg deler dette temaet i to; *"Tolkningsrammer for relasjonen mellom individ og samfunn"* og *"Likeverdige deltakelse i spennet mellom anerkjennelse og toleranse"*.

6.2.1 Tolkningsrammer for relasjonen mellom individ og samfunn

En sosialarbeider gir helt i starten av intervjuet beskrivelser av klientene hun arbeider med. De fleste minoritetsfamiliene som barnevernet i hennes kommune har kontakt med kommer fra Asia og Afrika, sier hun, og forteller videre at mange av dem er analfabeter, eller at de har lite utdanning fra hjemlandet. Så sier hun:

Mange av dem, eller noen, kommer fra bygda, fra landet. Man vet jo at i de landene er forskjellene mellom by og land utrolig store. I eget land er de allerede langt unna det moderne, eller det som forventes. Og i tillegg blir det en stor overgang derifra til Norge.

Her beskrives afrikanske land som samfunn med store interne forskjeller, en beskrivelse som unngår å skape bilder av landenes innbyggere som en homogen gruppe. Den store overgangen til livet i Norge gjelder noen, ikke alle. Dermed framstår heller ikke norske migranter fra afrikanske land som en gruppe der alle kan plasseres i kategorier som "ikke-vestlige" og tradisjonelle. Minoritetsposisjonen blir en flertydig posisjon.

Ulike samfunns interne forskjeller og likheter beskrives også knyttet til normer og verdier:

Alle samfunn utvikler jo etter hvert en forståelse av hva som er riktig, hva som er galt, og hva som er normalt. En ting er hva som er lov og ikke lov, men {det handler også om} hva som er galt og hva som er riktig, hva som er positivt og hva som er negativt, hva som er avvikende, hva som ikke er avvikende, hva som er spesielt, hva som ikke er spesielt. Det er uskreve normer for det man kan kalle en felles forståelse av negativt og positivt. Det varierer jo fra samfunn til samfunn. Det betyr ikke at alle i Norge har felles forståelse.

Her er det ulike samfunns felles normgrunnlag og verdiorientering som beskrives. Det dreier seg om et felles betraktningssett som samfunnene "utvikler etter hvert". Slik åpnes det for å forstå normer og verdier som foranderlige. Poenget synes å være at alle samfunn har noen felles, uskreve normer. Det betyr ikke at de deles av alle samfunnsmedlemmene. Her er det diversiteten i det norske samfunnet som uttrykkes.

I et annet sitat beskrives samfunns interne likheter og forskjeller slik:

Hver familie innenfor samme kultur vil ha en egen kultur. (...). Det er et spørsmål som noen ganger blir misforstått av det norske hjelpeapparatet. At man tenker at for eksempel alle innvandrere fra en nasjonalitet har en kultur. Det blir litt for generaliserende noen ganger, slik at man behandler og ser og tolker ting ut fra den kunnskapen man har om det landet (...).

Her tas det til orde for ikke å gjøre alle fra et land like, som representanter for kulturen i landet de kommer fra. Et lands kultur synes å kunne romme mange orienteringssett. Det beskrives familiebaserte måter å ta opp et lands felles normer på. Slik kan det bli for unyansert å tolke familiene i lys av hvilken landkunnskap hjelpeapparatet måtte ha, da generell kunnskap ikke klarer å fange opp kulturelt mangfold. Å bryte opp homogene bilder

av samfunn og kulturer, slik det gjøres her, kan tenkes å bidra til at stereotyper om mennesker og kulturer ikke får feste.

At samfunn ikke oppfattes som homogene, beskrives også når temaet er likestilling. Når jeg spør om det har vært behov for å forklare norsk likestilling for klientene noen gang, svarer en sosialarbeider slik:

Ja, noen ganger hender det, ikke bare likestilling, men at det er forskjellige måter å leve og forstå ting på, også likestilling. Kvinnens plass i samfunnet er forskjellig i Norge. Mer enn den er for eksempel i den tredje verden, det er helt klart.

I likhet med andre levesett og forståelseshorisonter, beskrives også kvinnens plass i det norske samfunnet som forskjellig. Slik gjøres ikke "den likestilte kvinnen" til en *typisk* norsk kvinneposisjon. Norsk likestilling blir da heller ikke et entydig begrep, og slik vil det også være vanskelig å kreve innordning i "det norske likestilte vi".

Når kvinners posisjon i Norge sammenholdes med kvinners posisjoner i "den tredje verden", trekkes det en grense mellom kvinner i Norge og kvinner i "den tredje verden". Et forslag til tolkning kan her være at når forskjellene mellom kvinners posisjoner internt i Norge beskrives som større enn i land i "den tredje verden", er det for å få fram at norske kvinner har større muligheter til å oppnå likestilte posisjoner enn kvinner i "den tredje verden" jevnt over har.

Foreldres verdiorienteringer og levemåter beskrives noen ganger ved å trekke inn samfunnskonteksten de er en del av. En sosialarbeider gjør noen generelle betraktninger om sammenhenger mellom samfunnsbetingelser og levemåter i afrikanske land. Hun sier:

Jeg tenker at når man bor på bygda, da er det andre regler og normer som gjelder, for eksempel når det gjelder barneoppdragelse. Da er det den store familien som er "in", og man støtter og hjelper hverandre. I byene er man litt mer individualistisk. Man tenker på seg selv, og skal ta vare på sine egne og leve sitt liv. Også tilgang til teknologi. Man har media og kommunikasjonsmidler som gjør at verden blir veldig liten. Men på landsbygda, eller små plasser, har man fokus på andre ting, og bruker andre midler for å kommunisere. (...). Og så blir det et kjempegap. En kjempe overgang fra det til Norge.

Her beskrives forskjeller mellom byliv og livet på landsbygda. Av sammenhengen sitatet står i går det fram at det er afrikanske land som beskrives. Forskjeller i normer og regler for barneoppdragelse, verdier og familieformer framstilles som forskjeller mellom by og land.

Forskjeller fra afrikansk landsbygd til norsk samfunnsliv beskrives som "et kjempegap", noe som betyr at kontrastene kan by på utfordringer for familiene etter migrasjon.

Interne forskjeller i landenes normer og familiestruktur knyttes til ulike samfunnsforhold. Forholdene familiene kommer fra, gjøres relevante for samfunnet de kommer til. Slik forstås klientene i lys av en større samfunnskontekst. Implisitt i denne tolkningsrammen ligger det at endringer i samfunnets rammer for det daglige livet også vil bety endringer i relasjoner mellom barn og foreldre, og foreldre imellom. Også verdimessige preferanser endres. Her nevnes landsbygdas sosiale fellesskap som kontrast til bylivets individualistiske orientering.

Ved å gjøre samfunnssystem og samfunnsendringer relevante for organisering av familie- og samfunnsliv, forstås relasjonen individ-samfunn i et dynamisk og kontekstualisert perspektiv. Dette perspektivet står i kontrast til egenskapsrelaterte forståelser av kultur, men også av kjønn. Dersom samfunnsstrukturer legger betingelser for hva slags familiesystem og verdier som gjelder, påvirkes også kjønnets arbeidsdeling, verdiorienteringer og en rekke andre forhold. Dette impliserer at kjønn forstås som en dynamisk kategori, og som en kategori som inngår i relasjoner til andre kategorier. I beskrivelsen som gis, er det mange samfunnsmessige forhold som former dagliglivet i byen og på landsbygda, blant annet kjønnsrelaterte.

Et av poengene innen feministisk postkolonialt kunnskapstilfang er at kjønn og kjønnete praksiser ikke kan forstås isolert fra den konteksten disse praksisene spilles ut i (Mohanty 2003). Kjernespørsmålet innen feministisk teori, formulert av Ytrehus (2004), er: Dersom kvinnelig kjønnsidentitet er tillært og konstruert, hvordan kan da kjønn bety det samme over alt og til alle tider? I et slikt perspektiv forstås ikke kategoriene kvinne og mann som universelle kategorier. Kjønn kommer ikke til uttrykk på samme måte og forankres i de samme verdiene i alle samfunn. Når kjønnete praksiser ikke kan forstås løsrevet fra samfunnssammenhengene de befinner seg i, vil kjønnets arbeidsdeling innad i familien og på andre samfunnsarenaer gis ulik mening, avhengig av tid og sted.

Det betyr videre at konstruksjoner av menn og kvinner som henholdsvis undertrykkende og undertrykte, autonome individer og ofre, må forstås og analyseres ved å se kjønn i sammenheng med andre kategorier som er organiserende for sosialt liv (Young 1997). I

sitatet over synes sosialarbeideren å tolke kjønnede praksiser som lokale, og som et produkt av de aktuelle rammene som ulike typer samfunn setter for sosialt liv.

I en intervjusekvens fortelles det om en ungdoms situasjon og hans sosiale problemer etter at han flyttet til Norge. I likhet med de to siste sitatene trekkes også samfunnskonteksten inn, men på en litt annen måte. Det dreier seg om en afrikansk gutt som oppfattes som avvissende til kvinnelige saksbehandlere. Den kvinnelige sosialarbeideren mener at gutten bør få en mannlig saksbehandler, og forklarer:

Nå er jo det en gutt som i utgangspunktet har problemer med å forholde seg til norske lover og regler. Han stjeler en god del, og har trødd over en del lovgrenser allerede. Så jeg tenker, at hvis det er det som skal til for å holde han innafor [å få en mannlig saksbehandler], så tror jeg det er verdt det. For det er klart, skal han trø langt over grensene, og ofte så blir han stigmatisert i tillegg, så er det noe med hva som er til hans beste til syvende og sist, da.

Her beskrives en gutt som befinner seg i risikosonen. Ofte blir han også stigmatisert, fortelles det. Han har flere odds mot seg som afrikansk ungdom. I tillegg til at han beskrives som småkriminell, synes stigmatiseringen her å vise til guttens hudfarge og/eller hans minoritetsbakgrunn. Barnevernets oppgave er å få gutten på rett kjø, og i vurderingen av hvordan det best kan skje, tas det hensyn til at han utsettes for rasialisering. Sosialarbeiderens oppfatning av guttens problemer synes her å være forankret i en forståelse av at samfunnsforhold er medbestemmende for hvordan sosiale problemer framtrer og bør løses. Dette får betydning for vurderingen av hvordan barnevernet går fram for å kunne avhjelpe hans problemer. Sosialarbeideren lar hensynet til "barnets beste" være førende i begrunnelsen for hvorfor gutten bør få en mannlig saksbehandler. Slik blir fokuset rettet mot hvordan *barnevernet* best kan legge til rette for å hjelpe denne gutten. Det er *majoritetsposisjonen* som blir "merket" når sosialarbeideren stiller spørsmål ved måten barnevernstjenesten griper inn i guttens liv.

Gutten vil ikke kunne bli stigmatisert på grunn av sin hudfarge eller etnisitet på samme måte i sitt opprinnelsesland i Afrika. Hudfarge og etnisitet vil der bety noe annet, og om han også der ville være i minoritetsposisjon, ville den bety noe annet enn i Norge. Den ville bli gitt betydning i relasjon til en annen majoritetsposisjon, der begge posisjoner ville trekke på andre samfunnmessige og historiske forutsetninger (Brah 2003). Barnevernet synes å forstå "rase"/etnisitet som et dynamisk og relasjonelt begrep når stigmatisering av gutten

beskrives og innlemmes i vurderingen. Det gjøres mulig ved at majoritetsposisjonen "merkes". Idet oppmerksomheten rettes mot rasialisering i majoriteten, gis det åpning for å forstå hva hans minoritetsposisjon betyr i relasjon til majoritetssamfunnet han er en del av. Rasialisering og rasisme i Norge – knyttet til en vurdering av klientenes sosiale problemer – beskrives i mitt materiale bare denne ene gangen. Slik representerer det et unntak.

Jeg skal nå kort oppsummere den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringens tolkningsrammer for forholdet mellom individ og samfunn.

Analysene viser at både majoritets- og minoritetsposisjonene ble konstruert som flertydige posisjoner. Samfunn ble beskrevet å danne noen felles verdimessige referanserammer som tas opp på ulike måter av det enkelte samfunnsmedlem. Slike tolkningsrammer øver motstand mot stereotype oppfatninger om "oss" og "de andre".

I flere av beskrivelsene ble det lagt til grunn et dynamisk perspektiv på relasjonen mellom individ og samfunn. Kultur, levemåter og verdimessige orienteringer forstås som foranderlige og dermed som dynamiske fenomen og sosiale praksiser. Kategoriene kjønn og "rase"/etnisitet ble gitt betydning som samfunnsskapte idet sosiale praksiser og sosiale problem kontekstualiseres til den aktuell samfunnskonteksten.

6.2.2 Forskjell og likhet i spenningsfeltet mellom anerkjennelse og toleranse

Fra å ha undersøkt tolkningsrammer for forholdet mellom individ og samfunn, skal jeg her undersøke barnevernets tolkningsrammer for kultur, forskjell og likhet, og hvordan disse får betydning for hvordan barnevernet forhandler om forståelser av virkelighet.

Nødvendigheten av familienes deltakelse og ønske om medvirkning beskrives flere ganger i mitt materiale. Jeg skal i det videre undersøke en rekke slike beskrivelser.

På mitt spørsmål om barnevernet skaffer seg kunnskap om landene familiene kommer fra, svarer en sosialarbeider slik:

S: Nei, vet du hva. Det har jeg ikke gjort. Hvis det er noe jeg har lurt på, så har jeg spurt dem sjøl. Du kan jo kanskje vite noe om sør og nord i Irak, for eksempel. Hvor det er mest krig ut ifra den landinformasjonen du får. Men jeg tenker at det er viktigst å vite hvordan det var akkurat der de var. Det kan godt hende at det var krig der, men

at de kanskje ikke merka så mye til den akkurat der {de bodde}. Så det er avhengig av hva de sjøl svarer.

Her er det familiens egen beskrivelse som er viktig. Slik åpnes det for å få kontekstualiserte beskrivelser av hvordan familiene har levd tidligere. Generelle inntrykk og kunnskap om situasjonen i landene familiene kommer fra kan da nyanseres, samt at barnevernet får innsyn i familienes egne forståelser og tenkemåter.

I følgende sitat konkretiseres hva fokuset på den unike familien innebærer. Sitatet er hentet fra en lengre sekvens som omhandler nytten av å vite noe om familiens bakgrunn fra hjemlandet. Jeg spør hvordan sosialarbeideren kjente til familiens bakgrunn. Dialogen fortsetter slik:

S: Ja, det spør man jo litt om. Hvordan de har hatt det.

TG: Var det viktig informasjon for deg?

S: Kjempeviktig. Spesielt i forhold til det her med hvordan de hadde det i leiren, (...) hva slags utdanning og skolegang de hadde.

TG: Men når du også vet noen ting om hvordan de tar vare på hverandres barn der de kom fra, er det ting dere spør aktivt om?

S: Ja, vi spør mye om det. Hvordan ville det ha vært hvis du nå hadde vært hjemme i ditt eget land. Hva ville du ha gjort da? Hvem ville du har spurt om hjelp? (...).

Foreldrenes egen beskrivelse er kilden til å skaffe seg informasjon om hvordan de levde før de kom til Norge. Informasjonen som barnevernet innhenter er konkret, og den forteller noe om samfunnet familien var en del av.

I det videre beskrives familiens overgang til livet i Norge. Det fortelles at familien isolerte seg fra lokalsamfunnet en tid etter ankomst til Norge, noe sosialarbeideren undret seg over. For å forstå hva dette var uttrykk for, innhentet hun informasjon fra foreldrene om hvordan de hadde levd tidligere. Sosialarbeideren har forklart at familien hadde klart seg godt i flyktingeleiren, der de hadde bodd i flere år før de fikk oppholdstillatelse i Norge. Mannen hadde jobbet, kona hadde vært hjemmeværende, og barna hadde gjort det godt på skolen. Sosialarbeideren sier at hun er bekymret for at familien ikke vil mestre livet i Norge. Det beskrives at barna mistrives på skolen, og at foreldrene mistet kontroll over dem etter hvert. Om faren sies at han la vinn på å signalisere til omverdenen at han var en religiøs mann. Dette markerte han ved å kle seg annerledes enn han hadde gjort i sitt opprinnelsesland.

Sosialarbeideren er opptatt av å formidle at dette er en unik familie med unike erfaringer. Hun ønsker ikke å skjære alle over en kam. Intervjuet fortsetter som følger:

S: Det her var en familie som ville klare seg sjøl. Det opplevdes også ifra flyktningekontoret at det var vanskelig å komme inn i {familien}. (...) De prøvde å holde andre ute for å klare seg sjøl.

TG: Kan du beskrive hvordan foreldrene viste det? Hva gjorde foreldrene som viste at de ville klare seg sjøl?

S: De tok blant anna barna ut av barnehagen. De ville ha dem hjemme og lære dem opp sjøl. Det innebar jo at mor ikke var på skolen, da.

TG: Så hun valgte bort skolen?

S: Ja

TG: Hva gjorde far?

S: Far gikk på skole.

TG: Prøvde dere å motivere mor til å gå på skolen?

S: Ja, men så lenge hun ikke hadde sine minste barn i barnehage, så hadde hun jo hendene fulle på dagtid. Hun kunne ikke ta ungene med seg på skolen. Det var vel en familie som gjerne ville klare seg sjøl. Men det ble for mye for dem å skulle klare seg sjøl, fordi det er jo litt andre krav her enn det de var vant til.

TG: Hva tenker du på da?

S: Ja, i forhold til moren. Hun var ikke vant til å gå på noen skole. Hun hadde jo hatt hushjelp.

(...).

TG: Når du sa noen ting i stad om at de ble møtt med andre krav her enn der de kom ifra, hva tenkte du på da?

S: Da tenkte jeg spesielt i forhold til norskopplæring, for det er faktisk et krav. De skal gå på skole, og det er ikke sikkert de hadde sett det for seg sånn før de kom.

Når sosialarbeideren forteller om hvordan foreldrene isolerte seg selv og barna, skapes det ikke et bilde av en kulturs måte å innrette seg på i Norge. Det gjelder denne aktuelle familien, ut fra innhentet kunnskap om familiens forståelse av migrasjonsprosessen. Det ble for mye for dem, sies det, noe som synes å forstås i lys av migrasjonsprosessens krav til omstilling. Det synes særskilt å gjelde moren, som beskrives som uvant med skolegang, samt at hun har hatt hushjelp. Kravet til å lære seg norsk nevnes eksplisitt. Poenget mitt i denne sammenhengen er at barnevernet innhenter og anvender kunnskap om hva denne unike

familiens omstilling skaper av utfordringer ved å sammenholde informasjon om hvordan familien levde før migrasjon, med hvilke rammer det norske samfunnet setter for dem. Slik konstrueres ikke en hierarkisk relasjon mellom majoritets- og minoritetsposisjonene, selv om det gis uttrykk for noen problematiske sider ved foreldrenes valg om å klare seg selv. Fokuset på den unike klienten åpner for kontekstuelle forståelser av familiens fortid og aktuell situasjon.

Å oppfatte klientene som unike, ikke som representanter for sin kultur, beskrives flere ganger. En sosialarbeider peker på at hjelpeapparatet ikke tar høyde for at minoritetsfamilier kan ha andre forståelser enn barnevernet. Han mener klientenes bakgrunn noen ganger ses helt bort fra, slik at deres erfaringer og ressurser ikke blir verdsatt av barnevernet. Han sier i fortsettelsen:

Jeg synes den [klientenes bakgrunn] blir lagt mindre vekt på nå. Det var jo en tid den ble lagt stor vekt på, kanskje for stor vekt på, på 80-tallet. Men jeg mener at den nå ofte blir lagt veldig, veldig liten vekt på. Da tenker jeg først og fremst på det å forstå familiers måte å tenke på, måte å oppdra barn på, deres forståelse, deres løsninger, deres situasjon.

Dette er en sosialarbeider som har jobbet lenge, og som derfor kan uttale seg om endringer over tid. Han mener å ha registrert at hjelpeapparatet la mer vekt på familienes bakgrunn tidligere, mens det i dag skjer i mye mindre grad. I min tolkning er hans poeng her at betydningen av å forstå familienes betraktningmåter, forståelse av egen situasjon og løsninger, over tid er blitt tonet ned. Det etterlyses et større fokus fra hjelpeapparatets side på familienes forståelser av sin situasjon. Budskapet synes å være at det er noen forskjeller som hjelpeapparatet må skjønne bakgrunnen for. Familienes egne oppfatninger må få komme fram, bli lyttet til og anerkjent. Dette kan beskrives som å ville forhandle om tenkemåter, barneoppdragelse og problemløsninger, motivert av å anerkjenne forskjell og et ønske om å åpne for minoritetforeldres likeverdige deltakelse.

Mitt materiale inneholder beskrivelser av hvordan barnevernet kan få til et samarbeid med familiene, der likestilling og kjønn blir sentrale temaer. Jeg skal i det videre undersøke disse beskrivelsene.

Om en familie fortelles det at faren valgte å delta på norskkurs, mens moren ønsket å være hjemme med barna. Som oppfølgings spørsmål spør jeg om sosialarbeideren hadde behov for å forklare norsk likestilling for mor og far. Hun sier:

Nei, det hadde jeg ikke. Ikke likestilling i den forstand. Men et ønske om å forklare at det var viktig å lære seg norsk for å klare å kommunisere. Det hadde jeg behov for. Men om hun valgte å være hjemme, så var det jo hennes valg, tenker jeg. Hun hadde nok å jobbe med hjemme. Det var ikke det om å gjøre. Hun var en arbeidende kvinne. Med så mange barn så er det jo en full tids jobb.

Her overlates valget til moren om hun vil delta på norskkurs, eller å være hjemme med barna. Hun beskrives som en arbeidende kvinne. Hennes arbeidsinnsats synes slik å inngå i en normativ vurdering. Som en arbeidende, hjemmевærende kvinne gjøres hennes arbeid likeverdig med kvinners og menns deltakelse på arbeidsmarkedet. Det er morens kommunikasjonsferdigheter som bekymrer barnevernet, ikke at hun er ulikestilt. Slik kan hun tildeles ansvaret for barna på en selvfølgelig måte, samtidig som det bekymrer barnevernet at hun ikke lærer seg norsk.

Dette er i strid med den dominerende likestillingsdiskursens ideal om kjønnnet likhet i familien, men idealet har også forbindelser til verdien om kvinners autonomi (Skjeie og Teigen 2003). Kategorien "hjemmевærende mor med ansvar for barn" begrunnes i verdien likeverd, forankret i et autonomiprinsipp som viser til et liberalistisk frihetsideal om retten til å ta egne valg. Dette til forskjell fra autonomibegrepet i den normalitetsorienterte og den kulturorienterte likestillingsgjøringen, der kvinners autonomi ble sett i lys av relasjonen til menn, en ulikestilt kultur og målt mot en mannlig norm.

Den dominerende likestillingsdiskursens verdiforankring synes å framstå som tvetydig, der likhetsprinsippet kan tenkes å komme i konflikt med et ideal om kvinners valgfrihet. I sitatet over fristilles moren. Valget om å være hjemme er morens eget, og valget anerkjennes, uten at valget beskrives som uttrykk for kulturbetinget ulikestilling. Likestilling stilles åpent for forhandling.

Når likestilling her kan forhandles om, skapes det ikke en rangordning mellom majoritets- og minoritetsposisjonene. Ved å gjøre moren til selvstendig aktør, skapes heller ikke et hierarki kvinner imellom, i alle fall ikke på noen tydelig måte, da det ikke reises noe krav om innordning i "det likestilte vi". Samarbeidet med familien kan foregå uten at deres ulikestilte

praksis blir et konflikttema. Et spørsmål som kan stilles, er om det likevel skapes en rasialisert kvinneposisjon ved å unnlate å prøve å inkludere moren i "det likestilte vi". Jeg lar spørsmålet ligge foreløpig, for å komme utførlig tilbake til det i p. 6.3.1.

På spørsmål fra meg om det har vært behov for å forklare likestilling for klienter noen gang, svarer en sosialarbeider benektende. Hun tematiserer imidlertid selv likestilling mot slutten av intervjuet. Hun reflekterer over likestilling som tema, utløst av at jeg spør om hva hun ville ha vektlagt som innledning til et lite seminar for sine kollegaer på jobb.⁴⁵ Hun sier:

Jeg ville først ha snakka om rollefordelingen i familien. Det synes jeg er veldig viktig når man kommer inn. At man på en måte skal legge likestillingsbrillene litt til side, og møte familien litt annerledes. Her er det en struktur i familien som man må prøve å gi litt respekt, før man griper inn i saken.

Når likestilling likevel blir et viktig tema, skjer det i en tenkt kontekst der sosialarbeideren underviser sine kollegaer. Sosialarbeideren kunne ha valgt et hvilket som helst tema. Når valget falt på likestilling, synes temaet å være særlig viktig for henne å ta opp. Å markere norsk likestilling synes å komme i veien for å skulle vise familiens struktur respekt.

Hun fortsetter:

Det er noe med å skape en tillitsrelasjon, og gi faren makt, slik at han skjønner at han har den rollen han tror han har, og som han faktisk har, ut i fra hans bakgrunn og hvor han kommer fra og hvordan ting har vært før. (...) Man må trø litt forsiktig når man går inn i de familiene. Prøve å bruke litt mer tid med foreldrene, med far, at han får litt mer den makten, den autoriteten. Anerkjennelse tror jeg er et viktig begrep, anerkjennelse av pappen som sjef i familien, og en som kan bidra med noe. En som kanskje har forslag til tiltak som kan settes inn.

Spørsmålet om hvordan familienes kjønnede struktur kan vises respekt, utdypes her. Det dreier seg om å møte fedrene med respekt. Oppmerksomheten som gis fedrene, begrunnes med at de forventes å kunne bidra med noe. Slik knyttes likestilling til spørsmålet om hvordan fedrene kan trekkes med i en dialog. Budskapet synes å være at det er viktig å anerkjenne fedre som sjef i familien for å kunne opparbeide tillit. Posisjonen "far" forstås i lys av hvordan den kan ha vært før migrasjon. Dermed begrunnes respekten i en forståelse

⁴⁵ Spørsmålet jeg stilte hadde følgende ordlyd: "Hvis du skulle ha et innlegg for dine kollegaer i morgen, la oss si at de ikke har erfaring fra arbeid med familier med minoritetsbakgrunn. Så skulle du formidle til dem to-tre viktige ting. Hva ville du ha snakka om da?"

av fedre og mødre som referer til en større samfunnsmessig kontekst enn den norske. Å markere norsk likestilling synes å være en lite egnet framgangsmåte overfor foreldre som har andre samfunnsmessige referanserammer for hvordan kjønnene fordeler ansvar og oppgaver.

Hensynet til klientenes deltakelse gjøres til et sentralt anliggende. Forhandlingsorienteringen knyttes både til likeverdig deltakelse og til anerkjennelse av forskjell. Gjennom å anerkjenne forskjell, med mål om å bygge en relasjon, skapes det ikke et posisjonelt hierarki.

Men sosialiseringen til kvinner og menn opphører ikke etter migrasjon. Slike prosesser kommer til uttrykk på andre måter når det i en annen samfunnskontekst stilles andre krav og forventninger til hvordan foreldre skal innrette seg i familien og delta i samfunnslivet. Den forhandlingsorienterte, anerkjennende likestillingsgjøringen kan risikere å konservere "gammelmåten" å gjøre kjønn på ved å anerkjenne den som likeverdig i Norge. En slik praksis synes å komme i konflikt med et perspektiv på kjønnede praksiser som legger til grunn kjønnskategoriene og "rase"/etnisitet som dynamiske og relasjonelle. Kjønn er noe du blir og noe du "gjør" i relasjoner til andre mennesker på bestemte steder til bestemte tider (Søndergaard 2006, Mohanty 2003). I barnevernets tolkningsramme for kjønn ble samfunnskonteksten ansett som medbestemmende for hvordan mødre og fedre organiserte familielivet før migrasjon, samt for hvilke verdier samfunnsmedlemmene tar opp og gjør gjeldende for seg. Når det blir viktig å forstå og anerkjenne i første rekke ulikestilte fedre også etter migrasjon, synes "mannen" å bli meningsbærende symbol på ulikestilling, målt med majoritetens likestillingsstandard. Det er fedrene som synes å trenge anerkjennelse. Dette kan tolkes som at også *anerkjennelsen* av fedrene begrunnes i denne symbolposisjonen.

Implisitt i anerkjennelsen av "gammelmåten" å gjøre likestilling på synes å ligge at familiers valg av levestil er mulige å forstå fristilt fra samfunnet de er en del av; kjønnede praksiser kan flyttes relativt upåvirket fra et samfunn til et annet. Kjønn og "rase"/etnisitet framstår da som *stivnede* kategorier, som kategorier som kan løftes ut av samfunnskonteksten. Slik kan anerkjennelsen tenkes å få samme effekter som kultur- og kjønnsessensialistiske betraktningssett. Bestemte måter å organisere familie- og samfunnsliv på forstås i slike

perspektiver i lys av et på forhånd gitt kjønn hierarki/patriarkat; en dikotom kjønnsforståelse. Jeg henter denne intervjusekvensen opp igjen i p. 6.3.1.

Analysen så langt viser at den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen synes motivert av å bygge relasjoner mellom barnevernet og foreldrene. Anerkjennelse av forskjell begrunnes i verdier som autonomi og likeverd gjennom å gi foreldrene valgfrihet og gjøre dem til likeverdige deltakere. Slik skapes gode vilkår for dialog.

Når likestilling gjøres til gjenstand for forhandling, kan dette begrunnes på en litt annen måte enn i sitatene jeg har analysert så langt. Å legge til rette for gode samarbeidsrelasjoner beskrives noen ganger ved å vise til kulturen klientene kommer fra. Jeg skal i det følgende undersøke hvordan majoritets- og minoritetsposisjonene konstrueres i disse beskrivelsene, samt innenfor hvilke tolkningsrammer for kjønn og "rase"/etnisitet dette skjer.

En sosialarbeider beskriver en barriere som hun har støtt på i sitt arbeid med mannlige klienter. Hun har fortalt om to anledninger der hun har møtt mannlige klienter som ikke aksepterte å forholde seg til henne som kvinne. Disse mennene mangler respekt for kvinner, slik hun oppfatter dem. Så sier hun:

Og jeg tror nok at man må tenke litt annerledes. Jeg tror man kan spare seg en god del, både seg sjøl når en jobber på kontor, og de man jobber i forhold til, at man kanskje får bort en del misforståelser, eller man kan legge til rette for et bedre samarbeid hvis man tar litt hensyn, kanskje er det rette ordet – til den kulturen de kommer ifra.

Poenget her synes å være at godt samarbeid med mannlige klienter fordrer "at man tar litt hensyn". Hensynet dreier seg om kunne å ta høyde for forskjell som refererer til "den kulturen de kommer fra". Beskrivelsen av noen møter med noen menn synes å karakterisere en hel kultur. Minoritetsposisjonen framstår som en homogen posisjon som det hefter noe ved – et dårlig kvinnesyn.

Sosialarbeideren har forklart at de ikke har mannlige ansatte på kontoret, men at de likevel prøver å etterkomme klienters ønske om å få mannlig saksbehandler. Når jeg spør hvordan de får det til når det ikke er mannlige ansatte der hun jobber, forteller hun at barnevernet kan samarbeide med andre kommunale tjenester ved å "låne" en mann derfra. Så sier hun:

Jeg tenker at man skal ikke være så rigid på sin egen posisjon som kvinnfolk i Norge at man skal stå på det. For det har noe med at man kan ta hensyn til andre kulturer. Jeg tror ikke det er så store grep som skal til av og til.

Når kjønn blir tema, dreier det seg om at også sosialarbeiderens kjønn oppfattes som et hinder for å gi mannlige klienter som ikke respekterer kvinner, tilgang til barneverntjenester. Dette fordrer en stillingstaking til hvordan kjønn forhandles i møte med de ulikestilte mannlige klientene. Sosialarbeideren velger å ta kulturelle hensyn.

Hensynet til andre kulturer dreier seg her om å akseptere andre "kulturers" kvinnesyn, ved ikke å markere norske kvinners posisjon. Implisitt synes dette å være den norske likestilte kvinnens posisjon. Her gjøres likestilling og kjønn til gjenstand for forhandlinger, med intensjon om å komme i dialog med fedrene. "Norsk likestilt kvinne" konstitueres som kjennetegn ved majoriteten. Slik etableres posisjonene "det likestilte vi" – "de ulikestilte andre"; et posisjonelt hierarki.

I kontrast til de ulikestilte fedrene gjøres alle norske kvinner likestilte. Slik kan det ligge implisitt at norsk ulikestilling ikke blir tema, nettopp fordi *ulikestilling ikke handler om "oss"*. Barnevernets plass i det sterkt kjønnsdelte arbeidsmarkedet i Norge problematiseres derfor ikke. Det skjer selv når kjønnssegregeringen i arbeidslivet oppfattes som en barriere og eksplisitt blir uttalt – i et forhandlingsorientert perspektiv, med vekt på å få til en relasjon mellom barnevernet og klienten. Ulikestilling handlet heller ikke om "oss" da barnevernet begrunnet anerkjennelse av ulikestilte fedre og en mors valg om å være hjemme framfor å lære seg norsk i verdien likeverd.

Jeg spør videre om hensynet til andre kulturer er noe som diskuteres i kollegiet og hvordan en slik diskusjon kan gå. Hun forteller:

Nei, det blir jo litt sånn at de må jo lære seg å respektere den norske kulturen sånn som den er. Det er jo en velkjent strofe, greit nok. Men de har vært her i to måneder. Kanskje man ikke skal starte der med en gang? Kanskje man tar det litt etter hvert, da. (...). Det er jo alt til sin tid. Man kan jo ikke begynne med alt, at sånn er det i Norge, og sånn er det i Norge, og sånn er det i Norge, og sånn er det i Norge, og ta alle lover og regler og kulturer og holdninger og alt sammen på en gang. Jeg tenker at det man kan vente med, det bør man kanskje vente med, og ta det viktigste først. (...). Man trenger ikke å ri alle kjepphestene med en gang!

Fra å ha snakket om kjønn forskjell, dreier forskjell seg nå også om norske samfunnsordninger og norsk kultur, samlet i begrepet "kjepphester". Det formidles en

uenighet blant kollegaer om når slike for "oss" viktige verdier skal introduseres for familiene. Spørsmålet om å ta hensyn settes inn i et tidsperspektiv, der hensynet er viktigst å ta i starten.

I beskrivelsen av kollegaenes syn trekkes skarpere skiller mellom majoritets- og minoritetsposisjonene. Som effekt av å kreve respekt for "*kulturen sånn som den er*", får kultur preg av noe statisk. Minoritetenes kultur endres ikke ved flytting til et annet samfunn. Heller ikke norsk kultur synes å forstås som påvirket av endringer i befolkningen gjennom økende grad av migrasjon. Majoritets- og minoritetsposisjonene anses ikke som translokale, relasjonelle posisjoner i endring (Anthias 2009), noe som gjør det mulig å konstruere et posisjonelt hierarki.

Når hensynet til andre kulturer blir viktig, synes altså et *kulturbetinget* kjønnshierarki å legges til grunn som et premiss for å skulle ta hensyn. Mennene anerkjennes som klienter i barnevernet ved å *tolerere* deres forskjellighet, men den anerkjennes ikke som likeverdig. Hensynet til å skape dialog gis prioritet, framfor å hevde likestilling på den norske måten som et krav om innordning. Gitt en slik tolkning, er det en nyanse i kategorien den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen: *Anerkjennelse av forskjell* begrunnet i verdien om kjønnet likeverd, og *toleranse for forskjell* ut fra verdien om kjønnet likhet. Til grunn for toleransevarianten ligger en foretrukket kjønnsordning – "det likestilte vi". Mens den anerkjennende tilnærmingen forankres i et dynamisk kulturbegrep, synes den toleranseorientertes kulturbegrep å framstå som stivnet.

Effekten av å kulturalisere minoritetens ulikestilte praksiser kan her dreie seg om å låse noen kvinner og menn fast i ulikestilte kategorier ved å anta et kulturelt betinget kjønnet hierarki, noe som også kan skape rangordning kvinner imellom og menn imellom, slik analysene i kapittel 4 og 5 viste. Sosialarbeideren markerer sin posisjon som likestilt kvinne på en selvfølgelig måte. Samtidig er hun forhandlingsorientert og anerkjennende. Forhandlingsposisjonen som inntas her representerer et unntak i mitt materiale.

Jeg vil løfte fram to poeng. For det første synes det lett både å ta egen posisjon for gitt, og slik plassere minoriteter i en like selvfølgelig kategori som ulikestilte, nærmest som en ryggmargrefleks, som kan tolkes som uttrykk for at stereotypien om "de ulikestilte andre" er veletablert. Når det samtidig åpnes for forhandlinger om likestilling, forblir imidlertid ikke

majoritetsposisjonen "umerket". Dette er mitt andre poeng. Blikket rettes mot hvordan barnevernet skal klare å bryte ned noen barrierer av hensynet til å skape et godt samarbeidsklima.

Når det åpnes for forhandlinger om likestilling begrunnet i *toleranse* for forskjell, kan etableringen av et posisjonelt hierarki synes vanskeligere å få øye på enn når det stilles klare krav om innordning i norske normaliteter og verdiorienteringer. Det blir unødvendig å poengtere eksplisitt at det hefter noe ved andre kulturer, og det blir irrelevant å avkreve innordning i "det likestilte vi".

6.2.3 Oppsummering

Jeg skal oppsummere funnene fra analysene som omhandlet "Tolkningsrammer for forskjell og likhet" (p. 6.2.1-6.2.2). Temaene jeg har behandlet under de to underpunktene overlapper hverandre i noen grad. Jeg har likevel prøvd å holde dem adskilt for å få tydeligere fram hvordan kategoriene kjønn og "rase"/etnisitet forhandles. Jeg oppsummerer funnene i de to deltemaene under ett.

Den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringens fellesnevner er at det vektlegges å bygge relasjoner mellom barnevernet og klientene ut fra hensynet til klientens medvirkning. Dette synes å være en sentral begrunnelse for at barnevernet åpner for forhandlinger om kulturelle betrakningssett, deriblant kjønnslikestilling.

I konstruksjoner av majoritets- og minoritetsposisjonene ble det imidlertid både skapt likeverdighet og en hierarkisk relasjon. Det ble åpnet for likeverdighet ved å la posisjonene romme en diversitet av kulturelle betrakningssett. Majoritetsposisjonen ble noen ganger "merket" ved at det ble satt fokus på forhold i majoriteten, som rasialisering. Videre ble det gitt ulike forslag til hvordan barnevernet kunne legge til rette for å forstå klientenes perspektiver og innlemme disse i sine vurderinger. Et posisjonelt hierarki ble skapt når majoritetsposisjonen "det likestilte vi" ble en nøytral posisjon; et tatt for gitt sted å se fra.

Når majoritetsposisjonen ble kjønn, det vil si når barnevernet beskrev ulike strategier overfor menn og kvinner, skjedde det en forskyvning i forståelser av kategoriene kjønn og "rase"/etnisitet, som jeg vil oppsummere som følger:

- Fra anerkjennelse til toleranse; en bevegelse fra et dynamisk til et stivnet kulturbegrep, som impliserer en bevegelse fra et komplekst til et dikotomt kjønnsbegrep
- Fra forståelser av likestilling og kjønnede praksiser forankret i et komplekst kjønnsbegrep i beskrivelser av kjønn og samfunn *før* migrasjon, til en annen forståelse av kjønnede praksiser i beskrivelser *etter* migrasjon. Dette impliserer en bevegelse fra et kontekstuell til et dikotomt kjønnsbegrep.

6.3 Anerkjennelsens dilemma

Jeg stilte innledningsvis i dette kapittelet spørsmålet om hvordan den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen opererer i spenningsfeltet mellom muligheter og begrensninger for minoritetsforeldre til å kunne leve som likestilte i Norge.

På bakgrunn av analysene så langt synes et dilemma å tre fram. Den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen kan synes å "risikere" å havne i en kulturell relativistisk posisjon. Jeg skal ikke gå inn i en nærmere drøfting av kulturell relativisme, men heller løfte fram en diskusjon om hvorvidt anerkjennelse forankret i verdiene likeverd og autonomi i seg selv borger for at kvinner og menn kan leve som likeverdige og likestilte i Norge. Kanskje er det ikke tilstrekkelig å anerkjenne fedre i kategorien "sjefen i familien" eller mødre i kategorien "hjemmeværende mor"?

Anerkjennelse kan synes å få den effekten at det stilles forventninger til mødre og fedre som låser dem fast i posisjoner de hadde før migrasjon. Anerkjennelsen synes slik å befinne seg i et spenningsfelt mellom liberalistiske idealer, og myndiggjøring i betydningen frigjøring fra undertrykkelse (Freire 2002). Oversatt til min undersøkelse handler myndiggjøring om å se annetgjøring av individer som uttrykk for minoritetsgjørende prosesser på samfunnsnivå.

I det videre skal jeg gå inn i denne tematikken, under overskriften "*Anerkjennelsens dilemma*". Den dreier seg om likestillingens verdiforankring, kjønnsforståelser og hvordan dette griper inn i konstituering av kategorier av menn og kvinner. Barnevernets tolkningsramme for kjønn og "rase"/etnisitet vil være det analytiske omdreiningspunktet for analysene.

6.3.1 Anerkjennelsens verdier: En likestillingspolitisk tvetydighet

Feministisk teori er basert på et premiss om at sosiale strukturer i samfunnet forskjellsbehandler kvinner, og at det er illegitimt (Ytrehus 2004). Slik forskjellsbehandling vil gi seg ulike uttrykk og få ulike konsekvenser avhengig av tid og sted (Mohanty 2003). Fedres og mødres "rase"/etnisitet vil bety noe annet i en norsk kontekst enn i det samfunnet de kom fra. Det er kanskje åpenbart, men også kjønn endrer betydning.

I den tidligere beskrivelsen av livet i urbane og rurale strøk i afrikanske land ble det gitt eksempler på forskjeller i normer og regler for barneoppdragelse og familiestrukturer. Forskjellene ble forstått som kjønnede praksiser rammet inn av samfunnskonteksten de er en del av. Kvinnelivet og hva det innebærer å være en god mor og far i byen vil fortone seg annerledes enn på landet. Dette impliserer at kjønn forstås som en ustabil og kompleks relasjon.

Som kvinner og menn formes vi inn i kjønnede mønstre. Dette er en kontinuerlig prosess, men den blir ekstra tydelig når forflytning skjer raskt mellom samfunn som er svært forskjellige. Når familiene flytter, omfattes de av et annet samfunns strukturer og formingsprosesser. Kjønn og "rase"/etnisitet er i spill som forskjellsskapende kategorier på en annen måte enn i samfunnet familiene kommer fra.

Jeg pekte tidligere på et problem knyttet til anerkjennelse av minoritetsforeldres ulikestilling. I et av sitatene jeg analyserte ble en mor gitt aktørposisjon ved å anerkjenne hennes valg om å være hjemme med barna. Jeg henter opp dette sitatet her. I sitatet besvares spørsmål fra meg om sosialarbeideren hadde hatt behov for å forklare norsk likestilling for foreldre:

Nei, det hadde jeg ikke. Ikke likestilling i den forstand. Men et ønske om å forklare at det var viktig å lære seg norsk for å klare å kommunisere. Det hadde jeg behov for. Men om hun valgte å være hjemme, så var det jo hennes valg, tenker jeg. Hun hadde nok å jobbe med hjemme. Det var ikke det om å gjøre. Hun var en arbeidende kvinne. Med så mange barn så er det jo en full tids jobb.

Spørsmålet jeg stilte i den tidligere analysen, men ikke besvarte, var om barnevernet risikerer å skape en rasialisert kvinneposisjon ved å anerkjenne morens "frie" valg. Jeg vil i tillegg stille følgende spørsmål: Når denne moren blir møtt med en forventning om at hun skal kunne mestre livet i Norge ved å forbli hjemmeværende, unnlater ikke barnevernet da å

inkludere henne i norske likestillings *muligheter* ved å la henne selv ta ansvar for valget? Effekten kan være at hun forblir i en marginalisert sosial situasjon for år framover.

I en annen analyse jeg gjorde tidligere gjaldt anerkjennelsen i særlig grad posisjonen "far" som sjef i familien, begrunnet i hensynet til likeverdig deltakelse. Jeg henter fram en mindre sekvens av sitatet jeg viste tidligere:

Det er noe med å skape en tillitsrelasjon, og gi faren makt, slik at han skjønner at han har den rollen han tror han har, og som han faktisk har, ut i fra hans bakgrunn og hvor han kommer fra og hvordan ting har vært før.

Løpes det her en risiko for å skape en rasialisert *mannsposisjon* – ved å holde ham fast i en kjønnsordning skapt i et annet samfunn? Før jeg diskuterer dette videre skal jeg undersøke noen flere beskrivelser som berører samme tema.

En sosialarbeider beskriver en mors motstand mot å ta imot tiltakspakken barnevernet tilbød. Moren og hennes mann beskrives å praktisere et kjønnskomplementært familiesystem, noe de begge er enige i. Om relasjonen mellom ektefellene sier sosialarbeideren:

I starten da vi fikk saken så tenkte vi: Å, stakkars mor, det er jo far som bestemmer alt. Han går og handler. Det er han som dominerer, undertrykker kvinner. Jeg synes det er noe man må begynne å ta litt avstand fra. Det lurte veldig mange. Det jeg har kunnskap om, det er egentlig det motsatte. At det er kvinner som styrer hjemmene, mens mannen er stemmen utad. Hvis hun er uenig, så er det vanskelig. Det er klart at det finnes tilfeller hvor det er menn som dominerer, men i denne familien var det moren som var den som bestemte det meste.

Familiens kjønnskomplementære system anerkjennes her. Kvinnen som hovedansvarlig for hjemmet anerkjennes som likeverdig med mannen som familiens "stemmen utad". Verdien om kjønnelikhet settes til side. Anerkjennelsen begrenses til å gjelde for par som er innbyrdes enige. Mannsdominans inntreffer dersom kvinnen er uenig. Kjønnenes likeverd synes vurdert ut fra om hun og han har beslutningsmyndighet på sitt område.

Sosialarbeideren støtter opp om ektefellenes egne oppfatninger om kjønn arbeidsdeling. Kanskje hun med et blikk som tolker familiens situasjon i Norge i lys av deres fortid, "ser" at den norske kjønnsrettferdighetstenkningen opererer med en likestilling som er formet og utviklet over tid i en norsk kontekst? Kanskje vil hun hevde at likestilling på den norske

måten gir mening for dem som har deltatt over tid i denne prosessen, og at den norske måten ikke passer alle familier?

Det som ikke problematiseres, er at kvinnens rett til samfunnsdeltakelse begrenses. Det gjør henne sårbar dersom hun ikke deltar på andre samfunnsarenaer enn hjemmets. Ved å gjøre kvinnens innsats likeverdig med mannens, øves det samtidig motstand mot stereotypien om minoritetskvinnen som offer for dominerende menn.

I den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen stilles mødres valg for seg selv ikke alltid like fritt. I en casebeskrivelse fortelles det om hvordan barnevernet prøvde å motivere en mor til å melde seg på introduksjonskurs, men de møtte motstand fra henne. Det sies at hun mistet retten til introduksjonsprogrammet. Sosialarbeideren forklarer:

[Det skjedde] dels fordi hun ikke hadde nok kunnskap om at hun kunne melde seg inn og ta permisjon da hun fikk barn, dels fordi hun var hjemme med barna. Så hun gikk glipp av den ordningen.

Forklaringen relateres til mors manglende informasjon om tiltaksapparatets regelverk, og til hennes eget valg om å være hjemme med barna.

Det beskrives videre hvordan barnevernet veiledet moren:

Det var hun som bestemte når og hvordan ting skulle bli gjort. Så jeg tror hun også gikk inn i en prosess. Det er jo veiledning som blir gitt, men hun sier nei. - Jeg vil ikke ha noe med det å gjøre, jeg vil ikke høre, jeg trenger ingen ting-. Men jeg tror litt av det går inn, og man skjønner at her er det kanskje noe som må gjøres. Og så ser hun også at hun har behov for å komme seg ut. Vi prøvde å snakke om hvor viktig det er å lære seg språk for å kunne gå å handle, for å kunne kommunisere med folk, og hjelpe barna med lekser. Så [en dag sier hun]: - Jeg tror jeg vil lære meg norsk, men da må barna i barnehage-. Og så begynte vi å søke.

Ved å prøve å få moren med på norskopplæringen følger barnevernet opp de likestillings- og integreringspolitiske føringene som er gitt i barnevernets mandat. Kursdeltakelsen er et likestillingspolitisk tiltak der det stilles krav til deltakelse, med mål om å kvalifisere seg for arbeidslivet. Dessuten sikrer introduksjonsstøtten et selvstendig inntektsgrunnlag for kvinner som lever i parforhold. I likhet med moren som ble gitt fritt valg, og som slik ga de mandatfestede politiske føringene for kursdeltakelse vikeplikt, blir denne moren tatt med i en prosess. Begge sosialarbeiderne ønsker å få mødrene til å velge annerledes for seg. Dette

begrunnes imidlertid i målet om å kunne kommunisere på norsk for å kunne fungere sosialt og følge opp barna. Slik synes deres arena å forventes å være hjemmets.

I et tidligere sitat ble anerkjennelse av fedre beskrevet som særlig viktig, noe som synes å gjelde også for mødrene, men anerkjennelsen kan synes å få ulike effekter. Mens anerkjennelse av foreldrenes tidligere kjønnsordning gir fedrene en posisjon på alle samfunnsarenaene, stilles mødrene i en mer sårbar posisjon.

I de to sitatene som omhandler mødres deltakelse på norskkurs, dreier det seg om kvinner som skal innfri samfunnets forventninger til å kvalifisere seg for en framtidig jobb, uavhengig av om barnevernet fristiller dem fra disse forventningene eller ikke. Kvinners rett til likestilling i arbeidslivet er i utgangspunktet en inkluderende likestillingspolitisk strategi. Samtidig skal kvinnene tilfredsstillende kravene til å være gode mødre, noe som ligger i barnevernets mandat å hjelpe til med i særlige tilfeller, men de er også pålagt å kontrollere omsorgskvaliteten. Når barnevernet gir mødrene anerkjennelse for en komplementær kjønnsordning, forankret i verdiene om retten til å ta selvstendige valg og likeverd, stilles mødrene utenfor de likestillings- og integreringspolitiske inkluderingsmålene. Dersom det ikke forventes at mødrene skal få seg en jobb *begrunnet i deres minoritetsbakgrunn*, skapes en rasialisert kvinnekategori. En foreløpig konklusjon kan da være at å bidra til at kvinner med minoritetsbakgrunn forblir hjemmeværende, vil kunne få rasialiserende effekter, til tross for at kategorien "hjemmearbeidende kvinne" gjøres likeverdig med menns deltakelse i arbeidslivet.

Mitt poeng er her at verdiene likeverd og autonomi ikke i seg selv synes å motvirke annetgjøring. Men heller ikke den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen som ble analysert fram i kapittel 4 unngår annetgjøring. Der ble deltakelse på norskkurs stilt som et ufravikelig krav til mødrene, forankret i verdien kjønnet likhet. *Slik synes likestillingsdiskursens verdiforankring ikke i seg selv å være en beskyttelse mot annetgjøring.*

Barnevernets anerkjennelsen av den hjemmearbeidende kvinnen kan også forstås på andre måter enn den jeg har skissert. Det kan tenkes at anerkjennelsen har røtter i en tvetydig likestillingspolitikk. Som redegjort for i kapittel 1, ble modernitetens dilemma på begynnelsen av 1900-tallet uttrykt som et misforhold mellom lik forsørgelsesplikt for kvinner og menn, og kjønnet likeverd. Kvinners innsats i familien var den gangen ansett som

likeverdig med mannens innsats i arbeidslivet. Kvinnen ble bundet til hjemmet, noe som kom i konflikt med verdien om individets frihet og autonomi. Dilemmaet ble formelt "løst" på 1980-tallet ved at verdien om kjønnet likhet ble førende for kjønnes omsorgsoppgaver i hjemmet, slik den var det for arbeidslivet. 1980-tallets Norge hadde da langt på vei samfunnsmessige forutsetninger for å likestille kjønnene som autonome på begge arenaer (Melby et al. 2008). Men det likestillingspolitiske idealet var fortsatt tvetydig (Ericsson 1996). Ericsson viser blant annet at det i Danmark, Sverige og Finland ble inngått et partnerskap med småbarnsmødre om utbygging av offentlig støttet barnetilsyn for å innlemme mødre i arbeidslivet. I Norge, derimot, var sysselsettingspolitikken og familiepolitikken i følge Ericsson i utakt gjennom 1970- og 1980-årene (ibid:106). Den yrkesaktive moren ser ut for å ha vært politisk mer omstridt i Norge enn i de øvrige nordiske landene, skriver Ericsson.⁴⁶ Først i en Odelstingsproposisjon i forkant av den første barnehageloven av 1995 ble barnehager definert som et tilbud til allmenheten, ikke som et likestillingspolitisk tiltak, men begrunnet i hensynet til barnet og familier med særlige behov (Ot.prp. nr. 72 (2004-2005)). Ericsson peker også på at likestillingspolitikken på 1970-tallet la til grunn hvilket forhold kvinnen hadde til en mann i vurderingen av kvinnens økonomiske situasjon. Samtidig bidro den statlige likestillingspolitikken *også* til å gjøre henne uavhengig av familien ved å la verdien om kjønnet likhet bli førende for likestilling på alle samfunnsarenaer.

Likestillingspolitikkenes tvetydighet kan kaste lys over hvorfor sosialarbeiderne stiller små krav til mødre om deltakelse i arbeidslivet. I barnevernets beskrivelse av mødrenes omstillingsprosess er det ikke relasjonen mellom mødrenes kvalifikasjoner og majoritetssamfunnets evne til å legge forholdene til rette for dem i arbeidslivet som opptar sosialarbeiderne, men mødrenes relasjon til fedrene og familien. Likestillingens tvetydighet kan slik tenkes å sette avtrykk i den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen. Selv om arbeidslinja i dag er mer befestet enn tidligere, er kvinners meransvar for barn og hjem ikke utlignet (Annfelt 2008, Haavind 2006).

⁴⁶ Ericsson nevner den beskjedne satsingen på utbygging av daghjem og barnehager, noe som henger sammen med at disse tiltakene i Norge ble begrunnet langs to linjer; et sosialt tiltak for vanskeligstilte mødre som måtte jobbe, og som et pedagogisk tiltak for barn. Barnevernemndene hadde ansvaret for drift av barnehager, samt for opptak av barn fram til 1975. Det ble samtidig opprettet egne barnehagenemnder i kommunene, men da som frivillig ordning. Slik kan en anta at tankegodset som preget barnevernemndene ble videreført også etter 1975.

Analysen så langt viser at kvinnene ble anerkjent og konstituert som autonome og likeverdige ut fra hensynet til å ta valg på selvstendig grunnlag. Slik synes en likestillingsgjøring som er forankret i et prinsipp om individuell frihet, et liberalistisk idégrunnlag, ikke i seg selv å fange opp forhold i samfunnet som kan begrense en hel gruppes muligheter til å leve som likestilte.

6.3.2 Den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringens ambivalente kjønnsbegrep

Her skal jeg forlate fokuset på likestillingsdiskursens *verdiforankring*. I det videre undersøker jeg konstruksjoner av kategorier av kvinner og menn i lys av barnevernets *kjønnsbegrep*.

I følgende sitat reflekteres det over kvinner og menns overgang fra et samfunn til et annet som følge av migrasjon:

Ta for eksempel en kvinne som kommer fra andre land. Da er det mannen som jobber. Kvinnen er hjemme og passer barna og tar seg av familien, mens det er han som jobber. Og det er han som gir henne pengene. Og så kommer de hit, og så får de plutselig masse penger i familien.

Og kvinnen, hun skjønner at hun også har del i pengene, selv om det er familien [som får pengene]. De får alt. Han har ikke jobbet for å få disse pengene, så han er ikke noe bedre enn henne. Her gjelder det ikke sjefen i familien lenger, fordi de får alt fra staten begge to (...).

Da kan det være en forklaring på at kvinnen hever seg over mannen, som har vokst opp med {at det er} han som er sjefen i familien. At det er han som bestemmer. Om de bestemmer sammen, så er det han som må snakke sist.

Kvinnen lærer veldig fort at nå er vi i Norge, og her i Norge prøver de å misbruke det, fordi det er (...) likestilling og struktur i familien, det er to forskjellige ting. Likestilling er veldig bra, men hvor går grensen, hvem setter den grensen for likestilling i familiene? Finnes det en likestilling? Altså, hvis man ikke har forstått at her kan man også kreve på en riktig måte, så går familien bare i oppløsning (...). Min erfaring med de kvinnene, er at de lærer veldig fort å kjenne systemet, og der de prøver å ta avstand fra mannens regler og metoder.

Her beskrives overgangen fra livet i et samfunn til livet i Norge slik det kan arte seg. Fallhøyden for menn beskrives som stor. De synes å ha mye å tape på å skulle tilpasse seg "det likestilte vi" dersom de må dra fra en jobb og rollen som forsørgere, til arbeidsledighet og offentlig understøttelse i Norge. Kvinner synes å ha mye å vinne. Går de på introduksjonskurs og kan forsørge seg selv, eller får sin del av sosialhjelpen av sine menn, vil

de kunne *"heve seg over"* dem. Begge befinner seg i samme situasjon som statlig understøttet. Men dette skaper ikke likevekt i parforholdet. *"Å få alt fra staten"* betyr at mannens tidligere posisjon som sjef i familien degraderes. Men det gjør noe med kvinnen også. Hun synes å miste respekten for mannen i kategorien som familiens sjef.

Den forrykkede likevekten i relasjonen mellom mannen og kvinnen, skapt som følge av migrasjon, synes å delforklare at kvinner tar avstand fra det gamle kjønnsystemet som gjaldt der de kom fra. Kvinnene lærer fort det nye systemet å kjenne. I min tolkning ser kvinnene nye muligheter til å bli mer likestilte. En ny kjønnsrelasjon skal skapes, og familien framstilles som satt under press.

Det synes å skisseres et alternativ der kvinnen *"krever på riktig måte"*, noe som kan bidra til å bevare familien. I min tolkning synes det også å implisere at det stilles en forventning til kvinnen om å forstå og ta hensyn til en truet mannsposisjon. Likestilling er vel og bra, sies det, fulgt opp av spørsmålet om det finnes bare en likestilling. Det hele bygger på en forutsetning om at mannen mister muligheten til å forsørge familien.

Jeg skal gi to tolkningsforslag til hvilket kjønnsbegrep som legges til grunn.

I en tolkning kan sosialarbeiderens beskrivelse forstås som en utdyping av hvilke konsekvenser migrasjon og de endrede samfunnsmessige rammene får for mannen og kvinnen. Sosialarbeiderens intensjon kan være å belyse hva overgangen til det norske samfunnet og den norske likestillingsstandarden kan innebære for menn, kvinner familiesamholdet. Flere tolkninger av "truet mannsposisjon" er mulige her. Han kan forstås som truet som følge av migrasjonsprosessen, og som effekt av de rammene velferdssystemet i Norge setter. Som statlig understøttet kan han ikke lenger legitimere sin tidligere sjefsposisjon i familien, og hans verdighet utfordres. Den kan også forstås som truet av kvinnens friere stilling. Allerede fra ankomst til Norge blir hun mer fristilt økonomisk. Slik gis hun også økte muligheter til å skille seg. I begge tolkningene synes endringene i kjønnsrollene å forstås i lys av de endrede samfunnsmessige betingelsene. Sosialarbeideren synes å se kjønne familiestrukturer i lys av samfunnsforholdene før og etter migrasjon. Det åpner for å se migrasjon som en prosess, der kjønn og "rase"/etnisitet forhandles i et sammenflettet før-nå-framtidsperspektiv. I lys av en slik tolkning synes sosialarbeideren å

lete etter forståelser av hvordan kjønn endrer betydning etter migrasjon. Endringene beskrives som å angå både mødre og fedre, men på ulik måte.

I en annen tolkning ses kvinnens friere stilling etter migrasjon i lys av mannens fall i status. Dette truer familiesamholdet. Kvinnen kan synes å avkrevs lojalitet til mannen. Dette skjer ved å forstå kvinnens situasjon etter migrasjon kun i lys av relasjonen til mannen og familien, mens mannens endrede posisjon forstås ut fra hans endrede posisjon i samfunnet og i familien. Tolket slik, skapes en *interessekonflikt* mellom kjønnene. Til tross for at de endrede samfunnsbetingelsene beskrives som utløsende for at likevekten mellom kjønnene forrykkes, synes interessekonflikten å være forankret i en kjønnsforståelse som legger til grunn en mannlig norm og et stivnet, dikotomt kjønnsbegrep.

I forlengelsen av dette kan kvinnen synes å bli tildelt en rasialisert kvinneposisjon dersom kvinnen avkrevs ansvaret for mannens statusfall og en eventuell oppløsning av familien. Interessekonflikten mellom kjønnene, som en mulig tolkning, synes å bidra til at kvinnen må avstå fra sine muligheter til å leve som likestilt, i alle fall inntil mannen har gjenopprettet sin posisjon som deltaker i arbeidslivet.

På bakgrunn av disse tolkningsforslagene og tidligere analyser er mitt poeng at anerkjennelse av ulikestilling i minoritetsfamilier ikke uten videre risikerer å holde kvinner og menn fast i en underordnet kjønn og eventuelt også en rasialisert posisjon. Dersom det skapes en interessekonflikt mellom kjønnene, synes (u)likestilling og en (u)likeverdig relasjon mellom kjønnene å forstås i lys av kjønnsrelasjonen alene. Dette er en dikotom kjønnsforståelse. Settes menns og kvinners kjønnsrelasjon inn i en større samfunnsmessig sammenheng, forankres likestilling i et komplekst kjønnsbegrep som evner å forholde seg til den aktuelle samfunnskonteksten som kvinner og menn befinner seg i. Slik synes barnevernets kjønnsforståelse å være sentral for å forstå hvordan annetgjøring skjer. Kjønnskategoriene synes med andre ord å ha stor forklaringskraft.

6.3.3 Den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringens konstituering av godt foreldreskap

Fra å ha drøftet den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringens kjønnsbegrep skal jeg undersøke hvordan barnevernet ut fra en anerkjennende tilnærming samarbeider med en

mor i spennet mellom myndiggjøring og krav til inn- og underordning. Rammen for analysen er en langsgående analyse av en case.

En sosialarbeider beskriver en mors motstand mot å ta imot tiltakspakken barnevernet tilbød. Familien som beskrives praktiserer et kjønnskomplementært familiesystem, noe begge foreldrene er enige i. *"Det ble nesten sånn kjønnsdelt i den saken her"*, sier sosialarbeideren. Familien består av mor, far og 6 barn. Faren er uføretrygdet, men la vinn på å kunne være mann og far når han hadde overskudd, sier sosialarbeideren. *"Det var det jeg syntes at var veldig spennende å se, at tross alt så var foreldrefokuset viktig for ham"*, forteller hun videre. Sosialarbeideren og foreldrene synes slik å ha felles mål om å ta vare på farsrollen.

Hvordan samarbeidet mellom barnevernet og foreldrene foregår er omdreiningspunktet i denne casen. Sosialarbeideren beskriver prosessen fra bekymring for familiens og barnas situasjon, til at familien sjekkes ut av barnevernet. Moren er uenig i barnevernets forslag til hjelpetiltak, en motstand som diskuteres i kollegiet. Sosialarbeideren sier:

I starten sa mine kolleger: - hun er så sta! Hun vil ikke -, og sånn virket det faktisk. Mor sa at - nei, jeg vil ikke ha noen sosialarbeider, eller miljøarbeider, eller hjemmekonsulent hjemme som skal hjelpe meg og vise meg. Jeg vet hvordan man vasker klær og hvordan man lager mat. Jeg vet når barna skal sove. Men det er bare sånn at det er mange, så det er hektisk -. Så hun var veldig opptatt av ikke å ha noen hjem til seg. Og det var jo vanskelig i forhold til om det var noe hun prøvde å skjule. Det tenkte vi i første omgang.

Morens vegring mot å ta imot hjelp synes vanskelig å håndtere. Det foreslås både en egenskapsforklaring, hun er sta, og hun mistenkes for å ha noe å skjule. Hennes argumenter tas ikke for god fisk. Barnevernet er bekymret for barnas situasjon, men den mandatfestede hjelpe- og kontrollfunksjonen synes vanskelig å utføre når moren er lite samarbeidsvillig. Det synes ganske utenkelig at denne moren skulle være i stand til å klare hverdagen uten de tilbudte hjelpetiltakene.

Sosialarbeideren forteller videre om hva barnevernet oppfattet som familiens problem:

Nei, det gikk på hvordan man kan klare å holde fokus på alle seks barna. Hvordan kan man klare å se alle seks samtidig? Det var det som var diskusjonen. Noen mente at det var en tikkende bombe. Altså, noe måtte skje før eller senere. (...). At det var seks barn i familien, det i seg selv var grunn for å sende en bekymringsmelding til

barnevernet. For hvordan kan den mora klare seg alene når far var ute av den daglige funksjonen?

Bekymringen konkretiseres og relateres for det første til at moren har (for?) mange barn. Det er grunn i seg selv til å komme inn under barnevernets hjemler, mener noen i kollegiet. For det andre knyttes det bekymring til hvordan hun evner "å se" alle barna samtidig.

"Å se" barna ble tema også i en annen sammenheng. Sosialarbeideren sier:

Det kom en bekymringsmelding til oss fra barnehagen. Mor kommer fra skolen, fra norskopplæring. Hun kommer og henter barna, og barna begynner å fortelle. Men hun er opptatt med å kle på barna, fire stykker. Hun skal ta bussen hjem. Hun skal hjem og lage middag. Og så sa barnehagen: Hun har ikke tid til å sette seg og høre hva barna har å fortelle, for hun var opptatt av å kle på dem. Det ble en liten bekymring.

Her gjøres en vurdering av relasjonen mor-barn. Den praktiske situasjonen moren befinner seg i tas ikke i betraktning. Barnehagen synes primært å rette blikket mot samspillet mellom moren og barna.

Dette utløser en bekymring som blir meldt videre til barnevernet. Når barnehagens bekymringsmelding beskrives, settes imidlertid bekymringen inn i en større ramme. Mor får anerkjennelse for at hun på en god måte ivaretar alt det praktiske som følger med å ha omsorgen for barna. Meldingen henlegges.

Jeg skal gripe tak i det barnevernfaglige fokuset på "å se" barn. Agnes Andenæs har undersøkt eneforsørgende mødres erfaringer med barnevernet. Hun fant at kravet om "å se" barn ble stilt som et selvsagt krav til mødrene (Andenæs 2001, 2006). Kravene var uttrykk for en forestilling om at omsorg for barn først og fremst dreier seg om å beskytte og ivareta gode følelsesmessige relasjoner mellom barn og foreldre. Dermed kom barnevernets erkjennelsen av at omsorg for barn også er et stykke hardt arbeid i andre rekke.

Andenæs løfter fram at familieforskningen ikke diskuterer hva omsorg for barn innebærer. Det forsvinner i et rettighets- og rettferdighetsfokus ut fra verdien om kjønnet likhet i fordeling av ansvaret for barn. Fagforskningen om barn opererer adskilt fra likestillingspolitikk og -forskning, mens det kunnskapsbaserte synet på barn, barns behov og oppvekstvilkår har tradisjon for å tenke barns utvikling som noe abstrakt og tidløst, fristilt fra mødres hverdag. Profesjonaliseringen av barnevernet på 1960-tallet bidro til at denne

fagtenkning fikk sette seg, i en tid hvor relasjonen mor-barn framsto som særlig viktig. Dette har satt spor i dagens barnevernfaglige praksiser (Brækhus 2009).⁴⁷ Andenæs poeng er at et universalistisk syn på barn bidrar til å opprettholde et skille mellom likestillingsspørsmål og omsorg for barn i forskningen. Slik kan likestillings- og kjønnsforskningen på den ene siden ta det Andenæs beskriver som kulturelt betingede oppfatninger om barn og relasjonen barn-foreldre for gitt, og på den andre siden kan fagforskningen ta for gitt at det bare finnes *en* likestilling – kjønnslik fordeling av ansvar mellom foreldrene.

I intervjusekvensene jeg analyserer fordres det i første omgang av moren "å se" barna, men så endret barnevernet oppfatning. Hvordan mor ivaretok det praktiske ansvaret ble "sett". Andenæs' fant i sin undersøkelse at barnevernet vektla forhold som manglende sensitivitet overfor barna og mangelfull stimulering, mens tjenesten hadde liten kunnskap om hvordan en vanlig dag for mødre artet seg. Problemkonstruksjonene ble forklart med mødrenes psykiske helse. Mødrenes beskrivelser dreide seg om helt andre problemtolkninger; hvordan de skulle rekke over å skulle gi barna god nok oppfølging, og samtidig ivareta alt det praktiske.

Andenæs fant videre at mødre med eneansvaret for barn, en situasjon moren i casen jeg analyserer beskrives å være i, blir målt med middelklassestandarder for familieliv og barneomsorg. To-foreldre-familien som ramme rundt omsorgen setter standarden for hva eneforsørgere skal kunne greie, i en situasjon der likestillingspolitikken fokuserer på arbeidsfordeling mellom kjønnene, skriver hun. Slik synes moren som barnevernet beskriver å formes inn i klientrollen gjennom en tatt for gitt kjønn og klasserelatert risikokonstruksjon som henter næring fra kunnskap som i liten grad forholder seg til likestillingsspørsmål. Barnevernet klarer så å avdekke sitt blinde felt.

Morens kompetanse trekkes i tvil ved å tilby henne råd og veiledning på det området hun beskrives å mestre. Barnevernets begrunnelse er en kombinasjon av synet på god nok morsomsorg, og en oppfatning om at hun har "*for mange barn*". Når sosialarbeideren i et

⁴⁷ Foredrag holdt på Kvinneforskermaraton 19.09.2009 med tittel: "Fedres rettigheter og plikter etter loven. Er far og mor likestilt?" (<http://uit.no/Content/143130/Brækhus%202009.pdf>)

evaluerende tilbakeblikk snakker om uenigheten mellom denne moren og barnevernet, sier hun:

(...) for vi tenkte at vi kan jo sette inn en hjemmekonsulent, men mor sa: Jeg klarer det her sjøl. Men det så vi ikke. Vi så bare antall barn. Vi så ikke at mor kunne klare det her. Og da tenkte vi at vi måtte sette inn en hjemmekonsulent, eller en miljøarbeider som kunne komme og gi råd og veiledning. Men vi så ikke at egentlig har ikke mor tid til det, for det første, og i tillegg så klarer hun det.

Her evaluerer barnevernet sin intervensjon i familien. "Vi så bare antall barn", sier sosialarbeideren, for så å oppsummere at veiledningen moren ble tilbudt ikke ville ha fungert i hennes travle hverdag. Tiltaket i seg selv ville stjele hennes tid. I ettertid synes barnevernet å se at det fikk uønskede effekter å definere problemet som å handle om antall barn. I anvisningene om hva som kreves for å kvalifisere som god nok mor, ble hun anvist en klientrolle som synes å bli definert ut fra noen forutsetninger som moren ikke var enig i. Når hun avviste flere av de foreslåtte tiltakene, ble hun mistenkeliggjort. Slik synes motstand fra moren først å utløse tolkninger som stilte henne i et dårlig lys, men som barnevernet så evner å korrigere. Egenskapsforklaringen og mistanker om at hun hadde en skjult agenda ble tolkninger som var mulig å endre gjennom å innlemme moren som aktør i samarbeidet.

Barnevernet trakk seg etter hvert ut fordi det ikke lenger var bekymring for familien. Læringsprosessen det var å måtte gi fra seg retten til å ha løsningene for familien beskrives som smertefull. Barnevernet erfarte at de klarte å vende sin vurdering av mors motstand fra å oppfatte den som et forsøk på å skjule omsorgssvikt, til å se motstanden som en styrke hos henne. I kollegiet utløste evalueringen av saken en diskusjon om "det typisk norske". Sosialarbeideren sier:

Vi kom alle sammen til den konklusjonen. Fordi at etter å ha jobbet i to-tre år med familien, så sa til og med kollegaene mine, jeg har bare adoptert uttrykket, at, jammen det er typisk norsk. Vi tenkte kanskje at den moren, hun vegrer seg. Hun har kanskje noe å skjule. (...). Stakkars, tenker vi, men hun klarer det med et smil. Hun kommer til møtet og smiler, og for henne er sånn det skal være.

Det typisk norske synes her å dreie seg om stakkarsliggjøringen av moren som uttrykk for en majoritetsstereotypi, noe barnevernet ble oppmerksom på. Gjennom å erfare at morens styrke kom til uttrykk som motstand, synes kunnskapen om hvordan hun ble forsøkt klientifisert å bli tilgjengelig for barnevernet. "For henne er det sånn det skal være", sier

sosialarbeideren i oppsummeringen, som dermed synes å anerkjenne hennes kompetanse som mor og husbestyrer.

I denne casen synes forskjellsdiskursen om "oss" og "de andre" å handle om likestilling i familien, synet på barns behov og oppfatninger om minoritetskvinnen. Oppfatninger av rammer for god nok morsomsorg som ble tatt for gitt, ble utfordret og avdekket.

Sosialisering til kvinner og menn skjer i alle samfunn. Slike prosesser kommer til uttrykk på ulike måter, og får følger for hvordan familier med minoritetsbakgrunn kan innrette seg i Norge. Det får også konsekvenser for barnevernets valg av måter å gjøre likestilling på når de intervensjoner i familiene. I spennet mellom de samfunnsformende og myndiggjørende prosessene er kjønn og "rase"/etnisitet i spill som ustabile og forhandlingsbare kategorier. Kultur og kulturforskjell har ikke blitt nevnt eksplisitt i denne casen. Likevel viser analysen hvordan barnevernets forventninger til moren om å la seg klientifisere uten protester trekker på stereotypiserte majoritetskonstruksjoner av minoritetskvinnen, samt konstruksjoner av den "normale" familie og normer for morskapet som synes selvfølgeliggjorte. Men den viser også hvordan barnevernet samtidig klarer å anerkjenne morens motstand som en styrke ved å destabilisere en rasialisert kvinnekonstruksjon; minoritetskvinnen som ulikestilt og svak.

Anerkjennelsens dilemma synes å bli stående: Dilemmaet mellom å medvirke til å holde mødre og fedre fast i likestillingsgjøringer tilhørende en annen samfunnskontekst, samt å skulle bidra til frigjøring. Ved å anerkjenne et kjønnskomplementært familiesystem, begrunnet i likeverd, bindes kvinnen opp i ansvaret for familien, noe som kommer i konflikt med et ideal om kjønnen likhet og autonomi. Samtidig viser analysen at rasialiserte og stereotype konstruksjoner av minoritetskvinnen som offer kan utfordres gjennom å rette oppmerksomheten mot majoritetsposisjonens beste-standarder, slik barnevernet i denne casen klarte.

6.3.4 Den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen i spenningsfeltet mellom anerkjennelse og myndiggjøring – en oppsummering

Anerkjennelsens problem dreier seg altså om at det løpes en risiko for å låse mødre og fedre med minoritetsbakgrunn fast i kultur- og kjønnsessensialistiske tolkningsrammer, noe som

vanskeliggjør myndiggjørende strategier (Freire 2002). Den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen risikerer å få noen ikke tilsiktede effekter på to måter, dels ved å gjøre anerkjennelse til et spørsmål om individuell valgfrihet, i utgangspunktet et liberalistisk ståsted, dels ved å overse betydningen av annetgjøring og rasialisering på samfunnsnivå. Dette begrenser barnevernets muligheter til å yte likestilte tjenester, noe som så tydelig søkes unngått i den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen.

Mitt poeng er at å anerkjenne ulikestilte familiepraksiser i minoritetsfamiliene kan forstås som en handling fra en majoritetsposisjon som i gitte situasjoner både kan skape, opprettholde og utfordre noen grenser mellom "oss" og "dem".

Forskjellsbehandling av kvinner og menn er inneleiret i sosiale og politiske strukturer som fordrer analyser av (u)likestilte relasjoner mellom kjønnene som ikke på forhånd forklarer mannlig dominans med kjønn alene (Mohanty 2003). Det betyr at det er nødvendig å undersøke forskjellsskapende og undertrykkende prosesser i lys av flere kategorier (Young 1997). Et av den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringens problemer kan dreie seg om å unnlate å forholde seg til at majoritetssamfunnet i kraft av sin dominans kan diskvalifisere og underkjenne bestemte kvinne- og mannliv og måter å være mødre og fedre på. Men kanskje enda viktigere er hvordan det vanskelige arbeidet med å utvikle myndiggjørende strategier kan risikere å unndra seg oppmerksomhet ved å anerkjenne forskjell begrunnet i forvaltningsprinsippet om brukermedvirkning. Samtidig som anerkjennelse kan beskytte mot majoritetens forventninger og krav til innordning, kan anerkjennelse også bety å stille kvinner og menn på utsiden av inkluderende likestillingspolitiske tiltak.

Som redegjort for i kapittel 2 er brukermedvirkning et forvaltningsprinsipp og et styringsverktøy som er forankret i et prinsipp om statlig nøytralitet (Carstens 2005, Mik-Meyer og Villadsen 2007). Den moderne klienten er den kompetente brukeren som er i stand til å vurdere sitt eget beste, forvalte frihet til å ta egne valg og til å ta ansvaret for sine valg. Sosialarbeidere skal serve brukeren ut fra et nøytralitetsideal der offentlige tjenester skal presenteres som nøytrale, og der brukeren overlates ansvaret for sine valg. Slik kan anerkjennelse av den enkeltes valgfrihet forstås som et samspill mellom likestillingsdiskursens liberalistiske verdifundament og den offentlige forvaltningens nøytralitetsprinsipp.

Analysene viser at annetgjøring på samfunnsnivå unndrar seg oppmerksomhet som mulig effekt av å innta et liberalistisk, individorientert perspektiv. Hva er så alternativet?

Myndiggjøring i et feministisk perspektiv dreier seg ikke bare om individnivået, ansikt-til-ansikt-møtene mellom klienter og barnevern. Myndiggjørende strategier reduseres ikke her til et spørsmål om å støtte klienters individuelle valg av livsprosjekt, som å være hjemme med barn, eller å være yrkesaktiv. Det dreier seg heller ikke om å vekte hensynet til klienters autonomi og brukervedvirkning opp mot hensynet til majoritetssamfunnets felles verdigrunnlag (Carstens 2005). Myndiggjøring i et feministisk perspektiv dreier seg like mye om å analysere og forstå de samfunnsmessige betingelsene som familiene har levd og lever under (Freire 2002). Slike analyser kan anvendes for å bistå både menn og kvinner i å se alternative strategier for sin framtid. Mitt poeng er her at likestillingspolitiske tiltak vil i et slikt perspektiv ikke *i seg selv* få utgrensende effekter, men like gjerne kunne virke inkluderende.

6.4 Sammendrag

I dette kapittelet har jeg undersøkt den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen. Materialet jeg har analysert er beskrivelser av hvordan barnevernet gjør norsk likestilling når det ikke avkreves av klientene å innrette seg etter norske normalitets- eller verdistandarder. Innledningsvis stilte jeg spørsmålet: Kan den forehandlingsorienterte likestillingsgjøringen vise vei til en likestillingsforståelse som gir kvinner og menn med minoritetsbakgrunn like vilkår for å leve likestilte liv i Norge?

Målet har vært å belyse barnevernets tolkningsrammer for kjønnslikestilling, kjønn og "rase"/etnisitet når likestilling stilles åpent for forhandlinger. Omdreiningspunktet for analysene har vært å belyse hvordan barnevernet gjør likestilling i spenningsfeltet mellom muligheter og begrensninger for minoritetsforeldre til å kunne leve som likestilte i Norge.

Til grunn for analysene lå en forståelse av at kjønne betydninger endres med endret samfunnsmessig kontekst (Mohanty 2003). Sentrale begreper har vært Youngs kjønnsbegrep, Anthias' begrep translokale posisjoneringer og Freires begrep "myndiggjøring".

Den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringens fellesnevner er at det legges vekt på å bygge relasjoner mellom barnevernet og klientene ut fra hensynet til å få med foreldrene i utforming av problemforståelser og løsninger. Dette bygde på en forståelse av at majoritets- og minoritetsposisjonene kunne romme en diversitet av kulturelle betrakningssett som ikke skapte skarpe skiller mellom posisjonene.

Et sentralt funn var at *majoritetsposisjonen* kom i fokus. Det ble diskutert hvordan barnevernet kunne legge til rette for klientens deltakelse og innflytelse, samt at forhold i det norske samfunnet ble tatt i betraktning i barnevernets problemforståelser og løsninger.

Jeg fant en anerkjennelsesorientert og en toleranseorientert variant som begge var forhandlingsorientert. Det som skilte dem var kjønnsforståelsen. Mens toleransevarianten la til grunn et dikotomt kjønnsbegrep ved å beskrive norske kvinner som likestilte og minoritetsmenn som ulikestilte, ble det i anerkjennelsesvarianten ikke definert en likestillingsstandard. Imidlertid skled kjønnsforståelsen fra en kompleks forståelse i beskrivelser av livet før migrasjon, til en dikotom kjønnsforståelse i beskrivelser av livet i Norge. Kjønnsbegrepet stivnet. Anerkjennelsen av foreldres ulikestilte kjønnsordninger, skapt i et annet samfunn, kunne flyttes fra et samfunn til et annet, som om kjønn betyr det samme uavhengig av samfunnskonteksten.

Et dilemma kom til syne når anerkjennelse, forankret i verdier som autonomi og valgfrihet, åpnet for likeverdig deltakelse, samtidig som verdiorienteringen kunne bidra til å holde foreldrene fast i de kjønnsordningene de var vant til.

Jeg fant at den dominerende likestillingsdiskursens verdiforankring i verdier som likeverd og autonomi ikke i seg selv evner å motvirke annetgjøring og rasialisering. Valgfrihet og selvbestemmelse, sammen med at det ble stilt små forventninger til mødres framtidige deltakelse i arbeidslivet, bidro til å stille mødre utenfor likestillingspolitikkenes inkluderende virkemidler og mål. Men en tvetydig likestillingspolitikk synes også å bidra til dette.

I analysen av casen der barnevernet anerkjente en families kjønnskomplementære likestillingsforståelse, fant jeg at barnevernet unngikk annetgjøring ved for det første å åpne for dialog med moren og anerkjenne hennes mostand mot barnevernets tiltakspakke. For

det andre ved å stikke hull på selvsagtheter i barnevernets faglige tilnærminger, samt unngå stereotypisering av mor som offer for en ulikestilte kultur.

Kjønnsbegrepet synes å være sentralt for å motvirke annetgjøring. Mens et dikotomt begrep ledet til å kunne forklare (u)likestilling med kjønn alene, bidro et kontekstualisert og dynamisk kjønnsbegrep til forståelser som evnet å se foreldrenes kjønnede relasjoner og likestillingspraksiser som formet av samfunnet. Slik kunne foreldrenes utfordringer som følge av migrasjonsprosessen forstås i lys av endrede samfunnsbetingelser. Slik peker den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen mot en vei ut av anerkjennelsens dilemma.

Kapittel 7 Konklusjon: Likestillingens tvetydigheter

7.1 Avhandlingens tematikk, formål og problemstilling

Denne avhandlingen har belyst hvordan barnevernet håndterer en ambivalent likestillingspolitikk, et flertydig likestillingsbegrep og en utgrensende likhetsforståelse når kjønn settes på dagsordenen, i et barnevern som befinner seg i et flerkulturelt samfunn.

Undersøkelsen tok utgangspunkt i en aktuell kritikk som er reist av norske kvinner med minoritetsbakgrunn, og av forskere som posisjonerer seg innen feministiske postkoloniale studier. Kritikken dreier seg om hvordan likestilling som sentral samfunnsverdi og som nasjonalt kjennemerke kan tenkes å bidra til å ekskludere minoriteter, og da i særdeleshet kvinnene. Denne studien har hatt som overordnet formål å belyse hvordan kjønnslikestilling som verdi *skaper eller ikke skaper* forskjeller som annetgjør og begrenser norske minoriteters deltakelse som likeverdige samfunnsmedlemmer i en barnevernfaglig kontekst. Undersøkelsen belyser *barnevernets* likestillingsbegrep, kjønnsbegrep, "rase"/etnisitetsbegrep og tolkningsrammer for likhet og forskjell.

Jeg har med ett unntak intervjuet ansatte ved kommunale barnevernkontor om deres arbeid med familier med minoritetsbakgrunn. Dette er barnevernets generalister. Den kommunale barneverntjenesten er inngangsporten for mennesker som søker hjelp hos barnevernet. Intervjudeltakerne er fordelt på begge kjønn og har bakgrunn i henholdsvis majoriteten og norske minoriteter.

Studien har relevans for tre felt; barnevernet, velferdsforskningen, samt kjønns- og likestillingsforskningen. Studiens formål kan derfor beskrives som tredelt.

Barnevernet er det første feltet jeg ønsker å samtale med. Studien er forankret i feltspesifikk tematikk. Den kan fortelle noe om hvordan likestilling på familiens arena "gjøres", en kjønn, flerkulturell arena, der familiers hverdagsliv og foreldrekompetanse blir kartlagt og vurdert. Avhandlingen belyser hvordan barnevernet "gjør" kjønn og "rase"/etnisitet i arbeidet med minoritetsfamilier. Slik løftes to samspillende kategorier fram. Fra et interseksjonelt perspektiv har jeg undersøkt *majoritetsposisjonens* tolkningsrammer; hvordan barnevernets forståelser setter premisser for intervensjonen i minoritetsfamilier.

Et formål har vært å få grep om feltets understrømmer av institusjonell tenkning (Vagli 2009). I min studie dreier det seg spesifikt om hvilke selvfølgeliggjorte normer og verdier som ligger implisitt i barnevernets likestillingsgjøringer, samt i tolkningsrammene for kjønn og etnisk forskjell og likhet. Slik skriver studien seg inn i en dialog om hvordan barnevernets forskningsprofilering skal møte barnevernets kunnskapsbehov for å kunne yte likestilte tjenester i et flerkulturelt samfunn.

Studien anvender begreper som er utviklet innen kjønnsforskning og feministisk postkolonial forskning (Young 1997, Mohanty 2003, Brah 2003, Anthias 2009, Frankenberg 1993, Haraway 1999, 2004, Søndergaard 2006, Staunæs og Søndergaard 2006). Slik er det skapt en avstand til barnevernfeltets egne forskningstradisjoner. Formålet med valg av teoretisk tilnærming har vært å studere feltet med et annet teoretisk begrepsapparat enn det feltet selv anvender, for å kunne se noe nytt. Avhandlingen har hatt som formål å studere noen *sammenhenger mellom utøvernivåets likestillingsgjøringer og velferdsstatlige og samfunnsmessige diskurser*, som sammen skaper den enkelte profesjonelles utøvelse av faget. Forskningsdesignets tilrettelegging for nivåoverskridende analyser er etisk begrunnet, ut fra en intensjon om å unngå å la utøvernivået bli stående som eneansvarlige for "rikets tilstand". Slik representerer avhandlingen et kunnskapsbidrag som supplerer feltets forskningsfokus på kunnskap om "hva som virker" (Ulvik 2009).

Det neste feltet studien har relevans for, er annen velferdsstatlig tjenesteyting. Som grasrotbyråkrater er ansatte i ulike velferdsstatlige tjenester implementerere av velferdspolitikken og dens verdigrunnlag (Lipsky 2010). Profesjonsutøverne er både *målbærere og skapere* av de velferdsstatlige verdiene. Dette kommer til uttrykk på ulike måter i de ulike tjenestene. Likestillingsdiskurser og diskurser om "oss" og "de andre" gjennomskjærer både felt- og profesjonsgrenser. Barnevernet er slik bare en av mange velferdstjenester som i det daglige arbeidet oversetter de overordnede verdiene om likestilling, likeverd og likhet i møter med minoriteter.

Studien har hatt som mål å få kunnskap om hvilke særlige verdimeslige føringer for velferdsstatlig profesjonsutøvelse som ligger i koplingen mellom den norske samfunnsmodellen og aktuell likestillingspolitikk. Dette har dreid seg mer spesifikt om å få grep om hvordan profesjonsutøvelsen skjer i spenningsfeltet mellom

politikkimplementering, dominerende forvaltningsmessige prinsipper om brukermedvirkning (Carstens 2005, Mik-Meyer og Villadsen 2007, Villadsen 2004) og hensynet til de overordnede samfunnsverdiene som er nedfelt i barnevernets mandat. Medvirkning fra brukere av velferdstjenester, klientene, har i denne studien handlet om hvordan det trekkes grenser mellom norske og ikke-norske når de likestillingspolitiske, mandatfestede verdiene oversettes i det daglige arbeidet med minoritetsforeldre. Den dominerende likestillingsdiskursen, diskurser om "oss" og "dem" og velferdsstatlige diskurser om brukermedvirkning er i spill, og kommer til uttrykk i møtene mellom profesjonsutøverne og klientene. Denne studien har belyst hvordan disse diskursene spiller sammen når likestilling gjøres. Dette er en tematikk som jeg mener er relevant også for andre velferdsstatlige tjenester i det norske flerkulturelle samfunnet, da de har den politisk/administrative velferdspolitiske kulturen felles med barnevernet.

Den tredje samtalen jeg ønsker å delta i, er likestillings- og kjønnsforskningens dialog om politikkutforming og tolkningsrammer for likestilling, kjønn og "rase"/etnisitet. Ønsket har vært motivert av det jeg ser som et viktig og nødvendig arbeid: Å utvikle et kjønnsbegrep som kan romme mange slags forskjeller (Crenshaw 1994, Staunæs 2003, Staunæs og Søndergaard 2006, de los Reyes og Mulinari 2005, Lykke 2005). Et formål med valg av teoretisk tilnærming for de empiriske analysene var å skape avstand ikke bare til barnevernets, men også likestillingspolitikkenes eksplisitte og implisitte bruk av begrepene likestilling, kjønn og "rase"/etnisitet, for å se noe nytt. Jeg har anvendt et dynamisk og komplekst kjønnsbegrep i de empiriske analysene av hvordan kjønn og "rase"/etnisitet forhandles. Dette har gitt åpning for at studiens kunnskapsbidrag også er et bidrag til norsk kjønns- og likestillingsforskning som er opptatt av å utvikle kjønnsbegrepet.

Jeg har undersøkt *barnevernets kjønnsforståelser* og hvordan disse opprettholder, skaper og utfordrer dominerende oppfatninger om hva som regnes for norsk og ikke-norsk. Jeg har prøvd ut hvordan interseksjonalitet kan være fruktbart som sensitiverende verktøy i analyser av komplekse prosesser. Slik treffer jeg en aktuell debatt om en interseksjonell tilnærming i strategi for likestilling og diskrimineringsvern (NOU 2011:18, NOU 2012:15). Jeg har gjort noen erfaringer jeg gjerne vil dele, i diskusjon med andre som er opptatt av om, når og hvordan interseksjonalitet har noe å tilby.

Et overordnet formål med denne studien har vært å lete etter *flertydighet* i måter å ta opp likestillingspolitikken på. Dette har vært motivert av å få innsikt i likestillingsgjøringer som ikke begrenser minoriteters muligheter til å bli inkludert som likestilte og likeverdige i det norske samfunnet.

Studien svarer på *problemstillingens overordnede spørsmål* om hvordan likestilling som verdi tas opp i barnevernets arbeid med minoritetsfamilier. Avhandlingen stiller spørsmål ved oppfatningen av norsk likestillingspolitikk som konsolidert og entydig, fundert på enighet om likestillingsbegrepet, kjønnsforståelser og verdigrunnlag.

7.2 Presentasjon og drøfting av avhandlingens funn.

På bakgrunn av studiens empiriske funn argumenterer jeg for at norsk likestillingspolitikk framstår som tvetydig. *Studiens hovedfunn* er at likestilling gjøres på tre måter: Den normalitetsorienterte, den kulturorienterte og den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen.

Studien viser at likestillingsgjøringer i barnevernet har en sterk tendens til universalitet. Slik virker de kulturaliserende og dermed utgrensende for kvinner og menn med minoritetsbakgrunn, som mottakere av barneverntjenester. Men studien viser også at det *ikke* konstitueres en ferdig definert norsk likestillingsstandard. Det er ikke likestilling og likestillingsens verdiforankring i norske samfunnsverdier i seg selv som gir utgrensende effekter. Dette anser jeg som *studiens andre sentrale funn*.

Studien viser som *et tredje funn* at barnevernets *kjønnsbegrep* er et nøkkelbegrep for å forstå hvordan annetgjøring og likeverdiggjøring foregår.

Aktuell likestillingspolitikk har fundament i den norske liberalistiske, universalistiske samfunnsmodellen, forankret i verdier som likhet, likeverd, autonomi og et frihetsideal om frihet fra kjønnsdiskriminering (Skjeie og Teigen 2003). Dette er også denne studiens begrepsfesting av den dominerende likestillingsdiskursen. Begrepet viser til en dominans som kan synes problematisk å anvende i min studie. Det kan være en fare for å reproducere idéen om norsk likestillingspolitisk entydighet. På bakgrunn av studiens funn hevder jeg at diskursen både er dominerende og tvetydig.

I det følgende avsnittet (7.2.1) presenterer jeg de tre likestillingsgjøringene jeg har analysert fram. Dette er en kortfattet oppsummering av hva som er karakteristisk for hver av dem. Som oversikt danner den grunnlaget for de to neste avsnittene. I det første av dem, p. 7.2.2: *"Likestillingsgjøring i barnevernet og konstruksjoner av "oss" og "de andre"*, presenteres og drøftes barnevernets tolkningsrammer for "rase"/etnisitet. I det neste, p. 7.2.3: *"Kjønn som forskjellsskapende kategori"*, drøftes tolkningsrammer for kjønn. Deretter følger avsnittet p. 7.3: *"Grasrotbyråkrater som implementerere av likestillingspolitikken"*. Dette munner ut i en oppsummerende drøfting av studiens funn, p. 7.4, med tittelen *"Statsfeminismen, kvinnevennlighet og underkjenning av kulturelt og individuelt mangfold – en avsluttende drøfting"*.

7.2.1 Tre likestillingsgjøring: Den normalitetsorienterte, den kulturorienterte og den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen – en presentasjon.

Et av de tre delspørsmålene jeg reiste i problemstillingen, var *hvilke former for likestilling* som kommer til uttrykk i barnevernets arbeid med minoritetsfamilier. Her gir jeg en sammenfattende presentasjon av de tre likestillingsgjøringene.

I *den normalitetsorienterte og den kulturorienterte likestillingsgjøringen* ble det ansett som en viktig del av barnevernets mandat å formidle til klientene hva norsk likestilling dreier seg om. Hvilke former for likestilling som ble formidlet, samt *begrunnelsene* for å anse likestilling som viktig tema var imidlertid ulike i disse to likestillingsgjøringene. I *den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen* ble likestilling ikke tolket som del av barnevernets mandat. Slik ble mandat tolket ulikt i de tre likestillingsgjøringene.

Jeg skal i det videre utdype hva de tre likestillingsgjøringene handler om.

I *den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen* ble det konstituert en norsk likestillingsnorm forankret i verdien om *kjønnets likhet*. Når likestilling ble presentert for foreldrene, dreide det seg om lik fordeling av ansvar for barn og oppgaver i hjemmet, plikt for begge foreldre til å lære seg norsk, samt rett og plikt til å forsørge seg selv. Hensynet til å bli likestilt, integrert og selvforsørget ble gjort til sider av samme sak. Arbeidsdeltakelse ble tolket som en forutsetning for å bli likestilt; likestilt og integrert blir vi først når kvinner og

menn deltar i arbeidslivet. Den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen tok opp den dominerende likestillingsdiskursens rettighets-plikt-perspektiv, som er forankret i en idé om at forskjeller mellom kjønnene kan utlignes gjennom å tilstrebe kjønnsrettferdig balanse, og en verdi om kjønnlikhet (Skjeie og Teigen 2003).

I *den kulturorienterte likestillingsgjøringen* ble det konstituert en *verdimessig standard* for likestilling. Norsk likestilling framsto som kjønnenes *likeverdige* stilling i samfunnet, noe som ble koplet til Norge som del av det moderne og humanistiske vesten. Likestilling ble beskrevet som en norsk verdiorientering, der verdier som jenters og kvinners autonomi og valgfrihet var sentrale. Det uttalte fokuset på likestillingsens kulturelle verdigrunnlag faller innenfor den dominerende likestillingsdiskursens verdiforankring. Kjønnsrettferdighet kunne bøtes på ved å innta en norsk verdiorientering med vekt på individets like verdi og den enkeltes frihet til å bestemme over sitt liv.

I *den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen* ble likestilling ikke gitt et avgrenset innhold. Kjønnets arbeidsdeling og kulturelle verdier ble oppfattet som produkt av ulike samfunnsbetingelser. Verdiene likeverd, autonomi og frihet til å ta selvstendige valg for seg selv var framtrepende her.

De ulike måtene å ta opp likestilling på viser at sosialarbeiderne har et diskursiv handlingsrom; de snakket seg inn i ulike diskurser som er tilgjengelige for dem (Jørgensen og Philips 2005). Likestillingsgjøringene verdiforankres ulikt, samt at den dominerende likestillingsdiskursen både gjenfortelles og destabiliseres. Mine funn, så langt jeg har redegjort for dem, gir et tvetydig bilde av norsk likestillingspolitikk.

Jeg skal nå sammenfatte hvordan barnevernets *mandat* ble definert inn som del av de tre likestillingsgjøringene.

I *den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen* ble det oppfattet som en del av mandatet å orientere om og tilvise foreldrene en plass i det norske samfunnet. Som del av den offentlige forvaltningen var sosialarbeiderne tydelige på hva samfunnet forventer og krever av foreldrene. Sosialarbeiderne tok posisjonen som et formidrende og forklarende mellomledd mellom statlige likestillingspolitiske føringer og foreldrene.

Den kulturorienterte likestillingsgjøringens mandatforståelse ble begrunnet i hensynet til "barnets beste". Barn ble betraktet som unike og autonome individer, med frihet til å velge sin framtid. Mandatet dreide seg om å skulle anvisse foreldrene en plass i samfunnet ved å få foreldrenes tilslutning til barnevernets tolkning av hva som var best for barn.

I begge de to likestillingsgjøringene dreide mandatet seg om å bistå foreldrene slik at de fikk del i det gode, norske likestilte livet.

I *den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen* ble hovedvekten lagt på å skape en god dialog for å få grep om foreldrenes oppfatninger av problemer og utfordringer, samt for å nå fram med relevante tiltak.

Mine funn understøttes av Egelunds undersøkelse av det profesjonelle barnevernet (Egelund 1997). I tråd med hennes funn viser denne undersøkelsen at det er stiplede linjer mellom profesjonalitet, kulturelle verdiorienteringer, normer og moral. Profesjonsutøvelsen framstår som en sammenfiltring av kunnskaper, sunn fornuft og kulturelle preferanser.

I det videre skal jeg gå dypere inn i studiens funn.

7.2.2 Likestillingsgjøringer i barnevernet og konstruksjoner av "oss" og "de andre"

Jeg har hittil belyst det første av tre delspørsmål som problemstillingen reiste. I de to neste avsnittene skal jeg ta for meg problemstillingens andre og tredje delspørsmål:

Hvordan er den dominerende likestillingsdiskursen i spill når bestemte majoritets- og minoritetsposisjoner konstrueres?

Hvordan konstitueres og beveges kategorier av minoritetskvinner og -menn som de passende og upassende andre i arbeidet med likestilling?

I *den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen* ble norsk likestilling grensemarkør mellom det å være norsk og ikke-norsk. Foreldrene ble upassende i Norge som ulikestilte. De to posisjonene "det likestilte vi" og "de ulikestilte andre" ble etablert. Majoritet og minoritet ble slik konstituert som to homogene grupper. Typisk for den normalitetsorienterte likestillingsgjøringen er at velferdstjenestene og de likestillingspolitiske tiltakene ble ansett som gode, og som gode ble de presentert for foreldrene på en selvfølgelig måte. Å lære seg

norsk, komme seg i jobb og bli integrert ble poengtert overfor foreldrene ut fra mandatforståelsen om å skulle veilede foreldrene i "hvordan vi gjør det i Norge". For eksempel ble jenters plikter i hjemmet i en beskrivelse oppfattet som en risiko som bekymret sosialarbeideren. Begrenset tid til samvær med andre ungdommer på fritida ga jenter begrensede muligheter til å lære seg norsk og til å bli integrert (kap. 4, p. 4.2.2). En annen risikovurdering handlet om en mor som ble hindret av mannen i å gjøre det som var forventet av henne; å forsørge seg selv (kap. 4, p. 4.3.2). Eller, som i en casebeskrivelse, ble selvforsørgelse veien å gå for å kunne bli uavhengig av menn og dermed bli vurdert som god mor (kap. 4, p. 4.3.3). I et siste eksempel jeg vil trekke fram her, ble en mors manglende norsksferdigheter gitt betydning i en vurdering av mødreomsorg. "Nok norsk" ble anvendt som grensemarkør. Hennes morskap ble gjort til annerledes morskap ved å påvise en mangel som bare kan heftes ved minoriteter.

I *den kulturorienterte likestillingsgjøringen* ble foreldrenes kultur gitt betydning på en eksplisitt måte. Avvikende kulturelle orienteringer ble ofte beskrevet som uttrykk for "ikke-vestlighet". Minoritetskulturer ble konstruert som uforanderlige, avgrensede og homogene grupper med et avgrenset sett av verdier, og kontrastert med en like stabil og homogen norsk verdiorientering. Typisk er at foreldrene ble ansett som representanter for "sin kultur". Med begreper som "deres kultur", "arabisk tenkemåte" og formuleringer som "å stå med et bein i hver kultur" ble minoriteter beskrevet som etniske grupper, der medlemmene innen sin gruppe oppdrar barna på samme måte, eller oppfører seg likt (p. 5.2.1). Noen ganger ble det angitt noen felles, ofte lite fordelaktige kjennetegn ved grupper av minoriteter, beskrevet som "etniske miljø". Synlig forskjell som klesdrakt og annen merkbar forskjell, som måter å snakke på og hva det snakkes om, fikk symbolverdi ved at de utløste bestemte *forventninger* om upassende væremåter. Minoritetsposisjonen ble etnifisert (Brah 1994).

Andre kulturers verdier ble ansett som upassende og underlegne de norske verdiene. Norsk kjønnslikestilling, sammen med verdier som likeverd, autonomi og valgfrihet, ble konstituert som "vår" verdi. Synet på barn ble en sentral forskjellsmarkør som skapte posisjonene vestlig - "ikke-vestlig". Et eksempel er en analyse av barnevernets syn på barndom (kap. 5.2.2). Barndom framsto som en norsk verdi, forankret i synet på barnet som autonomt. Som en overlegen verdi ble den stilt i kontrast til minoriteters kulturbetingede syn på barn. Slik ble

barnevernets førende prinsipp for omsorgsvurderinger, "barnets beste", gitt et innhold som utelukket andre kulturelle betraktninger. Foreldres omsorgskompetanse ble dermed trukket i tvil. Ved å *forvente* at foreldrene forholdt seg lojale til sine kulturelle verdier, ble det i en casebeskrivelse vanskelig å bruke fosterhjem som tiltak (kap. 5, p. 5.3.2). Potensielle fosterforeldres lojalitet til et patriarkalsk familiesystem og en kollektivistisk verdiorientering ble vurdert som en hindring for å kunne fylle rollen som fosterforeldre.

For begge disse likestillingsgjøringene gjaldt at risikokonstruksjoner ble relatert til foreldrene som avvikende fra ferdig definerte standarder for likestilling. Verdier om kjønnlikhet, likeverd, autonomi og valgfrihet ble på en selvfølkelig måte førende for sosialarbeidernes intervensjoner i familiene, noe jeg forstår som uttrykk for barnevernets blinde felt eller institusjonelle doxa. Etableringen av likestillingsstandardene skjedde ikke i en *hensikt* om å tvinge igjennom norske likestillings- og integreringsmål. De ble oppfattet som de beste målene, de ble tatt for gitt og trengte dermed ingen begrunnelse. Slik ble det viktig for barnevernet å få til en endring hos minoritetsforeldrene målt med de to likestillingsstandardene. Som ulikestilte ble foreldrene konstituert som ikke-norske og "de andre", dels ved *implisitt* å oppfatte minoriteter som kulturelt forskjellige, dels ved *eksplisitt* å definere foreldrenes annerledes kulturelle verdipreferanser som uforenlige med norske verdier.

På bakgrunn av studiens funn argumenterer jeg for at begge likestillingsgjøringene kan beskrives som etnosentriske. De framtrer som universelle standarder. Det ble konstruert en hierarkisk relasjon mellom majoritets- og minoritetsposisjonene, samt en rangordning mellom kvinner og mellom menn. Posisjonen "norsk og likestilt" dannet et normativt sentrum som gjorde det mulig å annetgjøre minoritetsforeldrene. Standardene for gode likestilte familie- og samfunnsliv ble ikke ansett som uttrykk for det norske samfunnets spesifikke historisk, materielt og ideologisk gitte forutsetninger, som en *lokal* posisjon. Med Frankenberg (1993) kan denne posisjonen forstås som en *hvit*, privilegert posisjon. Fra posisjonen som norsk og "hvit" kunne barnevernet påberope seg universelle beste-standarder for likestilling.

Den *forhandlingsorienterte likestillingsgjøringen* skiller seg fra de to andre ved at det ble åpnet for individuelle måter å ta opp et samfunns normer og felles kulturelle verdisystem på.

Majoritetsbefolkningen og minoriteter ble forstått som grupper av forskjellige mennesker med innbyrdes ulike oppfatninger, samtidig som det ble gitt åpning for at alle i et samfunn også har noen felles verdier. Dette bidro til at stereotypier om en hel kultur ble vanskeligere å etablere. Det ble dermed nødvendig å undersøke den enkelte families forståelser av sin situasjon. Et eksempel er en case der stereotypier om minoritetskvinner og selvfølgeliggjorte majoritetsoppfatninger om relasjonen foreldre-barn ikke ble førende for problemdefinisjonene og hvilke tiltak familien fikk (kap. 6, p. 6.3.3). Stereotypier kunne slå inn, for så å bli stukket hull på. Dette ble beskrevet som en krevende prosess, som avstedkom mange diskusjoner som hang sammen med å gi fra seg retten til komme med en ferdig tiltakspakke til familien.

Kulturelle orienteringer, familiesystem, barneoppdragelse og ulike samfunns organisering av kjønnet arbeidsdeling ble sett i lys av den aktuelle samfunnskonteksten og forstått som uttrykk for ulike samfunnsbetingelser. Materielle og teknologiske rammebetingelser ble nevnt som eksempler på hvordan folks dagligliv, verdier og familieformer artet seg ulikt i byer og på landsbygda. For eksempel ble denne forståelsen anvendt i beskrivelser av den store overgangen fra afrikansk landsbygd til livet i Norge (kap. 6, p. 6.2.1). Slik ble "rase"/etnisitet og kjønn kontekstuelte definerte kategorier. Kategoriene ble også dynamiske. Kategoriene endret betydning med endrede samfunnsbetingelser. I en av casebeskrivelsene dreide det seg om en afrikansk unggutt som hadde kommet på kant med loven (kap. 6, p. 6.2.1). I sin risikokonstruksjon bygde sosialarbeideren inn i sin vurdering at han også ble stigmatisert som minoritet i lokalmiljøet. "Rase"/etnisitet ble gitt betydning i lys av den norske samfunnskonteksten, som innebar å innlemme diskriminering og rasisme i definisjonen av det sosiale problemet. Dette medførte at barnevernet tok noen andre grep enn de ellers ville ha gjort; *barnevernet* endret sin praksis. Mens minoritetsposisjonen i de to andre likestillingsgjøringene ble avkrevd endring, ble spørsmålet i den forhandlingsorienterte ofte hvordan barnevernet i majoritetsposisjon kunne gjøre noe annerledes. Majoritetsposisjonen ble ikke tatt for gitt.

Ved å forstå minoritetsforeldre som ulike og unike, samt å forstå kjønn og "rase"/etnisitet som en relasjon som må tolkes i lys av samfunnskonteksten, ble det ikke konstituert en hierarkisk relasjon mellom majoritet og minoritet, eller mellom menn og mellom kvinner.

Dette ble en konsekvens blant annet av at norsk likestilling ikke ble konstituert som en ufravikelig standard.

Studien gir grunnlag for å hevde at det ikke er minoritetenes annerledes verdipreferanser i seg selv som får utgrensende effekter for minoritetsforeldre. Avgjørende for likeverdig deltakelse eller annetgjøring var hvor vidt barnevernet evnet å se forskjell som uttrykk for ulike samfunns ulike betingelser, eller om forskjellene ble målt mot norske verdier som de beste verdiene, løsrevet fra samfunnene de blir til i.

7.2.3 Kjønn som forskjellsskapende kategori

Studien viser at sosialarbeidernes kjønnsforståelser spiller en rolle for hvordan minoritetsforeldre ble gitt muligheter til og satt begrensninger for å kunne leve som likestilte. Sosialarbeidernes kjønnsforståelser lå implisitt i de ulike konstruksjonene av norsk og ikke-norsk og hvordan det ble skapt hierarkier både mellom majoritets- og minoritetsposisjonene, og mellom kvinner og mellom menn. Her skal jeg løfte fram kjønnskategorien som medvirkende i disse konstruksjonene, og hvordan kategoriene kjønn og "rase"/etnisitet spiller sammen.

Jeg skal begynne med den normalitetsorienterte og den kulturorienterte likestillingsgjøringen. Jeg fant at det her ble lagt til grunn en kjønnsforståelse der kvinner og menn anses som to grupper med *ulike* interesser. Det dikotome kjønnsbegrepet bidro til å skape menn og kvinner som to grupper med innbyrdes like interesser. Det ble med andre ord skapt en kjønn hierarki mellom menn og mellom kvinner.

"Minoritetsmannen" inngikk i disse beskrivelsene som et symbol på ulikestilling, og som referanse i konstruksjoner av "minoritetskvinnen". Mødrene ble tildelt kategorien som "ufrivillig ulikestilt" i lys av fedre beskrevet som kvinneundertrykkende. I begge likestillingsgjøringene ble sosialarbeiderne mødrenes talerør og mødres/jenters frigjøringsagenter. Et tidligere nevnt eksempel er en beskrivelse av en mann som hindret kona i å skaffe seg jobb (kap. 4, p. 4.3.2). Her ble kategorien "den innordningsvillige" skapt i kontrast til en ulikestilt mann. I andre eksempler henvendte barnevernet seg til mennene med krav og forventninger om at de må la konene komme til ordet, eller hjelpe kona med husarbeid slik at hun kunne komme seg ut og bli integrert (kap. 4, p. 3.1). Kvinnene ble her

kategorisert som "frigjøringsobjekt" ut fra en *antakelse* om at mødrene ønsket å bli likestilte. Mødrene ble *forventet* å trenge hjelp til å bli likestilte. Slik ble "minoritetskvinnen" fratatt en selvstendig aktørstatus, en status "majoritetskvinnen" ble tildelt.

Likestilling ble gjort til "vår" verdi. Et eksempel er når en mor beskrives å skille seg fra "en patriarkalsk mann". Hun ble oppfattet som akseptabel i Norge fordi hun brøt med sin kultur (kap. 5, p. 5.3.1). Hun kunne også ha blitt tolket som en kvinne som skilte seg for å leve det livet hun selv ønsket, som likestilt, fra ut fra *sin egen* verdiorientering. En slik tolkning ga ikke mening i den kulturorienterte likestillingsgjøringen.

"Majoritetsmannen" ble ikke nevnt eksplisitt, med et unntak. Slik ble han som oftest en unevnt representant for norsk likestillingsstandard. Unntaket, beskrevet i kap. 5.3.1, dreide seg om en case der en norsk mannlig sosialarbeider ble ansett som en mulig rollemodell for en muslimsk ung mann, og som en bedre rollemodell enn en norsk kvinnelig sosialarbeider. Her ble det lagt til grunn et kjønnsbegrep som ikke "påvirkes" av andre forskjellsskapende kategorier. Kjønn ble eneste forklaringen på hvorfor sønnen kunne behøve en *norsk* mannlig rollemodell.

Relasjonen mellom kvinner og menn ble forstått som en hierarkisk relasjon som gjelder i alle samfunn. Kjønnede betydninger ble som sagt løsrevet fra ulike samfunns ulike betingelser som skapere av ulike former for kjønnets arbeidsdeling. I beskrivelser av foreldrene som ulikestilte, ble mannen gjort ansvarlig for kvinnens ulikestilling. Den dikotome kjønnsforståelsen gjorde det mulig å forklare mannsdominans med kjønn. Når mannen ble holdt ansvarlig for kvinnens ulikestilling *handlet minoritetenes ulikestilling dermed ikke om "oss"*.

I *den kulturorienterte likestillingsgjøringen* skapte den dikotome kjønnsforståelsen skillet vestlig-"ikke-vestlig". Et eksempel er den tidligere nevnte analysen av barndom (kap. 5, p. 5.2.2). Som ukjønnede begrep ble barndom en forskjellsmarkør mellom "oss" og "dem" ved å framheve det norske synet på barnet som unikt og autonomt. Begrepet ble så kjønnede. "Ikke-vestlige" jenter ble beskrevet som ufrie i kraft av å bli oppdradd i en kultur som har andre syn på barnet og barndom, mens gutter ble ansett som frie til å realisere seg selv, til tross for at de også ble oppdradd i en "ikke-vestlig" kultur. Altså er det ikke minoritetsforeldres andre verdipreferanser som i seg selv gjorde minoritetsforeldrene til "de andre", noe beskrivelsene

av barndom først kunne tyde på, men hvordan barnevernet tolket verdipreferansen som uttrykk for ulikestilling.

De liberalistiske frihetsidealene syntes å ha et frigjørende potensial ved at jentene ble sett av barnevernet, noe som kan være et godt utgangspunkt for å kunne ta tak i problemet. I casebeskrivelsene ble det gitt eksempler på jenter som ble hindret i å realisere seg selv, og som vakte bekymring hos barnevernet. Personlig autonomi og valgfrihet ble imidlertid ansett som *forutsetninger* for å få beskyttelse mot kjønnsdiskriminering.

Diskursen om barndom og den dominerende likestillingsdiskursen som samspillende diskurser skapte norsk likestilling som en-beste-praksis. Ut fra en dikotom kjønnsforståelse ble minoritetsforeldres syn på barn *kulturalisert*. Barnevernet beskrev det annerledes synet på barndom som en barriere for samarbeidet. Slik bidro det liberalistiske frihetsidealet ikke i seg selv til mer kjønnsrettferdighet for jentene. Studiens funn om at synet på barndom er en kraftfull forskjellsmarkør mellom "oss og dem", understøttes av Kjetil Eides og Halvard Vikes forskning (Vike og Eide 2010). Forfatterne synes imidlertid ikke å operere med barndom som et kjønnbegrep (ibid:22-25). Mine funn synes å supplere deres forskning ved at denne studien belyser hvordan likestillingsdiskursens kjønnbegrep kan bidra til å kulturalisere "barndom". Likestillingsdiskursen og diskurser om "de andre" i samspill skapte en "ikke-vestlig" kulturs syn på barndom som en annenrangs og ulikestilt verdiorientering. Dette er et eksempel på hvordan kjønn og "rase"/etnisitet samspiller i annetgjøring.

En dikotom kjønnsforståelse bidro til kulturalisering, men også til å naturliggjøre relasjonen mor-barn (kap. 5, p. 5.3.2). Ut fra en kjønnsforståelse av mann og kvinne som gjensidig utelukkende kategorier, ble det nærliggende å forstå ulikestilling i foreldreskapet som biologisk betinget (Keller 1992).

I naturligjøringen av mødrenes ansvar for barn og fristilling av fedrene, ble likestillingspolitikkenes verdier om kjønnslikhet, kjønn likeverd, samt et liberalistisk frihetsideal tatt opp i barnevernets likestillingsgjøringer. Barnevernets favorisering av relasjonen mor-barn kunne hente støtte i en biologisk likestillingsdiskurs om foreldreskapet, der idealet om kjønn likhet, forankret i likestillingspolitikken på 1970- og 80-tallet, fikk vikeplikt. Slik kom en likestillingspolitisk *tvetydighet* til syne i konstruksjonene av foreldreskapet.

Men også "rase"/etnisitet var i spill. Den dominerende likestillingsdiskursens dikotome kjønnskategori bidro i konstitueringen av *en rasialisert kategori minoritetsforeldre*. Den gjorde det mulig å konstituere foreldrene som uegnede, i en kjønnsforståelse som ikke evnet å fange opp hvordan barnevernet i majoritetsposisjon bidro i konstruksjonen av annenrangs foreldreskap. (Frankenberg 1993, Mohanty 2003). Ved å forstå fristillingen av fedrene og ansvarliggjøringen av mødrene i lys av samspillet mellom kjønn og "rase"/etnisitet – som to kategorier som samvirker i konstruksjoner av foreldreskapet, ble det mulig å få grep om hvordan *kjønnskategorien* var sentral i fristillingen av fedrene, og i konstitueringen av et rasialisert foreldreskap (Young 1997). Likestilling handlet ikke om hvordan majoriteten bidro til annetgjøring. Dermed ble norsk likestillings utgrensende effekter for minoritetsforeldre tilslørt.

På bakgrunn av studiens funn er det grunnlag for å hevde at likestillingspolitikken ideal om kjønnslikhet og likeverd møter sin begrensning i et dikotomt kjønnsbegrep *som skaper av ulike foreldrestandarder for menn og kvinner*. Dette handler om ulike standarder for foreldre med både minoritets- og majoritetsbakgrunn.

Til grunn for *den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringens* tolkningsramme for kjønn ble likestilling uttrykk for ulike samfunnsforhold, forankret i et dynamisk og kontekstualisert kjønnsbegrep. Som redegjort for i forrige avsnitt, ble også "rase"/etnisitet gitt lokale, kontekstuelle betydninger. Dette er imidlertid bare en delvis beskrivelse. Foreldrenes "gamle" måter å innrette seg på i det norske samfunnet ble anerkjent som likeverdige. Kjønnede praksiser, skapt på afrikansk landsbygd, kunne flyttes, upåvirket av hvordan livet i en norsk by arter seg. Dermed ble ikke foreldrenes kjønnede arbeidsdeling forstått i lys av det norske samfunnets muligheter og begrensninger for å leve likestilte liv. Det dynamiske kjønnsbegrepet stivnet. Et dilemma oppsto. Det handlet om at anerkjennelsen ga gode vilkår for at foreldrene ble likeverdige deltakere i samarbeidet med barnevernet. Samtidig kunne barnevernet risikere å holde foreldrene fast i gamle kjønnsroller ved å gi dem "fritt valg", og slik overlate ansvaret for sine valg til dem selv.

Det stivnede kjønnsbegrepet skapte en *interessesmotsetning* mellom fedre og mødre. Dette ble beskrevet ved å sammenstille fedres behov for anerkjennelse for sin gamle posisjon i familien med mødrenes økonomisk mer fristilte posisjon i Norge. Mødres fristilling ble tolket

som et mulig konflikttema som kunne true familiesamholdet. Dette er en dikotom og stivnet kjønnsforståelse, lik den som ble lagt til grunn i de andre likestillingsgjøringene. Å se mødres og fedres nye muligheter og hindringer i å bli likestilte i Norge blir vanskelig i et slikt perspektiv. Anerkjennelsen framstår slik som *en kjønnets strategi* som kan få utgrensende effekter både for kvinner og menn.

Anerkjennelsens dilemma dreide seg også om et stivnet "rase"/etnisitetsbegrep. I løsningen om å holde fast på kulturelle orienteringer skapt på afrikansk landsbygd, ble mulighetene det norske samfunnet gir og begrensningene det setter for likeverdig deltakelse underkjent. En myndiggjørende strategi fordrer innsikt i hvordan både kjønn og "rase"/etnisitet endrer betydning ved migrasjon. Anerkjennelsen ble begrunnet i foreldres frihet til å kunne velge (autonomi og likeverd), noe som ikke uten videre er en myndiggjørende strategi. Den kunne også bidra til å opprettholde status quo. Jeg kommer tilbake til dette i p. 7.3.

Først når det skjedde en forskyvning i kjønnsforståelsen, fra et dynamisk og komplekst begrep til et stivnet, dikotomt begrep, kunne ulikestilling mellom kjønnene forklares med kjønn alene.

Likestillingsdiskursens verdiforankring i verdier som likhet, likeverd, autonomi og valgfrihet kunne både få utgrensende effekter (den normalitetsorienterte og den kulturorienterte) og være et insitament for likeverdig deltakelse (den forhandlingsorienterte). *Det synes derfor ikke å være grunnlag i mine funn for å hevde at den dominerende likestillingsdiskursens verdiforankring i seg selv gjør mennesker med minoritetsbakgrunn til annenrangs borgere.*

7.3 Grasrotbyråkrater som implementerere av likestillingspolitikken

I dette avsnittet oppsummerer jeg funn som belyser hvordan barnevernet som grasrotbyråkrater brukte velferdsstatlige strategier for implementering av likestillingspolitiske mål (Lipsky 2010). Jeg problematiserte tidligere min anvendelse av begrepet den dominerende likestillingsdiskursen (p. 7.2.1). Jeg antydte en fare for å bidra til å reproducere en oppfatning av at likestillingspolitikken er entydig. På bakgrunn av studiens funn argumenterer jeg for at likestillingsdiskursen framstår som dominerende og tvetydig. Videre hevder jeg at velferdsstatlige styringsverktøy *bidro* til å etablere

likestillingsstandarder, samt å tilsløre majoritetsposisjonens rolle i annetgjøring av minoritetskvinner og -menn.

Jeg begynner med styringsverktøyenes bidrag i etableringen av likestillingsstandarder.

Studien viser at barnevernets syn på velferdsstaten som inkluderende bidro til å skape de to standardene for norsk likestilling (kap. 4 og 5). Barnevernets beskrivelser av velferdssamfunnet kan sammenfattes som følger: "Vi" er kjønnslikestilte, det ligger mange muligheter åpne for eneforsørgende kvinner i Norge. "Vi" bidrar som kjønnslikestilte kvinner og menn til egen forsørgelse og "vi" fordeler omsorgsansvaret likt. Videre har "vi" lik tilgang på samfunnsgoder som utdanning og voksne og barn har lovfestet beskyttelse mot vold. "Vi" behandler hverandre som like, likeverdige og autonome mennesker.

Statlige/administrative styringsprinsipp ble anvendt som verktøy når det ble stilt krav om innordning i "det likestilte vi". Som vist i en analyse ble det satt inn ekstra profesjonell styrke overfor en mor som gjorde motstand mot å ville bli likestilt på den norske måten (kap. 4, p. 4.3.3). Det innebar å ikke la seg forsørge av en mann, og å skaffe seg en jobb. Morens muligheter til å beholde omsorgen for barna sine sto på spill. Casens suksess ble beskrevet som resultat av et bredt sammensatt teams felles problem- og målforståelse. I en annen beskrivelse ble velferdsstatens ordninger som en beste praksis formidlet til en ungdom, med mål om å overbevise ungdommen om hva som var til hennes eget og morens beste (kap. 4, p. 4.4.3).

I begge casene ble det lagt til rette for en type løsning som utelukket andre mulige løsninger. Det ble ikke reflektert over at krav om ulike former for innordning kunne være vanskelige for klientene å etterkomme, eller om det var nødvendig å stille slike krav.

Implisitt i hjelpen lå ferdige definerte problemforståelser og løsninger som det ikke kunne forhandles om. I definisjoner av sosiale problemer og løsninger ble norske likestillingsnormer lagt som usagt premiss. Normene kunne dreie seg om å skulle tilpasse seg "en nøktern økonomi" for å unngå å bli sosialklient, også når den dårlige økonomien var permanent. Fattigdomsproblematikk var ikke tema i noen av beskrivelsene. Som ulikestilte ble dårlig økonomi, vanskelig innpass på arbeidsmarkedet, vold og overgrepssproblematikk omdefinert fra å dreie seg om sosiale problemer til å dreie seg om å skulle bli norsk og

likestilt. Tema for veiledning av mødrene ble hvordan å adoptere norske verdier. Slik kunne sosiale problemer, som noe som heftet ved dem, forklares med ulikestilling. Med ulikestilling som problem ble løsningen å bli likestilt.

Positive beskrivelser av velferdsstaten som trygg og beskyttende mot sosiale problemer som vold, fattigdom og manglende integrering bidro til å tilsløre majoritetens privilegier til å kreve inn- og underordning. Velferdsstaten framsto som sammenstilling av sted, mennesker, familierelasjoner og politisk/administrativt apparat i ett bilde, et kollektiv preget av hjemmets verdier, der velferdsstaten framstår som "et godt hjem i kjempeformat" (Gullestad 2002).

Motstand fra klientene ble møtt med styrket kontroll ved å prøve å motivere klienten til selv å ønske å være en del av "det likestilte, norske vi". Kategorier av passende og upassende kvinner og menn ble skapt. Veiledningen som ble gitt framsto som "den gode handlingen", med mål om å overbevise klienten om at hjelpen var til deres eget beste (Mik-Meyer og Villadsen 2007, Villadsen 2004). En sammenveving av statlige styringsprinsipper, den dominerende likestillingsdiskursen, diskursen om arbeidslinja og diskurser om likhet og forskjell bidro til å etablere likestillingsstandardene, med effekten at foreldrenes handlingsrom ble begrenset.

I den forhandlingsorienterte likestillingsgjøringens anerkjennelse ble forvaltningsprinsippet brukermedvirkning og det statlige nøytralitetsidealet anvendt som styringsverktøy ved å gi foreldrene stor grad av frihet til å foreta egne valg. Verdiane autonomi og valgfrihet lå til grunn for anerkjennelse av forskjell. Slik er også brukermedvirkning verdiforankret (Mik-Meyer og Villadsen 2007).

I tre analyser av mødre som ikke ønsket å gå på norskkurs, valgte sosialarbeiderne ulike tilnærminger. En av mødre ble forsøkt motivert til å begynne på norskkurs (kap. 6, p. 6.3.1). Da moren fortsatt ikke ville, ble valget hennes akseptert. Den andre moren fikk anerkjennelse for valget sitt med begrunnelse at moren hadde nok å gjøre hjemme (kap. 6, p. 6.3.1). Den tredje moren fikk lagt alt til rette for å lære seg norsk, som barnehageplass og dekking av utgiftene. Hun uteble fra kurset etter å ha deltatt noen ganger, noe hun ikke fikk anerkjennelse for. Da hun ikke kunne "nok norsk" ble hun tildelt kategorien "ikke norsk nok" (kap. 4, p. 4.4.2). Dette er et funn som understøttes av Andenæs studie (2010).

Deltakelse på norskkurs ble imidlertid ikke begrunnet i å skulle kvalifisere seg til jobb i noen av disse casene. Forventningene til mødrene synes skapt i en likestillingspolitisk tvetydighet som setter avtrykk i barnevernet. Barnevernets anliggende var at mødrene skulle kvalifiseres for å kunne ta seg av hjem og barn. Dette kan forstås på bakgrunn av en likestillingspolitisk tvetydighet som har røtter lengre tilbake (Melby 2008, Ericsson 1996). Som vist tidligere i dette kapittelet, er diskursen om det likestilte foreldreskapet tvetydig. Tvetydigheten kommer til uttrykk i en naturligjøring av mor-barn-relasjonen, samtidig som kjønnen likhet framholdes som rettesnor for foreldreskapet og deltakelse i arbeidslivet. Dette inntrykket forsterkes av at kvinner i kategorien "yrkesaktiv mor" ser ut for å ha vært politisk mer omstridt i Norge enn i de øvrige nordiske landene. Som Ericsson viser, ble det i Norge ikke lagt til rette for at begge foreldrene skulle være i arbeid, slik tilfellet var i de andre nordiske landene. (kap. 6, p. 6.3.1).

Analysene viser at det ble løpt en risiko for å skape en rasialisert kvinnekategori i samtlige av barnevernets tre tilnærminger. Mødrene ble på ulike måter stilt utenfor et likestillingspolitisk virkemiddel for inkludering ved å bli stilt små forventninger til som potensielle deltakere i arbeidslivet. De måtte enten selv ta ansvar for valget, eller de ble oppfattet å stille seg selv utenfor. Ansvaret kunne flyttes fra velferdstjenestene og forhold i det norske samfunnet til minoritetene selv, også når foreldrenes valg ble anerkjent.

I møtet med minoritetsforeldre måtte barnevernet håndtere to slags tvetydigheter, en likestillingspolitisk og en forvaltningsmessig. Den første kan formuleres som "mor som viktigst for barnet" versus likestilling som kjønnen likhet. Den andre dreier seg om hensynet til autonomi og selvbestemmelse holdt opp mot hensynet til det mandatfestede ansvaret for å implementere norsk standard for likestilling.

Mine funn understøttes av annen forskning som viser hvordan sosialt arbeids paternalisme fortsatt har feste i sosiale arbeid, men det framstår i ny språkdrakt. Nå heter det "hjelp til selvhjelp" (Villadsen 2004). Parallelt med et økt fokus på individets rettigheter som autonome og ansvarlige individer, beskriver litteraturen et sterkere insitament for politisk/offentlig styring av individene. Dette kommer til uttrykk gjennom politikuttformeres økte detaljstyring av hvordan oppgaver skal løses, og hvilke ideer som skal legges til grunn i det arbeidet som gjøres lokalt (Mik-Meyer og Villadsen 2007).

Studien viser at likestillingsdiskursen var i spill sammen med et knippe diskurser om norskhet og annethet, den offentlige forvaltningens styringsprinsipper og et ideal om statlig nøytralitet. Disse diskursene ble forankret i statsfeminismens og velferdsstatlige (ny)liberalistiske verdier som inngår i den norske samfunnsmodellens universalistiske idégrunnlag og verdier som likhet og solidaritet.

Hvordan skulle sosialarbeiderne ha veiledet foreldrene med utgangspunkt i kunnskap om det norske samfunnet *uten* å skissere løsninger som enten er forankret i et liberalt frihetsprinsipp, eller universalitet og assimilering? Det ville ha fordret å avstå fra den type nøytralitet som ligger implisitt i likestillingsdiskursens og forvaltningsdiskursens verdiforankring i autonomi og likeverd, samt synet på det norske velferdssystemet som det beste. Det ville ha innebåret å ikke stille seg nøytral til rasialiserende og marginaliserende prosesser i det norske samfunnet. Dette er utfordrende i en velferdstjeneste som gjennom sitt mandat er forpliktet til å utvise lojalitet til et liberalistisk brukermedvirkningsprinsipp, prinsippet om statlig nøytralitet, og som grasrotbyråkrater: Å implementere en tvetydig likestillingspolitikk.

7.4 Statsfeminismen, kvinnevennlighet og underkjenning av kulturelt og individuelt mangfold – en avsluttende drøfting

Som jeg trakk fram i avhandlingens innledning har det i lengre tid pågått en diskusjon blant norske og skandinaviske kjønns- og likestillingsforskere om og hvordan norsk/skandinavisk likestilling og likestillingspolitikk kan tenkes å skape en kløft mellom kvinner (Holst 2002, Siim 1999, 2008, Skjeie og Teigen 2007, de los Reyes og Mulinari 2005, Mulinari 2008, Carbin 2008). Temaer som diskuteres er blant andre forholdet mellom stat og feminisme (Holst 2002, Skjeie og Teigen 2003), statlig kjønnsnøytralitet (Annfelt 2008, Bjørnholt 2005/2008)) og den norske samfunnsmodellens politisk/administrative kultur (Holst 2002, Siim 1999, Lotherington 2010, Røthing 2011). Her møtes debattanter hvor noen opererer med et dikotomt kjønnsbegrep, andre med et komplekst kjønnsbegrep. Jeg skal drøfte mine funn i lys av to av disse innspillene: Holsts betraktninger om statsfeminismens kvinnevennlighet (2002) og Skjeie og Teigens drøfting av forholdet mellom feminisme og stat (2003).

Jeg legger denne studiens kjønnsforståelse som premiss for drøftingen.

Holst diskuterer Hernes' utlegning av begrepet kvinnevennlighet i boka "Welfare State and Woman Power" (Holst 2002). Holst hevder at Hernes i for liten grad problematiserer det skandinaviske modernitetsprosjektets negative sider, og nevner blant annet kulturell normalisering og ekskludering av dem som er annerledes (ibid:82-83). Hun problematiserer så i mer teoretiske vendinger det å etablere sterke koplinger mellom et politisk-legalt fellesskap og et relativt enhetlig nasjonalt etisk fellesskap, en kulturell homogenitet, idet "*en felles etisk horisont kan komme til å undertrykke alternative kulturelle betraktningssett og individuelt mangfold*" (ibid:83).⁴⁸ Resonnementet til Holst slik jeg forstår henne, er at koplingen mellom den norske samfunnsmodellens politiske kultur, forankret i moderniteten og idéer om likhet, utjevning og solidaritet på den ene siden, og et felles etisk fellesskap på den andre, kan bli så dominant at det blokkerer for anerkjennelse av gruppers og individers alternative kulturelle betraktningssett.⁴⁹ Holst skisserer to slags homogeniteter her; homogene politisk-legale fellesskap som det ene, noe jeg tolker som uttrykk for en felles politisk kultur i de skandinaviske landene, og homogene etiske fellesskap som den andre. Har Holst noen poeng her som kan bidra til å forklare hvordan det legges an en tydelig assimileringstrategi i to av likestillingsgjøringene?

Holst reiser to temaer i sin betenkning som jeg vil stille som to spørsmål: Er det *koplingen* mellom stat, feminisme og et nasjonalt felles etisk betraktningssett som kan tenkes å bidra til at noen og ikke andre kvinner inkluderes som likeverdige deltakere i samfunnet? Kan slike utgrensende effekter (også) skyldes et norsk homogent etisk fellesskap, en likhetskultur som ikke klarer å innlemme alternative kulturelle orienteringer?

Jeg skal først gripe tak koplingen stat-feminisme. På bakgrunn av studiens funn argumenterer jeg for at koplingen har potensial for både å få inkluderende og utgrensende effekter for minoritetsforeldre – kvinner som menn. Jeg hevder at det verken er likestilling, norske likhetsideal eller den norske samfunnsmodellens universalisme og politisk/administrative styringsteknologier *i seg selv* som gir utgrensende effekter.

⁴⁸ Holst viser ikke eksplisitt til Norge/Skandinavia her, men da dette er skrevet i en forbindelse med kritikken av den skandinaviske statsfeminismen, antar jeg at Holst innlemmer Skandinavia når hun omtaler det homogene etiske fellesskapet.

⁴⁹ Det framgår ikke klart om Holst sikter til grupper også. I en annen av hennes tekster poengterer hun at den feminismen hun forsvarer har individet som grunnehetsynes (Holst 2007:14).

Min undersøkelse viser at to av likestillingsgjøringene ble etablert som to ufravikelige likestillingsstandarder. Det ble ikke gitt rom for andre kulturelle orienteringer, som for eksempel å velge bort plikten og retten til selvforsørgelse, eller ha andre syn på barndom enn det "norske". Individuell valgfrihet ble innskrenket. Det ble legitimt for barnevernet å ta posisjonen som "den første", med rett til å sette standarder. Statsfeminismen kan ut fra mine funn synes å legitimere at barnevernet ble mødrenes frigjørere gjennom å tilvise dem en plass i det norske samfunnet. Det ble noen ganger uforståelig for sosialarbeiderne at mødre ikke var interessert i å ta del i de samme rettighetene som norske kvinner har kjempet fram.

Det er videre grunnlag i studien for å hevde at det er et samspill mellom likestillingsdiskursens rettighets/pliktperspektiv, diskurser om statlige styringsprinsipper, den feltnære diskursen om statlig nøytralitet og den norske samfunnsmodellens verdier om likhet og solidaritet. Det dreier seg om diskursenes samarbeid om å konstituere likestillingsstandardene og gjøre dem mulige å implementere. Som effekt ble foreldres muligheter til medvirkning begrenset. De ble tilbudt løsninger som forutsatte ferdig definerte problemdefinisjoner, der sosiale problemer ble oversett og omdefinert. Men foreldrene ble også gitt anledning til selv å velge hvordan de ville innrette seg i Norge, ut fra et liberalistisk ideal om selvbestemmelse og et forvaltningsmessig nøytralitetsideal. Dette hadde imidlertid også sine problematiske sider. Marginalisering som følge av rasialisering og kjønnsdiskriminering i samfunnet ble oversett ved å overlate ansvaret for valgene til foreldrene. Slik kunne barnevernet forholde seg nøytrale til marginalisering på samfunnsnivå.

Likestillingsstandardene kan slik forstås som uttrykk for og resultat av en sterk kopling mellom statlig likestillings- og integreringspolitikk, dens verdigrunnlag og den norske samfunnsmodellens sterke stilling, slik Holst hevder. Holsts betenkning synes så langt å kunne gi delvis forklaringskraft. Når jeg sier delvis, er det på bakgrunn av *studiens hovedfunn* om at barnevernets likestillingsgjøring framstår som tvetydig.

Studien dokumenterer at barnevernet tok opp den dominerende likestillingsdiskursens tvetydige verdigrunnlag, noe som ga ulike tolkningsmuligheter av begrepet kjønnsrettferdighet; henholdsvis et ideal om kjønnslikhet, som fordrer å utlikne

kjønnsforskjeller, og et liberalistisk ideal om individers frihet og likeverd. Videre dannet likestillingsdiskursens universalistiske trekk grunnlaget for å etablere ufravikelige likestillingsstandarder, mens de ble imøtegått gjennom å anerkjenne minoriteters egne verdiorienteringer. Jeg fant også at majoritet og minoriteter ble konstituert ut fra *ulike* tolkningsrammer for norskhet og ikke-norskhet. Å være norsk behøvde ikke å bety å være likestilt på den norske måten.

Når Holst diskuterer statsfeminismens kvinnevennlighets blinde felt, stilles det imidlertid ikke spørsmål ved statsfeminismens kjønnskategori som en *lokal*, det vil si tids- og stedsbestemt, kategori, forankret i like lokalt definerte verdier. Det er en kulturell konformitet hun griper tak i, ut fra hensynet til individuell frihet, noe jeg også anser som viktig å gjøre ut fra studiens funn. Foreldrenes manglende muligheter til å få aksept for sine verdiorienteringer *er* problematisk.

Ved å utfordre et tatt for gitt, dikotomt kjønnsbegrep kan Holsts spørsmål om statsfeminismens utgrensende effekter ut fra denne studien stilles i et annet lys. Mine funn underkjenner ikke Holsts problemstilling, men jeg savner som sagt en problematisering av kjønnsbegrepet.

Som vist ble mødrene på en selvsagt måte tolket av barnevernet som ufrivillig likestilte, i kategorier som offer for dominerende menn og en patriarkalsk kultur. Dette ble mulig ved å ta en hvit majoritetsposisjon og dens privilegier til å gjøre norsk likestilling til en universell likestillingsstandard for gitt, begrunnet i de norske verdienes overlegenhet; en kolonialisering av tredje-verdens-kvinner (Mohanty 2003). Hierarkiet mellom kvinner og mellom menn ble skapt som en effekt av at det ble lagt til grunn et dikotomt kjønnsbegrep, som ikke evnet å ta høyde for at (u)likestilling dreier seg om mer enn kjønn (Young 1997).

Jeg mener at Holsts betenkning kan utdypes ved å sette diskusjonen om statsfeminismens kvinnevennlighet inn i et perspektiv som fanger en større *kompleksitet*.

Min studie viser at når foreldre med minoritetsbakgrunn ble anerkjent som likeverdige, til tross for at de valgte å leve som ulikestilte, var det ikke anerkjennelsen *i seg selv* som bidro til å unngå å skape hierarkier mellom majoritets- og minoritetsposisjonene og mellom kjønnene. Det var når kjønn ble forstått som spesifikke uttrykk for bestemte

samfunnsordninger at anerkjennelsen *ikke* bidro til å konstituere et posisjonelt hierarki og rangordning mellom kjønnene.

Videre skyldtes annetgjøringen ikke likestillingsgjøringenes verdigrunnlag *i seg selv*. Verdiene likeverd og autonomi bidro både til annetgjøring, som i analysen av barndom, og til anerkjennelse av ulike kulturelle orienteringer. Anerkjennelse av forskjell forankret i et komplekst kjønnsbegrep og "rase"/etnisitetsbegrep fikk ikke annetgjørende effekter, som når forskjeller i barneoppdragelse og kjønnede praksiser ble oppfattet som uttrykk for et spesifikt samfunns rammebetingelser. Når anerkjennelsen ble begrunnet i et dikotomt kjønnsbegrep, ble det skapt en interessemotsetning mellom kjønnene. En truet mansrolle kunne forklares med kjønn alene, og slik ble anerkjennelsen en kjønn strategi når kjønnsbegrepet stivnet.

Det var heller ikke den politiske kulturen, forankret i verdier som likhet, solidaritet og tilhørende liberalistisk forankrede styringsverktøy som *i seg selv* ga utgrensende effekter for foreldrene. Den *bidro* til at barnevernet kunne foreslå noen løsninger og ikke andre, samt å tilsiløre majoritetsposisjonens dominans, men ikke alene.

Jeg skal videre drøfte Holsts andre betenkning som jeg omformulerte til spørsmålet om hvor vidt utgrensende effekter for minoritetskvinner kan skyldes et norsk homogent etisk fellesskap.

Holst synes i min tolkning å være i ferd med å reprodusere en dominerende oppfatning av Skandinavia som et homogent politisk/etisk fellesskap når hun ser dette som en barriere for å anerkjenne andre kulturelle betraktningssett. Jeg fant at det ikke var barnevernets oppfatninger av norskhet og ikke-norskhet *i seg selv* som kunne forklare annetgjøringen. Forskjeller kunne både anerkjennes og være vanskelig å akseptere. Fordi oppfatningene om forskjeller var flertydige og ble håndtert på forskjellig vis, bidro de heller ikke til annetgjøring på en entydig måte.

Holst risikerer å underkjenne dette fellesskapets historiske og dagsaktuelle kulturelle mangfold (Gullestad 2002:67). Mitt poeng er at til tross for at det er delvis dekning for å nedtone de kulturelle og sosiale forskjellene som store i Skandinavia sammenliknet med andre lands større interne ulikheter, kan en henvisning til homogenitet vedlikeholde et

popularisert bilde av dikotomien "vi" – "de andre" som to homogene grupper – så lenge den ikke er helt sann. Dette til tross for at Holsts poeng i min lesning handler nettopp om å problematisere at en spesifikk politikktutforming kan virke ekskluderende for noen. Ved å gjenfortelle forestillingen om skandinavisk kulturell likhet synes med andre ord ideen om homogenitet, sammen med statlig kontroll, å skulle forklare den samme utgrænsingen som den kan forstås å skape. Selvfølgeliggjøring av å kreve foreldres innordning i norske likestillinger kan i lys av studiens funn nettopp forstås som legitimert av *forestillingen* om et statlig og kulturelt homogent "vi".

Det andre innspillet til debatten jeg vil trekke fram er Skjeie og Teigens synspunkter på relasjonen feminisme-stat. De er, som jeg, skeptiske til å skape en motsetning mellom feminismens og statlige likestillingsmål, men vi argumenterer forskjellig. Skjeie og Teigen stiller seg ikke bak oppfatninger om at feminismen representerer en systemisk kraft, mens likestilling dreier seg om systemtilpasning. Det vil heller ikke jeg gjøre på bakgrunn av denne studiens funn.

Likestilling er ikke et maktkorrumpert begrep, hevder de (Skjeie og Teigen 2003:13-14), og forklarer videre at politikk dreier seg om en historisk linje av likestillingspolitiske forhandlinger. De argumenterer for å forstå norsk likestilling som en felles plattform knyttet til feministisk rettighetspolitikk. Her kan jeg ikke være med lenger. For det første *kan* likestilling være et maktkorrumpert begrep, men trenger ikke være det. Mine funn viser at begrepene likestilling, kjønn og "rase"/etnisitet ikke er entydige begreper. Den dominerende likestillingsdiskursen kan slik ikke forstås som så dominant at den *i seg selv* skaper kjønne og posisjonelle hierarkier. Et spørsmål som kan stilles er om ideer om likestillingspolitisk entydighet kan risikere å lukke for alternative forståelser av kjønnsbegrepet, eller bidra til at det ikke diskuteres dersom det ikke anses som nødvendig og fruktbart at det kjempes om forståelser.

Min gjennomgang av barneverns- og likestillingshistorikken i kapittel 1, og studiene jeg trakk fram om profesjonalitetsutøvelse i velferdsstaten i kapittel 2, viser at det på alle nivå i politikken og i organisasjoner er kamp om forståelser som setter seg avtrykk i profesjoners praksiser. Ut fra studiens funn er det nærliggende å anta at det er slik. Til Skjeie og Teigens oppfatning av at likestilling og feminismen går i tospann kan derfor innvendes at en

harmonisering her kan bidra til å *skape* en entydighet som etter mitt syn ikke er formålstjenlig.

Med grunnlag i studien vil jeg hevde at likestillingspolitikken er tvetydig, ikke fordi en ikke alltid har fått gjennomslag for likestillingspolitiske mål, men fordi likestillingspolitikken i en velferdsstatlig sammenheng handler om interessekonflikter og styringsteknologier. Barnevernets kjønnskategorier var flere; en dikotom kjønnskategori som trakk grenser mellom kjønnene, en dikotom kategori som ble biologisk begrunnet, og en dynamisk og kompleks kategori. Det betyr at barnevernet *også* forstår likestilling som en norsk, lokal praksis, og kjønne betydninger som kontekstuelle. Dette funnet, sammen med at barnevernet *også* opererer med forståelser av likestilling som tvetydig, anser jeg som denne studiens viktigste funn.

Holsts kritiske blikk på problematiske sider ved begrepet den kvinnevennlige velferdsstaten og Skjeie og Teigens poengtering av likestillingspolitikken og feminismens felles agenda er betimelige og viktige. Jeg anser denne studien som et bidrag som nyanserer forestillinger om mange slags homogeniteter, som dominerende oppfatninger av minoritetskvinner som ofre for en ulikestilt kultur, norsk majoritet som ledende i humanisme og utvikling, ideen om søsterskapet, samt at norsk likestillingspolitisk er entydig, forestillinger som kan få utgrensing av noen kvinner og noen menn som effekt. Slik kan studiens bidrag komme til nytte som en empirisk dokumentering av noen nyanser, for å unngå å rette baker for smed.

7.5 Interseksjonalitet i studier av komplekse sammenhenger

Jeg skal avrunde med å plukke opp en tråd som kan trekkes videre: Interseksjonelle perspektivers potensial for nivåoverskridende undersøkelser.

Den dominerende likestillingsdiskursen skjærer gjennom mange nivåer, fra likestillings- og barnevernlovgivning og utforming av institusjonelle forvaltningsprosedyrer, til barnevernets likestillingsgjøringer på individnivå. Jeg stilte tidligere (kap. 2) spørsmålet om interseksjonalitet har potensial for å gripe slike nivågjennomgripende prosessers interagering. Spørsmålet er etikkrelevant. Et sterkt forskningsfokus på den enkelte profesjonelles fagutøvelse kan få som effekt at denne blir holdt ansvarlig for overordnede nivåers og politikfeltets bidrag som premissleverandører for profesjonsutøvelsen på

individnivå. Samtidig er kunnskap om hvordan likestillingspolitikker i det velferdsstatlige tjenestetilbudet tas opp på individnivå nødvendig. Denne avhandlingen har avdekket behov for mer kunnskap om dette.

Spørsmålet om interseksjonelle perspektivers potensial for nivåoverskridende studier er aktuelt for vurderingen av hvordan jeg har grepet an analysene i denne avhandlingen. Jeg har anvendt et interseksjonelt perspektiv som tankeverktøy i analyser på individnivå, med mål om å håndtere komplekse prosesser. For å prøve å binde sammen nivåer har jeg tatt to grep.

For det første har jeg sett på sammenhenger mellom noen feltnære diskurser om byråkratiets nøytralitetsprinsipper og den dominerende likestillingsdiskursens og statsfeminismens kjønnsbalanseperspektiv, som framstår som tilsynelatende kjønns- og "rase"/etnisitetsnøytrale. Dette grepet har evnet å synliggjøre at kjønn og "rase"/etnisitet som interagerende relasjoner underkommuniseres i offentlig forvaltning, og hvordan det kan gi marginaliserende effekter på individnivå.

For det andre har jeg løftet fram sammenhenger mellom feltnære diskurser om likestilling, kultur, etnisitet, likhet og forskjell og samfunnsdiskurser som er allment i spill ved å lage stiplede linjer mellom profesjonsutøvelse og samfunnsdiskursene. Dette grepet har fanget samspillet mellom institusjonelle og organisatoriske nivåer.

Anvendelsen av interseksjonalitet i denne studien vil jeg beskrive som "et blikk for sammenhenger", som har dreid seg om interagerende prosesser og interagerende kategorier. Jeg vil ikke hevde at dette er "en beste" anvendelse, men en mulig. Gullikstad viser til teoriutvikling med fokus på interseksjonalitet til bruk i nivåoverskridende empiriske studier (Gullikstad 2013:73). Fra mitt ståsted blir slik kunnskapsutvikling interessant å følge i fortsettelsen. Verktøy som kan bidra til kunnskap om hvordan politikkfelt, offentlig forvaltning og profesjonsutøveres intervensjoner overfor klienter i samspill bidrar til, og øver motstand mot marginalisering og annetgjøring, vil kunne utruste profesjonsutøverne med ny kunnskap, og utruste politikk- og organisasjonsutformere med kunnskap om effektene av hva de gjør. I denne studien har interseksjonalitet, slik jeg vurderer det, vært en fruktbar tilnærming. Som et åpent perspektiv har det vært rom for å tilpasse det og integrere det i mitt forskningsdesign. Slik er perspektivets evne til å fange opp nivåoverskridende prosesser

ikke *i seg selv* et egnet verktøy. Det er anvendelsen av det i den enkelte studien som må vurderes for å ta stilling til hva det kan tilby, slik jeg ser det Dette kan stå som min oppsummering av det interseksjonelle perspektivets potensial i dette avhandlingsarbeidet.

Referanser

Andenæs, Agnes. (2000). Et barnevern med lydhørhet for barnet. Fra generelle risikofaktorer og globale modeller til forståelse av spesifikke, tilrettelagte dagliglivserfaringer. *NOVA skriftserie 5/00*.

Andenæs, Agnes. (2001). Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I H. Haavind. (red). *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Gjøvik: Gyldendal Akademisk.

Andenæs, Agnes. (2006). "Barns beste" og utviklingspsykologi i velferdsstaten: Nøytrale formuleringer med kjønnete betydninger. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 4, 36-50.

Andenæs, Ellen. (2010). "Nok norsk" til å være "norsk nok"? Språk, arbeid, likestilling. I A.-J. Berg, A. B. Flemmen, B. Gullikstad. (red). *Likestilte norskheter: Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

Annfelt, Trine. (2008). Den viktige far. Representasjoner av far i familiepolitiske dokumenter. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 1, 42-58.

Anthias, Floya. (2009). Thinking through the lens of translocational positionality: an intersectionality frame for understanding identity and belonging. *Translocations: Migration and Social Change. An Inter-Disciplinary Open Access E-Journal*, 4, issue 1. http://www.translocations.ie/docs/v04i01/Vol_4_Issue_1_Floya_Anthias.pdf.

Bacchi, Carol L. (2005). *Women, Policy and Politics. The construction of policy problems*. London: Sage Publications Ltd.

Backe-Hansen, Elisabeth. (2003). Andre perspektiver på barnevernets omsorgsarbeid? I E. Backe-Hansen. (red). *Barn utenfor hjemmet. Flytting i barnevernets regi*. Gjøvik: Gyldendal.

Berg, Anne-Jorunn. (2004). Taus forlegenhet? Rasialisering, hvithet og minnearbeid. *Tidsskrift for Kvinneforskning*, 2, 68-83.

Berg, Anne-Jorunn. (2008). Silence and Articulation-Whiteness, Racialization and Feminist Memory Work. *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, vol. 16, 213-227.

Berg, Anne-Jorunn, Flemmen, Anne Britt, Gullikstad, Berit. (2010). Innledning: Interseksjonalitet, flertydighet og metodologiske utfordringer. I A.-J. Berg, A. B. Flemmen, B. Gullikstad. (red). *Likestilte norskheter: Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

Berg, Anne-Jorunn, Kristiansen, Tone Gunn Stene. (2010). Synlig forskjell – om ”nyankomne innvandrere”, kjønn og rasialisering. I A.-J. Berg, A. B. Flemmen, B. Gullikstad. (red). *Likestilte norskheter: Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.

Berggrav, Silje. (2013). Tåler noen barn mer juling? En kartlegging av hjelpeapparatets håndtering av vold mot barn i minoritetsfamilier. Rapport. Redd Barna.

Borchorst, Anette, Teigen, Mari. (2010). Political Intersectionality – Tackling Inequalities in Public Policies in Scandinavia. *Kvinder, Kön, Forskning*, (2-3), 19-28.

Brah, Avtar. (1994). Difference, diversity and differentiation. I J. Donald, A. Rattansi. (red). *“Race”, Culture & Difference*. London: SAGE Publications Ltd.

Brah, Avtar. (2003). Diaspora, Border and Transnational identities. I R. Lewis, S. Mills. (red). *Feminist Postcolonial Theory. A reader*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Bredal, Anja. (2010). Barnevernet og minoritetsjentes opprør. I K. Eide, N. A. Qureshi, M. Rugkåsa, H. Vike. (red). *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Breimo, Janne P. (2012). *“Bundet av bistand” – En institusjonell etnografi om organiserings av rehabiliteringsprosesser*. Ph.D. i sosiologi nr. 5. Universitetet i Nordland.

Brinkmann, Arne. (2009). Å holde ramma – en sosiologisk undersøkelse av virksomhetsledernes økonomistyring i skolen og eldreomsorgen. Doktorgradsavhandling nr. 2. Høgskolen i Bodø.

Butler, Judith. (1990,2006). *Gender Trouble*. New York og London: Routledge.

Carbin, Maria. (2008). Honour related Violence. The Invention of a Policy Problem in Sweden. I E. Magnusson, M. Rönnblom & H. Silius. (red). *Critical Studies of gender equalities. Nordic Dislocations, Dilemmas and Contradictions*. Halmstad: Makadam.

- Carstens, Annette. (2005). "Motivation" i visitationssamtaler på aktiveringsområdet. I M.
- Järvinen, J. E. Larsen, N. Mortensen. (red). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Danmark: Aarhus Universitetsforlag.
- Christensen, Ann-Dorthe, Jensen, Sune Q. (2012). Doing Intersectional Analysis: Methodological Implications for Qualitative research. *Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, vol. 20, 109-125.
- Crenshaw, Kimberle W. (1994). Mapping the Margins. Intersectionality, Identity politics and Violence against Women of Color. I M. A. Fineman, R. Mytitiuk. *The Public Nature of Private Violence*. New York: Routledge.
- Davis, Bronwyn, Harré, Rom. (2001). Positioning: The Discursive Production of selves. I M. Wetherell, S. Taylor, S. Yates. *Discourse Theory and Practice. A reader*. London: Sage Publications Ltd.
- de Beauvoir, Simone. (2008). *Det andra könet*. Stockholm: Norstedts Pocket.
- de los Reyes, Paulina, Mulinari, Diana. (2005). Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap. Lund: Liber AB.
- de los Reyes, Paulina. (red). (2011). *Postkolonial feminisme*. Finland: Tankekraft Förlag.
- Egelund, Tine. (1997). Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningers risikovurdering og indgreb. Gylling: Hans Reitzels Forlag.
- Ericsson, Kjersti. (1996). *Barnevern som samfunnspeil*. Valdres: Pax forlag.
- Ericsson, Kjersti. (2009). *Samfunnets stebarn*. Otta: Universitetsforlaget.
- Fahlgren, Siv, Sawyer, Lena. (2005). Maktrelasjoner och normaliseringsprosesser i välfärdsstaten. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, (2-3), 95-106.
- Fangen, Katrine. (2008). Identitet og praksis. Etnisitet, kjønn og klasse blant somaliere i Norge. Oslo: Gyldendal akademisk.

Flemström, Carin, Ronnby, Alf. (1975). Socialt fältarbete. Om försök att bryta med förmynderiet, byråkratismen och expertväldet. Om människors förmåga. Lund: Studentlitteratur.

Frankenberg, Ruth. (1993). White Women, Race Matters. The Social Construction of Whiteness. Minnesota: Routledge.

Freire, Paulo. (1974/2002). *De undertryktes pedagogikk*. Gjøvik: Gyldendal akademisk.

Gressgård, Randi. (2002). Dilemmaet mellom likeverdighet og særegenhet som ramme for flerkulturell dialog. Bergen: Universitetet i Bergen.

Guldbrandsen, Liv Mette, Østereng, Marita. (2011). Barnevernets omsorgssentre for enslige, mindreårige asylsøkere: En arena for konstituering og formidling av *norskhet*. *Sosiologi i dag*, vol. 41, 88-107.

Gullestad, Marianne. (2007). Likhetens grenser. I M. E. Lien, H. Lidén, H. Vike. (red). *Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Gullestad, Marianne. (2002). Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt. Oslo: Universitetsforlaget.

Gullikstad, Berit, Lauritsen, Kirsten. (2002). Om konstruksjoner av kategorien innvandrerkvinn. Trondheim: Rapport nr. STF38 A02507. SINTEF IFIM.

Gullikstad, Berit. (2013). Interseksjonalitet – et fruktbart begrep. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, vol. 37, 68-75.

Gunaratnam, Yasmin. (2003). Researching "Race" and Ethnicity. Methods, Knowledge and Power. London: SAGE Publications Ltd.

Haavind, Hanne. (2001). På jakt etter kjønne betydninger. I H. Haavind. (red). *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Gjøvik: Gyldendal Akademisk.

Haavind, Hanne. (2006). Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, vol. 43, 683-693.

- Hagen, Gerd. (2001). Barnevernets historie – om makt og avmakt i det 20. århundre. Skien: Akribe.
- Haraway, Donna J. (1999). Situated Knowledges. I M. Biagioli: *The Science Studies Reader*. New York og London: Routledge.
- Haraway, Donna J. (2004). Modest_Witness@Second_Millennium. I D. Haraway: *The Haraway Reader*. Routledge. New York og London.
- Hedin, Ulla-C., Månsson, Sven-A. (2000). Kön och socialt arbete – en introduction. *Socialvetenskaplig tidskrift*, (1-2), 3-12.
- Hernes, Helga. (1987). *Welfare State and Woman Power. Essays in State Feminism*. Oslo: Norwegian University Press.
- Hofman, Sanne. (2010). Hensyn til kultur – til barnets beste? En analyse av 17 barnevernssaker om omsorgsovertakelse og plassering av minoritetsbarn. *Kvinnerettslig skriftserie* nr. 84. Avdeling for kvinnerett, likestilling- og diskrimineringsrett. Universitet i Oslo.
- Holm-Hansen, Jørgen, Haaland, Thomas, Myrvold, Trine. (2007). *Flerkulturelt barnevern. En kunnskapsoversikt*. NIBR-rapport nr. 10.
- Holst, Cathrine. (red). (2002). *Kjønnsrettferdighet. Utfordringer for feministisk politikk*. Gjøvik: Gyldendal Akademisk.
- Holst, Cathrine. (2007). Balansefeminismens begrensninger. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 2, 5-20.
- Jakobsen, Christine M, Gressgård, Randi E. (2002). En kvinne er ikke bare en kvinne. I Holst, Cathrine. (red). (2002). *Kjønnsrettferdighet. Utfordringer for feministisk politikk*. Gjøvik: Gyldendal Akademisk.
- Järvinen, Margaretha, Mik-Meyer, Nanna. (red). (2005). Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter. Gylling: Hans Reitzels Forlag.

Järvinen, Margaretha, Mortensen, Nils. (2005). Det magtfulde møde mellem system og klient – teoretiske perspektiver. I M. Järvinen, J. E. Larsen, N. Mortensen. (red). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Gylling: Aarhus Universitetsforlag.

Jørgensen, Marianne W., Philips, Louise. (2005). *Diskursanalyse som teori og metode*. Gylling: Roskilde Universitetsforlag.

Keller, Evelyn F. (1992). From Secrets of Life – Secrets of Death. I *Secrets of Life – Secrets of Death; Essays on Language, Gender and Science*. New York og London: Routledge.

Keskinen, Suvi, Tuori, Salla, Irni, Sara, Mulinari, Diana. (2009). (red). *Complying with colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic region*. Great Britain: Ashgate Publishing Limited.

Keskinen, Suvi. (2011). Troublesome Differences – Dealing with Gendered Violence, Ethnicity and “race” in the Finnish Welfare State. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol. 12, 153-172.

Killén, Kari. (1991). *Sveket: omsorgssvikt er alles ansvar*. Oslo: Kommuneforlaget.

Knapp, Gudrun A. (2005). Race, class and gender: Reclaiming baggage in fast travelling theories. *European Journal of Women’s Studies*, vol. 12, 249-265.

Kriz, Katrin, Skivenes, Marit. (2010). “Knowing Our Society” and “Fighting Against Prejudices”: How Child Welfare Workers in Norway and England Perceive the Challenges of Minority Parents. *The British Journal of Social Work*, vol. 40, 2634-2651.

Kvale, Steinar. (1997). *Den kvalitative forskningsintervju*. Lund: Studentlitteratur.

Lamont, Michéle, Molnár, Virág. (2002). The Study of Boundaries in the Social Sciences. I Karen S. Cook, Massey, D. *Annual Review of Sociology*. Calif: Annual Reviews Inc.

Lipsky, Michael. (1980,2010). Street-level Bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services. New York: Russell Sage Foundation.

Lotherington, Ann Therese. (2010). LDO er løsningen – hva er problemet? En analyse av opprettelsen av likestillings- og diskrimineringsombudet. I A.-J. Berg, A. B. Flemmen, B. Gullikstad. *Likestilte norskheter. Om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir akademisk Forlag.

Lov 1978-06-09 nr. 45: Lov om likestilling mellom kjønnene (likestillingsloven). Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. www.lovdatab.no

Lov 1992-07-17 nr. 100: Lov om barneverntjenester (barnevernloven). Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. www.lovdatab.no.

Lov om introduksjonsordning og norskopplæring for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven). Rundskriv Q-20/2012. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Lykke, Nina. (2005). Nya perspektiv på interseksjonalitet. Problem och möjligheter. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, (2-3), 7-17.

Lykke, Nina. (2008). Kønnsforskning. En guide til feministisk teori, metodologi og skrift. Gylling: Forlaget Samfundslitteratur.

Mattson, Tina. (2010). Interseksjonalitet i socialt arbete. Teori, reflektion och praxis. Kristianstad: Gleerups Utbildning AB.

Mc Call, Leslie. (2005). Interseksjonalitetens kompleksitet. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, (2-3), 31-56.

Melby, Kari, Ravn, Anna-Birte, Wetterberg, Christina C. (2008). A Nordic model of gender equality? Introduction. I K. Melby, A.-B. Ravn, C. C. Wetterberg. (red). *Gender equality and welfare politics in Scandinavia. The limits of political ambition*. Great Britain: MPG Books, Bodmin.

Mik-Meyer, Nanna, Villadsen, Kaspar. (2007). *Magtens former. Sociologiske perspektiver på statens møde med borgeren*. København: Hens Reitzels forlag.

Mohanty, Candra T. (2003). *Feminism without Borders: Decolonizing Theory, practicing solidarity*. Durham: University Press.

Mohanty, Chandra T. (2007). *Feminism utan gränser. Avkoloniserad teori, praktiserad solidaritet*. Finland: TankeKraft Förlag.

Mulinari, Diana, Neergaard, Anders. (2004). *Den nya svenska arbetarklassen*. Finland: Boréa Bokförlag.

Mulinari, Diana. (2008). Women friendly? Understanding gendered racism in Sweden. I K. Melby, A.-B. Ravn, C. C. Wetterberg. (red). *Gender equality and welfare politics in Scandinavia. The limits of political ambition*. Great Britain: MPG Books, Bodmin.

Mulinari, Diana, Keskinen, Suvi, Irni, Sara, Tuori, Salla. (2009). Introduction: Postcolonialism and the Nordic Models of Welfare and Gender. I S. Keskinen, S. Tuori, S. Irni, D. Mulinari. (red). *Complying with colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic region*. Great Britain: Ashgate Publishing Limited.

Nielsen, Carl R., Repstad, Pål. (2004). Fra nærhet til distanse og tilbake igjen. Om å analysere sin egen organisasjon. I P. Repstad. (red). *Dugnadsånd og forsvarsverker – tverretattlig samarbeid i teori og praksis*. Otta: Universitetsforlaget.

NOU 2000:12 Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer. Oslo: Barne- og familiedepartementet.

NOU 2009:8 Kompetanse i barnevernet. Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.

NOU 2011:18 *Struktur for likestilling*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

NOU 2012:5 Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

NOU 2012:15 Politikk for likestilling. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.

Olteidal, Siv. (2013). *Kjønnsperspektiver i sosialt arbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.

Ot.prp. nr. 72 (2004-2005). Om lov om barnehager (barnehageloven). Barne- og familiedepartementet.

Potter, Jonathan, Wetherell, Margaret. (2006). *Discourse Social Psychology. Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage Publications Ltd.

Qureshi, Naushad A. (2005). Profesjonell kultursensitivitet framfor faglig etnisentrisme. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 3, 261-274.

Qureshi, Naushad A. (2008). Beskrivelser av oppdragelse: utslag av definisjonsmakt og eurosentrisme? I A. M. Otterstad. (red). *Profesjonsutøvelse og kulturelt mangfold – fra utsikt til innsikt*. Otta: Universitetsforlaget.

Qureshi, Naushad A. (2010). Kultursensitivitet i profesjonell yrkesutøvelse. I K. Eide, N. A. Qureshi, M. Rugkåsa, H. Vike. (red). *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Rasmussen, Marianne. (2004). Sosialarbeideres erfaringer med flerkulturelt barnevernsarbeid. Oslo: *HiO-rapport* nr. 20.

Rugkåsa, Marianne. (2008). Majoriteten som premissleverandør i "flerkulturelt" arbeid. I A. M. Otterstad. (red). *Profesjonsutøvelse og kulturelt mangfold – fra utsikt til innsikt*. Otta: Universitetsforlaget.

Rugkåsa, Marianne. (2010). *Transformasjon og integrasjon. Kvalifisering av minoritetsetniske kvinner til arbeid og deltakelse i den norske velferdsstaten*. Doktoravhandling nr. 242. Sosialantropologisk institutt, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.

Rustad, Linda M. (1998). Kunnskap som delvise forbindelser. I K. Asdal, A.- J. Berg, B. Brenna, I. Moser og L. Rustad. *Betatt av viten. Bruksanvisninger til Donna Haraway*. Valdres: Spartacus Forlag.

Røthing, Åse. (2011). De norske har det mer i seg. Norsk kjønnslikestilling i skolen. *Sosiologi i dag*, vol. 41, 67-87.

Said, Edward. (1991). *The world the text and the critic*. Great Britain: Cox6Eyman Ltd, Reading.

Said, Edward W. (1994). Orientalisme. Vestlige oppfatninger av Orienten. Oslo: Cappelen.

Sagatun, Solveig. (2008). Kjønn i sosialt arbeid med ungdommer og foreldre. Otta: Universitetsforlaget.

Salimi, Fakhra. (2004). Et tankekors for feminister. *Mira-magasinet*, vol. 10, 101-110.

Schultz, Ida. (2005). Kampen om at definere virkeligheten: Journalisten, forskeren og interviewet som et møte mellom to felter. I M. Järvinen, N. Mik-Meyer. *Kvalitative metoder i*

et interaktionistisk perspektiv. *Interview, observationer og dokumenter*. Gylling: Hans Reitzels Forlag.

Scott, Joan. (1992). Experience. I J. Butler, J. Scott. (red). *Feminist theorize the political*. New York: Routledge.

Siim, Birte. (2008). Dilemmas of citizenship: tensions between gender equality and cultural diversity in the Danish welfare state. I K. Melby, A. B. Ravn, C. C. Wetterberg. (red). *Gender equality and welfare politics in Scandinavia. The limits of political ambition*. Great Britain: MPG Books, Bodmin.

Simonsen, Birte. (2009). Er det ikke egentlig det du mener? Farer som truer den etnografiske forskeren. I H.C. G. Johnsen, A. Halvorsen, P. Repstad. (red.) *Å forske blant sine egne. Universitet og region – nærhet og uavhengighet*. Steinkjer: Høyskoleforlaget.

Skivenes, Marit. (2011). Norway: Toward a Child-Centric System. I N. Gilbert, N. Parton, M. Skivenes. (red) . *Child Protection Systems. International Trends and Orientations*. New York: Oxford University Press.

Skjeie, Hege, Teigen, Mari. (2003). *Menn imellom*. Trondheim: Gyldendal akademisk.

Skjeie, Hege, Teigen, Mari. (2007). Likestilling og minoritetspolitikk. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 2, 21-38.

Skytte, Marianne. (2002). *Anbringelse av minoritetsetniske barn. Om sosialarbeidernes vurderinger og handlinger*. Doktoravhandling. Lund: Socialhögskolan, Lunds universitet.

Skytte, Marianne. (2008). *Etniske minoritetsfamilier og sosialt arbeid*. Polen: Gyldendal Norsk Forlag.

Solheim, Jorun, Teigen, Mari. (2006). Det kjønnssegregerte arbeidslivet – likestillingens snublestein? *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 3, 5-20.

Staubæs, Dorthe. (2003). Where have all the subjects gone? Bringing together the concepts of intersectionality and subjectification. *Nordic Journal of Feminist and Gender research*, vol. 11, 101-110.

Staubæs, Dorthe. (2004). *Køn, etnisitet og skoleliv*. Gylling: Forlaget Samfundslitteratur.

Staubæs, Dorthe, Søndergaard, Dorte M. (2006). Interseksjonalitet – udsat for teoretisk justering. *Kvinder, Køn & Forskning*, (2-3), 43-47.

St.meld. 17 (1996-1997): *Om innvandring og det flerkulturelle Norge*. Oslo: Kommunal- og arbeidsdepartementet

St.meld. 9 (2006–2007). *Arbeid, velferd og inkludering*. Oslo: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Sverdljuk, Jana. (2009). Contradicting the "Prostitution Stigma": Narratives of Russian Migrant Woman Living in Norway. I S. Keskinen, S. Tuori, S. Irni, D. Mulinari. (red). *Complying with colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic region*. Great Britain: Ashgate Publishing Limited.

Søndergaard, Dorte M. (1996a). Social konstruksjonisme – et grunnlag for at se kroppen som tegn. *Sosiologi i dag*, vol. 26, 4, 5-29.

Søndergaard, Dorte M. (1996/2006). Tegnet på kroppen. Køn: Koder og konstruksjoner blant unge voksne i akademia. København: Museum Tusulanums forlag.

Søndergaard, Dorte M. (2001). Destabiliserende diskursanalyse: veje ind i poststrukturalistisk inspireret empirisk forskning. I H. Haavind. (red). *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Gjøvik: Gyldendal Akademisk.

Sørensen, Anne S., Høystad, Ole M., Bjurström, Erling, Vike, Halvard. (red). (2008). *Nye kulturstudier*. Fagernes: Spartacus Forlag A/S.

Terum, Lars Inge. *Grenser for sosialpolitisk modernisering*. Gjøvik: Universitetsforlaget.

Ulvik, Oddbjørg S. (2009). Kunnskap for et seinmoderne barnevern. Forholdet mellom forskning og praksis. *Norges Barnevern*, 1, 18-27.

Vagli, Åse. (2009). Behind closed doors. Exploring the institutional logic of child protection work. The degree dr. philos. Universitetet i Bergen.

Vassenden, Anders. (2011). Hvorfor en sosiologi om norskhet må holde norskheter fra hverandre. *Sosiologi i dag*, vol. 31, 156-182.

Vike, Halvard, Eide, Ketil. (2010). Kulturanalyse, minoritetsperspektiv og psykososialt arbeid. I K. Eide, N. A. Qureshi, M. Rugkåsa, H. Vike. (red). *Over profesjonelle barrierer. Et minoritetsperspektiv i psykososialt arbeid med barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Villadsen, Kaspar.(2004). Det sociale arbejdets genealogi. Om kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker. Gylling: Hans Reitzels forlag.

Vuori, Jaana. (2009). Guiding Migrants to the Realm of Gender Equality. I S. Keskinen, S. Tuori, S. Irni, D. Mulinari. (red). *Complying with colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic region*. Great Britain: Ashgate Publishing Limited.

Ylvisaker, Signe. (2004). Når Omar, Sara og Samuel forteller...Diskurs, ideologi og handling i møtet mellom sosialarbeidere og sosialklienter med ikke-vestlig familiebakgrunn. *HiO-rapport* nr. 16.

Young, Iris M. (1997). *Intersecting Voices. Dilemmas of Gender, Political Philosophy, and Policy*. Princeton: Princeton University Press.

Ytrehus, Line A. (2004). Mullahløftet – i et feministisk perspektiv. *Kvinneforskning*, 4, 20-31.

Østby, Lene. (2008). Rasisme eller kultur? Perspektiver i utdanning av sosialarbeidere i Norge og England. *Fontene Forskning*, 1, 49-61.

Internettreferanser:

Bjørnholt, Margunn. (2005/2008). Upublisert.
<http://www.forskning.no/artikler/2010/september/259297>

Brækhus, Hege. (2009). Foredrag holdt på Kvinneforskermaraton med tittel: "Fedres rettigheter og plikter etter loven. Er far og mor likestilt?"
http://uit.no/ansatte/organisasjon/artikkel?p_document_id=143066&p_dimension_id=88183&p_menu=28713

Melby, Kari i intervju med Kilden 2005
<http://kilden.forskningsradet.no/c17251/artikkel/vis.html?tid=24533>

Siim, Birthe. (1999). Har statsfeminismen et kulturproblem? Eller mere generelt: Nye utfordringer for de Social-demokratiske skandinaviske velfærdsstater og feminismer.

Foredrag holdt på konferansen "Usynlige grenser – kjønn og makt". Oslo 11.-12. November.

<http://www.sv.uio.no/mutr/gammel/siim.html>

Vedlegg

Vedlegg 1: Brev til barnevernansatte med forespørsel om å delta i undersøkelsen

Likelydende brev ble sendt til alle intervjudeltakerne.

Til NN

Forespørsel om å delta i et forskningsprosjekt våren 2009 med tema:

Mot et flerkulturelt barnevern i likestillings navn? En kvalitativ studie av sosialfaglig arbeid med risikoutsatte barn og unge

Jeg henvender meg til deg med en forespørsel om du kunne tenke deg å delta i overnevnte forskningsprosjekt. Datainnsamling starter opp i mai 2009 og skal i all hovedsak være ferdig innen utgangen av september samme år. Dersom du er positiv til å delta håper jeg å kunne gjøre en intervjuavtale med deg i nærmeste framtid.

Presentasjon av meg selv

Jeg heter Tone Gunn Stene Kristiansen, er 55 år og doktorgradsstipendiat ved Høgskolen i Bodø. Jeg er utdannet sosionom fra Diakonhjemmets sosialhøgskole i 1978 og tok masterutdanningen i sosialt arbeid ved Høgskolen i Bodø i 2007 (tema kjønn og etnisitet). Jeg har tidligere jobbet bl.a. i kommunalt barnevern, på flyktningekontor og mottak i Saltdal kommune i Nordland, der jeg har bodd siden 1980.

Bakgrunn for valg av temaer for undersøkelsen

I løpet av min praksis i barnevernet og i flyktningefeltet fikk jeg erfaring som gjorde meg nysgjerrig på hvordan vi som sosialarbeidere kunne bistå barn og ungdom med minoritetsbakgrunn likeverdige med barn født av foreldre som alltid hadde bodd i Norge. Hva trengte vi å vite? Der jeg jobbet opplevde vi å bli litt handlingslammet. Vi lot minoritetsforeldre ordne opp selv. Jeg jobbet i barnevernet i ei tid og en del av landet hvor vi bare unntaksvis hadde kontakt med minoritetsbarn og -familier, og mye kan ha forandret seg siden den gangen.

Gjennom masterstudiet ble jeg opptatt av hvordan kjønn spiller en rolle i det sosiale arbeidet. Jeg oppdaget at det er skrevet lite om dette i Norge. Samtidig synes jeg det ville være rart hvis dimensjonen kjønn ikke skulle virke inn. Men spørsmålet er: *Hvordan* virker kjønn inn i sosialarbeideres praksiser? Jeg ble også opptatt av hvordan oppfatninger om kjønn og etnisitet veves sammen når vi prøver å forstå minoritetskvinner og -menn, minoritetsgutter og -jenter eller majoritetskvinner og -menn og majoritetsgutter og -jenter. Hva tar vi for gitt i arbeidet med minoriteter?

Hva handler prosjektet om?

Jeg ønsker at forskningsprosjektet skal bidra med noen innspill til hvilken kunnskap feltet kan ha nytte av i sitt daglige arbeid – i det som er blitt et flerkulturelt barnevern. Gjennom undersøkelsen ønsker jeg derfor å belyse noen temaer knyttet til kjønn og etnisitet ved å utforske hvordan sosialarbeidere forteller om sitt arbeid med minoritetsbarn, -ungdom og -foreldre. Jeg er interessert i å vite mer om hvordan sosialarbeidere arbeider i konkrete saker. Hvordan gjøres samarbeidet med minoritetsbarn, -ungdom og -foreldrene deres? Når går det bra, og hvordan oppleves noe som vanskelig? Hvordan trekkes for eksempel mor og far inn?

Jeg er opptatt av at sosialarbeidere har muligheter til å ta ulike valg i samarbeidet med barn, ungdom og familier, at det dermed finnes et *handlingsrom* innafor eksisterende rammer. I det faglige skjønnet ligger det rom for ulike måter å gjøre ting på, noe jeg tror sosialarbeideres fortellinger fra praksisfeltet kan være med å belyse.

Jeg mener at det er viktig å løfte fram det hverdagslige arbeidet med minoritetsfamilier slik det oppleves av sosialarbeidere som står i dette arbeidet til daglig. Dette kan bety å løfte fram kunnskap som finnes i feltet, og som gjennom en slik undersøkelse kan gjøres synlig og bidra til videre utvikling. Det kan også bety å finne ut noe om hva slags kunnskap som vil være nyttig for å gjøre et godt barnevernfaglig arbeid overfor minoritetsbarn, -ungdommer og deres foreldre.

Den praktisk gjennomføringen av intervjuet

Jeg skal intervju noen få sosialarbeidere ved utvalgte barnevernkontor, primært i Nord-Norge. Intervjuet vil knyttes til konkrete saker som du finner faglig interessante. Jeg vil også

spørre hvordan du jobber i det daglige arbeidet med minoritetsbarn/ungdom og familiene deres. Samtalen vil starte med at jeg ber deg fortelle om en konkret sak slik den forløp fra du kom i kontakt med et barn eller en ungdom og foreldrene og hva du så gjorde etter hvert. Jeg har utarbeidet en tematisk intervjuguide som jeg vil følge gjennom intervjuet. Intervjuet vil ta inntil 2 timer hvis ikke noe annet avtales.

Dersom du gir tillatelse til det vil samtalen tas opp på bånd. Dette for å sikre at det som sies i intervjuet kan studeres ut fra det som virkelig ble sagt, og ikke på bakgrunn av det jeg husker i ettertid eller rekker å notere ned.

Ansvarsforhold

Jeg står selv ansvarlig for gjennomføringen, med professor Anne-Jorunn Berg ved Fakultet for samfunnsvitenskap, Høgskolen i Bodø som veileder. Etter søknad er datainnsamlingsopplegget godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Undersøkelsen skal ferdigstilles i september 2011, da som en doktorgradsavhandling. Denne vil bli offentlig tilgjengelig (på norsk).

Hva innebærer det å delta?

Deltakelsen innebærer å stille seg til disposisjon for intervju. Videre kan det være aktuelt å be om råd fra deg med hensyn til valg av journaldokumenter, primært saksutredninger til Fylkesnemnda. Det er selvfølgelig mitt ansvar å innhente nødvendige samtykke fra foresatte til barnet/ungdommen saken gjelder.

Oppbevaring av opplysninger

Mens doktorgradsarbeidet pågår vil datamaterialet lagres i samsvar med bestemmelsene utarbeidet av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Dette sikrer full konfidensialitet.

Anonymisering

Personopplysninger som ikke kan anonymiseres skal ikke innhentes. Videre skal alle eksemplene som fortelles anonymiseres. Dette vil skje ved omskriving hvor kjennetegn som kan gjøre eksemplet gjenkjennbart fjernes eller erstattes av fiktive kjennetegn. Dersom dette ikke lar seg gjøre vil eksemplet ikke benyttes. Dette kan være eksempler knyttet til saker som er kjent gjennom media, eller som er så spesielle i tematikk at intervjuperson eller

minoritetsbarn/ungdom/foreldre kan identifiseres. Når undersøkelsen publiseres er det forutsatt at intervjupersoner og konkrete brukere av barneverntjenesten ikke skal kunne gjenkjennes.

Hva videre?

Dersom du kan tenke deg å delta i dette prosjektet ønsker jeg å gjøre en intervjuavtale med deg om intervju i uke 21 eller uke 22. Ta kontakt pr. telefon eller e-post. Det kan også være at du har kommentarer og innspill som jeg ikke har tenkt på. Jeg tar gjerne mot slik tilbakemelding. Ta også kontakt om du har spørsmål du vil ha besvart før du kan ta stilling til om du ønsker å la deg intervjuet.

På forhånd takk!

Jeg kan nås på tlf. +47 99 59 16 45 eller på e-post:

Tone.Gunn.Stene.Kristiansen@hibo.no.

Bodø dato

Vennlig hilsen

Tone Gunn Stene Kristiansen

Stipendiat

Vedlegg 2: Intervjuguide 1 og 2

Intervjuguiden ble revidert etter det sjuende intervjuet. Som redegjort for i kap. 3, p. 3.5.5, foretok jeg en evaluering midtveis i intervjuprosessen. Dette førte til noen mindre endringer. Her er vedlagt begge versjonene.

Intervjuguide 1 – 20.05.2009

Innledning

Er det i orden at jeg tar opp samtalen på bånd? For meg er det viktig å kunne gjøre det fordi det er vanskelig å holde tråen i intervjuet, samtidig som en skal notere, og fordi det er vanskelig å huske hva som ble sagt i løpet av to timer.

Lydbånd på

Anonymitet

Alle opplysninger som kan spores tilbake til deg eller de du forteller om blir anonymisert. Det er en forutsetning for mitt arbeid at det ikke skal være mulig å spore verken deg eller tredjeperson.

Jeg kommer til å be deg om at du forteller meg fra ditt arbeid med en av familiene du har eller har hatt kontakt med, og du velger selv hvilken.

Jeg benytter en semistrukturert intervjuguide og kommer til å stille noen spørsmål til deg underveis og som berører ulike temaer.

Jeg har først noen få bakgrunnsspørsmål:

Fødselsår:

Kjønn:

Etnisk bakgrunn:

Utdanningsbakgrunn

- Grunntdanning

- Etter/videreutdanning

Da vil jeg at du forteller fra en sak som du har jobbet med, fra du innledet kontakten med barnet og familien og hva du gjorde videre.

- Hvordan kom du i kontakt med barnet/ungdommen/ og foreldrene?

Temaer med oppfølgingsspørsmål

1 Informasjon fra sosialarbeider til innvandrerfamilier/barn/ungdom

- Hvordan presenterte du barnevernet for foresatte og barnet eller ungdommen når du innledet kontakt med dem?

- Er det noen ting du erfarte at var spesielt viktig å informere om – fra du innledet kontakt til der du er i dag?

- Er informasjonen fra barnevernet til minoritetsforeldre/barn/unge et diskusjonstema på kontoret? Hvordan, eventuelt, går diskusjonen på kontoret om dette?

- Har informasjon vært et tema i lunsjpraten?

- Har du et eksempel fra en slik lunsjprat?

- Var det noe du trengte å vite som du hadde nytte av når du skal guide minoritetsfamilier som er nye i Norge?

2 Kontakt mellom deg og minoritetsforeldre, barnet/ungdommen

God kontakt

- I løpet av kontakten din med barnet/ungdommen/foresatte – var det ganger at du syntes du fikk spesielt god kontakt?

- Hva besto den gode kontakten i?

- Hva tenker du om hva som skulle til for å oppnå den gode kontakten?

Vanskelig å komme i posisjon

- Var det ganger da du syntes det var vanskelig å komme i posisjon, eller få til et samarbeid som du syntes fungerte bra?
- Hva opplevde du at var problematisk?
- Hvordan gikk du fram for å prøve å løse det?

3 Vurdering av ressurser i familie og nettverk

Egen kartlegging

Jeg vil gjerne at du først fokuserer på ressurser i barnets/ungdommens familie og nettverk.

- Hva så du helt konkret etter for å beskrive ressurser hos barnet/ungdommen, foreldre og nettverket?
- Hvordan gikk du fram for å lete etter/kartlegge ressurser?
- Hvem hadde du kontakt med, og hva besto kontakten i?

Sammenfallende oppfatninger

- Opplevde du at din og barnets/ungdommens/foreldrenes oppfatning om hva ressursene besto i var sammenfallende?
- Eventuelt hva var dere enige om?

Forskjellige oppfatninger

- Opplevde du noen gang at dine og foreldrenes/ungdommens vurderinger av hva som regnes for å være ressurser var forskjellige?
- Hva besto forskjellene i?
- Hvordan håndterte du det at dere hadde ulik oppfatning?

Barnets/ungdommens/familiens "versjon"

- Hvordan kom familiens "versjon" til uttrykk? Hva gjorde du?
- Vil du karakterisere "ressurskartet" som å beskrive noe typisk for gutter eller jenter, og typisk for mødre eller fedre?

Innhenting av andres ressursvurderinger

- Innhentet du – muntlig eller skriftlig – vurderinger fra andre - det jeg kaller det ytre barnevernet, som skole, barnehage, helsestasjon – de instansene som har opplysningsplikt til barnevernet?

- Hvilke spørsmål stilte du til dem?

4. Vurdering av risiko i familie og nettverk

Egen kartlegging

Jeg vil nå at du skal fortelle om risiko i barnets/ungdommens familie og nettverk.

- Hva så du helt konkret etter for å beskrive risiko?

- Hvordan gikk du fram for å kartlegge ulike tegn på risiko?

- Hvem hadde du kontakt med, og hva besto kontakten i?

Sammenfallende oppfatninger

- Opplevde du noen gang at dine og barnets/ungdommens/foreldrenes oppfatninger om risikotegn var sammenfallende?

- Hva var dere enige om?

Forskjellige oppfatninger

- Opplevde du noen gang at dine og foreldrenes/ungdommens oppfatninger om risikotegn var forskjellige?

- Hva besto forskjellene i?

- Hvordan håndterte du det at dere hadde forskjellige oppfatninger?

Barnets/ungdommens/familiens "versjon"

- Hvordan kom familiens "versjon" til uttrykk? Hvordan forhold du deg til det?

- Vil du karakterisere "problemkartet" som å beskrive noe typisk for gutter eller jenter, og typisk for mødre eller fedre?

Innhenting av andres ressursvurderinger

- Innhentet du – muntlig eller skriftlig – vurderinger fra andre om risikotegn- med andre mener jeg det jeg kaller det ytre barnevernet, som skole, barnehage, helsestasjon – de instansene som har opplysningsplikt til barnevernet?

- Hvilke spørsmål stilte du til dem?

5 Tiltak i barnevernet

- Dersom det har vært aktuelt å engasjere tiltaksarbeidere, for eksempel besøkshjem, støttekontakter, fosterhjem, miljøtjeneste, hva tok du hensyn til når dere skulle rekruttere tiltaksarbeider(e)?

- Hvis du kunne "velge på øverste hylle": Hvem ville vært den ideelle tiltaksarbeideren for barnet/ungdommen/foreldrene du har snakket om i eksempel-casen din?

6 Barnevernsarbeiderens kontekst:

- Hvordan diskuterer dere saker på kontoret?

- Hvordan foregår beslutningsprosessen i sakene?

- Hvem deltar?

- Hvis du har vært i en samtale som du synes gikk veldig bra og hvor du synes du fikk det til, hvordan deler du slike erfaringer med dine kolleger?

- Hvor går du for å få faglig påfyll?

Fordeling av saker på kontoret

- Når barnevernet mottar en bekymringsmelding, hvordan fordeler dere disse? Er dere et team som har utviklet spesiell kompetanse på noen måte og som er bestemmende for hvem som jobber med hvilke saker? (Soneinndelt? Temainndelt?)

Samarbeid med flyktningkontoret/tjenesten

- Samarbeidet du med flyktningkontoret?

- Hva samarbeidet dere om?
- Hvordan var samarbeidet viktig eller ikke viktig for deg?

7. Sjekkpunkter til slutt

Om å konsultere eksperter på minoriteter

- Har du hatt behov for å konsultere "eksperter" på minoriteter noen gang?
- Hva var det du hadde behov for å diskutere?
- Fikk du hjelp, og hva var det du syntes hjelpen bestod i?

Hvis du skulle ha "en time" for kolleger uten/med lite erfaring med minoritetsfamilier, der du skulle innlede om arbeid med minoritetsfamilier, hva ville du vektlagt?

Sosialarbeidere med minoritetsbakgrunn

- Har dere engasjert eller ansatt noen ved kontoret her med minoritetsbakgrunn?
- Hvis ikke, hvordan ville det vært?
- Jeg vet de har kvoteordning for personer med minoritetsbakgrunn på sosionomutdanningen i Trondheim.... tror du at de vil få jobb?

Likestilling

- Har du hatt behov for å forklare norsk likestilling overfor minoritetsforeldre noen gang?

Avrundning

Helt til slutt: Er det noe du synes jeg har glemt å spørre om? Eller noe du gjerne vil kommentere før vi avslutter?

Intervjuguide 2 – 20.08.2009

Innledning

Er det i orden at jeg tar opp samtalen på bånd? For meg er det viktig å kunne gjøre det fordi det er vanskelig å holde tråen i intervjuet samtidig som en skal notere, og fordi det er vanskelig å huske hva som ble sagt i løpet av to timer.

Lydbånd på

Først vil jeg si litt om anonymitet. Alle opplysninger som du gir meg kan spores tilbake til deg eller de du forteller om blir anonymisert. Det er en forutsetning for mitt arbeid at det ikke skal være mulig å spore verken deg eller tredjeperson.

Jeg kommer til å be deg om at du forteller meg fra ditt arbeid med to av familiene du har eller har hatt kontakt med. Først vil jeg be deg om å fortelle fra en sak du synes var vellykket, der du synes du fikk det til. Deretter vil jeg at du skal fortelle fra en sak som du opplevde som vanskelig eller utfordrende, og der du i ettertid sitter igjen med et inntrykk av at barnevernet ikke fikk det til.

Jeg benytter en semistrukturert intervjuguide og kommer til å stille noen spørsmål til deg underveis og som berører ulike temaer.

Jeg har først noen få bakgrunnsspørsmål:

Fødselsår:

Kjønn:

Etnisk bakgrunn:

Utdanningsbakgrunn

- Grunnutdanning

- Etter/videreutdanning

Da vil jeg at du forteller fra en sak som du oppfatter som vellykket. Du kan begynne med å fortelle fra du innledet kontakten med barnet og familien og så hva du gjorde videre.

- Hvordan kom du første gang i kontakt med barnet/ungdommen og foreldrene?

Temaer med oppfølgingsspørsmål

1 Informasjon fra sosialarbeider til innvandrerfamilier/barn/ungdom

Spørsmål som stilles til begge case:

- Hvordan presenterte du barnevernet for mor, far, barnet eller ungdommen når du innledet kontakt med dem ?

- Hvem i familien var til stede?
- Fikk du noen spørsmål eller kommentarer fra barnet/foreldrene, og eventuelt hvordan gikk denne samtalen?
- Var det noen ting du erfarte at var spesielt viktig å formidle?
- Var det noen ting du formidlet senere i din kontakt med mor/far/barnet eller ungdommen, altså etter hvert som du og familien ble kjent med hverandre og saken utviklet seg?
- Hvem var til stede?
- Hvordan oppfattet du at det du formidlet ble mottatt?
- Når du formidlet til barnet/foreldrene om barnevernet, var det noe du hadde spesiell nytte av å vite/ha kunnskap om? Hvis de spør hva jeg mener: knyttet til deres situasjon, erfaringsbakgrunn eller ditt eget ståsted

Generelle spørsmål:

- Er informasjonen fra barnevernet til minoritetsforeldre/barn/unge et diskusjonstema på kontoret og hvordan, eventuelt, går diskusjonen på kontoret om dette – formelt eller uformelt?
- Benytter du utarbeidet informasjonsmateriell (IMDi, UDI, BLD m m) som du deler ut til foreldrene?

2 Om å oppnå en god relasjon/komme i posisjon

Spørsmålene stilles til hvert av eksemplene:

A. Lett å oppnå en god relasjon/komme i posisjon

- I løpet av kontakten din med barnet/ungdommen/foresatte – var det ganger at du syntes det var spesielt lett å oppnå en god relasjon?
- Hvordan vil du beskrive den gode relasjonen?
- Hva gjorde du for å oppnå den gode relasjonen?

B Vanskelig å komme i posisjon

- Var det ganger da du syntes det var vanskelig å oppnå en god relasjon/komme i posisjon?

- Hva opplevde du at var problematisk?
- Hvordan gikk du fram for å prøve å løse det?

(Disse spørsmålene legger opp til forskjell. Vurder spørsmålene i hvert intervju før jeg bruker dem)

- Har det hendt i ditt arbeid at du skulle ønske du var mann (kvinne)? Eksempel?
- Har det hendt at du skulle ønske du hadde hatt minoritetsbakgrunn? Eksempel?

3 Vurdering av ressurser i familie og nettverk

Alle disse spørsmålene stilles til begge case:

Jeg vil gjerne at du først fokuserer på kartlegging av ressurser i barnets/ungdommens liv og at du først tar utgangspunkt i hvordan du selv gjorde dette. Etterpå vil jeg også spørre deg om hvilke vurderinger dine eventuelle samarbeidsparter gjorde.

Egne vurderinger

Hvordan kartlegge ressurser

- Hva så du helt konkret etter når du skulle gjøre deg en oppfatning av ressurser i barnets/ungdommens liv?
- Hvordan gikk du fram for å lete etter/kartlegge ressurser?
- Hvem hadde du kontakt med for å få opplysninger?

Sammenfallende oppfatninger

- Opplevde du noen gang at dine og mors/fars/barnets/ungdommens vurderinger av hva som regnes for å være ressurser var sammenfallende?
- Eventuelt hva var dere enige om og hvem av dem du nå har beskrevet var enig(e) med deg?

Forskjellige oppfatninger

- Opplevde du noen gang at dine og mors/fars/barnets/ungdommens vurderinger av hva som regnes for å være ressurser var forskjellige?

- Hva besto forskjellene i?
- Hvis familien innad var enige, hvordan kom familiens "versjon" til uttrykk?
- Hvis familiemedlemmene hadde ulike syn, hvordan kom hhv. mors/fars/barnets syn til uttrykk?
- Hvordan uttrykte du din versjon?

Kjønn og etnisitet (Dette stilles bare hvis forskjeller allerede er tematisert)

På bakgrunn av de ressursene du har beskrevet:

- Vil du karakterisere noen av disse som å beskrive noe typisk for hhv. gutter eller jenter, eller typisk for hhv. mødre eller fedre?
- Vil du karakterisere noen av disse ressursene som uttrykk for noe typisk norsk?

Andres ressursvurderinger

- Innhentet du – muntlig eller skriftlig – vurderinger fra andre om ressurser i barnets/ungdommens liv?
- Hvilke spørsmål stilte du til dem?
- Kan du huske hva de gav deg av opplysninger?
- Hvordan brukte du opplysningene du fikk?
- Er det instanser som du i ettertid tenker at du med fordel skulle ha innhentet opplysninger fra, men som du ikke kontaktet?

4. Vurdering av risiko i familie og nettverk

Jeg vil nå at du skal fokusere på kartlegging av risiko i barnets/ungdommens liv og at du først tar utgangspunkt i hvordan du selv gjorde dette. Etterpå vil jeg også spørre deg om hvilke vurderinger dine eventuelle samarbeidsparter gjorde.

Egne vurderinger

Hvordan kartlegge risiko

- Hva var innholdet i bekymringsmeldingen?
- Hvem meldte om bekymring?
- Hva så du helt konkret etter når du skulle gjøre deg en oppfatning av hva som utgjorde risiko i barnets/ungdommens liv?
- Hvordan gikk du fram for å kartlegge ulike tegn på risiko?
- Hvem hadde du kontakt med for å få opplysninger?

Sammenfallende oppfatninger

- Opplevde du noen gang at dine og mors/fars/barnets/ungdommens vurderinger av risiko var sammenfallende?
- Hva var dere enige om?

Forskjellige oppfatninger

- Opplevde du noen gang at dine og mors/fars/barnets/ungdommens oppfatninger om risiko var forskjellige?
- Hva besto forskjellene i?
- Hvis familien innad var enige, hvordan kom familiens "versjon" til uttrykk?
- Hvis familiemedlemmene hadde ulike syn, hvordan kom mors/fars/barnets/ungdommens syn til uttrykk?
- Hvordan uttrykte du din "versjon"?

Kjønn og etnisitet *(Dette må stilles bare hvis forskjeller allerede er tematisert)*

På bakgrunn av det du vurderer som risiko:

- Vil du karakterisere noe av dette som å beskrive noe typisk for hhv. gutter eller jenter, eller typisk for hhv. mødre eller fedre?
- Vil du karakterisere noe av dette som uttrykk for noe typisk norsk?

Andres risikovurderinger

- Innhentet du – muntlig eller skriftlig – vurderinger fra andre om risiko i barnets/ungdommens liv?

- Hvilke spørsmål stilte du til dem?

- Kan du huske hva de gav deg av opplysninger?

- Hvordan brukte du opplysningene du fikk?

- Er det instanser som du i ettertid tenker at du med fordel skulle ha innhentet opplysninger fra, men som du ikke kontaktet?

5 Tiltak i barnevernet

Dersom det har vært aktuelt å engasjere tiltaksarbeidere, for eksempel besøkshjem, støttekontakter, fosterhjem, miljøtjeneste:

- Hva tok du hensyn til når du skulle rekruttere tiltaksarbeider(e)?

- Hvordan vil du beskrive barnets og eventuelt foreldrenes behov for det aktuelle tiltaket?

- Hvis du kunne velge på øverste hylle: Hvem ville vært den ideelle tiltaksarbeideren for barnet/ungdommen/foreldrene du har snakket om i det vellykkede eksempelet ditt?

- Tror du foreldrene ville være enig i din vurdering?

- Hvem ville vært den ideelle tiltaksarbeideren for barnet/ungdommen/foreldrene du har snakket om i det andre eksempelet ditt?

- Tror du foreldrene ville være enig i din vurdering?

Sosialarbeidere med minoritetsbakgrunn

- Har dere engasjert eller ansatt noen med minoritetsbakgrunn ved kontoret her?
- Hvis dere skulle lyse ut en stilling der dere oppfordrer personer med minoritetsbakgrunn til å søke, hva ville du vurdere som gode argumenter for å foretrekke en sosialarbeider med slik bakgrunn ved ellers like kvalifikasjoner?

Sosialarbeidere og kjønn

- Har dere engasjert eller ansatt menn ved kontoret her?

- Hvis dere skulle lyse ut en stilling der dere oppfordrer menn til å søke, hva ville du vurdere som gode argumenter for å foretrekke menn ved ellers like kvalifikasjoner?
- Hvordan tror du dine argumenter hadde blitt mottatt i kollegiet ditt?

6 Sjekkpunkter til slutt

Å konsultere eksperter på minoriteter

- Har du hatt behov for å konsultere "eksperter" på minoriteter noen gang?
- Hva var det du hadde behov for å diskutere?
- Fikk du hjelp, og hva var det du syntes hjelpen bestod i?

Innlegg til diskusjon i kollegiet

Hvis du skulle ha "en time" for kolleger uten eller med lite erfaring med arbeid med familier med minoritetsbakgrunn, der du skulle innlede om arbeid med barn/ungdom og familier med slik bakgrunn:

- Hva ville du vektlagt?
- Hvordan tror du diskusjonen i kollegaene dine hadde gått?

Sosialarbeidere med minoritetsbakgrunn

Jeg vet de har kvoteordning ved inntak av nye studenter for personer med minoritetsbakgrunn på sosionomutdanningen i Trondheim.

- Tror du de vil få jobb?

Likestilling

- Har du hatt behov for å forklare norsk likestilling overfor minoritetsforeldre noen gang?
- Hvordan eventuelt forløp en slik samtale?

Avrundning

Helt til slutt: Er det noe du synes jeg har glemt å spørre om? Eller noe du gjerne vil kommentere før vi avslutter?

UNIVERSITETET I
NORDLAND

Avhandlingen undersøker hvordan ansatte i barnevernet tar opp kjønnslikestilling som velferdsstatlig verdi i arbeidet med minoriteter. Dette belyses ved empirisk å undersøke hvordan barnevernet håndterer en ambivalent likestillingspolitikk, et flertydig likestillingsbegrep og en utgrensende likhetsforståelse når kjønn settes på dagsorden. Datamaterialet består av semistrukturerte intervju med 15 ansatte ved kommunale barnevernkontor.

Studien henvender seg til tre felt: Barnevernet, velferdsforskningen og kjønns- og likestillingsforskningen. De tre feltene føres sammen i en diskusjon som for det første dreier seg om den moderne profesjonalitetens grenser og handlingsrom. For det andre undersøkes og diskuteres forholdet mellom begrepene likestilling og kjønn, samt hvordan kategoriene kjønn og "rase"/etnisitet kan forstås som interagerende og samfunnsskapt når mening blir til. Avhandlingen legger til grunn et komplekst kjønnsbegrep. Kjønnslikestilling undersøkes som likestillingsgjøringer, prosesser og kategoriers tilblivelse. For det tredje diskuteres likestillingsgjøringer i en flerkulturell kontekst. Likestillingsgjøringer knyttes her til begreper som forskjell, likhet, rasialisering, grensedragninger og minorisering og majorisering.

Tre ulike likestillingsgjøringer analyseres fram; den normalitetsorienterte, den kulturorienterte og den forhandlingsorienterte. Dette er studiens hovedfunn. Et annet sentralt funn er at likestillingsgjøringene i barnevernet har en sterk tendens til universalitet. Slik virker de kulturaliserende og utgrensende for kvinner og menn med minoritetsbakgrunn, som mottakere av barneverntjenester. Men studien viser også at det ikke konstitueres en ferdig definert norsk likestillingsstandard som gjøres til norm, samt at det ikke er likestillingens verdiforankring i norske samfunnsverdier som i seg selv gir utgrensende effekter for minoritetsforeldre. Hvilket kjønnsbegrep som anvendes, et dikotomt eller et komplekst begrep, synes å spille en vesentlig rolle for hvorvidt likestillingsgjøringene får slike effekter eller ikke.

Studien viser på en tydelig måte de minoriserende og majoriserende prosessene som preger produksjonen av likestilling. Avhandlingen gir på denne måten et empirisk bidrag til det kritiske forskningsfeltet som betrakter likestilling som diskursivt produsert. Den viser også hvordan postkolonial teori og andre kritiske perspektiv til gjøring av likestilling kan bidra med redskaper til forandring for de som arbeider i barnevernet.

ISBN: 978-82-92958-13-1

Print: Trykkeriet UiN

www.uin.no